

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ERIK HENRICHSEN

MÆNDENE FRA FORFATNINGS- KAMPEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KR.
MDCCCXIV

ERIK HENRICHSEN

MÆNDENE FRA
FORFATNINGS
KAMPEN

II

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCLXXIV

MED 11 PORTRÆTER

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

JUL. PAULSEN

Jul. Paulsen.

HØRUP

1.

HAN er den skarpest skaarne, den mest ejendomme-
lige af danske Politikere efter 1870. I det Hele en
af de mærkeligste Mænd, Danmark nogensinde har haft.
Naar vore Dages Danmark, Danmark fra Begyndelsen
af det 20de Aarhundrede, er saa forskelligt fra, i mange
Henseender saa modsat af det Danmark, der fandtes i
det 19de Aarhundrede, saa skyldes det i første Linie
denne Mand.

Han betragtede sig som født paa Grænsen mellem
noget gammelt og nyt. Det store Grænseaar var for ham
1864. Dette Aar kaldte, saaledes følte han det, paa et
nyt Danmark, paa nye Mænd og nye Idealer. Og ingen
har i den Grad som han hørt denne Kalden, fulgt den,
fornemmet den som rettet særlig til sig, lyttet sig frem
for at finde den rigtige Klang og Tone i de nye Signaler.

Den største Ejendommelighed hos Hørup var den,
at han paa alle Omraader var eller maaske snarere
vilde være en Modsætning til Tiden før 1864. Den-
ne Tid var stærkt æstetisk, ikke blot fordi Poesi og
Kunst havde udfoldet sig ualmindelig rigt, men ogsaa
fordi den æstetiske Dannelse havde præget Samfunds-
livet og været Adkomsten til de ledende Pladser i det

politiske Liv. Skønt der i Virkeligheden var et stort Stykke af en Æstetiker i Hørup, gjorde han sig altsaa til de praktiske Interessers Talsmand, til Nytteprofet, Realist og Forstandsmenneske. Han opfandt Begrebet „Bonde-realisme“ som en Afløsning af den æstetiske Sans. Tiden før 1864 havde dernæst været stærkt national og krigsbegeistret, vi havde ført Krige, sluttet Alliancer, været et Stridens Æble i den europæiske Politik. Hørup kaldte dette for „Æventyr“, og Krigen i 1864 var for ham det forsmædelige Endeligt paa dette „Æventyr“. Han søgte altsaa at trykke Nationalfølelsen ned til et saa beskedent Maal som muligt. Han oparbejdede i Folket en nøgtern Selvbedømmelse, der snarere undervurderede end overvurderede, og som, hvad den militære Mulighed angik, kulminerede i hans bekendte Slagord: „Hvad kan det nytte.“ Tiden før 1864 havde endelig været Akademiker-nes Tid, dens Herrer havde ikke støttet sig til virkelige Klasser eller Partier i Befolkningen men kun til en lille aandsaristokratisk Kres, „Kliken“. Derfor kaldte Hørup paa de virkelige Klasser og Partier; til den ene Side Godsejerne, til den anden Side Bønderne, Købstadborgerne, Arbejderne.

Saa stort et Maal som dette kunde ikke holdes indenfor Politikens Rammer. Den første Ejendommelighed førte derfor en anden med sig. Hørup arbejdede ikke blot for en anden Politik, men ogsaa for en anden Dannelsen i Folket. Alle Venstres Førere havde noget af det samme, de var nok saa meget Folkeopdragere som Politikere. Men hos ingen af dem var Folkeopdragelsen saa bevidst, i den Grad indstillet i en bestemt Retning og paa en bestemt Opgave som hos Hørup. De to foregaaende

Slægtled, ikke blot den Oehlenschlägerske Guldalder-tid men ogsaa Slægten fra 1830 og 1848, havde efter hans Mening svømmet i Følelse og Fantasteri, man havde frembragt megen skøn Poesi og megen ægte religiøs Inderlighed, men Folket var ogsaa blevet oppustet deraf, og hele Aandslivet udpint. Hvad der nu trængtes til, det var, at Viljen blev hærdet, og at Fornuften, den nøgterne tørre Fornuft, blev Livets og Aandens tilskyn-dende Magt. Hørup vilde bagom Romantiken til det 18de Aarhundredes Slutning. Fra denne Tids Rationalisme og Bondereformer kom hans Politik til at stamme ned, i Modsætning til den Venstrepolitik, der nævnede sig efter Grundtvig og igennem ham altsaa havde sit Ud-spring i Romantiken fra det 19de Aarhundredes Begyn-delse.

Som den, der ikke blot vilde en anden politisk Til-stand, men ogsaa en anden Bevidsthed i Folket, et nyt Folk, der dømte anderledes om sig selv og Verden uden-for end før, maatte Hørup endvidere i langt højere Grad end Samtidens andre Politikere skabe sig en *Form*, ud-danne sig en Stil, arbejde i Sproget for at finde en ny Maade at udtrykke sine nye Tanker paa. Han kom der-ved til at arbejde i samme Aand som Litteraturens Mænd, gaa paa Siden af dem, slutte Forbund med dem. Selv vilde han kun gælde for Politiker. Selv nærede han en sand Skræk for at blive slaaet i Hartkorn med Forfattere og blive kaldt „Æstetiker“, hvad hans Modstandere og Medbejlere saa deres Fordel i. Da Georg Brandes en Gang gjorde Tilløb til at indrangere ham mellem „det moderne Gennembruds Mænd“, fik han dette forpurret. Men at han med sin gennemførte Satire, med sin til den

yderste Grad bevidste Anvendelse af Ironien, med sit skarpe Øje for Blottelserne og Latterlighederne hos Menneskene og sin Evne til at løfte Dagens enkelte Tilfælde op til en Lære, paa mange Maader var *en Forfatter i Holbergs Aand* og ad den Vej har virket nok saa meget som gennem den praktiske Politik, det kan man ikke komme bort fra. Naar han med sin Spot forfulgte de nationalliberale Universitetsmænd, var det ikke blot deres politiske Fejlgreb, han tog Sigte paa, men ogsaa de Træk hos dem, der gjorde dem til Efterkommere af Erasmus Montanus. Naar han nærede saa levende en Uvilje mod den grundtvigske Højskole og dens Arbejde i Bondebefolkningen, saa var det ikke mindst, som hos Holberg, Skolemestervigtigheden, der frastødte ham. Og paa samme Maade med Forsvarsbevægelsen. Den pustedes sig straks i hans Øjne op til en Jacob von Tyboesk Komædie.

Udrustet med disse Ejendommeligheder passede Hørup paa mange Maader daarligt til at gaa i Spænd med den øvrige Venstrepolitik fra 1870. Han kom derfor ogsaa i næsten alle afgørende Øjeblikke til at staa ene og skilt fra de andre. Hvis vi i 1870-Aarene eller i Begyndelsen af 80-Aarene havde faaet et Venstreministerium, vilde Hørup øjeblikkelig have skilt sig ud fra Hovedbevægelsen. Og selv uden denne Anledning skilte han sig ud, hvor mange Gange han end var Medlem af et fælles Parti eller i Forbund snart med den ene snart med den anden af de andre Venstreledere. Fra det Øjeblik af, da han den 1. Oktober 1884 stiftede sit eget Blad, „Politiken“, var han Føreren for et *radikalt* Parti med langt større Udsyn end det øvrige Venstre og paa mange

Punkter i diametral Modsætning dertil. Fra da af var det ikke længere Spørgsmaalet om en moderat eller radikal Fremgangsmaade i Forfatningskampen, ikke heller personlig Ufordragelighed, der skilte ham og de andre Venstreførere. Det var *Fornægteren*, ikke saa meget den religiøse Fornægter som Fornægteren af Landets Tradition, der forlod et Parti, der, bortset fra det demokratiske Selvstyre, i det Hele og Store stod paa Traditionens Grund.

Naar ved store Folkemøder flere af Venstres Førere optraadte som Talere, var det en fast Regel, at Hørup talte *sidst*. Han var den, der bedst forstod at holde en Forsamling i Aande, og derfor var det stemmende med god Økonomi i Agitationskunsten at spare ham op til sidst. Der var ogsaa i hans tilspidsede Maade at tale paa noget, der anviste ham denne Plads i Talerrækken. Men maaske har der ogsaa skjult sig en dybere Forstaaelse i denne Ordning. Der har deri skjult sig en Forstaaelse af Hørup som den Politiker, der først begyndte dør, hvor de andre Venstrepolitikere hørte op. Man kommer til at tænke paa Fablen om Spurven, der steg til Vejrs paa Ørnens Ryg, for saa at svinge sig endnu højere til Vejrs. Paa Ryggen af de andre Venstreførere, I. A. Hansen og Berg, mest Berg, førtes Hørup gennem 70erne op til det Punkt, hvor deres Vinger kunde bære ham. Saa standsede *deres* Flugt, *deres* Maal og Højde var naaet. Saa først bredte Hørup Vingerne ud og begyndte sin Flugt.

2.

Hørup er et Landsbybarn. Naturvokset som han var, blev det meste af hans politiske Optræden bestemt heraf. Det var ogsaa let at se paa ham, at han var af landlig Race. Han havde et kraftigt, karakterfuldt Hoved, med stærke enkle Linier, skabt til at hugges i Sten, men især i hans yngre Dage uden Finhed og gennemformet Præg. Hans tætbyggede Skikkelse med den brede Ryg og de alt andet end velskabte Ben manglede fuldstændig Elegance. Hans Øjne var ualmindelig smukke og betydende, men Smilet var Bondens lune og forslagne Smil. Og naar han talte, saa sang det sjællandske Bondemaal uforfalsket og stærkt i hans Stemme. Selv paa hans sidste Dage, da hans Ansigtstræk var blevet stærkt forfinede, skinnede den landlige Herkomst tydeligt igennem. Men paa denne Bondenatur var der podet noget af den højeste og fineste danske Kultur. Denne Blanding af stærk Natur og fin Kultur, det var Hørups Ejendommelighed.

Han var dernæst Sjællænder. Ogsaa det mærkedes i hans Politik og navnlig i hans Agitation. Hans Hævn-gerrighed og Vrede mod Stormændene, hans Mistænksomhed, der instinktmæssigt fik ham til at opsøge de sletteste Bevæggrunde til enhver Handling, hans blufærdige Sind, der ytrede sig gennem hans Ironi, det bar alt Præget af det Tryk, som den stakkels sjællandske Almue havde lidt under. Han var i mange Henseender en Hævner, og naar hans Agitation særlig slog an i sjællandske Folkeforsamlinger, kom det deraf, at man

der havde den tydeligste Fornemmelse af den Fortidens Uret, som denne Agitation var en Oprejsning for.

Den 22. Maj 1841 fødtes han i Landsbyen Torpmagle i Thorup Sogn, det ene af de to Sogne, der tilsammen danner Halvøen Halsnæs mellem Kattegat og Issefjorden. I dette Bondeland var Hørups Fader Skolelærer. Han var en stille og forsigtig Mand, men Forfædrene, der ogsaa var Skolelærere, skal have været stridbare Folk, der laa i stadig Kamp med Præsterne. Moderen var født Drachmann, en Søster til Holger Drachmanns Fader. Hørup og Holger Drachmann var altsaa Fætre, skønt det er vanskeligt at finde noget aandeligt Slægtskab mellem dem. Hvis der har været Lyrik i Hørups Væsen, har han i hvert Fald forstaaet at fæstne og hæerde den.

I disse landlige Omgivelser voksede Hørup op. Her fik han med sine friske Sanser de mange Indtryk fra Landlivet og Bondelivet, fra Gaard og Mark og Frugthave, fra Fadebur, Mælkestue og Høsehus, fra Køstald, Svinehus og Mødding, der bevarede sig trofast i hans Erindring, og hvorfra han senere som folkelig Taler og Skribent hentede de mange paa Bøndernes Erfaring beregnede Billeder og Lignelser. Her, fra disse store Landskaber og fra Havet, hvis Brus han kunde høre, naar han laa paa Grøftekanten med Øret mod Jorden, fik han sit Sind stemt til den Inderlighed, der klang som den stærke Musik i hans Sprog. Og her, i Ensomheden og under Racefølelsens Selvhævdelse, blev hans Fjendtlighedsfølelse mod andre Klasser tidligt næret.

Da han som Dreng blev sat i en københavnsk Skole, havde han meget af Bondedrengens Ringeagt for „Kjø-

benhavnerne“. Og dette forstærkedes endnu mere, da han, 15 Aar gammel, blev overflyttet til selve Metropolitanskolen, og dør kom til at sidde paa Bænk med Sønerne af de københavnske Embedsfamilier og Grossererhuse. Han vænnede sig tidlig til at være en Undertagelse, til at holde „de andre“ Stangen, især „de Nationalliberale“. Den Krig mod dette Parti, som han siden aldrig blev træt af at føre og som udartede til et sandt Raseri, havde han lagt Grunden til i sine Skoledage, hvor deres Søner og han allerede var paa Krigsfod med hinanden.

Hans Ungdom er tilsyneladende uden Mærkelighed. Han tog nogle udmærkede Eksaminer, sad støt over sine Bøger, saa at Onkelen, Professor Drachmann, i hvis Hus han boede, foreholdt ham for Fætteren, Holger, som et Eksempel til Efterfølgelse. Ellers var han en almindelig forlegen dansk Student, der betroede sin Bordskuffe forskellige Vers og Stemningsudbrud, uden sikker Optræden i det selskabelige Liv, nærmest henvist til Kusinernes Verden, indadvendt, uden Bevidsthed om sit Maal, uden Evne til at gribe til, jævnlig af Omgivelserne anset for en Fyr, der ikke vilde blive til noget.

Men som Vandet, der har den dybe Grund, er stille, dækkede ogsaa hos den unge Hørup det uinteressante og stille Væsen over et lidenskabelig bevæget Indre. Han havde intet Maal og intet Felt, men han arbejdede med sig selv og fæstnede sin Personlighed til den Sikkerhed paa sin egen Mening og den Uanfægtethed af „de andres“, som siden med ét aabenbarede sig hos ham og gjorde ham til den myndige Mand og Fører.

Og kom han til at mangle personlige Oplevelser i disse Aar, saa var han saa meget mere modtagelig for Indtrykket af de offentlige Begivenheder. Især af Kri- gen 1864. Denne Krig, hvorom saa mange af hans poli- tiske Tanker siden kom til at dreje sig, betragtede han ikke som den store Landesorg, hvori hele Folket maatte tage Del. Nej, den var ikke hans Sag, ikke hans Sorg, han følte ingen Trang til at møde under Fanen og kæmpe med i den. Den var jo hans Fjenders Krig, de- res Nederlag, Afsløringen af deres Dumhed og Over- mod. Naar han bagefter fremdrog Erindringer om den- ne Krig, var det for at latterliggøre dens ledende Mænd, f. Eks. Overgeneralen de Meza, og han har aldrig skildret den som sit Fædrelands Ulykke, men kun som sine Modstanderes Dumhed og Pjaltethed.

Hans grænseløse Ensidighed paa dette Punkt viser bedst, i hvor ensidig en Retning hans Udvikling fra før- ste Færd gik. Et lønligt Instinkt har tidligt ført ham ud i Ensidigheden, hans Genius har sagt ham, at i den skul- de hans Styrke ligge. Bevidst eller ubevidst skar han alt bort fra sin aandelige Vækst, som kunde hæmme denne Ensidighed. Han indlod sig ikke paa noget videnskabe- ligt Studium, det vilde blot have vakt Dialektiken og Be- tænkelighederne i ham. Han gik ikke paa Rejser. At lære fremmed Politik og udenlandske Parlamentstalere at kende, det vilde blot have hæmmet hans Originalitet og krydset hans Anlæg til at tænke paa første Haand og danne sig uden fremmede Mønstre. Hvis han søgte et Forbillede, saa var det et saadant, som efter alle an- dres Mening var fjærnest af alt fra at være det. Det

var den af alle dannede Mennesker foragtede I. A. Hansen.

Med dette Anlæg til Paradokset maatte Søren Kierkegaard blive Manden efter Hørups Hjærte. Selv har Hørup aldrig omtalt sig som en Lærling af Kierkegaard, men vi har Georg Brandes' Ord for, hvorledes Hørup i deres fælles Ungdoms Sammenkomster i patetiske Ord paakaldte denne Mands Minde. Det er heller ikke vanskeligt at forstaa, at en Aand, der i den Grad var radikal i sit Krav og satte Tingene i den Grad paa Spidsen som Kierkegaard, har maattet virke befriende og befrugtende paa Hørup. Ulykken var den, at Hørup ikke frigjorde sig for det Paradoks, han havde lært hos Søren Kierkegaard, men overførte det paa det politiske Problem, hvor det sidst af alt hører hjemme. Hvad Fordærv Hørup har afstedkommet beror fremfor alt derpaa, at han satte Tingene paa Spidsen. Demokratismen blev for ham et Paradoks. Parlamentarismen et Paradoks. Kampen mod Forsvarssagen et Paradoks.

3.

Endnu i Efteraaret 1873, da „Morgenbladet“ stiftedes, var Hørup en for Offentligheden og saa godt som hele Venstrepartiet ganske ukendt Person. Han havde ganske paa egen Haand forsøgt sig som Venstrekandidat i Frederiksværkkresen ved Folketingsvalget 1872, men fra hans Kampagne her i hans Fødeegn var ikke en Lyd trængt udenfor Kresen. Han var bleven gift med en Kusine og sad paa en Kvist paa Nørregade, hvor hans Hustru, der var Overlærerinde ved „de forenede Kirke-

skoler“, havde sin Embedsbolig. Han var ikke fri for at være lidt af en Jordmodermand. Selv havde han Sagførerfuldmagt hos den gamle Balthazar Christensen, og det var denne, der gav Redaktionen af „Morgenbladet“, der var ude for at finde Medarbejdere, Anvisning paa ham.

Han begyndte som tilfældig Medarbejder, der maatte paatage sig, hvad der kunde falde af, snart et Referat, snart en Artikel om Fiskerisagen, snart en Litteraturføljeton eller Teaterkritik. Noget af det første han skrev i Bladet var et Digt ved Afsløringen af Frederik den 7des Rytterstatue foran Kristiansborg. Han var ogsaa i adskillige Aar Bladets Udenrigspolitikere, — han, hvis Interesse aldrig gik ud over Landets Grænse. „Jeg skrev Udlandet, men min Hu stod til Indlandet,“ sagde han selv senere.

Det varede dog kun kort, før han fandt sig et særligt Omraade, hvor han kunde udfolde sig og skabe en særlig Form for sit Talent. Det var Polemiken mod de Nationalliberale. Ikke saa meget om deres Politik før og nu, — den var forbeholdt „Lederne“ — som om hele deres Stilling som den toneangivende Kres i det offentlige, selskabelige og litterære Liv. Den vilde han undergrave. Eller rettere, han vilde give det Udseende af, at den *var* undergravet, at „Morgenbladet“, i hvis Navn han talte, og bag det atter Venstrepartiet, havde gennemskuet Hulheden i denne Magtstilling, og at der snart ikke var et Barn i Byen, som ikke vilde faa sig en hjærtelig Latter over dette afdankede og forkomne Parti.

Han opfandt dertil en særlig Føljeton-Stil, forklædte sig som Føljetonist med en legende, lattermild, næsten

H. C. Andersensk Æventyr-Stil, krøb ned i Bladets Kælder-Etage, altsammen for at dække over sit vovede Paradoks. Men Tonen var den mest bidende Haan, den mest udæskende Spot. Han bød over, overbød den haanlige Tone, hvori de nationalliberale Penneførere skrev om Venstre, dyppede dem i deres eget Fedt, „overherodede Herodes“, som Hamlet siger til Skuespillerne. Han fremstillede dem som et Parti, der allerede var afgaaet ved Døden, skildrede deres Ligbegængelse, skrev Føljetoner om deres Krav paa at være de fine Huse med Adgang til Hoffet, latterliggjorde Bjørnstjerne Bjørnson og Sofus Høgsbro, naar de ømmede sig over at være ekskluderede fra disse fine Steder. Man havde blandt Venstremænd klaget meget over, hvad man alt maatte lide under dette nationalliberale Tyranni. Det kaldte Hørup „Passionshistorien“, og søgte at gøre den til den rene Myte og Indbildning.

Den første Gang han optraadte som Taler, hamrede han løs paa det samme Tema. Eller „hamre“ er ikke Ordet, saa legende let, saa overlegent lystigt han muntrede sine forbløffede Tilhørere dermed. Det var ved en stor Folkefest paa Møen, den 6. Juli 1874, 25-Aarsdagen for Fredericia-Slaget. Stemningen var alvorlig og højtidelig som altid mellem Datidens Venstremænd, og Hørup fik først Ordet ved Fællesspisningen efter Mødet for at svare paa en Skaal for „Morgenbladet“. Lejligheden var meget let og tilfældig, men Hørup benyttede den til at sige nogle af de Ord, der betød mest for ham. Om Modstanderne sagde han: „Lad dem gaa i Kloster, men lad dem ikke komme frem og tro, at de er den offentlige Mening, lad dem ikke bilde sig ind,

at de er kaldede til at sidde Ret over Demokratiet, — og saa skulde det være dømt; at de kan lægge deres Alen paa vore Mænd, — og saa skulde de ikke være større; at de kan veje vore Formaal, og saa skulde de være fundne for lette —; Demokratiet er sin egen Dom og sin egen Vægt og sit eget Maal“. Og om sit eget Parti sagde han, at vel var det muret op paa det bredeste Grundlag, men det manglede noget: „Der var noget, man kaldte den kunstneriske Udsmykning, den kunde de Unge maaske tage sig af. Det var godt nok at have et stort Hus med stærke Mure og svært Venstretømmer, men lidt Stads skadede ikke; en Fløj paa Gavlen, en Flagstang med en Vimpel i Haven, lidt Gesimser over Vinduerne og en Smule Billedskærerarbejde ved Indkørslen var ikke til at foragte“.

Hvad der skjulte sig i dette Billede, det var den Tanke, at omstøbe Venstre, redigere det om i nye Former, give det *en ny Stil*.

Talen var Indledningen til Hørups planmæssige Arbejde paa at *rejse sit Parti*, dets Presse og Forhandlingsmaade, til Jævnbyrdighed med det herskende Regeringsparti. Den nye klangfulde, fuldttonende og bevidste Stil, han havde indført, var meget mere end en ny journalistisk Facon. Det var ikke alene et litterært og journalistisk Talent, hvormed Venstre var bleven beriget, men det var en Mand med mere Holdning og mindre Respekt for Fortiden end Partiet hidtil havde kendt. Hans Stil og hans Tone var Udtryk for hans *Vilje*. Og denne Vilje gik ud paa at lære Venstre, at dets egen Bevidsthed skulde være dets Maal og Vægt og Dom, og ikke Højres Mening om det. Det var en Opgave, beslægtet

med den, Danskhedens Talsmænd havde haft her i Landet omkring 1830, da de maatte lære Danskerne at holde Tyskheden Stangen. Eller med den Opgave, Bjørnson havde, da han paa Begyndelsen af sin Bane maatte lære Nordmændene, at det ikke var finere at være dansk eller svensk end norsk. Eller med Bismarcks, da han i Aarene mellem 1850 og 1870 ved sin Optræden vænnede Tyskerne af med at tage Parolen fra Paris og London.

Paa det Omraade har ingen Mand gjort mere for Venstre end Hørup. Og intet Arbejde var mere paakrævet end dette. Hørup har selv fortalt, hvorledes I. A. Hansen, naar han kom til Møder, plejede at begynde saaledes: „Vi kommer her efter Indbydelse for at forsvare vor Politik.“ Altid Forsvar! Altid halve Undskyldninger! Og naar det gik saaledes med I. A. Hansen, hvor meget mere forknytt var da ikke Partiet som Helhed og dets Presse. Kun én Mand var foruden Hørup ikke angrebet af denne Forknythed. Det var Berg. Men han manglede det polemiske Greb, naar det gjaldt en Kamp med de kjøbenhavnske Blade. Han kunde i fri Luft knuse en Modstander med sit Væsens Styrke, men tage Luven fra de kjøbenhavnske Journalister og Redaktører, Ploug, Bille, Topsøe, Godske Nielsen, Erik Bøgh, det kunde kun Hørup.

Saasnaart det lod sig gøre, udvidede Hørup denne Opdragelse af sine Meningsfæller videre. Fra deres Optræden i Presse og paa Møder gik han løs paa deres Optræden paa Rigsdagen, deres Holdning som Rigsdagsparti og almindelige politiske Begreber. Partiets Medlemmer søgte at holde ham paa Afstand af Rigsdagen;

Venstremændene af den ældre Skole syntes overhovedet ikke om denne højmålede Kamphane med det spidse Næb. Man betragtede ham som en problematisk Erhvervelse, man søgte at reducere ham til en Spasmager, man advarede Redaktionen mod denne Mand, der brugte samme stygge Vaaben som Modstanderne.

Der maatte en Anledning til, for at Hørup, saa ung og ukendt han endnu var, turde lægge Haand paa selve Partiet. Lejligheden kom med den Spaltning i „de 30“ og „de 22“, som Finanslovens Vedtagelse den 14. Maj 1875 gav Anledning til. Den aabenbarede den Tendens til Overenskomst med Højre, som Hørup havde luret paa at komme til Livs. 2 Dage efter, den 16. Maj 1875, begyndte han i „Morgenbladet“ en Række Artikler, som fortsattes gennem hele Sommeren og som slog haardt igennem. Deres Idé var den, at stramme Partidisciplinen i Venstre, at ramme Løsgængeri, Lysten til at hævde personlige Overbevisninger, Angsten for at være Partistandpunkter og Partisammenhold aabenlyst bekendt. Partimanden, der underordner sin personlige Mening under Partiet, aldrig udleverer nogen Blottelse hos en Meningsfælle til Modstandernes Angreb og aldrig indrømmer Modpartiet nogen Fortjeneste eller Ret, fremstilles i disse Artikler som den ægte og virkelige Politiker, medens Mændene af den modsatte Kategori gøres til Dilettanter, der ikke kender den politiske Børnelærdom. Om igen og om igen, i bitre og vittige Vendinger og med drastiske Billeder varieres dette Tema, og bestandig tydeligere tages der Sigte paa Personerne. „De 30“, d. v. s. „de Moderate“, Frede Bojsens og Høgsbros Gruppe, det er Dilet-

tanterne, „de 22“, d. v. s. de Radikale, Bergs og I. A. Hansens Gruppe, det er de virkelige Politikere.

Med disse Artikler fik Hørup Fodfæste i Venstre. Det var fra nu af ham, der enten skrev eller inspirerede „Morgenbladet“s ledende Artikler. Paa den store Rundrejse, Berg og I. A. Hansen foretog i den Sommer, kom han for første Gang med som den tredie i Forbundet. Navnlig mellem Berg og ham udviklede der sig et meget intimt Samarbejde. Berg dækkede Hørup med sin Autoritet, og Hørup gav Berg radikale Inspirationer og Ideer og drev ham frem. Han var nu godt paa Vej mod sit Maal, at uddybe alle de Spørgsmaal, som slumrede paa Bunden af Forfatningskampen, Kampen mellem Overklassen og Underklassen, Striden mellem to Livsanskuelser, tilspidse den til den Højde, hvor en Overenskomst blev umulig, og anlægge den paa et længere Sigt end paa at være en Strid om Ministertaburetterne.

4.

Da han i Foraaret 1876 blev Medlem af Folketinget, var Hørup altsaa ikke en ærbødige ung Mand eller ængstelig Begynder, der brændte af Iver efter at lære af de ældre Medlemmers Erfaring. Som en misfornøjet traadte han ind i sit Parti, brændende af Iver efter at tage de ældre i Skole og reformere deres Begreber. Og han blev heller ikke modtaget med den overbærende Velvilje, der skænkes Begynderen. Der var straks fra første Færd adskillige Venstremænd, de fleste vel endog, der syntes, at han ikke passede ind i Familien, ja at han i Grunden skinbarlig lignede den Loke, der med sin

Spot forstyrrede Ægirs Gæstebud, og hvis negative, nedrivende Kritik skurrede mod den positive Aand og Hjærtedannelse. Og Højre, som mærkede, at det her fandt et villigt Øre, dryppede Mistankens Gift ind, og søgte at vække Skinsygen saa hos den ene, saa hos den anden af den ældre Venstrefamilie.

Hørups Valgkres var Køge. Her valgtes han første Gang den 10. Marts 1876 ved et Udfyldningsvalg. I et Land, hvor Lokalpolitiken altid har spillet saa stor en Rolle som i Danmark, havde det sin Betydning, at Hørup, som i Forvejen var Sjællænder af Fødsel, ogsaa fik en sjællandsk Valgkres. Tilmed en, som hang sammen med de Egne, hvor Bondevennernes Politik havde rodfæstet sig. Køgekresen havde i Tidernes Morgen gjort sig bekendt ved at kassere Krieger for en Husmand fra Snoldeløv. Den repræsenterede Bondevennernes Tradition, og denne Tradition, der var grundlagt paa de gamle Bondevenners skarpe Modsætning til det nationalliberale Parti, og havde en udpræget Tilsætning af Materialisme, overtog nu Hørup, til hvis personlige Opfattelse den nøje passede, og udviklede og skærpede den yderligere. Sjælland blev hans geografiske og politiske Basis.

Rigsdagspolitiken kom iøvrigt for Hørup i anden Række. Det er ikke til Rigsdagstidende, man skal søge, naar man vil studere ham. Hans Værksted var ikke Folketinget men Pressen og Folkemøderne. I det politiske „Tilbageblik“, som blev fundet mellem hans efterladte Papirer, og er trykt forrest i Udgiven af hans Artikler og Taler, det vigtigste Dokument til Forstaaelse af hans Politik, bruger han om Rigsdagspolitiken et saa respektløst

Ord som „hele Rummelen“ og benævner den statsretlige Kamp „den store Prokuratorstrid“.

Paa Rigsdagen deltog han saa lidt som muligt i de statsretlige Debatter. Hvad han har skrevet derom af Avisartikler er ogsaa mærkeligt lidt, og altid kun i Forbindelse med et bestemt aktuelt Tilfælde, aldrig som et Indlæg i den abstrakte, teoretiske Forhandling. Da den første provisoriske Finanslov var bleven udstedt i Foråret 1877, og „Prokuratorstriden“ i den følgende Samling rasede løs, om Parlamentarisme og Provisorisme, Provisorisme og Parlamentarisme, fandt han Lejligheden passende til at sige disse Ord: „Jeg er overbevist om, at den Modsætning, der er tilstede her i Landet, gaar meget dybere, og den er meget mindre bygget paa Teorier, Doktriner, eller politiske Læresætninger end paa noget, som snarere ligner *Racemodsætninger*.“

I sin paradoksale Lyst til at skærpe den Modsætning, hvorom hele Kampen drejede sig, til det yderste, fik Hørup fat paa Ordet *Race*. Der skulde ikke blot være to Klasser i Landet, en Overklasse og en Underklasse, men to forskellige Racer. En Bonderace med kraftig materiel Sans, med nøgtern Forstand, med friske, stærke Sanser og den instinktmæssige Opfattelse af Tingene. Og en Race af Æstetikere og Akademikere, udpint af for megen Dannelse, til den ene Side indspunden i Dialektik, til den anden Side i Fantasteri, ufrugtbar og unyttig og kun eksisterende ved at leve som Snyltere paa Statskassen og Embederne. I en af sine tidligste Grundlovstaler skildrede han en Gang denne sidste Race saaledes: „Det skal ej ske, at den dummeste og unyttigste Race i Landet, denne Race, der siden Grundloven har

groet i Skyggen af vort Folkeliv, som Svampene gror i Skyggen af Skoven, uden anden Livsgrund end den, at der ingen Sol var og intet Lys, ingen Sol i deres Sind og intet Lys i deres Hjærte til at skønne andet end deres egen Fordel — sikkert og vist, de skal ikke regere over os." Paa dette Punkt havde han gaaet i Skole hos Tscherning, den anden store Paradoksmager i vor Politik.

Hørup vilde gøre vort Folk til et *Bondefolk*. Det var den ene af hans Hovedtanker. I hvert Fald i hans tidligste Periode. I hans senere Alder, da han saa Bønderne anførte af Alberti og I. C. Christensen, slog han sig fra Bondefolket og over til Byfolket, især de højeste Klasser. Han mente, at Danmark efter Krigen 1864 var blevet Demokratiets ideale Land, „dette lille Land“, „denne fredelige lille Plet“, som han kaldte det. I sin Glæde herover var han nær ved at mene, at Krigen 1864, som udsondrede det fra Europa, havde været en Lykke, i hvert Fald en Bekvemhed. Han drog altsaa af 1864 den stik modsatte Lære af den, Georg Brandes drog. Og da alt for Hørup skulde være paradoksalt, saa skulde ogsaa Demokratismen i Danmark sættes paa Spidsen. Det skulde ikke være en Tilstand som den i det øvrige Europa, „hvor nogle Tusind Familier er den offentlige Mening og Millionerne ikke andet end Bønderne og Soldaterne i Komedien“. Mads Larsen og Ole Sørensen skulde have samme Rang som Geheimekonferensraad Hall. Det var Hørup, der som et Symbol herpaa indførte den Praksis i sit Blad, at kalde alle med „Hr.“, „Hr. Ole Sørensen“ og „Hr.

Hall“. Danmark skulde vise Verden *det umiddelbare Demokrati*.

Den anden af hans Hovedtanker var den, at gøre Folket *rationelt*, indføre en anden Dannelse, en ny Kulturperiode, der skulde afløse Romantiken. Hans Begrundelse var den, der ligger i disse Ord, hentede fra hans Selvskildring: „Min almindelige Opfattelse var den, at Nationen var aandelig udvandet af for megen Æstetik. I $\frac{3}{4}$ Aarhundrede havde vi arbejdet i en eneste Evne, vi havde ikke dyrket andet menneskeligt end Fantasien, al vor Dannelse var litterær, og hele vor Litteratur fantastisk. Vi havde fortsat dette i en Politik, der ikke var andet end et Æventyr og en Illusion. Det begyndte med Slaget paa Reden og endte med Flugten fra Als.“ Denne Opfattelse faldt jo temmelig nøje sammen med den, Georg Brandes gjorde gældende i Indledningsforedraget til „Hovedstrømningerne“. Den har altsaa ligget i Tiden, det har været den Maade, hvorpaa den nye Slægt reagerede mod den ældre. Men medens Brandes viste den unge Slægt hen til Europa, foreskrev en Europa-Kur, foreskrev Hørup altsaa en Bonde-Kur.

Det var nemlig hans paradoksale Demokratisme paa en anden Maade. Naar han gik imod Romantiken, var det ikke blot, fordi Folket gennem den var blevet forført til Storhedsdrømme, men ogsaa fordi den laa for højt for Bondens Horisont. Romantiken er en Kultur for de faa, den er aristokratisk, Realismen en Kultur for de mange, den er demokratisk. Ligesom Overklassen skulde jævnes og „Hr. Hall“ trykkes ned til samme Niveau som Hr. Ole Sørensen, skulde ogsaa Dannelsen gøres flad, flad som Bondens Tankegang. De stærke Følelser,

hvortil der skal Evne til at hæve sig over sine personlige Interessers Sfære, Nationalitetsfølelsen, Æresfølelsen, Begejstringen for Poesi og Kunst, de skulde erstattes af Sansen for de Ting, hvormed Hvermand er fortrolig, fordi de ligger lige for Næsen af ham, og af Fornuftens Skøn over, hvad der kan nytte og er til at regne med.

I en Grundlovstale fra 1884 sagde Hørup: „Der er Tider, hvor det vokser i Højden, aristokratiske Tider, hvor det gror alene i Toppen, hvor al Nationens Evne synes samlet i enkelte udmærkede Individuer. — — Men saa er der Tider igen, hvor det vokser i Bredden.“ Det var en saadan *Dannelse i Bredden*, han gjorde til sit Program.

Den Mand, der i 1876 traadte ind i Folketinget med saadanne Tanker og Hensigter og blev Medlem af det daværende „forenede Venstre“, maatte uundgaeligt blive et Sprængnings-Element i sit Parti. Det var Hørup ogsaa fra første Øjeblik af. Den Fløj af Partiet, han stod nærmest, var Tschernings og Geert Winthers Gruppe, Bjørnbakkerne som de kaldtes efter Bevægelsens senere Chef, den østjydske Politikks Talsmand, Lars Bjørnbak. Men denne Gruppe var dels for lille i Tal, dels for eksklusiv provinsiel, til at Hørup fandt sin Regning i at gøre fælles Sag med den. Snarere maatte det passe i hans Kram at gaa sammen med de gamle Bondevenners Gruppe. Her traf han sin Patron fra sine første Dage, I. A. Hansen, den Mand, der havde været hans Forbillede og hvis Evne til at leve sig ind i Almuens Instinkter han beundrede saa stærkt. Men I. A. Hansen var dengang kun en Skygge, hans Autoritet var undergravet, hans

Rygte anfægtet af den Mistanke, der snart efter blev bekræftet.

Tilbage var Berg og Grundtvigianerne. Berg var paa en Maade aldeles ikke Manden efter Hørups Hovede, halvgaaende som han var i sine Tendenser og Sympatier, halvt Grundtvigianer, halvt Bondeven. Taget Berg til Mønster har Hørup heller aldrig gjort, næppe heller nogensinde næret nogen virkelig dyb Respekt for ham, rimeligvis hurtigt været klar over, at han kun vilde blive et Stadium i hans Liv. Men Berg var i Øjeblikket den stærkeste Autoritet i Partiet, og Hørup behøvede foreløbig en Autoritet at dække sig bag og skyde frem foran sig. Berg var dernæst de stærkeste Grebs og yderste Standpunkters Talsmand paa den Tid. Det blev da til ham, at Hørup foreløbig sluttede sig. Men maaske nok med den Bagtanke at bruge ham. Først og fremmest mod Grundtvigianerne.

Thi mod dem, der udgjorde Halvdelen eller mer end Halvdelen af Venstre, vilde Hørup uforsonlig Krig. Det var for ham et politisk Eksistensspørgsmaal; skulde han kunne nære sig i Venstre, maatte de ud; kom de ikke ud, maatte han ud. Thi ikke saasnt havde han begyndt sin Krig mod den nationalliberale Politik og Dannelses, før han kom til den hos ham dybt begrundede Overbevisning, at Grundtvigianerne baade i deres Politik og deres Livssyn kun repræsenterede en folkelig Udgave af Nationalliberalismen. Og hvad hjalp det ham saa, at han overvandt denne, naar den genopstod i en farligere Skikkelse, midt i hans eget Parti! I sin Selvskildring giver han følgende Fremstilling af dette Forhold: „I det Øjeblik vi skulde bruge Bonderealismen, fristede vi den komiske

Vanskæbne, at samme Realisme forvandlede sig til Idealisme. Pumpende efter sund Sans og rent materielle Interesser fik vi Spandene fulde af den gamle fantastiske Kulturs Spildevand. — — Heldigvis havde National-liberalismen tabt Evnen til at skønne sit eget, ellers vilde den have sagt: dette er vort altsammen, kom i vore Arme o! Poesi, o! Æventyr, o! Nationalitet, o! Landsoldat, o! alle Hjærtets og Aandens dunkle Rørelser.“

Han maatte altsaa begynde den samme Kamp paany, dennegang rettet mod Grundtvigianerne. Han maatte sætte Skellet saaledes: Venstre her, Grundtvigianerne dér. Og da Kampen skulde føres paa Rigsdagen og mod Folk, med hvem han var i Parti og havde megen Politik fælles, maatte den samtidig blive en Rigsdagskamp, en Kamp om den politiske Indflydelse paa Rigsdagen, en Kamp om en mere moderat og forsonlig eller radikal og uforsonlig Fremgangsmaade i Forfatningsstriden, en Kamp om at gaa paa Forlig med Estrup eller drive ham til det yderste.

5.

Det har aabenbart været Hørups Ønske, at Grundtvigianerne eller „de Moderate“, som man hurtigt begyndte at kalde dem, skulde sprænges ud af Partiet saa snart som muligt. Allerede i Foraaret 1875 har han ønsket den Revne, der midlertidig blev slaet i Partiet, udvidet til en Sprængning. I Anledning af Begivenhederne omkring den 8. November 1877 (Forliget om den 1ste provisoriske Finanslov) skriver han: „Denne Gang lyk-

kedes det at sprænge dem ud af Partiet.“ Forrige Gang var det altsaa ikke lykkedes.

Han er ærlig nok til at tilstaa, at det ikke var selve det Faktum, at man søgte at slaa en Streg over den provisoriske Finanslov, han var imod. Det var Tendensen til et *Blandingsministerium* af Nationalliberale og Grundtvigianere, han forfulgte og frygtede. Et saadant Blandingsministerium vilde imidlertid have været den naturlige Overgang fra Højre til Venstre. Man har derfor her Hørups ærlige Ord for, at han — en Politiker! — vilde have alle Mellemlid sprunget over og Springet gjort fra den ene Yderlighed til den anden, den Dumhed, den danske Politik netop saa mange Gange før havde begaaet. Saaledes praktiserede Kierkegaards Lærling hans desperate Lære paa Samfundsudviklingen. Mon dette dog ikke ogsaa var „Fantasteri“?

Det lykkedes altsaa Hørup gennem Berg at faa realiseret den politiske Tanke, hvorefter Mænd som Sofus Høgsbro, Frede Bojsen, Klaus Berntsen ikke var Venstremænd men Gengangere af Hall, Krieger og Klein. Han var øjensynlig yderst tilfreds med denne Bedrift. Den gav ham en ypperlig Lejlighed til at udfolde sit Anlæg for at sætte Tingene paa Spidsen, navnlig i Agitationen, og sin sproglige Sans for vovede, skarpt slebne og drastiske Ord og Billeder for en saadan Situation. Og dens Udnyttelse medførte et Kompagniskab mellem ham og Berg, „Firmaet Berg-Hørup“, som han siden kaldte det, og om hvilket han paastod, at intet andet politisk Firma havde haft en saadan Tillid i Befolkningen som det.

De 6 Aar, fra Efteraaret 1877 til Efteraaret 1883, da

dette Firma bestod, var Hørups Glansperiode og lykkeligste Tid. Frugtbarhed og Fremgang paa alle Omraader for hans Tanker og Planer, ude i Befolkningen paa Landet gennem Mødernes Paavirkning, inde i Kjøbenhavn gennem journalistisk Agitation. Det var Tider, hvor saa at sige hver Dag betød en Omvendelse fra Højre til Venstre af de vaklende Elementer paa Landet, eller Tilgangen af Abonnenter i Hovedstaden. Der kom over hans Talent i denne Periode en yppig Frodighed, alt det skælmske overgivne Humør, som Bevidstheden om egen Styrke giver. Saadanne Artikler som de, Hørup i disse Aar skrev mod Carl Ploug, betegner et Højdepunkt af vittig Polemik.

Ved „det forenede Venstre“s Sprængning rykkede Hørup op paa en Førerplads. Han blev Næstkommanderende i det af Berg stiftede radikale Venstre. Som Følge heraf kom han ogsaa i Forgrunden i Rigsdagspolitiken. Naar han nu talte, var det ikke, som i den første Tid han sad i Folketinget, halvt som en Frondør, men paa Partiets Vegne, som dets Ordfører. Han bestred særlig det meste af de polemiske og personlige Opgør med de Moderates Førere, Frede Bojsen og Holstein-Ledreborg. Paa Bojsens Person hæftede han med mange Billeder Lunkenhedens, Udjævningens, Uklarhedens og Vrøvlets Stempel. Han spottede over, at Bojsen altid i sin Eftersætning aad i sig igen, hvad han havde sagt i Forsætningen. Han brugte for første Gang det Billede om Svampen, han senere ofte med Forkærlighed gentog. Hvor et godt Venstreord stod skrevet, saaledes sagde han, dør saa han altid en Haand og i Haanden en Svamp, og den sivede af et eneste Begær: efter at slette. Med

Holstein øvede han derimod den Ordfægtningens Kunst, hvori denne var saa stor en Mester. De bød hinanden over med Finter, Riposter og Parader, som ikke betød stort mere end den fra Kilian og Marcolfus bekendte „kvantvise Fægtning“, og hvori den Lydhøre let kunde skelne den Respekt og Sympati, som snart skulde gøre disse to Mænd til personlige og politiske Venner.

Fremfor alt blev Hørup i denne Periode sit Partis Taktiker. Hans Taktik bestod deri, at holde to Aktioner i Gang, en mod Højre og en mod de Moderate, derpaa at gaa et Skridt videre og gøre Aktionen mod de Moderate til Nr. 1, den mod Højre og Provisorismen til Nr. 2, for tilsidst at gaa paa Siden af Højre og Estrup i et Slags underforstaaet Forbund mod de Moderate. De Sympatiens Traade, der i dansk Politik i den sidste Meneskealder saa ofte har været spundne mellem Højre og de Radikale, og som mærkes ogsaa i den allernyeste Tid, de er første Gang blevet knyttede af Hørup, da han i disse Aar som en fortvivlet arbejdede paa de Moderates Undergang.

Han har aldrig i Agitationen fundet saa haanlige og hundske Ord om Højre som om de Moderate. Der har aabenbart været megen Skinsyge i Hørups Natur, derfor var en Medbejler ham mere forhadet end en Modstander. Og derfor kunde han for at komme Medbejleren til Livs godt forene sig med Modstanderen. Det var det, han gjorde i Aarene 1878—81. Efter Udtalelser af forskellige af de mest indviede Politikere fra denne Tid maa man antage, at Ideen til den Lovgivningspolitik, som Berg optog med Estrup i disse Aar, blev indgivet ham af Hørup. Det tiltalte desuden Hørup, saa aaben en Ringeagt

han end ytrede for Lovmageriet, at fremme Love om agrariske Interesser. Saadanne Love som om skadeligt Vands Afløb, om Sparekasser, om Jærnbaner, som han i disse Aar var Ordfører for, skulde tjene til Vidnesbyrd om, at Bonderealismen holdt sit Indtog i Landet.

Langt større Betydning end disse Manøvrer havde imidlertid det Forbund med den nye litterære Retning og fritænkernes Bevægelse, som Hørup i disse Aar indgik og foreløbig fik Berg med til.

Fra vore Dages Standpunkt, hvor Navnene Hørup og Brandes synes saa nær sammenknyttede, kunde den Tanke ligge nær, at disse to Mænd havde været Allierede lige fra Tidernes Morgen. Saadan var det dog ikke. Til at begynde med holdt Hørup sig paa Afstand af den brandesseske Bevægelse. Et personligt Sammenstød mellem ham og Georg Brandes havde gjort ham mistænksom mod den Sidste. Efterhaanden gik det dog op for ham, at den bedste Maade at overvinde den nationalliberale Dannelse paa, var at opstille en ny Dannelse mod den. Som den helstøbte Politiker han var, tog han ganske praktisk paa denne Sag. Han siger i sit Tilbageblik: „Som Parti maatte vi have vore Digtere, vore Professorer, vore Jurister, Journalister, Studenter ligesom de Andre. — — Som en Himlens Manna faldt det litterære Venstre ned i denne Ørk. Dannelsen var sprængt, vi havde, hvad vi manglede.“ Denne Maalestok vedblev han hele Livet at anlægge. Man har den mageløse Historie om ham, at da en Medarbejder ved „Politiken“ en Gang overrakte ham sin Doktordisputats om Ovid, sagde han, idet han vejede Bogen i Haanden: „Det kan vi kun have Fordel af.“

Foruden den partimæssige Fordel passede det naturligtvis ogsaa godt nok i Hørups Kram, at den nye Litteratur til Stikord havde den samme *Realisme*, som han vilde gøre til Grundlag for den nye folkelige Dannelse. Naar Bonderealismen og den litterære og kunstneriske Realisme rakte hinanden Haanden, vilde Udviklingen faa et forstærket Tilløb, og mange Konsekvenser følge med.

Men Hørup havde ogsaa et vaagent Øje for Faren ved dette Makerskab. Han forstod godt, at hans Medbejlere i Venstre paa denne Alliance kunde gøre ham mistænkt hos Bonden, baade som Fritænker og „Europæer“. Selv om det ikke er tænkeligt, at Hørup kunde have indladt sig paa et saadant direkte Brud med Fritænkerne, som det Berg senere iværksatte, hører det meget vel med til Mulighederne, at han under en given Situation kunde have lagt en betydelig Afstand mellem dem og sig. Han erklærede sig aldrig aabent for Fritænker i religiøs Forstand. Han erklærede tværtimod ved en Lejlighed i Folketinget, at det kunde ikke falde ham ind at betro noget Medlem noget om „sit teologiske Standpunkt“.

Det var heller ikke Hørup, der gik i Breschen for Edvard Brandes, da Alliancen skulde besegles med hans Valg paa Langeland. Han lod Berg tage Stødet af for sig i den Sag. Men da Brandes var blevet valgt, hilste han ham i Folketinget velkommen og lykønskede Tinget til den Erhvervelse, det i ham havde gjort, i Ord, der var præget af den yderste Solidaritet, og viste, at han havde taget sit Parti. Han indgik nu et journalistisk Kompagniskab med Edvard Brandes, der varede for Livet.

Hans første Frugt af dette Kompagniskab var den, at han i Foraaret 1881 blev „Morgenbladet“s Redaktør. I tre lykkelige Aar oparbejdede han og Brandes Bladet til det maaske ypperste Blad, vort Land nogensinde har haft. Men han udvidede derved samtidig Kløften mellem de to Sider i Venstre saa stærkt, at den blev Berg for stor. Berg og Hørup maatte skilles. Derved mistede Hørup for første Gang en stor Del af sit Terræn i Bondelandet. Han blev som Politiker isoleret fra det øvrige Venstre. Og som Journalist fik han et andet Publikum, da han kort efter, 1. Oktober 1884, stiftede „Politiken“, der i første Linie var anlagt som et københavnsk Blad.

Men hans Indflydelse havde i disse Aar været meget stor. Og paa alle Punkter havde han benyttet den til at forstærke Kampen. Ufordrageligheden havde han fremmet ved den Rigsretstiltale mod Hall og Krieger, som han fik Venstre med til, og hvor han paatog sig Hvervet som offentlig Anklager. Parlamentarismen havde han givet forstærket agitatorisk Kraft og Klang ved det bevingede Ord: „Ingen over og ingen ved Siden af Folketinget!“, som han paa et Møde i Eksercerhuset i Gotersgade, hvor han og Berg første Gang gik til Møde med Socialdemokratiet, slyngede ud over Forsamlingen. Tilsidst og mest ved at erklære Krig mod Forsvarssagen, „*Militarismen*“, som han kaldte den.

6.

Den uhyre Overdrivelse, der laa i dette Udtryk, maa have været Hørup bevidst. Han kan ikke for Alvor have ment, at det danske Soldatervæsen, enten man tænker

paa Frederik den 6tes Fælledsoldater, eller paa Landsoldaten fra 48, „Jens“, eller paa den frivillige Reserve-Aspirant fra 64, var den Slags Materiale, hvorefter man laver en Militærstat. Han maa for sig selv have indrømmet, at det danske Militærvæsen var ligesaa folkeligt og civilistisk som hele det øvrige Land. Naar han anvendte dette af brændende Landsbyer og nedtrampede Marker og voidtagne Kvinder fælt lugtende Ord „Militarisme“, maa det have været dets hidsende agitatoriske Klang, der forførte Demagogen i ham.

Hans Agitation sigtede heller ikke paa Officererne, paa Militæret som Stand. At Danmark stod i Fare for at blive underkuet af en Krigerkaste, saa langt vovede han sig ikke ud. Det var den af den stærke Nationalitetsfølelse og romantiske Dannelse udsprungne krigerske *Tankegang*, saaledes som den var kommen til Orde i Poesien lige fra Oehlenschläger og Ingemann til Carl Ploug, og var bleven realiseret i de slesvigske Krige, han af al sin Magt vilde reagere mod. Han mente, at Folket før 1864 var blevet gjort svimmelt og ørt i Hovedet af nationalistiske og heroiske Forestillinger. Naar Hørup læste Carl Plougs Digte om Aser, Vikinger og Helte, „der spænde Sværd ved Bælte“, fik han en Afsmag i Munden, der ikke var langt fra en Brækningsfornemmelse. *Han manglede Organet for Patos*, og derved blev han det fuldkomne Modstykke til den patetiske Stemning, der i Aarene før og efter 1864 var nøje forbundet med den nationale Bevidsthed her i Landet.

Derved kom han ogsaa til at staa fremmed for den sønderjydske Sag. Thi den, der ikke forstaar Patos, forstaar ikke en saadan Sag. Der var noget døvt hos Hørup,

naar denne Sag var paa Tale, der tydeligt viste, at der var et Organ, han manglede. Før 1864 havde han nærmest staaet paa Helstats-Standpunktet. Efter 1864 blev han i den dansk-tyske Sag Tilhænger af Kendsgærnings Politik. Hvad der var sket i 1864, maatte anerkendes som en Kendsgærnning. Man skulde glemme, ikke blive ved at tale om Slesvig, navnlig ikke om at faa noget tilbage af det tabte Land, allersidst naturligvis om Revanche. Og af Revanche-Tanken var der endnu i 70erne og 80erne ikke saa lidt tilbage. En Mand som Scavenius var besjælet af den. Forsvarsbevægelsen i dens første Fase, Forsvarsbevægelsen fra 70erne og 80erne stod tildels i det samme Tegn. Naar denne Tanke nu er omtrent udryddet af Bevidstheden, saa er dette for en Del Hørups Fortjeneste.

I ingen Sag saa stærkt som i denne var det Hørups Vilje at blive en Modsætning til Tiden før ham, Reaktionen derimod. Hans Agitation mod Forsvaret, det var Svaret paa Dannevirke, Dybbøl og Als. Det var et Farvel for stedse til Sønderjylland. Det var Tak for sidst til Ejderpolitiken og Tyskerhadet. Det var Tilbageslaget mod Orla Lehmanns Taler, mod Plougs Sange, mod Monrads Dumdristighed, mod Grundtvigs Mytologi og mod alt, hvad der stammede fra Fortiden. Den var bestemt til at udligne, til at genoprette en Ligevægt, han mente var gaaet tabt. Den skulde være en Medicin, hvormed han vilde kurere Folket for den nationale Over-spændtheds og militære Overtros Sygdom. Derfor var hans Ord bedske netop som en Medicin. Derfor var de formede som bevidste sproglige Modsætninger til Fortidens Udtryk. Naar han kaldte denne Sag „den sjofleste

Sag i Landet“, var det, fordi den af Fortiden var blevet kaldt den ædleste. Hans Lyst til Plathed — Bondeplathed — blev forstærket, saasnart han rørte ved denne Sag. Han vidste, at i denne Agitation mere end i nogen anden havde han Bondens Instinkter med sig. For det første hans Sans for Pengene. Netop fordi det her gjaldt et ideelt, uhaandgribeligt Formaal, havde Hørup let Spil, naar han i Ord, beregnede direkte paa Bøndernes Pengesans, fremstillede Forsvarssagen som et Uhyre, der slugte mange Tønder Guld om Dagen. Dernæst Bondens Angst for „Trøjen“, rent ud sagt Fejgheden hos ham. Tilsidst og navnlig hans flade Tankegang og Sky for de stærke Følelser.

Hørups Agitation mod Forsvarssagen havde et dobbelt Ansigt. I det, som vendte tilbage mod Fortidens Overdrivelser, var der mange kloge og tiltalende Træk. Men i det, som vendte mod Fremtiden, var der mange utiltalende Træk, meget, der var beregnet ikke blot paa sunde og berettigede Følelser hos Almuen, men ogsaa paa de i daarlig Forstand almueagtige Instinkter. Medens Hørup i Forfatningssagen i saa høj Grad løftede Bondens Hu, saa rev han i sin Kamp mod Forsvarstanken det nationale Niveau ned i Plan med det lave Loft i Bondens Stue. Hans Ord „Hvad skal det nytte?“, var et lavloftet Ord. Og forunderligt er det, at denne Mand, der i Forfatningskampen altid appellerede til *Æren*, var ganske døv for *Ærens* Stemme, naar det gjaldt Nationalitetskampen.

Men der var i det Hele i Hørups Agitation mod „Militarismen“ en Overspændthed, der allermindst stod fuldt paa Højde med den, mod hvilken han ivrede saa

voldsomt. Hans Ord manglede den Naturlighed, som den indre Sikkerhed giver. Der var noget kunstigt opstrammet og opskreget over hans Holdning og Mæle, naar det gik løs mod „Militarismen“. Man kunde tydeligt høre, hvorledes han med sit voldsomme Sprog overdøvede en Angst eller en Tvivl eller Fortvivlelse i sit Indre.

Til Voldsomheden bidrog det ogsaa, at Hørup snart blev klar over, at denne Sag bedre end nogen anden kunde tjene som det Skel mellem ham og Grundtvigianerne, som det var ham saa meget om at gøre at faa rejst. Han havde i det hele den Mening, at en Politikers Opgave ikke bestod i at samle men i at skille. Derfor var han unænsom nok til at forgribe sig paa Forsvarssagen, for fra den modsatte Ende af den, hvor Estrup tog fat, at gøre den til Landets største Partisag.

Til at begynde med gik han dog temmelig varsomt frem. I Udgaven af hans Artikler og Taler mærker man intet til Forsvarssagen før i en Artikel fra Maj 1883. Og det er tilmed den uskyldige, elskværdige, nydelige „En Historie om Fæstninger“, holdt i litterær Maner og signeret med hans litterære Mærke „v.“. Oprindelig tænkte Hørup vel ikke, at denne Sag skulde skille ham ogsaa fra Berg. Men da han mærkede, at Berg var Grundtvigianer netop i den Sag, betænkte han sig ikke paa at kalde ogsaa ham for „Militarist“, endog for „Venstres største Militarist“. Her gav han ikke Pardon.

Og det skønt han maatte mærke, hvor saarbar Følelsen var i denne Sag. Det syntes blot at hidse ham endnu mere op. Naar man tænker paa den Forargelse, der rejste sig af hans første Ord om de omrejsende Officerer, hvem han kaldte „vandrende Lirekasser“, og af hans

næste Ord om et af de dødfødte militære Lovforslag, om hvilket han sagde, at man burde ikke anvende saa megen Tid paa „at pilke den døde Torsk“, saa begriber man bedre, at Formanden i Folketinget gjorde Indsigelse mod den Tale, hvori det Udtryk forekom, der skulde blive det mest bevingede af alle Hørups bevingede Ord: „Hvad skal det nytte?“ Dens Slutning lød saaledes:

„Dersom der i tidligere Tid var nogen Tendens i Folket til at behandle denne Sag rent overfladisk, paa Fantasiens Vej, med overspændt æstetisk Følelsestilskyndelse, saa tror jeg, at det er forbi. Jeg tror, at dette Spørgsmaal: Hvad skal det nytte?, dette Spørgsmaal, der er en Hæder for vort Folks Forstandighed, breder sig mere og mere ud gennem alle Lag i Befolkningen, og jeg nærer den Tro, at den Tid ikke er fjærn, da ingen ærlig Mand eller Kvinde vil tro, at det er forsvarligt, eller vil kunne undgaa at se, at det er letsindigt og samvittighedsløst at tage en Sag som denne uden dertil at knytte det Spørgsmaal: Hvad skal det nytte? — — — Jeg har med disse faa Bemærkninger ønsket at skaffe Plads for dette Indtryk, at dersom der her i Tinget er Venner af Militarismen, Folk, for hvem Militarismen er en Livssag, saa er der ogsaa her i Tinget Fjender af Militarismen, Folk, for hvem Modstanden mod Militarismen er en Livssag.

Mage til den Agitation, Hørup i de kommende Aar udfoldede mod Forsvarssagen, har man aldrig før eller siden været Vidne til her i Landet. Det litterære Slag, som samtidig leveredes mellem Realisme og Romantik, bliver ved Sammenligning til en overfladisk Fægning. Der er kun én dansk Mand, der kan taale Sammenstillingen med Hørup i ubændig Agitation. Det er Søren Kierkegaard i hans sidste Kamp mod Kristendommen.

7.

I Forfatningspolitikken kæmpede Hørup derimod paa en Maade Side om Side med Venstres andre Førere. „Det folkelige Selvstyre“ havde han fælles med hele Venstre, ikke blot med Berg men ogsaa med Grundtvigianerne. Han skrev ikke Venstres Forfatningsprogram. Det var skrevet, før han kom til. Han opstillede ikke den parlamentariske Doktrin. Det var besørget af Berg. Men han satte Programmet om i Slagord. Han sleb skarpe Vaaben af de opstillede Teorier og af de Modsætninger, der laa i Forfatningen.

Han kæmpede sammen med dem, men ogsaa kun *paa en Maade*. Grundtvigianerne vilde for enhver Pris holde sammen paa Forfatningens Rammer. Derfor frygtede de Estrup. Men ogsaa Berg nærrede Angst for at komme ud i det tomme Rum. Han var overfor Loven og Retten en loyal Mand med den nedarvede Følelse for Ulykken ved et Retsbrud. Hørup derimod, han var ikke bange for en Sprængning af Forfatningens Rammer. Han sympatiserede med den agitatoriske Kraft, der i det lange Løb kunde hentes fra et Retsbrud, selv om det i første Omgang blev til et Nederlag for hans Sag. Derfor frygtede han ikke Estrup, men betragtede ham tværtimod som et godt Middel til at gøde den folkelige Ager med.

Mod Grundloven af 28. Juli 1866 nærrede Hørup ikke den Vrede som f. Eks. Grundtvigianerne. Alene det, at den efter sin Tanke var rettet mod de Nationalliberale, mildnede hans Følelse for den betydeigt. Godsejerne og Bønderne var efter hans Mening — i hvert Fald i hans

første Periode — de bærende Samfundsklasser, de legitime Partier. En over deres, snart modsatte, snart fælles Interesser bygget Forfatning havde i hans Øjne noget rationelt, velbegrunder ved sig. Han har med en ikke ringe Sympati omtalt Alliancen mellem I. A. Hansen og Grev Frijs. I en Artikelrække, kaldet „Det nittende Aarhundrede“, som han skrev i „Politiken“ i det ny Aarhundredes første Dage, hedder det, at „dersom Grev Frijs og I. A. Hansen ogsaa træffes af og til, hvor de nu er“, kan det tænkes, at de nikker til hinanden i en fælles Følelse af, at de i Grunden har faaet Ret. Hørup gjorde jo ogsaa selv Forsøg paa at forny denne Alliance, navnlig ved Smørpolitiken i 1888. Og ikke mindst vurderede han, at denne Forfatning var en Kamp-Forfatning, der vilde holde Utilfredsheden oppe. Den Mand, der har sagt det bevingede Ord: „Ti Reformer paa Taget er bedre end en i Haanden“, kunde ikke have noget imod, at ogsaa Juni-Grundloven sad paa Taget.

Hørup indlod sig aldrig paa juridiske Beviser for Parlamentarismen. Han var en god Jurist, der kunde finde skarpsindige, jævnlig ogsaa spidsfindige Argumenter i enhver Sag. Men han har kun leveret en lille Part af Argumenter til den statsretlige Procedure. Han vilde ikke have Parlamentarismen gennemført som *et Retskrav*, ved Lov og Dom. Han sagde en Gang i en Tale: Naar alle Argumenter er brugte, er det bedste dog endnu tilbage, det nemlig, *at saadan vil vi*. Derfor nøjedes han med at sige, at Forfatningen *skulde være parlamentarisk*. Det var Udtryk for, at saadan var det eller burde det være Folkets Vilje. Dernæst Udtryk for den Erfaring, at ingen Forfatning er virkelig folkelig

eller sand konstitutionel, naar den ikke er parlamentarisk.

Hans næste Sætning var den: *at enten skulde Forfatningen være parlamentarisk eller ogsaa skulde der ingen Forfatning være.* Han vilde ikke, at man ved at undgaa Provisoriet skulde opretholde en Skinforfatning, hvorunder det saa ud, som om Maskineriet var i Orden, skønt Forfatningens Princip i Virkeligheden var fornægtet af Regeringen, saasnt den *forbeholdt sig* at gøre Brug af Provisoriet, selv om Trudslen ikke blev udført. I den ene Artikel efter den anden hamrede han den Sætning fast, at Tilstanden i Aarene mellem 1877 og 1885, hvor der ingen provisoriske Finanslove var, i Virkeligheden var akkurat lige saa forfatningsstridig som i de følgende Aar under Provisoriet.

Naar Hørup gik imod Forlig i Tiden før 1885, baade mod Novemberforliget 1877 og Majforliget 1882, var det altsaa ikke alene af Frygt for det Blandingsministerium, der lurede bagved disse Forlig, men ogsaa fordi lovlig eller ulovlig ikke for ham betød nogen Forskel. I hvert Fald kun en kvantitativ Forskel: Striden blev større, naar den udkæmpedes udenfor Loven end naar den holdt sig indenfor den. Men det var ikke en Forskel, der forandrede Stridens moralske Kvalitet. Hørup manglede den moralske Strænghed, der ikke tillader at bekæmpe Vold og aabenbar Lovkrænkelse med de samme Midler som et Misbrug af Forfatningen indenfor Lovens Grænser.

Naar Hørup paa den Maade knipsede Lovbrudet væk som en uvæsentlig Omstændighed, bidrog han sin Part til den Planløshed og Mangel paa Alvor, hvormed Stats-

kupet blev modtaget af Befolkningen, og til det moralske Knæk, som intet Folk, der ikke betragter sin Ret som et helligt Ideal, undgaar at lide. Og det viste sig snart, at ogsaa Hørups Politik fik sit moralske Knæk derved. Den Sorgløshed, hvormed han gik ud i Statskupet, beroede tillige paa en Undervurdering af Modstanderne. Han manglede ikke Menneskeforstand, men Agitatorens Tilbøjelighed til at gøre enhver Sag saa enkel som muligt krævede, at Estrup, Nellemann og Scavenius skulde være ringe Personer.

Da Estrupiatet viste sig mere langstrakt end den „Jagtrubber“, Hørup fra første Færd havde tilmaalt det, da Estrup viste sig utilgængelig for den 1866-Politik, som Hørup indbød ham til, og navnlig, da han gjorde Forsvarssagen til sin „Livssag“, blev Hørup utaalmodig. Han blev utaalmodig over den gyngende, usikre Tilstand, som herskede i Aarene mellem 1881 og 1885. Han blev bange for, at Befolkningen skulde betragte det som en Sejr, hver Gang en provisorisk Finanslov blev undgaaet. Han æggede derfor Striden mellem Folketinget og Landstinget op, opsøgte Kynismen, haanede Landstinget, naar det vedtog Finansloven i Folketingets Affattelse, med, at det „søbode den Kaal, hvori det selv havde spyttet“, takkede Finansudvalget for, at det havde udhalet Behandlingen af Finansloven og kun givet Landstinget en Frist af tre Dage til den 1. April.

Da saa Berg brød med ham, fik han endnu en Grund til at ønske Striden tilspidset. Det bedste Middel til at hindre et Ministerium Berg vilde være en provisorisk Finanslov. Og endelig, da han havde sat sit nye Blad, „Politiken“, paa Benene i Kjøbenhavn, fik han Brug for

al den Sensation, hele det Repertoire af Rabaldernumre, alt det rørte Vand med tilhørende Fiskeri, som Lovbrudet kunde byde paa.

Da den 1. April 1885 nærmede sig, da Berg og Grundtvigianerne blev bange, da der blev trængt ind paa Holstein Ledreborg for at faa ham til at gøre et sidste Forsøg paa at undgaa Katastrofen, et Forsøg, der kun kunde gøres, naar alle Venstres ledende Mænd var enige derom, da vilde Hørup ikke gaa med. Han sagde Nej til Holsteins Henvendelse. Han lod staa til.

8.

Fordi der i Hørup var mere af en politisk Opdrager end af en Statsmand, regnede han, da han skulde tage Stilling til Provisoriet, mere med de aandelige Indflydelser end med Magtforholdene. Han regnede med, at naar Regeringen først var blevet nødt til at gaa udenfor Loven, vilde den overfor Folkets fastholdte Nægtelse af at godkende Lovbrudet blive tvunget til at vende tilbage til lovlige Tilstande, og denne Tilbagevenden skulde da købes saa dyrt, at Nederlaget dermed var besejlet. Den 18. Maj 1885 holdt han en Tale i Havdrup, hvori det hedder: „Tilsidst beder enhver Regering om godt Vejr, den kommer altid tilbage til det: Skulde vi saa ikke se at faa det gjort lovligt. Derfor maa det være det første og det sidste, at det skal aldrig blive Lov i Danmark.“

Det maatte da for Hørup gælde om, at Befolkningen tog hele det provisoriske Væsen med Sagtmodighed og Koldblodighed, ikke indtog Stillinger, der igen maatte opgives, eller hidsede sig op til en Højspænding, der

vilde slaa om i Træthed. Men her forregnede han sig. Det viste sig med god Grund, at Folket ikke var en Maskine, som man først kunde sætte i Kog og straks derpaa bringe af Kog. Folket forlangte i sin Raadvildhed i hvert Fald voldsomme Demonstrationer, fortsatte Finanslovsnægtelser paa Rigsdagen, og udenfor Rigsdagen Protestmøder fra den ene Ende af Landet til den anden. Det stod ganske uforstaaende overfor det Hørupske Diplomati. Og Hørup selv, og navnlig hans Blad, blev ogsaa hurtigt revet med ind i Hvirvlen, og da det stred mod Bladets Principper at sakke agterud, gik det snart i Spidsen og leverede med saadanne Affærer som Hasselkæpsagen, Vidnesagen og Straamanden „Joakim Fritz Madsen“ nogle af de bedste Bidrag til at sætte Landet paa den anden Ende. Og selv om det naturligvis var uskyldigt i Holstebrosagen, saa havde det sin rigelige Part af Ansvar for Julius Rasmussens Attentat og derigennem atter for den halve Belejringstilstand, som fulgte ovenpaa. Da et Aar var gaaet, var allerede den ene af Hørups Forudsætninger slaaet fejl. Og hermed glippede ogsaa den anden. Den nemlig, at han som den, der sejrrikt havde gennemført sin Taktik, blev *den ledende Mand* i Venstre og dermed den, der dikterede Estrup Betingelserne for et Forlig. Efter to Aars Forløb stod han med Berg aabent imod sig og med Bojsen og de Moderate i Flanken som Medbejlere til den ledende Stilling i den Politik — Forhandlingspolitikken — der skulde forberede Forliget.

Han besluttede da at gøre Pinen kort. Valget i Januar 1887 belærte ham, der altid raadspurgte Valgene, om, at der ingen Udsigt var til at gøre Estrup mør. Han indsaa derefter, at *et Forlig* var den hæderligste Udgang af

Klemmen. Men det maatte gøres med et dristigt Kup, der tog Folket med en Trumf, og det maatte give en retskaffen Valuta paa et eller andet Punkt for de Tab, der skulde skrives af paa Forfatningens Konto. Risiko var der, ikke mindst for ham, der havde svoret højere end alle andre. Men der var ogsaa den Chance, at hvis det gik godt, saa vilde det blive ham og ikke Frede Bojsen og Grundtvigianerne, der blev Situationens Herre.

Af Venstres andre ledende Mænd kunde han kun stole paa Holstein. De havde altid følt Venskab for hinanden, og siden 1885 havde de været politiske Staldbrodre. Holstein sonderede Stemningen i Landstinget, og da han fandt Godsejernes Kres utaalmodig over det provisoriske Røre og heller ikke begejstret for Fæstningspolitikken, saa syntes der Udsigt til at faa en Aktion i Gang, der maaske ikke direkte vilde fælde Estrup, men dog forberede hans Fald.

Begivenhederne kom de Hørupske Forligsbestræbelser imøde. Aaret 1888, hvor den store Udstilling skulde holdes i Kjøbenhavn, og hvor man desuden om Foraaret skulde fejre Kongens 70-aarige Fødselsdag, om Efteraaret hans 25 Aars Regerings-Jubilæum og om Somren holde 100 Aars Mindefest for Stavnsbaandets Løsning, var et Slags Jubelaar, der indbød til Forlig. Stærke Indflydelser i Højre var virksomme derfor, Kongen ønskede det; det øvede sit Tryk paa Estrup. Saa kom endelig i Efteraaret 1887 de truende Meldinger fra England om, at det danske Smør paa Grund af Kunstsmørrets Over-svømmelse var ved at blive fortrængt fra det engelske Marked. Det lagde Situationen til Rette. Hvis Bønderne kunde faa en Lov, der ved at forbyde Fabrikation af

Kunstmør i Danmark sikrede det engelske Marked for Natursmørret, saa var det saa meget værd som en Finanslov til Ministeriet Estrup.

Hørup greb til. Han slyngede Stikordet „Rent Land“, *Danmark skal være et rent Land*, ud, og det slog an. Det var en Politik, som Godsejerne i Landstinget ikke mindre end Bønderne i Folketinget kunde forstaa. Her spirede en ny Oktoberforenings-Politik, en Alliance mellem „de smaa og store Bønder“, og deraf vilde atter af sig selv Forliget om Forfatningen fødes. Med Voldsomhed, som den, der kæmper for Livet, kastede Hørup sig ud i denne Smørpolitik. Han kom i intimt Samarbejde med en Kres af Landstingets Godsejere, ikke mindst Grev Frijs, en fælles Krigskasse blev oprettet, Agitatorer udsendte over Landet. Men — uden Voldsomhed, men med samme forbitrede Energi tog de Moderate under Frede Bojsens Førelse det modsatte Standpunkt, der kom en parallel Aktion i Gang mellem dem og Estrups Indenrigsminister, Ingerslev, og den sejrede.

Smørpolitiken faldt sammen. Men da det, som Hørup siden skal have sagt til Vilhelm Lassen, „ikke saa meget var Smørret som Finansloven, det gjaldt“, var Situationen dog maaske endnu saa stærk, at den kunde trække et Forlig i Land. Efter at de Moderate havde slaaet ham hans Agrarpolitik ud af Haanden, havde Hørup dog ikke Mod til for aabent Tæppe at vove denne Chance. Han blev i Kulissen. Han skød Jens Busk og andre jydsk Bondepolitikere frem foran sig. Officielt var det ikke ham, der indledede Forligsforhandlingen i de berømte Paaskedage i 1888 og med Landstingets Godsejere aftalte det Forlig, der kom til Afstemning i Venstres Parti-

møde. Men der kunde ikke være og var ikke i Partiet nogen Tvivl om, at Smørpolitiken og Paaskeforliget var én og samme Sag, og at Hørup derfor hæftede for dem begge. Da han saa i det afgørende Partimøde efter megen Tøven og Tavshed alligevel stemte *imod* Forliget og bragte det til at strande, kom han til at staa i et tvetydigt Lys. De Agrarpolitikere, han havde skudt frem foran sig, følte sig ligesaa forraadede af det Nej, hans Læbe udtalte, som de renlivede Grundlovskæmpere af det Ja, hans Hjærte ikke kunde skjule.

Hele denne mislykkede Affære svækkede stærkt Hørups Stilling. Hans Gruppe fattede Mistanke til ham om, at han vilde bruge den som Redskab for en personlig Ærgerrighed. Hans Ry for at være den holdningsfulde, resolute Mand kunde ikke holde overfor det Vankelmod, han havde vist ved denne Lejlighed. Der kom en Desperation, en Usikkerhed og Voldsomhed over hans Færd, som den ikke før havde haft. Han kunde ikke dy sig for at give sin Skuffelse Luft i et personligt Bladangreb paa Frede Bojsen, som hidsede Gruppestriden indenfor Partiet op til det yderste, og førte til, at han blev sat ud af Partiets Bestyrelse.

Paa den Maade tabte han Herredømmet over sin Gruppe. Som Fører manglede Hørup nogle af de Egen-skaber, der skal til for at holde sammen paa et Parti. Saa jævnt og bredt hans Væsen end var, og saa fordragelig han ogsaa kunde være i det personlige, var der dog i hans Personlighed noget *eksklusivt*, der paa nogle af de Menige virkede, som om han holdt dem paa Afstand, og paa andre, som om han havde dem til Bedste. Hans Faamælted, hans Ulyst til Passiar og Selskabelighed

og hans Mangel paa Aktivitet bibragte efterhaanden adskillige af hans menige Folk en utilfreds Følelse af, at de gik for Lud og koldt Vand.

Dertil kom, at Hørups intime journalistiske Samarbejde med de litterære Kjøbenhavnere i „Politiken“s Redaktion efterhaanden i den offentlige Mening gjorde ham selv til *Kjøbenhavnner* og sled Baandet mellem ham og Bønderne tyndere. Det viste sig, da den i politisk Henseende vigtige Stilling som Formand for den sjællandske Bondestands Sparekasse blev ledig ved den gamle Albertis Død i Forsommeren 1890. Det var de sjællandske Bønders fineste Tillidspost; kunde Hørup ikke besætte den, var det Beviset for, at hans Stilling paa Sjælland ikke var solid. Og Beviset blev ført paa den mest iøjnefaldende Maade, da Sønnen Alberti, som netop da havde begyndt sit omfattende Proces-Felttog mod hele den Hørupske Kres, blev sat paa denne Post.

Det begyndte at trække sammen om Hørups Hoved. Lige fra han i 1873 skrev sin første Artikel i „Morgenbladet“, havde han ved sin Uskaansomhed og udfordrende Optræden samlet sig Fjender i Hobetal fra omtrent alle Sider af sit eget Parti. Da han nu ved Holsteins Bortgang ogsaa mistede den skærmende Haand, denne ofte havde holdt op for ham, stod han, med en halvt opløst Gruppe, ganske blot for de Rystelser, Begivenhederne kunde medføre.

Rystelsen udeblev ikke. Den kom i Skikkelse af den bevidste og godt forberedte Politik, Bojsen indledede i Efteraaret 1890, og som, ganske vist paa en anden Maade, førte til det Forlig, som Hørup ikke havde naaet at hale i Land. Det blev paa mange Maader svært for ham,

at gaa mod Bojsens Politik, som bød paa mange demokratiske og sociale Reformer, hvori der ikke var noget specifikt *grundtvigiansk*, men som tværtimod dels havde agrarisk Farve, dels stod i Pagt med Tidens sociale Drift. Skulde han gaa imod, kunde i hvert Fald Enhver se, at det var Gruppekrig, Tak for sidst til de Moderate. Men efter Erfaringerne fra 1888 vilde mange af de menige Hørupperne ikke være med hertil. Da Hørup alligevel gik imod, skete der ogsaa et saa voldsomt Frafald fra ham til Bojsen, at det blev et rent Jordskælv. Og Frafaldet rensede tilmed næsten hans Gruppe for alt, hvad der havde været dens Tilknytning til den gamle Venstrepolitik, til Bondevennerne og Bjørnbakkerne. Bjørnbak, Blem, Rasmus Clausen, Ole Hansen, Feldthusen, C. Ravn, Jungersen, det er nogle Navne af dem, der faldt fra. Edvard Brandes, Henning Jensen, Bing, Bluhme, J. K. Lauridsen, Falkenstjerne, Christopher Hage, det er nogle af Navnene paa dem, der blev. Det var en Forvandling, der skete med Hørups Parti. Det forvandlede sig fra et Bondeparti til et Parti af Akademikere og Københavnere. Og det reduceredes til næsten kun at være en trofast Garde af personlige Venner om et stort Navn.

Da gjorde Hørup et af sine stærke Greb. *Han gik til Berg.* Med Berg ved sin Side vilde han igen faa Bredde, som Forbundsfælle af Berg vilde Bondelandet atter ligge aabent for ham. De to Mænd mødtes igen uden synderlig Vanskelighed, tilsyneladende i Stand til at glemme al mellemliggende Ondskab. „Rumlepotten“ og „Luskepeteren“ — med disse Udtryk havde de stemplet hinanden i Fjendskabstiden — blev et Firmamærke. Men Rumlepotten og Luskepeteren, det var de to største Agitatorer,

og de sluttede sig nu sammen til et fælles agitatorisk Felttog. Det gjorde en stærk, næsten gribende Virkning, da disse to Høvdingeskikkelser, der klædte hinanden saa godt, og hvoraf den ene i Mellemtiden var bleven hvid og den anden graa, og over hvis ældede Hoveder Nederlag og Ydmygelser var gaaet hen, og som nu begge kæmpede for Livet, tonede frem Side om Side mod den mørke politiske Himmel. Det var som Folket havde længtes efter endnu en Gang at se dem sammen, det susede atter gennem Luften af løftede Hænder, og det lød højt og stærkt fra Forsamling til Forsamling: Velkommen!

Men for Hørup blev det kun Galgenfrist. Da Berg knap et Aar efter døde, viste det sig hurtigt, at deres Vælgerkorps ikke passede sammen. Bergs var i Mellemtiden blevet et Korps af Bergianere i Ordets intime Forstand, og Hørups et Korps af Høruppere i ligesaa intim Betydning. Afstanden var bleven for stor.

Den sidste Kamp, Hørup kæmpede ude i Folket, kom han derfor til at kæmpe alene. Den kæmpedes, som han selv en Gang senere sagde, „mere for Æren end for Sejren“. Nederlaget var en given Sag. Valgdagen den 20. April 1892 reducerede Hørups Gruppe til knap en halv Snes Mand. Selv faldt han i Køgekredsen for P. A. Alberti. Denne havde selv tilbudt sig til denne Gærning, og han skred til den som en Bøddel skrider til sin Forretning, og med Lars Dinesen til sin Medhjælper. .

9.

Hvis man lægger det gængse Maal for Politikere paa Hørup, bliver han til ingenting. Det gængse Maal er

nemlig et Maal paa kort Sigt; det maaler efter Resultaterne, efter Klogskaben i Beregningen af de foreliggende Situationer, efter den realistiske, nøgterne Vurdering af Forhold og Personer. Og i alle disse Retninger kom Hørup til kort. Saaledes maalt bliver han og de national-liberale Politikere to Alen af et Stykke. Mellem Hørup og Orla Lehmann kunde der f. Eks. godt drages en Parallel. Som Lehmanns Overdrivelser og Udæskninger i den nationale Sag slog tilbage paa Danskheden og skadede den, saaledes slog Hørups Slagord om Parlamentarismen og „Militarismen“ tilbage paa Venstre og skadede det i Øjeblikket.

Men saaledes som Hørup selv har angivet sin Bestræbelse: at være en Vækker og Opdrager for sit Folk, den, der skabte nye Idealer, hærdede det bløde i Nationen, skærpede og ætsede dens Sprog, har han stillet sig udenfor det almindelige Begreb om „Politikere“, for ikke at tale om „Statsmænd“, og søgt sin Plads mellem Omvæltterne og Agitatorerne.

Naar man spurgte Hørup, hvad han havde ment med et eller andet, han havde gjort eller sagt, plejede han at svare: „Det var Agitation.“ Bortset fra forskellige taktiske Manøvrer har hans Politik næsten helt været *Agitation*. Som Agitator, som saadan ønskede han at bedømmes. Agitationen med dens Tilskyndelse til Handling, med dens Appel til Viljen og Disciplinering af Mængden, var ham en vigtigere Sag og et større Kald end Videnskaben, Litteraturen og Kunsten med „deres frem og tilbage for Overklassen“. Han bedømte gennemgaaende Mænd efter deres Anlæg for det agitatoriske; han lyttede efter Lidenskaben, efter det oprindelige, det

førstehaands i Menneskers Væsen. Derfor afveg hans Dom om Mennesker i Reglen stærkt fra andres.

Han er den største Agitator, Danmark har kendt. For saavidt er det rigtigt, naar hans Mindesmærke i Kongens Have fremstiller ham som Agitatoren. Men naar Kunstneren har givet ham Agitatorens voldsomme Gebærder, et anspændt Minespil, en tilbagekastet Overkrop, knyttede Hænder, vidt aaben Mund, saa har han ramt ved Siden af. Som Agitator var han behersket, stille. Han manglede al Patos, alt Raab, al Blottelse, alle Gebærder. Hans Minespil indskrænkede sig til et ironisk Blink i Øjet. Han virkede ad den indirekte Vej, ved at spotte Modsætningen til det, han vilde fremelske. Der var for megen Blu, for megen dansk Blufærdighed i hans Natur til at han turde vove sig ud i Patos. Hans Maner var paa mange Maader i Slægt med Wessels i „Kærlighed uden Strømper“. Han forvandlede Heltene til Skræddere, nogle med Rette, andre med Urette. Han trak adskilligt, der kun var Heltefagter, men ogsaa meget, der virkelig havde noget heroisk ved sig, ned i den lavkomiske bondeplatte Sfære, hvor de falske Helte ganske vist afklædes, men hvor ogsaa den virkelige Heroisme preller af paa Fladheden.

Skønt som Skribent en Sprogkunstner af højere Rang end de fleste Skribenter fra Litteraturen, har Hørup aldrig frembragt et eneste Værk, der var gjort for Kunstens Skyld. Al sin sproglige Kunst satte han i sin politiske Agitations Tjeneste. Han har aldrig udgivet en Pjece eller skrevet en Tidsskriftsartikel. Alt hvad han har frembragt har været Avisartikler og Taler. Ogsaa som Kunstner var han gennemført Demokrat.

Han havde et mageløst Øre for Modersmaalet, især for det levende Sprog, det, der gaar fra Mund til Mund. Det var det, han arbejdede i og ikke i det litterære Bogsprog. Han havde mere saa at sige sanset og lyttet sig til sit Sprog end læst sig til det. Hvad han søgte i Bøgerne, var især *det oprindelige*; derfor havde han læst Biblen, Folkesagn, Folkeviser og Æventyr, Shakespeare, Søren Kierkegaard. Hans Artikler er fulde af de monumentale Ord og Ordsprog fra Biblen. Saadanne Scener hos Shakespeare som den i „Henrik den 4de“, hvor Prins Henrik, spillende sin Fader, giver Falstaff hans Skudsmaal, eller visse af lutter Saftigheder sammensatte Repliker i „Kong Lear“, har mange Gange inspireret ham i hans Polemik baade mod Estrupperne og de Moderate. Han foretrak de saftige, sanselige Udtryk, som talte mere til Sansningen end til Tænkningen. Ordet „Sump“ var hans Yndlingsudtryk. I sin Polemik gik han altid bagom Handlingerne og til Personerne og deres Motiver og Ære. Straffelovens Injuriebegreb var Genstand for hans højeste Ligegyldighed. Selv anlagde han aldrig Sag, men mange er de Injuriesøgsmaal, der er blevet anlagt mod ham. I Anledning af et saadant skrev han engang disse Ord, der lyder som et Hjertesuk: „Vort Sprog har en stor Ordbog for alt det savlende, slæbende, valne, svedne og blegsottige. Ligesom vor Folkekarakter er fattig paa Vilje, saaledes har vort Sprog en spidsborgerlig Sky for det karakteristiske, personlige, afgørende. — — Naar Svig og Løgn hedder Taktik, naar Fejghed og Forræderi hedder Maadehold — — — naar et Folk aldrig har nogen Trang til at lette sit Hjærte for Ord som: I Øjenskalke, I Daarer og Blinde, I Slan-

ger og Øgleunger — — naar det har glemt det gamle Testamente osv.“

Fremfor alt ytrede Hørups Demokratisme i det sproglige sig i den Maner, han havde uddannet sig: at oversætte og omskrive alle Spørgsmaal og Tilfælde i Billeder, især Billeder fra Bondegaarden, og trække dem ned i det daglige Livs Atmosfære. Det abstrakte og fremmede skulde gøres anskueligt og fortroligt ved at omskrives i disse Billeder, det oversvævende og respekt-indgydende skulde miste sin Højhed og Aandelighed ved at drages ind i den trivielle Verden. Han forstod altid at slippe udenom det abstrakte Udtryk. Et Eksempel: Naar han talte om den nye Litteratur, sagde han ikke *Realisme*. Han sagde: Det er blevet som et Feltraab for den: *Sig sandt!* Det er rigtigt nok, at denne Maner har været kendt før i Verden. Man kan i Vald. Vedels Bog: „By og Borger i Middelalderen“ læse, at den f. Eks. anvendtes af Middelalderens folkelige Prædikanter. Men i Hørups Anvendelse var den ganske original; han har intet Forbillede haft. Derimod er han selv blevet et Forbillede for utallige Journalister. Oprindeligt havde han kun nogle faa begavede Elever som Vilhelm Lassen og J. K. Lauridsen. Men efterhaanden trængte denne nye folkelige Stil igennem, og Hørup blev journalistisk Skolestifter i stor Stil. Nu skrives der i omtrent hele Provinspressen og ogsaa i enkelte Hovedstadsblade om Politik paa denne Manér. Overgangen i Avis sproget fra den akademiske til den folkelige Stil eller hvad der er det samme „Hørup som Avisreformator“, det var en Opgave for det sproglige Fakultet.

Selv satte han det mundtlige Ord over det skrevne. En

god Tale, en saadan, der fik Forsamlingen til at skælve og sitre af Lidenskab og samtidig holde den i sin Magt, — der var intet, han vurderede højere. Han har undertiden sammenlignet Folket med Havet, og dette, at Taleren maatte springe ud paa Dybet, maatte sætte sin Person i Vove, det gjorde ham Talen til en større Bedrift end Artiklen. Han var jo en uforlignelig Taler, ufor-glemmelig, naar man engang har hørt ham. Selv Mang-lerne, f. Eks. det lidt syngende i hans sjællandske Maal, forstærkede Virkningen. Den forstærkedes ligesaa ved Modsætningen mellem Lidenskaben i Ordene og den fornemme tilknappede Ro, hvormed han holdt sig. Øjet blinkede, Tonefaldet ætsede, Eftersætningerne smælde-de, men Hænder, Hoved, hele Skikkelsen var næsten uden Bevægelse. Julius Paulsens Maleri af ham med det sænkede Hoved og det blufærdige nedadvendte Blik gi-ver et godt Indtryk af ham som Taler. Han tog sig ud-mærket ud paa Talerstolen, som en virkelig Folketribun, især da han var bleven omkring de 50, og Skikkelsen var bleven bred og Hovedet graat. Man kunde se paa ham, hvormegen *Natur* der var i ham, derfor tog han sig bedst ud som Taler under aaben Himmel, naar Skæret i hans Øjne blinkede i Solens Skær og Stemmen sang om Kap med Vinden.

For een Ting havde Hørup som Taler en fuldkommen Afsky. Det var *Papirer* paa Talerstolen. Til en ung Mand, som skulde holde sin første Tale i en politisk For-samling, sagde han: Fremfor alt, *ingen Papirer!* Selv har han aldrig haft den mindste Lap med sig paa en Talerstol. Det hang sammen med, at hans Taler ikke var Forelæsninger, knap nok Foredrag med Saglighed og

Oplysninger. De var Anslag af en Stemning, Appel til en Følelse, Indgivelse af et Indtryk. Lutter Gærstof, aldrig Fyldstof. Det mærkedes især paa Talens Begyndelse, der straks slog Tonen an og gav Talen det Sving, der førtes igennem lige fra Anslaget og til det sidste „Leve!“ „Har De hørt, at Landstinget vil opretholde Grundloven?“ Eller: „Raab ikke saa højt! dette er Tider, hvor der skal tales sagte!“ — saadan var hans Anslag, ganske tæt op til Anslaget hos en Digter, hos Bjørnson f. Eks., naar han intonerer: „Har Du hørt, hvad Svensken siger, unge norske Mand?“

Ogsaa i Rigsdagssalen var Hørup en Taler af høj Rang, men dog ikke saa *eksklusiv*, for at bruge et Udtryk, han selv holdt af at anvende, som han var som Agitator. Hans *parlamentariske* Begavelse stod ikke over andres, f. Eks. Hages og Holsteins, Neergaards eller Edvard Brandes'. En Mand som Bille, for at gaa til Fortiden, var en større parlamentarisk Taler end Hørup. Som Rigsdagstaler kom Juristen hyppig frem i ham; han talte som en Sagfører, argumenterede og ræsonnerede som en Akademiker. Han, der holdt af at give sine Ord den vide Adresse, der brugte Vendinger som f. Eks. denne: „Ikke blot i denne Forsamling, men over hele Sjælland vil jeg sige“, han kendte ogsaa godt Glæden ved Debatten paa nært Hold og i den snævre Ende af Tingene. Han var noget af en Formalist. Men i det Hele talte han ikke meget paa Rigsdagen. I 80erne var han en taus Mand i Salen. Først i Aarene 1890—92, under Kampen mod „Sammensmæltterne“, kastede han sig ud i Rigsdagsdebatten og holdt sine bedste Rigsdagstaler.

Sine bedste Artikler skrev han derimod i Tiden før

1885. Hvor kunde de ikke straae af Humor og Lune, af et overdaadigt og frodigt Talent, og ikke mindst af Sympati. Senere tog Hadskheden, Vreden og Utaalmodigheden Magten og fordærvede Indtrykket. Dertil kom desuden noget andet. Naar han satte sit kunstneriske Billedsprog mod Lovbruddet, gik Billederne i Stykker for En, ja denne „kunstneriske Fingerkløe“, for at bruge et Henrik Pontoppidansk Udtryk, som Erstatning for det Nævernes Sprog, der skulde være talt, gjorde et ligefrem frivolt Indtryk. Naar man i hans Artikel i „Politiken“ den 3. April 1885, altsaa anden Dag efter Statskupet, træffer denne kunstneriske Vending, at lige siden Nytaar har „Berl. Tid.“ „haft sin Rede over Finansudvalgets Vinduer og kvidret om Provisoriet som en Svale om Foraaret“, og erindrer, at der hermed sigtes til de mest haandgangne Opfordringer til Statskup, saa frastødes man snarere end man beundrer. Der var fra da af stadig noget, der klikede for Hørup.

10.

Hvor grimt det end tager sig ud, at Venstremænd benyttede et saa usselt Redskab som Alberti til at blive Hørup kvit, — for Venstresagen og Forfatningskampen var det alligevel noget af en Lykke, at Hørup kom ud af den aktive Rigsdags-Politik. Han var blevet et irrationelt Element, besat af sin personlige Lidenskab, behersket af en ustyrlig Lyst til at sprænge det Hele i Luften. Overfor en saadan Politiker kan der ikke tages sentimentale eller æstetiske Hensyn, men Parolen maa være den, at slaa ham ned.

Selv gav han jo heller ingen Pardon. Dag ud og Dag ind overvældede han i „Politiken“s Spalter de Moderate med de mest giftige Haansord, han var i Stand til at ud-spekulere. Han pressede Sproget til dets sidste Draaber af Edder, lavede et helt Leksikon af galdegrønne og brandgule Gloser til sin Polemik mod „Forliget“. Han havde altid haft Trang til at spille paa én Stræng. I 70erne hed Strængen „Hr. Ploug“ og „de Nationalliberale“, i 80erne „Hr. Estrup“ og „Provisoristerne“. Nu gik det paa Melodien „Hr. Bojsen“ og „Sammensmælterne“.

Til hvilket Højdepunkt af vrang og forkert Betragtning denne Desparation forledte ham, giver den Tale, hvormed han kort efter Forliget sagde sine gamle Vælgere i Køgekredsen Farvel og tog Afsked med al fremtidig Rigsdagspolitik, det stærkeste Indtryk. Der er ikke en eneste Sætning i denne Tale, som ikke den nærmeste Eftertid gav det kraftigst mulige Dementi. Talens ledende Traad var den, at nu var Provisorierne godkendte, ophøjede til praktisk Forfatning, der var ingen Skattebevillingsret mere, Folketinget var blevet en Forhandlingsklub, ringere end de raadgivende Stænderforsamlinger, snart vilde 66-Forfatningen være lige saa langt borte som 49-Forfatningen, Magten sad i Landstinget og Vrøvlet i Folketinget, Absolutismen vilde være en ren Velsignelse i Sammenligning med det af Forliget skabte Humbug. Og tilsidst: „Jeg er ked af at vade i denne Sump.“

Da saa Venstrereformpartiet efter Folketingsvalget i 1895 i Venstres Navn og for hele den fremtidige Venstrepolitiks Regning overtog den Fremtid, Forliget havde skabt, plantede sig midt i „Sumpen“, saa havde Hørup i

Grunden lukket sig selv ude fra dette Parti. Og stort mere end paa Slæbetoug kom han heller ikke i Forhold til Venstrereformpartiet og dets Førere. Han vaagede nøje over, ikke at blive regnet med blandt disse. Han sagde med et vist Eftertryk altid „Vi Vælgere“, og det var ikke blot Koketteri. Naar han alligevel vedblev at være en politisk Faktor og at beholde saa stor en politisk Indflydelse, at denne gav ham Sæde i det første Venstreministerium, saa var det i en anden Egenskab. Det var som den, der repræsenterede de gode Hoveder i Kjøbenhavn.

Hørups politiske Gærning i hans Livs sidste 10 Aar bestod deri, at han *gjorde Kjøbenhavn til en radikal By*. Det var det Maal, han havde sat sig, da han udsendte det 1ste Nummer af „Politiken“. Han skal dengang til en Bekendt paa Gaden have gjort en bred Haandbevægelse ud over Byen og sagt: Den vil jeg erobre. Den offentlige Mening, som før „Fædrelandet“ og „Dagbladet“ havde repræsenteret, overtog nu „Politiken“. Det skete som bekendt med den Vending, at Bladet vilde være „Organ for den højeste Oplysning i det danske Folk“. Det var det virkelig ogsaa til at begynde med. Men det blev ogsaa snart Organ for det højeste Bladtyranni i det danske Folk og tilsidst Organ for det højeste Snobberi i det danske Folk. For den Afmagt, hvori Estrupiatet holdt Hørup paa det politiske Terræn, tog han Oprejsning paa det journalistiske Terræn. Her kunde han gennemføre sit: Ingen over og ingen ved Siden af! Han var utvivlsomt en magtkær, herskesyg Mand, der i Længden hverken kunde underordne eller sideordne sig. Det havde han som Politiker og Partimand maattet gøre, — her i Re-

daktørstolen var han suveræn. Hvad der var sømmelig Journalistik eller loyal Færd, det bestemte *han*, og ikke ærede Meningsfæller eller agtede Indsendere. Hans Øje kunde lyne med en Foragt eller smile med en Ironi, som nok skulde holde Folk fra at give ham Raad eller Advarsel.

For mangt et følsomt Hjærte kom „Politiken“ paa den Maade efterhaanden til at blive et *Estrupiat*, ikke mindre haardt og hensynsløst end det Estrupske Regimente. Der var adskillige, paa hvem det virkede nedslaaende, at det Blad, der skulde være Bolværket mod Illoyaliteten i det herskende Regimente, saa langt dets eget Scepter rakte, benyttede Kneb og Overgreb, der ikke stod tilbage for Matzens Fortolkninger og Scavenius' Brutaliteter. Dog langt flere var de, hvem det overlegne Talent og Humør, hvormed Bladet blev skrevet, blændede, eller hvem Kulsviertroskaben mod det politiske Standpunkt, Bladet var Organ for, fastholdt som en Livvagt.

Selv var Hørup som bekendt kun en maadelig Bladudgiver og Redaktør, uden Anlæg for „hvad der gjorde sig“. En blankstrøget Radikaler af den hovedstadsmæssige Type var det sidste, han var. Men omkring denne ordknappe forbeholdne Mand, der aldrig gav et Vink eller en Idé til en Artikel, stod der en Nimbus og en begejstret Sympati, der gjorde det til en Ære for de unge Talenter at tjene under ham og udmærke sig for hans Øjne. Ikke mindst da den Lars Dinesen-Bojsenske Æra først i 90erne oprandt, og Hørup satte det i Kjøbenhavnernes Øren lifligt klingende Ord „Fordummelsen“ ud paa den.

Omkring 1892, samtidig med hans Fald som Rigsdagspolitiker, havde Hørup gennem dette Avis-Hegemoni

naaet en betydelig Magtstilling i Kjøbenhavn. Og fra nu af voksede den Aar for Aar med rivende Fart. Studentersamfundet, den liberale Vælgerforening, den kommunalpolitiske Bevægelse indordnede sig under ham. Hvor før Ideologer som Pingel og Trier eller moderate Folk af „den frederiksbergske Liberalismes“ Type havde ført an, tog nu Hørup og hans haandgangne Mænd Tøjlen.

Men det var ikke til at tage Fejl af, at den tilsidst næsten underdanige Iver, hvormed efterhaanden „de fine“ Hr. Sørensen gav ham deres Tilslutning, aldrig for ham kunde udslette Erindringen om hans Triumfer ude paa Bondelandet. Han gjorde Indtryk af en Mand, der aldrig rejste sig efter sit Nederlag, en resigneret og efterhaanden lidt træt Mand, skønt endnu ikke 60 Aar. Hans Ydre havde ogsaa forandret sig, det robuste og bondske var blevet afstrejft, Holdningen fornemmere, Trækene mere aristokratiske, Smilet mere overbærende og vemodigt end før.

Med dette vemodige Smil i sit Øje vil han huskes af dem, der talte med ham i hans sidste Tid, efter at han var blevet Minister. *For sent!*, det var dette vemodige Smils stumme Tale. Han vidste godt, at han var en til Døden mærket Mand. Han forstod ogsaa godt, at naar han var bleven Minister, og nu skulde gaa i Graven som Trafikminister og Ekscellence, saa var det ikke, fordi *han* havde sejret, men fordi de, der virkelig havde sejret, fandt det klogere at have ham i Ministeriet end udenfor det. Og om han anede, at der paa hans Ideer og af hans Lærlinge ikke mange Aar efter skulde kunne dannes et Ministerium, endog et Grundlovsministerium, der

paa mange Maader nød større Popularitet end I. C. Christensens og Klaus Berntsens Ministerier, det er tvivlsomt.

I Hørups sidste Aar begyndte det at blive *fiint* at være Hørupper. Sin største Paavirkning har Hørup øvet indenfor de Dannedes Kres. De mest „renlivede“ Hørupper findes blandt dem, der er blevet Studenter efter 1870. Paa den Maade blev Hørupperne efterhaanden et Intelligensparti i samme Stil som de Nationalliberale, med det samme Patent paa at være „de rigtige“, og med det samme Tilhæng af Eftersnakkere og Snobber. Hørup kom paa Mode, og, som I. C. Christensen engang har sagt, det gik med denne Mode som med andre Moder, f. Eks. Tournuren: da den var paa Retur i Kjøbenhavn, begyndte man at gaa med den ude i Landsbyerne eller paa Højskolerne. Der er noget usigeligt komisk men ogsaa noget i højeste Grad beskæmmende i, at man i *vore Dage*, 25 Aar for sent, kan træffe Hørupske Ideer, f. Eks. „Antimilitarismen“, rundt om paa Højskolerne. Hvis han kan høre „de vandrende Lirekasser“ dør, hvor han nu er, saa vil det være sine egne Melodier, han kommer til at høre.

Det er den ene Grund til, at denne Mand, hvis lidenskabelige Natur og paradoksale Tanke i Grunden kun gjorde ham til en Profet for de faa, alligevel har faaet et ikke ringe Følge. I Tal ganske vist betydeligt mindre end de andre Partier. Men Hørupperne har altid forstaaet at opveje, hvad der talmæssigt manglede dem, ved visse Egenskaber: De er mere rørige, de forstaaer at gøre mere

Reklame, at faa højere Renter ud af alt end de andre Partier. Den anden Grund er den, at Tiden efterhaanden har traadt Hørups Lære flad. Det hos Hørup, som havde dybt til Bunden og hvori der var Rejsning, det er blevet liggende i Fortiden som et historisk Minde. Men det, som var fladt og bekvemt og egennyttigt, almueagtigt i daarlig Forstand, hans Nytte- og Nøgternheds-Evangelium, hans Lyst til at ironisere al Patos og Heroisme ud af Folkets Sind, hans Lære om at vi er saa smaa, saa latterligt smaa, at vi daarligt kan være os selv bekendt, — alt det har hans Efterkommere gjort til deres politiske Kapital, og den har givet Renter.

De har ikke haft Finhed nok til at forstaa, hvormeget heraf der var en Modvirken mod Fortiden, mod Tiden før 1864, bestemt til at udligne, derfor kun beregnet paa Nuet og kun gyldigt for et enkelt Slægtled, og derfor fremfor alt en kolossal Overdrivelse, et uhyre Paradoks. Saa énsidig som Hørup har ingen anden Politiker været i Danmark. Foruden at være Lidenskaben i den danske Politik er han tillige *den store Paradoksmager*. Man kan slaa op i Udgaven af hans Taler og Artikler hvor man vil, og Paradokset slaar En imøde fra hver Side. Hvis Efterslægten ikke atter udligner denne Ensidighed og Overdrivelse, men virkelig vil grundlægge Fremtiden paa det Hørupske Paradoks, leve videre paa den Selvbedømmelse, der ligger i Hørups Udtryk, „*dette latterligt lille Land*“, da har den kun taget Lære af det vrangt hos ham, og da havde det været bedre, om han ikke havde været.

MATZEN

1.

ALLEREDE som Videnskabsmand var han noget af en Herkules. Ogsaa sine videnskabelige Resultater slog han fast med de samme Kølieslag, hvoraf hans politiske Agitation genlød. Naar man læser denne Sætning af ham: „Men hver Gang den (en Paastand) paany fremsættes, skal den paany modsiges“, saa er det ikke paa Forhaand givet, at den er hentet fra en af hans politiske Taler. Den kunde have staaet i et af hans juridiske Værker. Ogsaa paa de juridiske Problemer gik han løs med Næverne. Hans videnskabelige Stil var denne: „Vil man sige saa svarer jeg.“ „Vilde man herimod indvende da svarer jeg: Det er ikke rigtigt.“ „Og vilde man herimod endnu indvende saa maatte jeg endnu en Gang svare“ osv. Man synes tydeligt efter hvert Punktum at høre et Slag i Bordet for ikke at sige et Slag paa Munden af Modstanderen.

Han mødte med Kathederets Apparat: Hvad Ørsted havde forment og hvad Aagesen havde udtalt, og man ser det Hele for sig i Erindringen med Noterne under Teksten og Inddelingen i Romertal, A. og B., 1, 2, 3 og pro og kontra. Han var Akademiker og Systematiker saa godt som nogen i sin Videnskab. Men det var øjensynlig

GUSTAV VERMEIREN

J. H. Matzen.

mere en Recept, han fulgte, som en Haandværker følger Forskrifterne i sit Fag, end et Naturel, han udfoldede. Han havde nemlig aldeles ikke noget akademisk Naturel. Hvis man ved det akademiske forstaar Tingenes Drøftelse for Drøftelsens Skyld, saa var Matzen som Videnskabsmand af en anden Beskaffenhed. Han styrede altid løs paa Resultaterne, han opstillede mindre Teorier end han gav praktiske Anvisninger, det fremherskende Træk i hans videnskabelige Habitus var en *Vilje til Resultat*.

Ogsaa paa anden Maade var han en Herkules. De videnskabelige Opgaver, han i sin Ungdom bandt an med, havde en vis Lighed med Herkules' bekendte Styrkeprøver. Det Værk om Panterettens Historie, hvormed han vandt sit videnskabelige Navn og sit Professorat, kunde nok minde om Herkules' Rensning af Augias' Stald. Han rensede ud i det store Materiale af gamle utrykte, og derfor hidtil ukendte Pantebreve, der laa op-hobet i Arkiverne, og afdækkede derved adskilligt nyt i dette Fag. Alene „Omfanget“ af Arbejdet, hedder det i Bedømmelsen af dette Guldmedailleskrift, overstiger langt, hvad man kan forlange af et akademisk Prisskrift. Og denne Herkulesstyrke udfoldede han endnu en Gang, da han i 1879 ved Universitetets Jubilæum skrev dets Retshistorie.

Og med den samme herkuliske Natur plantede han sig i den statsretlige Diskussion. Den var hidtil blevet ført med en vis „Aand“, ikke mindst af det gamle liberale Højre; det havde mere været Grundlovens Aand og Forudsætninger og Forfatningens hele Begreb, man havde beskæftiget sig med end med dens Bogstav. Matzen staar

jo for Bevidstheden som Fortolkningernes Fader. Men hvis man ved „Fortolkning“ tænker paa Skarpsindighed, kritisk Aand og Dialektik, ja selv blot paa Snedighed og Behændighed, saa svarer Matzen ikke til Begrebet „Fortolker“. Det var slet ikke Snedighed, han lagde for Dagen paa dette Felt, men en robust Samvittighed, der forsonede ham med en *mekanisk* Afgørelse istedetfor den Forstaaelse efter Aand og Begreb, man hidtil var gaaet ud fra. Han kvalte Grundlovens Aand med dens Bogstaver. Og da han først havde reduceret den til en *Lovtekst* i 95 smaa Paragraffer, saa forlangte han overfor sine Modstandere, enten de hed Krieger eller Berg, *Paragraffen paa Bordet*, og det straks, og naar de ikke kunde sætte Neglen under Ordet, tilraabte han dem sit bekendte: *Hvor staar det skrevet?*

Personlighed manglede Matzen saaledes ikke. Hele hans firskaarne, kortlemmede fysiske Person med de essige Albuer og de brede, atletiske Skuldre, hvorpaa Hovedet sad plantet, melder sig for Ens Følelse i denne myndige og paastaaelige, men ogsaa temmelig plumpe Stil. Han manglede heller ikke Karakter. Det var en Mand, der turde sige Ja, selv om alle andre sagde Nej. Men han manglede *Aand*. Han manglede et Centrum, hvori hans Væsen samlede sig, og hvorfra det atter udfoldede sig i de forskellige Retninger, han virkede i. Den Matzen, der sad paa Voldgiftsdommerens Sæde i Haag, var ikke den samme som den Matzen, der var Estrupiatets Prokurator. Den Matzen, der om Formiddagen docerede Tingsret og Retshistorie fra Universitetets Katheder, var ikke den samme som den Matzen, der om Aftenen i de konservative Klubber holdt sine forsorne Klubtaler. Da han

blev konservativ Agitator, paatog han sig alt til dette Fag henhørende med samme haandværksmæssige Dygtighed, som han havde paataget sig alt til et juridisk Professorat henhørende, da han overtog denne Stilling. Han kunde være Dommer og Prokurator, eftersom Tiderne skiftede, ja han kunde være Fuglekonge paa Skydebanen og Rektor paa Universitetet og gøre Fyldest i begge Stillinger. Det er vistnok den eneste Gang, at Skydebrødrene har kaaret en Universitetsprofessor til deres Konge og Videnskabsmændene en Fuglekonge til deres Rektor. Men Matzen havde Person til at bære begge de respektive Kæder. Hvor han var, var han „mellem Brødre“.

Naar hans Navn blev nævnet, kunde man fristes til at spørge: Ja, hvilken Matzen er der Tale om? F. Eks. da han døde, og man læste de udenlandske Telegrammer, maatte man sige til sig selv, at den Matzen, der her taltes om, var en anden end den under 80ernes Næveret saa udskegede og beklikkede Matzen. Han døde som en fornem Mand, med en international Nimbus af Upartiskhed omkring sit Navn, næsten som et Mønster paa den loyale Voldgiftsmand i politiske Stridigheder. Selvskrevet Medlem af det fornemme Folkeretsinstitut, hvortil kun den mest udsøgte Blomst fra Statsrettens og Diplomatiets Verden faar Adgang, Delegeret i den internationale Voldgiftsdomstol i Haag, ved en enkelt Lejlighed endog dens Formand, af Sverrig og Norge valgt til Opmand i Rengræsningsagen, — skulde man ikke tro, at det var en Diplomaternes Senior, der var død, en Mand med køligt Overblik og glatte Dommerhænder.

Men døde han som en Diplomat, saa havde han levet

som en Hugaf. Saa lidt Diplomat havde han været indenfor sit Lands Politik, at endog hans eget Parti tog Afstand fra ham, forsaavidt som det aldrig vovede at gøre ham til Minister. Han forstod netop ikke at forene Diplomaten med Soldaten, derfor levede han altid paa Krigsfod med Diplomaterne i sit eget Parti, men var for-gudet af Soldaterne. Og derfor vilde det være lige saa vanskeligt at faa Udlandet til at tro, at denne højthædrede Voldgiftsmand havde været Provisoriets Landsknægt, som det for den indenlandske Følelse var svært at for-sone sig med, at Matzen i Udlandets Øjne skulde gaa i Graven netop i Upartiskhedens Straaleskær.

Det er forgæves, at man søger efter det dybere Anlæg eller den Personlighed i aandelig Forstand, der gjorde Forfatteren af de lærde, grundige og systematiske Værker om Tingsret, Retshistorie, Kirkeret, Statsforfatningsret og Folkeret til eet med de politiske Møders forsorne Klubtaler. Den Friskhed, der var over ham som politisk Klubtaler, forstod han ikke at fugte sin Lærdom med, og den Bund, der var i alt hans videnskabelige Arbejde, gjorde ikke hans Klubtaler mindre flade. Man skulde have syntes, at noget af Civilretsforfatterens Samvittighedsfuldhed var fulgt med over i hans Agitation og ikke havde tilladt ham den rene Opfanatisering, og at til Gen-gæld hans voldsomme Temperament fra de hundrede Møder havde gjort hans Lærdom mindre tør. Men nej! Som Klubtaler var han bare Klubtaler, og som Lærebogsforfatter bare Lærebogsforfatter. Hans Taler var aldrig byggede over et enkelt Motiv eller en sammenhængende Idé. Han forstod ikke Fortætningens eller Pointens Kunst. Hvad der huskes af hans Taler, er ikke en bæ-

rende Tanke, der som et Motto kunde være Talens Overskrift, men et eller andet saftigt Vulgærord. At udgive en politisk Tale af Matzen vilde være en umulig Sag, i den Grad var den Øjeblikkets Værk.

Derfor er det et Spørgsmaal, om man kan kalde ham en virkelig politisk „Agitator“, naar dette Ord tages efter sin ideale Mening, hvori det betyder den, der disciplinerer Følelsen og Viljen i et bestemt Formaalets Tjeneste, og ikke den, der blot laver Valgrummel. Og derfor er det ogsaa et Spørgsmaal, om man kan kalde ham en virkelig Videnskabsmand, naar man stiller dette Begreb under den almene Aandsdannelses Horisont. Han var i begge Henseender saa meget af en Haandværker, en ualmindelig dygtig og faglært Haandværker ganske vist, det stik modsatte af en Dilettant fremfor alt, en Mand, der leverede propert og gediegent Arbejde, en Mand som, til hvad han end var bleven sat, altid var blevet blandt de første i Faget, men hvis Fag ligesaa godt kunde være blevet et mekanisk som et videnskabeligt.

Men hvad var Matzen da? Han var *stærk Mand*. Efter Aaret 1870 fremtraadte der i vort offentlige Liv en hel Række Personligheder, for hvem Begrebet *den stærke Mand* var Idealet i Modsætning til Tiden forinden, da Manden med Aand og Talent havde været Idealet. Berg fremkaldte ikke blot Estrup men ogsaa Matzen. Den 2den Maj 1873 holdt Berg sin Tale i Folketinget om at nægte Finansloven. Den 15de, 16de, 17de og 19de Maj 1873 stod Matzens første politiske Artikler i „Dagbladet“. Matzen kunde formelig godte sig ved Tanken om at skulle slaas med Berg, — „den gamle, kære, prøvede Modstander“, som han kaldte ham. Da det i Efteraaret 1888

et Øjeblik syntes, at Berg atter skulde faa Førerskabet i Venstre, omtalte Matzen paa Højres Delegeretmøde med inderligt Velbehag denne Mulighed: „Det er et Stød i Trompeten, som viser, at nu kommer den gamle Herkules paany frem.“ *Herkules!* Som om han i den Henseende havde noget at lade andre høre!

Han havde ogsaa den stærke Mands Naivitet. I Mod-sætning til Nellemann, den i sit Indre skeptiske Mand, var Matzen en virkelig overbevist Konservativ. „Gud, Konge og Fædreland“ var for ham ikke en Frase, men hans naive Hjertes fulde politiske Overbevisning, næsten hans Barnetro. Født i smaa Kaar, som Søn af en Væver i Angel, var han et Barn af Almuen, med Almuens Ærefrygt for det himmelske og jordiske Forsyn. Han handlede aldrig af Beregning eller Spekulation, han lagde sig ikke en statsretlig Teori tilrette, men skabte sin Lære efter sin robuste konservative Samvittighed. Han opnaaede som Politiker intet, som han ikke kunde have opnaaet uden Politikens Hjælp. For ham var Højrepolitiken en af de gode Gærninger, der efter Skriftens Ord „bærer deres Løn i sig selv“.

2.

At han siden skulde vandre Side om Side med Ploug gennem Kjøbenhavns Gader i Spidsen for Højres Grundlovstog, var ikke sunget for hans politiske Vugge. Thi den stod i „Augustforeningen“, denne Liga af Konservative, der traadte sammen i August 1864 for at vriste det borgerlige Selskab ud af det Plougske Partityranni og beskytte den nye Konge mod hans Fornærmelser. Man

kan maale Datidens Magtforhold paa den Skam, hvor- med Navnet „Augustiner“ helt ind i 70erne vedblev at være omgivet. Det var en ligefrem Injurie. Saasnart Matzen havde vist sig paa Skuepladsen, lød det omkring ham fra alle Sider: *Augustiner!* Man vidste, at dermed var han noget af en berygtet Mand.

Man maa ikke tro, at Matzen blev modtaget med aabne Arme, da han i 1873 udsendte sine Avisartikler under Titlen: „Grundloven og Folkets Selvstyre“. Der tænkes ikke hermed paa Venstre. Det henrettede ham simpelt- hen paa alle Landets Valgtribuner. Der gik et Vredes- skrig gennem Venstrebefolkningen over, at nogen Mand af Ære og med Navn, tilmed med Statens Stempel som Videnskabsmand paa sig, vovede dette, som hidtil havde været anset som halsløs Gærning. Høgsbro truede ham med „Statens Genmæle“; I. A. Hansen kaldte ham „et Varsel om spanske Tilstande“; Berg raabte „lejede augustiniske Professorer“ efter ham; Tauber udtalte i Fol- ketinget, at dermed „var Dødsmærket sat paa Universi- tetets Pande“, og Holstein Ledreborg stemplede Pjecen som „en Opfordring til Grundlovsbrud“. Men ogsaa gen- nem den herskende Opinion gik der et Sæt af Forskræk- kelse. Et var Fremtidens Muligheder, men noget andet og i høj Grad kynisk var dette, at sige det aabent. Det var Bismarcksk, det var Reaktion, det var i hvert Fald taktløst, ude af Tonen i høj Grad. Og saa ovenikøbet i Videnskabens Navn, med Universitetets Anbefaling. Som om ikke de Domme, der skulde udtales i Videnskabens Navn, tilkom de Nationalliberale, som om ikke Professor Holck, Matzens Forgænger i Statsretten, paa Professor-

partiets Vegne havde sagt, hvad der skulde siges, nemlig det stik modsatte.

Ingen vilde vedkende sig denne farlige Mand, endnu mindre da han ikke lod sig skræmme tilbage af nogen kold Straale eller noget aabent Rum, men tværtimod i en ny Pjece, „Til Gensvar“, forstærkede hvad han havde sagt og toned rent Kampflag. Man maa heller ikke tro, at det var lutter Statsret, der indeholdtes i disse Pjecer. Forfatteren forsømte ikke her og der at aabne sit Hjærte, og det røbede ingen Kærlighed til det herskende liberale Parti. I Slutningen af den første Pjece hedder det om Grundloven: „Den har, skønt ikke i saa vidt Omfang, som ønskeligt var — idet navnlig, som ovenfor fremhævet, største Delen af den tjenende Klasse er berøvet den politiske Valgret — anerkendt Almuen som en væsentlig Bestanddel af Folket i politisk Forstand. Og denne Anerkendelse kan og vil selvfølgelig aldrig nogen tænke paa at tage tilbage.“ Og om Pressen: „Og spørger man om Udtrykket for samme (nemlig Folkets Mening) i Pressen, da bør man visselig ikke nøjes med til Pressen at henregne de større Blade. „Vejle Amts Folkeblad“ og „Aarhus Amtstidende“ m. fl. bør ligesaa vel medtages.“ Hvor dette sigter hen, er ikke til at tage Fejl af. Og i Begyndelsen af den anden Pjece betegnes en Udtalelse af Orla Lehmann som en „uden nogensomhelst Begrundelse henkastet Paastand“. Her lægges der altsaa Haand paa den nylig afdøde, i Mindet endnu levende liberale Heros.

Det var Kongedømmet, Matzen vilde væрге mod Parlamentarismen, ikke „de dannede“ mod Almuen. Hans Teori og Fortolkninger var et Stillads om Kongemagten,

der skulde hjælpe den til ikke at synke ned til at blive et Navn og en Underskrift, medens i Virkeligheden „Partiet“ regerede i Kongens Navn, saadan som det nationalliberale Parti *havde gjort*, og som Venstre nu *vilde gøre*. I sand konstitutionel Royalisme gav han aabenbart aldeles ikke det første Parti noget Fortrin for det andet. Han vilde ikke et Højrekongedømme eller et Venstrekongedømme, men hvad han kaldte „Frihaandspolitik“, snart i Reaktion mod Demokratiets yderliggaaende Fordringer, snart i Imødekommen af Folkets Ønsker, som ved Afskedigelsen af det Ørstedeske Ministerium.

Dette „grundlovsmæssig-monarkiske Standpunkt“ fortolkede han nu ind i Grundloven efter sin bekendte Metode, at fornægte det almindelige Begreb om en konstitutionel Forfatning og henholde sig til Lovteksten i den under 28. Juli 1866 udgivne Grundlov. Før Matzen havde man sagt: Bevillingsmyndigheden er den konstitutionelle Forfatnings Hjørnesteen, ergo kan Kongen aldrig efter § 25 udstede Finansloven som en foreløbig Lov. Matzen: Ikke i en indskrænket-monarkisk som den danske men kun i en parlamentarisk Forfatning som den engelske er Bevillingsmyndigheden Hjørnesteenen. Den indskrænket-monarkiske Regeringsforms Hjørnesteen er derimod Rigsretten og Folketingets Myndighed til at anklage Ministrene for denne Domstol. Man havde sagt: Bevillingsmyndigheden som parlamentarisk Myndighed har Hjemmel i vor Grundlov. Matzen: Hvor staar det skrevet? Svar: I § 49: „Forinden Finansloven er *vedtaget*, maa Skatterne ej opkræves“. „Matzen: „Vedtaget“ er ikke lig „vedtaget af Folketing og Landsting“, thi uden Kongens Stadfæstelse giver Finansloven ingen Hjemmel for Skatternes

Opkrævning. „Vedtaget“ betyder altsaa „vedtaget af Lovgivningsmagten“, og Lovgivningsmagten kan ligesaa godt være den foreløbige efter § 25 som den endelige efter § 2.

Matzen kaldte selv sin Fortolkning en „Opdagelse“, og tilføjede beskedent: „Den Opdagelse er saa simpel, naar den først er gjort, at selv ærede Modstandere kunne gøre den efter.“ Ordet „simpel“ er et Ord paa sin rette Plads. Den Opdagelse, hvorefter et eneste Ord i Grundloven, taget i juridisk Betydning, skulde kunne kuld-kaste hele den øvrige Forfatning, var et tarveligt Prokuratorkneb og ikke en loyal Videnskabeligheds Resultat.

Det var ogsaa netop denne „Simpelhed“, der straks frastødte den virkelige Dannelses og videnskabelige Aands Repræsentanter. Matzen havde blottet sig som en Mand uden Kultur, og bragt Universitetets og „de dannedes“ Jurisprudens tæt op ad det Prokuratorium, som man kendte fra Venstremændenes Jura. Derfor rynkede man overalt paa Næsen af ham. Da han et Par Gange forsøgte at komme ind i Folketinget i Kjøbenhavn, blev han meget bestemt afvist.

Men Tiden gik og gik i hurtigt Tempo. Hvad der i 1873 var et Paradoks, blev i 1875, ved Estrups Udnævnelse, en Mulighed, og i 1877 en Kendsgærning. „Tidene skifte og vi med dem“, dette Ord kom til at passe paa Matzen. I 1873 en ildeset Mand, i 1875 Fremtidens Mand, i 1877 Kendsgærningens Mand, i 1879 sat ind i Landstinget uden Modstand, paa den kjøbenhavnske Bænk, ved Siden af Krieger, og ikke blot sat ved Siden af denne Rigets fornemme Dignitar, men endog sat til

at passe paa ham, indtil han i 1882 satte ham fra Bestillingen som Landstingets Leder og selv overtog Pladsen.

Det var ved et Suppleringsvalg, at Matzen kom ind i Landstinget som Efterfølger af Professor Aagesen, der døde straks efter sit Valg. Man trængte til en Mand, der kunde trække det tunge Læs i dette Ting, hvor der ikke var Kapløb om Ordførerposter og Udvalgspladser. Han lod sig ogsaa villig spænde for. Den 17. November 1879 blev han Medlem af Tinget, og allerede den 20. November var han Ordfører, og tilmed i et Kampspørgsmaal, nemlig under Behandlingen af Forslaget om Balance mellem Universitetets Indtægter og Udgifter. Og fra nu af fulgte Ordførerhvervene Slag i Slag.

Politisk Ordfører blev han i 1882, da han om Foråret, ved Finanslovens 1ste Behandling, under stærke Hørraab gik løs paa Krieger og opsagde ham Tingets Huldskab og Troskab. Den Bænk fra Fortiden, hvor den sidste hvidhaarede Rest af de Nationalliberale sad og fronderede, havde længe været Godsejerne en Torn i Øjet. Selv havde de dog ikke vovet sig til et Opgør; den myndige og ikke ufarlige Fløjmand paa denne Bænk, Krieger, havde holdt dem i Ave. Men nu skød de Matzen frem foran sig, og med hele den mægtige Godsejerbænk i Ryggen, uden Pietet, lod han Krieger vide, at han kunde tage sit Tøj og gaa sin Vej. Han var færdig.

Som sædvanlig plantede Matzen for Brystet af Kriegers gammeldags konstitutionelle Opfattelse sit: „Hvor staar det skrevet? „Hvor staar det skrevet?“ spurgte han, at Regeringen skal mægle mellem Tingene. Og hvor staar det skrevet, at Regeringen har Ansvarret,

hvis en Finanslov ikke tilvejebringes. I § 22 hedder det kun, at Ministrene er ansvarlige „for Regeringens Førelse“. Det oprirrede Krieger, og han svarede Matzen: „Det er Prokuratorpolitik“. I Matzens Svar hedder det saa :

„Det var jo et mærkeligt Sammentræf, at da vi igaar fik den politiske Pjece, som blev omtalt, de politiske Breve med det bekendte Forfatternavn (Monrads politiske Brev: „Den stille Magt“), fremkom det ærede Medlems (Kriegers) Udtalelse. Det er et Eksempel paa, at disse to højtærede Mænd, enhver paa sin Maade, indgribe i en betydningsfuld politisk Situation, saaledes som det jo allerede tidligere er sket (i 1864). Forfatteren ligger udenfor min Horisont i dette Øjeblik, men til det ærede Medlem skal jeg sige, at — — har jeg dog ikke en ubetinget Fidus til det ærede Medlems Evne til som politisk Leder at magte en politisk Situation i et betydningsfuldt Øjeblik (hør! hør!), og jeg vil tilstaa, at det ærede Medlems Optræden ved denne Lejlighed ikke har været egnet til at frembringe den Tillid hos mig, som ikke i Forvejen var rodfæstet. (Stærke Hør!)“

Krieger nøjedes med at svare, at det var et Bevis paa, i hvilken Grad Partilidenskaben var trængt ind „i denne Sal“, at Matzen havde indladt sig paa en saadan udenfor Forhandlingen liggende personlig og almindelig Vurdering af ham, og særlig af, hvorvidt han havde udfyldt sin Stilling i 1863—64.

Ordene er stemte efter Landstingets urbane Tone. Men den Skaanselsløshed, at Matzen stødte efter Kriegers saarbareste Sted, Saaret fra 1864, vidner om, at det gjaldt om at ramme dødeligt. Derfor bandt

han ogsaa Krieger sammen med Monrad, for at den fornede Vægt af deres udenrigspolitiske Nederlag i 1864 skulde føre dem sikkert til Bunds. „Forfatteren“, som han benævner Monrad, havde lige udsendt sit sidste politiske Brev: „Den stille Magt“. I dette hed det om Grundloven: „Den skal forstaas aandeligt“, og der taltes om „den finere politiske Æresfølelse, der ikke tilsteder en Mand at vedblive at være Minister, naar han ikke kan sætte sin Vilje igennem“. Monrad og Matzen, det var Aand og Bogstav, Poet og Prokurator, og mellem Linierne hos „Forfatteren“ har Matzen kunnet læse en taus Ringeagt for hans Paragrafjura, og dette har drevet Blodet til Hovedet paa ham.

To Tidsaldre havde mødt hinanden, og den yngre realistiske Tid havde sejret over den ældre. Ogsaa rent fysisk havde Matzen med sin hensynsløse Gaa-paa-Natur sat den i sig selv noget ængstelige og af Alderen svækkede Krieger til Vægs, for ikke at sige udenfor. Krieger vovede sig aldrig mere udfor Fuglestangen med Matzen. Han havde faaet en Følelse af at være „den lille“, som ikke siden forlod ham. Endnu nogle Gange kom de til at staa overfor hinanden, men for hver Gang Krieger med stedse mere vigende, Matzen med stedse mere paagaende Holdning. Første Gang, da Matzen den 31. Marts 1885 eksekverede de midlertidige Finanslove. Da sagde han ganske aabent til Krieger: „Jeg kan derfor ikke tillægge det, som den ærede Taler anførte, nogensomhelst Betydning.“ Anden Gang, da Landstinget det følgende Aar direkte gjorde sig til Regeringens Medskyldige ved at tage Finansloven paa sit Bord, skønt den var forkastet af Folketinget. Krieger rejste sig til Protest og satte sit

Navn og sin Autoritet ind mod dette Eksperiment, som han betegnede som „en finansiel Samtale, der ligesaa godt kunde have fundet Sted i en helt anden Stue end her“. Matzen svarede igen, og dennegang ikke alene som Person mod Person men som Princip mod Princip, Principet Matzen mod Principet Krieger, Livets og Magtens haandfaste og haandgangne Jura mod den loyale og akademiske Jura. Krieger afviste fornemt en Polemik, og Matzen beholdt det sidste Ord. Sidste Gang i 1888, da Landstinget deklarerede sig som en Slags politisk Hæler ved for tredie Gang at gemme i sin Kælder de provisoriske Love fra 1885. Halvt undskyldende begyndte Krieger sine Ord saaledes: „Isoleret som jeg for Tiden staar i dette Ting“, og næsten som en Bøn fortsatte han: „saa kan jeg ikke lade være at spørge: Har man da virkelig i Sinde ogsaa i Aar at lade disse Lovforslag ligge uden at lade dem komme frem? Jeg vilde anse det for sørgeligt, om man gjorde det.“ Matzen rejste sig, men man kan ikke sige, at han svarede Krieger. Han skreg op om Folketingets ryggesløse Adfærd, klagede over Landstingets gode Hensigter, som man bare vilde mistyde, men Krieger selv behandlede han som Luft, henvendte ikke sine Ord til ham, nævnede ham overhovedet ikke.

Til Situationen Krieger-Matzen hører dog endnu et Øjeblik, skønt et, hvor ingen af dem talte. Det var i 1887, da Landstinget valgte Medlemmer til Rigsretten og ikke genvalgte Krieger. Efterat Navnene paa de 13 Valgte er nævnede, hedder det i Tidenden, at „derefter havde Krieger 1 Stemme“. Det var Resultatet af Matzens Kamp mod „Øllebrødspolitikere“. Allerede hans første stats-

retlige Indlæg om de provisoriske Finanslove havde været besjælet af en Trang til at gøre Ende paa den akademiske Diskussion med dens Venden og Drejen af Argumenterne. Da han kom ind i Landstinget, var man endnu oppe i denne Diskussion, hvori Krieger førte an, og Matzen, der tog Plads ved Bordet med sine gode Kæber, har øjensynlig ikke kunnet udholde at se den gamle ængstelige Mand sidde og øse den uendelige statsretlige Søbe-
mad op med en Ske. Han vilde have „Øllebrøden“ af Landstingets Bord, den ængstelige, defensive Hensynsfuldhed ud af dets Politik. Og de Portioner „Øllebrød“, som han maatte være med til at sluge i 1882 ved Majforliget, og i 1883 og 1884, da Landstinget vedtog Folketingets Finanslove, har bragt en Lyst op i ham til at hævne al denne Hensynsfuldhed med en rigtig kras Hensynsløshed. De midlertidige Finanslove, det var „Øllebrødspolitik“, — derfor af Bordet med dem. Og paa det saaledes ryddede Bord plantede han efter en almindelig Beretning den 31. Marts 1885 Kl. 9 Aften Næven med et haardt Slag, idet han tilraabte Venstre det bekendte Ultimatum „3 Millioner inden Kl. 12“. „Nu er Provisoriet sikret“, skal han endog have sagt til Journalisterne, der ventede udenfor Fællesudvalgets Dør. Men ikke nok hermed. Ogsaa Pietet mod den gamle Grundlovsmand og Respekt for hans strænge Retfærd faldt ind under det Øllebrødsbegreb, som han efterhaanden havde hidset sig vild imod.

3.

I Grunden hørte Matzen mere hjemme i Folketinget end i Landstinget. Han trængte til Kampens Luft og

Larm, men i Landstinget med de dybe Lænestole var der en stilfærdig Hygge, næsten som i en Familiekrus. Alene Liebes Formandspersonlighed lagde sig som en dæmpende faderlig Haand paa et kraftigere Temperament, og Matzen, der som ung havde været Sagførerfuldmægtig hos Liebe, bevarede aabenbart noget af Lærlingens Frygt for „Mester“ i sit Forhold som Medlem til Formanden. Han trængte til Styrkeprøve, men først paa et senere Tidspunkt, da Jørgen Pedersen og Thomas Nielsen var blevet Medlemmer af Landstinget, fandt han blandt Venstremændene jævnbyrdige Modstandere at tage en Dyst med. Den oprindelige Stab af Venstremænd i dette Ting, med Hasle og N. Rasmussen til Ordførere, udmærkede sig ikke ved Slagfærdighed. Da Oktavius Hansen i 1890 kom ind i Tinget, var Matzen allerede paa Retur, og disse to Mænds brede Personligheder virkede desuden ingenlunde antipatisk, snarere lidt tiltrækkende paa hinanden.

Men for den Urbanitet, hans Sæde i Landstinget paa lagde ham som Rigsdagsmand, tog han en meget kraftig Opvejsning som Taler udenfor Rigsdagen. Han virkede her som en helt ny Figur i Højres Galleri. Han slog Diskussionen fra Højres Side op i en Stil og satte den ud for en Tone, der hidtil havde været ganske ukendt i dette Parti. Der foresvævede ham aabenbart den Idé, at Højre skulde gøre sig til *et folkeligt Parti*, opgive sin fornemme Ringeagt for „Krostuemøderne“, og lære Venstre Kunsten af i Retning af at faa Folket i Tale. Det foresvævede ham videre, at dertil behøvedes en anden Stil end den Debatterfærdighed, som nogle af Højres Mænd hidtil havde udfoldet, eller

den spidse, pointerede, litterære Vittighed, som f. Eks. Bille havde haft sin Styrke i. Det skulde være en bred, jovial Gemytlighed med saftige Udtryk og en lavtliggende, paa Spidsborgerfølelsen beregnet Udlægning af de politiske Modsætninger og Motiver.

Hvad Matzen besad som Agitator, var hans brede og djærve, ukunstlede og retlinjede, i ægte Forstand folkelige Personlighed. Han, der var hjemme i Juraens Krinkelkroge, han, hvis aldrig trættede Hjerne lod ham finde Vej ind og ud af folkeretlige Problemer, hvor almindelige Dødelige blev stikkende fast som i en Labyrinth, han elskede dog mest af alt de hele, absolute, naive Standpunkter, som ogsaa vinder den menige Mands Sympati og Begejstring. Naar hans stærke Hjerne kløvede de tørre og livløse juridiske Brændeknuder, har hans varme Hjærte banket efter Samkvem med levende Mennesker. En Kraftoverfører, en Sympativækker, en Varmeudstraaler, det blev han i Højres før ham saa kolde og klamme Politik.

Hvad der manglede ham, var for det første det originale i Sprog og Udtryk, det selvskabte og særegne Personlighedsstempel, det kunstneriske om man vil, som ingen ægte Agitator kan undvære. *Matzen havde ingen Stil.* Adskillige af hans Grundlovstaler foreligger i Aviserne gengivne efter hans Manuskript, men man søger forgæves efter det personlige, karakteristiske, afgørende Udtryk, man trættes tværtimod af det tilfældige, ufuldbaarne Præg, som de helt igennem har. Her er ingen Inspiration, intet Anslag, ingen Musik; man føler, at selv om Forsamlingen har godtet sig over, at Modstanderne fik maalt Skæppen fuld, saa er den ikke ble-

ven vugget ind i en bestemt Stemning eller smedet og hærdet til et Staal. Disse Taler taler hverken til Viljen eller Følelsen, men til et vist overfladisk Humør, som det Publikum, til hvem de blev holdt, aldeles ikke trængte til at faa udviklet. Det blev paa sit eget Niveau, ja fik gennem disse Taler en Slags Anerkendelse af dette Niveaus Tilstrækkelighed. Derfor kunde det med Rette siges om Matzen, at han „sænkede Niveaueet“.

Hvad der dernæst manglede ham, var en Idé. Hvad var denne Agitations bærende Tanke? I Grunden kunde den, at vække Liv, at skabe Røre, at holde i Humør, — *circenses*, for at vinde Højre et Publikum. Eller var det virkelig en Agitation mod Parlamentarismen? I saa Fald var det en Selvmodsigelse, at den netop gik ud paa at vinde Folket, paa at appellere til Mængden og den offentlige Mening. Eller en Agitation for de konservative Ideer? I saa Fald kunde den have haft praktisk Betydning i 50erne og 60erne, tilnød endnu i 70erne, hvis den var bleven ført ud paa Landet og havde taget det op med Bergs og Hørups Agitation, men nu kom den for sent. I Danmark skaffer man kun Konservatismen Udbredelse gennem Bondestanden. Men paa Bondelandet trængte Matzen aldrig ud. Det var Købstadbefolkningen, der var hans Publikum. Men der mødte han de under Socialdemokratiet organiserede Arbejdere, Detailhandlere og Haandværkere. Ogsaa der kom han altsaa for sent. Det rette Øjeblik vilde her have været først i 70erne, samtidig med det første socialistiske Røre. Endnu dengang kunde Matzen have faaet Arbejderbefolkningen i Tale som Statssocialist og Socialøkonom. Han var nemlig et stort Stykke af en Statssocialist. Men det kunde han

aldrig have faaet Højre, endsige Landstinget med til. Da han under Vinternøden i 1887 i Landstinget stillede nogle Forespørgsler til Estrup, om ikke Staten, istedetfor at bortlicitere de offentlige Arbejder, kunde lade dem udføre under sin egen Ledelse, og i disse Taler udtalte sig mod den frie Konkurrence og som en Ven af Fagforeningsbevægelsen og navnlig for, at Staten burde holde Priserne oppe i de ikke-organiserede Fag, som f. Eks. Jordarbejdernes, saa blev der straks fra et andet Medlem nedlagt en bestemt Indsigelse mod, at de af Matzen fremsatte økonomiske Teorier skulde være et Udtryk for Landstingets Mening, og Matzen indrømmede straks, at han havde talt for egen Regning. Han var en virkelig Arbejderven, halvt om halvt „kristelig Socialist“. Da den sociale Lovgivning kom i Gang i 1890, udtalte han straks paa Højres Delegeretmøde: „Det er den eneste rette Politik at fremme saadanne Love — — thi enten det nu nytter eller ikke, gøre vi kun vor Kristenpligt.“ I Tyskland kunde han have gjort Politik af dette Standpunkt, men her i Landet ikke. Alt hvad han opnaaede var *et Skilt*, det Arbejderskilt, som Højre hængte ud, da det kaldte sin Organisation: „Højres Arbejder- og Vælgerforening“. Der kom aldrig andre Arbejdere med i Højres Politik end Skruebrækkere og Bønhaser, Folk, som Matzen i Grunden selv ingen Sympati kunde have med.

Tilbage til Matzens Agitation blev altsaa kun Borger-skabet og Middelstanden. Det, der kaldte Matzen op fra Landstingets Lænestol og ud paa Gaden, var Frygten for, at Venstre ogsaa skulde erobre disse Lag. Da Strømmen begyndte at føre ogsaa Grossererne og Haandværkerne i

Kjøbenhavn over til Venstre, sprang Matzen til for at organisere Højre. Da „Dagsavisen“ begyndte at slaa igennem som oppositionelt Skillingsblad i Kjøbenhavn, stiftede han som Modvægt et konservativt Skillingsblad ved Navn „Avisen“. Det var et Blad af en ganske anden Type end de gamle nationalliberale Blade, frit for enhver akademisk Fornemhed, uden Spor af Øllebrøds-Anfægtelser, ganske et Udtryk for Matzens folkelige Smag. Det var i mange Aar Matzens Organ, men samtidig et „enfant terrible“ i Højrepressen.

Og Matzen selv, han var endnu i 1883, da Organisationen af Højre skete, noget af et „enfant terrible“ i københavnske Højrekreise. Paa det første „Terminsmøde“, i 1883, var det ikke ham, der førte Ordet, men Godsejer Ingerslev, Højesteretsassessor Rimestad og Ploug. Først i sidste Øjeblik skubbede Matzen sig frem. Man kan ikke lade være at bruge dette Udtryk, naar man tænker paa hans firskaarne essige Person, hvor Skuldrene og de korte Armes Albuer dominerede. De faa Ord, han sagde, var ogsaa lutter Skub. Han skubbede Højres „Fortid“ med dens „Synder“ (Øllebrøden) tilside, han skubbede „de Moderate“, d. v. s. det moderate Højre, tilside med „de højtflyvende Forhaabninger, som de havde næret efter Forliget i 1882“, han skubbede „Børsoppositionen“ (Christopher Hage, Tietgen) tilside, og plantede „*det absolute Højres*“ Fane som Mødets Samlingsmærke.

Thi han forstod og sympatiserede alene med „det absolute“. Højre var Friheden, Loven og Fædrelandet, Venstre var Undertrykkelsen, Lovløsheden, Fædrelandsfjenden. Man har ikke Lov til at tvivle paa, at han selv troede paa denne Morallære. Midt i den værste Provisorietid,

da Gendarmer red paa Landevejene, Politibetjente stod i Nakken paa Talerne, Venstres Førere sad i Fængsel, og Lov og Ret bestod i *preussiske* Straffelove og indfødte Mundkurvscirkulærer, talte han paa Grundlovsdagen i følgende eksalterede Vendinger for Friheden og Grundloven: „Det Løfte aflægge vi idag, aldrig at svigte i Kampen for Danmarks Riges Grundlov, den hele, sande, uforandrede Grundlov“. — „Væk med Skiftingen (d. v. s. Grundloven, som Venstre forstod den), det Troldtøj vil vi ikke have noget at bestille med. Vi holde os til Danmarks Riges ægte, ædelbaarne Grundlov.“ — „Vi ville Frihed for alle, Frihed for Kongen, Frihed for Folket. Frie Mænd taale ingen Tvang.“

Slaaet med denne Blindhed blev han grebet af en Soldateraand, der vilde undertrykke og sætte Knæet paa Brystet af Modstanderne. „Velkommen til Arméen!“ telegraferede han, naar en ny konservativ Klub var stiftet. Medens Nellesmann bestandig skævede til Forliget som en Statsmand, der vil slutte Fred, naar de første Slag er vundne, følte Matzen Soldatens Lyst til at føre Krigen til Ende, ydmyge og tage Hævn over Modstanderen. Noget brutalt i hans Natur krævede denne Tilfredsstillelse. Men dertil kom, at Krigen for ham var et Korstog mod Slethedens og Vranghedens Repræsentanter. Deraf den Følelse hos ham, at det temmelig blandede og navnlig ikke *ideelt* anlagte Selskab, der samledes om hans Talerstol, var Hovedstadens og Nationens udvalgte Ridderavg. Den 5te Juni 1885 sagde han i Kongens Have: „Hvis nogen spørger, hvor Kjøbenhavn er, svarer vi: Kjøbenhavn er her. Og spørges der, hvilken Aand der hersker her, svare vi: Det er den gode gamle danske

Aand.“ Hvilken Tone af Overmod! Og saa hører man tilmed i den hans haarde slesvigske Udtale, der ikke skulde give Ordene en mere forsonlig Klang. Deraf ogsaa den Principstrængthed hos ham, der aldrig bragte det over hans Hjærte, at yde en Modstander Anerkendelse. Naar man læser i A. D. Jørgensens Erindringer, hvor generøst denne hans politiske Modstander har omtalt ham: „Han overgik snart alle os andre i Jærnflid, hans Hukommelse svigtede ham aldrig, hans Næmme syntes ubegrænset og hans Tænkning var klar og skarp. Intet Arbejde trættede ham, alle Fag syntes at ligge lige godt for ham, og hans Flid slappedes ikke, før han havde naaet Højdepunktet i Skolens Ydelsesevne,“ kan man ikke lade være at tænke paa, at Matzen næppe vilde have gjort Gengæld overfor en saadan halv Venstremænd som A. D. Jørgensen. Deraf endelig den Nedladenhed og Gemytlighed, hvormed han omtalte Modstanderne, da de laa bøjet under Nederlaget. „Vore Venner paa den anden Side, der som sædvanlig er splittet mellem Kvægtorvet og Fælleden“. Eller „Vore Venner til venstre Haand“, det var nogle af hans Udtryk.

Hvad der dog mest karakteriserede denne Klub-Veltalenhed, var den i Grunden mere gemytlig end ondsindede *Plathed*, hvori han trak Kampen ned. Hans Styrkefølelse gjorde det til en Trang hos ham, at gøre Grin med Venstremændene, da de sad i Klemmen. Og han, som havde lovet sig selv, ikke at plette sit Skjold med nogen Indrømmelse, klæbede tilsidst fast ved denne forsorne Jargon, hvor „Diæterne“ var det eneste faste Punkt i Venstrepolitiken. Da Matzen nu uheldigvis ingen Satire eller Lune besad, blev disse Udfald saa forfærdelig vul-

gære og grovkornede. „Hvad har de bestilt for Diæterne“, det var Omkvædet. „For at beholde deres Pladser og de dermed forbundne Goder, sagde de nu „Ned med Berg“ istedetfor „Ned med Estrup“. „Naar Fler-tallet nu er gaaet over til Forhandling, vil det sige, at de møde den 1ste Mandag i Oktober med den ufravigelige Beslutning: Ske hvad der vil, her er vi og her bliver vi til den 1. April, og var Landstinget ikke saa urimeligt, kunde vi yderligere tales ved om at blive fra 1. April til 1. Oktober, saa kunde vi gaa i Theatret om Vinteren og paa Tivoli om Sommeren, thi Tolvmaanederspolitiken, det er egentlig vort Ideal.“

„Punch“ var morsommere, men ellers var Matzen i ganske samme Stil. Og i en snæver Vending hentede han ogsaa sit Billedsprog fra denne Kilde. Det mest berømte af hans mange Slagord stammer i hvert Fald derfra. Det var Overgangen fra Visnepolitiken til For-handlingspolitiken, som han paa Højres Møder til Fol-kets Jubel omtalte med den fra et Nummer af „Punch“ laante Vending: „Nu vender vi, Madam Svendsen!“ Hans originale Paafund var i en Stil som denne: „Det var, som om de led af Obstruktion og en Gang imellem trængte til en Dosis Provisorier.“ — „Befolkningen viser ogsaa en betænkelig Lyst til hellere at køre i Karous-sel paa Markederne end fremdeles at lade sig køre i Ring af Førerne.“ — „Berg traadte ned fra sit Formands-sæde og vil nu give en Solo paa Søndag i Kolding, me-dens Holstein, Hørup og Larsen spille paa Deling i Pro-vinserne, men altid med de samme falske Toner.“ — „Partiets anerkendte Overleder afsidder for Tiden en Fængselsstraf paa 6 Maaneder, medens en Anden (Hø-

rup), efter med Nød og næppe at være undsluppen Hasselkjæppen, har lejet en Brummemand.“ — „Naar en eller anden morsom Venstremand er ude paa Krigstien og vil begejstre sine Meningsfæller for at skaffe sig et Levebrød.“ — „Dr. Pingel er blevet saa forknyt, at han har givet sig til at rode i Jorden efter Paddehatte, men han skulde tidligere have stukket Fingren i Jorden.“ — „Det er en uendelig Tid siden nogen Gadedreng har istemt det engang saa yndede Raab: Ned med Estrup!“

„Ustandselig Jubel og Hurraraab!“ staar der i Højrebladene ved Indgangen og Udgangen af disse Taler. Og Æreporte, Vimpler og Guirlander manglede heller ikke, naar Matzen drog ud i Spidsen for sin Hær. Men Ordene levede ikke længer end til Guirlanderne var visne. Det hele var næsten en Rus. Der klagedes altid i Oppositionsbladene over, at Kongens Have, hvor om Sommeren Matzens Talerplads stod, Dagen derpaa var vederstyggelig at se til. Om der nu virkelig har været mere Punch i Matzens Følge end i andre politiske Taleres, maa staa hen. Nogen egentlig Afholdsaaend eller anden Spægelse inspirerede hans Optræden ikke til. Ædru i figurlig Forstand var denne Agitation i hvert Fald ikke. Og at den har givet værre Tømmermænd end de andre Partiers er en given Sag.

4.

Man ved ikke rigtigt, om man mest skal forsone sig med, at hele dette Rabalder dog i Grunden var saa harmløst, eller forarge sig over, at der slet ingen Lidenskab

var deri. Man kunde fristes til ikke at tage det for Alvor, viske det ud af den egentlige Historie som Bobler og Skum, der i bevægede Tider stiger op til Overfladen. Hvis Matzen havde været en politiserende zünftig Haandværksmester, en Herman von Bremen eller Richard Børstenbinder, saa burde hans Optræden dækkes med Glemsel. Men denne Taler, der hentede sine Inspirationer fra „Punch“ og Dyrehavsbakken, han var *Landstingets Fører*. Derved bliver ogsaa Klubtaleren til en *historisk Figur*. Og endnu mere: Denne Klubtaler, der dampede af Agitationens Sved og Kampens Atmosfære, han var samtidig den objektive Videnskabsmand, han var — *Professor i Statsret*. Lad ogsaa det meste af det Matzenske Røre være forundstet som Øjeblikkets Rus, dette sidste Forhold bundfælder sig som en uudslettelig Forargelse.

Men ogsaa i denne Sag afvæbnes man halvt om halvt af Matzens personlige Uskyldighed. Ren af Hjærtet maa han nemlig have følt sig og fri i sin Samvittighed selv paa dette gyngende Gulv, hvor de fleste andre vilde have vaklet, ellers kunde han ikke saa frimodigt være traadt op mod Højskolerne og beskyldt deres Forstandere for *at kompromittere Lærergærrningen* ved at tage politisk Parti. Da Forslaget om Tilskud til Folkehøjskolerne i 1890 kom til Behandling i Landstinget, skulde man synes, at her netop for ham havde været en passende Lejlighed til at tie stille. Men nej, frimodig blottede han sin egen Stilling ved en Filippika imod Højskolemændene, der „tog en saa fremtrædende Del i Oppositionens videst gaaende Udskejelser, meldte sig til Tjeneste paa en Tid,

hvor man maatte sige sig selv, at det gik ned ad Bakke.“ Her maa jo Diskussionen høre op.

Og endnu mere naar det gælder hans Optræden i følgende Tilfælde. Beskyldt af Godsejer Oldenburg i et af dennes Stridsskrifter for at kompromittere sin Universitetsgærning ved sin politiske Virksomhed, svarede Matzen paa et offentligt Møde, at han „aldrig forsømte sine Forelæsninger“, at han „anvendte Søndagene“ til sine Møder, og at han „havde Lov til at bruge sin Fritid som han selv vilde“. Sancta simplicitas!

Men for de Studerende kunde deres Professors Nai-vitet ikke borttage det forargelige i Situationen. For dem, hvis Studieaar netop falder sammen med de hid-sigste Provisorietider, er det heller ikke videre hyggeligt at tænke tilbage paa disse Aar, da man studerede Statsret under Matzen. Det store Gros af Studenter blev selvfølgelig uanfægtet af Situationen, men i de følsomme Hjærter blev en Bitterhed siddende, som de var længe om at overvinde. Personlig var han elskværdig mod Studenterne, hjælpsom, han, der selv havde været en fattig Bondestudent. Men det kunde ikke styrke Respekten for Professoren, at han Uge efter Uge optraadte som politisk Slagsbroder i de konservative Klubber. Han førte ogsaa ligesom en Duft af dette Selskab med sig, naar han traadte ind i Auditoriet, smagløst paaklædt i et Parvenu-Antræk, der i Forening med Ansigtets stærke røde Farve og den lavstammede, næsten lige saa brede som høje Skikkelse ikke netop gav Indtrykket af en distingveret Person. Det skulde vist forestille Folkelighed, at han aldrig traadte op paa Kathederet, men blev staaende nedenfor med Ryggen lænet tilbage mod det.

I denne skødesløse Stilling, med Hænderne i Lommen, og Øjnene halvt lukkede, holdt han sit Foredrag. Det virkede ikke stimulerende, men præciserende. Præcise var ogsaa hans Lærebøger, præcise de Spørgsmaal, han ved Eksamenbordet stillede Eksaminanderne, og præcise skulde de Svar være, der tilfredsstillede ham. Det var det samme: „Hvor staar det skrevet?“, som var Omkvædet i hans politiske Lære. Hans Parole for det akademiske Studium var denne: „Kandidatens Opgave er refererende, ikke producerende.“

Men netop denne Parole tvang jo de Studerende til at følge med paa de forskellige Stadier af hans „Videnskabs“ Udvikling, og ved Eksamenbordet bekræfte Estrupiatet i Videnskabens Navn, selv da dette havde naaet et saadant Højdepunkt, at ethvert Barn kunde indse dets Lovstridighed. Han generede sig heller ikke for at ride sine politiske Kæpheste ved selve det grønne Bord; „den grundlovgivende Rigsforsamling“ maatte ikke kaldes „grundlovgivende“, — det havde sin „Absicht“ nemlig —, og et Valg ikke „en Udtalelse af Vælgerne“, det Udtryk havde Estrup nemlig en Gang i Folketinget tilbagevist.

En systematisk videnskabelig Underbygning rejste Matzen vel ikke under Estrupiatets Forfatningstilstand. Men selv om han ikke positivt satte *Videnskabens* Segl derunder, saa ryddede han i hvert Fald videnskabelig Vej for Estrup og kappede efterhaanden saadanne Teorier af, der kunde spærre Vejen, ogsaa saadanne, der tidligere havde været hans egne. Han reformerede nemlig sine videnskabelige Meninger efter de Krav, den af Estrup skabte politiske Tilstand stillede. Hans Statsret var al-

tid „up to date“. I Udgaven fra 1881 af hans Statsforfatningsret havde han hævdet, at hvis Regeringen begik en Forsømmelse med Hensyn til provisoriske Loves Forelæggelse for Rigsdagen, havde ethvert Medlem af Rigsdagen det i sin Magt at indbringe et Lovforslag af tilsvarende Indhold, — og staar der saa: „dettes Forkastelse maa da have ganske samme Virkning som Forkastelsen af den af Regeringen forelagte Lov“. Fra Venstres Side stode man derfor paa, at dette vilde blive respekteret som *Ret*, og indrettede sig derefter. Estrup respekterede imidlertid ikke denne *Ret* i 1885 og de følgende Aar, og i Udgaven fra 1887 af sin Statsforfatningsret strøg Matzen saa denne Teori. I Udgaven fra 1881 havde han bestemt bestridt, at en Bevilling, saalænge Rigsdagen var samlet, nogensinde gyldig kunde ske i Form af en administrativ Resolution. En Regering, der udstedte en provisorisk Finanslov, som blev forkastet af Folketinget, kunde herefter ganske vist hjemsende Folketinget og udstede den paany, men naar den saa atter var bleven forkastet af det paany sammentraadte Ting, stod Regeringen overfor et Hul. Det var dette Hul, Estrup i Samlingen 1885—86 udfyldte med den kgl. Resolution af 26. Januar 1886. Og ganske rigtigt, — i Udgaven fra 1887 har Matzen taget sin Teori fra 1881 i sig og givet fri Bane for Statshusholdningens Førelse ikke alene paa provisoriske Finanslove men ogsaa paa kgl. Resolutioner.

Matzens Forsvarere vil sige, at han selv i den reformerede Udgave ikke gik saa vidt som til positivt at legalisere Estrupiatet, men lod Spørgsmaalet om Lovligheden staa aabent. Hans Modstandere kan indrømme, at den Konflikt mellem Teori og Praksis, hvori han

blev stedt, var haard ud over det menneskelige, men ikke mere. Forargelsen bliver staaende. At han som Politiker var en Hedspore, vil ikke skade hans Navn, det haandfaste ved ham vil maaske endog blive ham til Forherligelse. Men naar engang hans videnskabelige Regnskab skal gøres op, vil man komme i Forlegenhed.

Han burde have suspenderet sine videnskabelige Domme til bedre Tider, man fristes til at sige, at Statsforfatningsret burde have været suspenderet som Fag ved Universitetet. Matzen var for ærlig en Mand, til ikke godt selv at føle det i moralsk Henseende tvivlsomme ved Situationen. Engang paa et af Partiets aarlige Delegeretmøder var det næsten, som havde han en betyngt Samvittighed. „*Men er det forsvarligt?*“ spurgte han selv, og gennem mange Betragtninger og Henvisninger — „den paa Grundloven aflagte Ed“, „en Opposition, der har tilsidesat Fædrelandets hellige Interesser“, „som har ført Visnepolitik“, „Landets Vel er det højeste Formaal“, — naaede han dog ikke videre end til at sige tilsidst, næsten med en Synders Tonefald: „Og saa faar den, der gransker Hjærter og Nyrrer, være os en naadig Dommer, hvis vi har fejlet“.

Men faa Øjeblikke før han iførte sig denne Bodsdragt, havde han med næsten mefistofelisk Haan skildret, hvorledes den kongelige Resolution af 26. Januar 1886 havde lamslaet Venstre: „Den kunne vi ikke stikke“, sagde de, og saa erkendte de: „Nu er vi Beet“.

5.

Der er noget i dette Udtryk „Beet“, der tyder paa, at Matzen ikke havde Øje for andet end den *statsretlige* Side af Forfatningskampen, det, som Hørup kaldte „den store Prokuratorstrid“. Hans Udtryk er hyppigt Prokuratorens, der beraaber sig paa, at Modparten „tabte“. I den samme Delegeretmøde-Tale sagde han om Venstre: „De havde ved den kongelige Resolution tabt i politisk Henseende, og saa tabte de den 15. Oktober 1886 Processen for Højesteret“.

Den ideelle og sociale Side af Kampen regnede han derimod ikke med, og derfor regnede han forkert i det lange Løb og blev tilsidst selv „Beet“. Og mon det ikke til en vis Grad kom deraf, at han var halvt *tysk*, født paa Grænsen af det tyske, opvokset i et Land, hvis politiske Udvikling ikke var gaaet i samme Retning som Kongerigets? Hans Juristeri var tysk, hans Blanding af Gemytlighed og Brutalitet var tysk, hans politiske Idealer var tyske. Det danske Folkesind havde han derimod ingen Føling med, og den politiske Udvikling, der siden 1830 havde præget Landet, havde han ikke været med i. Han havde kun været med i de kontrære Bevægelser som „Augustforeningen“ og den senere Godsejer-Reaktion. Hans Ideal var det tyske Statsbegreb, ikke det nordiske Folke-Begreb. Under sine Angreb paa Højskolen beklagede han stadig, at den ikke i Tide var blevet gjort til en Statsskole.

Han havde været fuldstændig upaavirket af Bevægelsen fra 1848 og forstod derfor heller ikke den senere

Liberalisme fra 70erne og 80erne. Og de Folkeinstinkter, som Berg regnede med efter 1885, det stejle, ret-haveriske Sind forstod han ligesaa lidt som den blødere Grundtvigianisme. Da Slaget ved Provisoriet var vundet, og de første Aars triumferende Tilstand overstaaet, løb Matzen derfor saa underlig surr i det. Og-saa han begyndte nu paa sit Partis Delegeretmøder at kvæde Visen om Forlig og Forstaaelse, endog paa en forceret Maade, — „jeg er vis paa, at hver Mand i Højre inderlig havde ønsket, at vi havde opnaaet (Forliget)“. Men samtidig slog han skiftevis løs paa de Retninger, med hvem Forstaaelsen maatte søges. I 1888 synes det, at han havde nogen Tilbøjelighed for den Hø-rupske Gruppes Tilnærmelse. Han omtalte denne Gruppe skaansomt, gav derimod følgende Karakteristik af „den Høgsbro-Bojsenske Gruppe“: „Det er en Gruppe, der lever paa en Række Fraser om Kristendom, Sædelighed, Frihed og Sligt, men naar man saa spørger, hvad der er bag ved alle disse klingende Ord, er det ikke Andet end „Bojsens majestætiske Tanketomhed“ (et Udtryk af Hørup), og de benytte dem saavidt muligt til at omsætte dem i klingende Mønt, og hvis Penge ikke haves, kunne efter Omstændighederne Fedevarer ogsaa tages“. I 1890 derimod gik han som en Bersærk løs paa den radikale Gruppe: „Terrorisme — de dominerer Teatret — jeg siger, det er ikke den Maade, hvorpaa de skal bekæmpes, at man sætter Hr. Dr. Edvard Brandes ind i Teaterkommissionen — Underskrifter af Præster i Folkekirken under en Adresse, som opfordrer til at give Dr. Georg Brandes en Hædersgave — jeg tror oprigtigt talt ikke, at der er en eneste Højremand, der vil stemme

derfor — Øllebrødsholdning — materialistisk Livsanskuelse — intet Maskepi med den Retning!“

Men den, der havde sat Edvard Brandes ind i Teaterkommissionen, der havde lovet en velvillig Neutralitet til Brandes-Bevillingen, det var Estrups Kultusminister, Hr. Scavenius. Paa ham maatte derfor Matzens Tale blive et Angreb. Men at angribe Scavenius, var Vand paa den Bojsenske Forligspolitik's Mølle og en Tilnærmelse til det moderate Højre, der i 1894 fortrængte Estrup fra Magten og samtidig trængte „det absolute Højre“ i Baggrunden. Hvilken Konfusion!

Sagen var den, at Matzen, uden at han selv straks mærkede det, blev sat ud af Spillet fra det Øjeblik af, da Politiken i 1890 forlod det juridiske Terræn og gik over til at blive en Kamp mellem sociale og ideelle Modsætninger. I ingen af disse Bevægelser hørte han hjemme, de Lag, hvor de havde deres Basis, var han ikke i Pagt med. Derfor tabte han paa eengang sit Fodfæste, blev som en Hund i et Spil Kegler. Det Juristeri, hvormed han havde standset Udviklingen, standsede nu ham selv. Hans Paragraffer blev til Sten, Estrup, Paragrafsystemets Konge, blev til et livløst Princip, hvoraf ingen Fremtidspolitik kunde skabes.

Matzen havde øjensynlig tænkt sig, at den sociale Lovgivning, der begyndte i 1890, skulde have sit Maal i sig selv. Derfor gjorde han til at begynde med, maaske af Fiffighed, maaske af Naivitet, „Sammensmæltningen“ til en Opfyldelse af Højres og Estrups Program. Lovgivning og Administration var for ham alene Politikens Maal; hans politiske Tankegang faldt i Grunden sammen med Tankegangen i Frederik den

6tes Styrelse, kun at det nu var „Regeringen“ og ikke Kongen personlig, der vilde gøre vel imod Folket med nyttige Foranstaltninger. I den Aand udtalte han sig om de Moderate i 1890: Vilde de gøre Gavn, „er det en Selvfølge, at Regeringen fra sin Side har givet og fremdeles vil give dem Lejlighed nok dertil.“ Han opfattede Rigsdagsmændene som en Slags Bestillingsmænd i Lovgivningsbranchen, hvor de blot skulde gøre et flittigt og godt Stykke Arbejde. Mere forlangte Højre ikke. „Det staar i vort Program, at det fyldige og frugtbringende Lovgivningsarbejde er vort Maal.“

Men da det gik op for Matzen, at dette Lovgivningsarbejde, istedetfor at højne Estrup trængte ham ind i Skyggen og tog baade Mission og Nimbus fra ham, da han opdagede, at der var „Politik“ deri, saa blev dette „Lovgivningsarbejde“ for ham til et Forræderi mod Højres Sag, et Forræderi mod Højres Statsret og et Forræderi mod Estrups Person. Hans retlinjede Natur kunde ikke forsone sig med den diplomatiske Luft, hvor man ikke mere kunde skelne Ven og Fjende fra hinanden. Ligesom det fortælles om en gammel Venstremand, at han efter Estrups Afgang ikke mere kunde finde ud af Politiken, fordi „Ned med Estrup“ havde været hans eneste Program, saaledes gik det paa en Maade Matzen. Da Venstre ikke længer var Fjenden, da Parlamentarismen ikke længer var Synden, mistede han sit Kompas og kunde ikke finde sig til Rette. Og som i Livet, saaledes i Læren. Naar Forliget i 1894 godkendte baade de midlertidige Finanslove i den gamle Form og fornægtede provisoriske Love, saa var det Principer, han ikke vilde gaa paa Akkord med.

Saa hurtigt han var vokset op til at blive Højres Fører, ligesaa hurtigt sank han ned til ingenting at betyde. Ja mere end det, til at betegne Afviseren, som Højres Politik skulde vogte sig for at komme nær. Da han i 1894 havde nedlagt sin Stilling som Formand for Højrepartiet, var han i Grunden for Resten af sit Liv en død Mand i Politik. Ganske vist blev han samme Aar sat paa Formandsstolen i Landstinget, men denne Ophøjelse, der stillede ham udenfor de kæmpendes Rækker, var nærmest et Tegn paa hans Abdikation. Her sad han saa, den gamle Hugaf, og præsiderede og repræsenterede og øvede Ret og Skel til alle Sider, og ved de repræsentative Lejligheder gik han og Høgsbro som et morsomt Tvillingpar, — begge tilhørende de overskaarne Kæmpers etnografiske Klasse —, sammen til Hove, hvor de fremmede Diplomater skulde have Vanskelighed ved at afgøre, hvem af dem der var Overhusets, og hvem Underhusets Repræsentant.

Formandsstolen blev noget af en Havn for Matzen. Var han ikke hurtigt landet der, vilde han være blevet et Offer for Politikens lunefulde Skæbne. Thi han havde ingen Steder at gaa hen. At gaa hen og blive *Fronddør*, som Scavenius, og halvt om halvt komme paa Oppositionens Bænk med Radikalere og Gudsfor nægttere, laa slet ikke for ham. Lidt af en Snob var han vist i sit Hjærte, med en stor Respekt for den fine Ende af Samfundet. Og en from Kristen var han desuden. Denne blodrige Kraftkarl, ligesaa glad til Fest som til Kamp og Arbejde, var i alle disse Sværdtider ogsaa et skattet Medlem af Bispeaadet, hvor han sad som den eneste verdslige mellem lutter Bisper og teologiske Professorer. Han

kunde ikke sætte sig paa de Meniges Bænk, dertil var han endnu ikke resigneret nok. Og blive Minister, derom var der aabenbart aldrig Tale. Saa langt som han havde vovet sig ud, turde hans Parti aldrig gøre ham til Minister. End ikke i Sehesteds Ministerium.

Men den menige Mand i Partiet, den glade Skælm fra de konservative Klubber, som havde glædet sig saa hjærteligt over alle Løjerne, havde ondt ved at forstaa, at „Professor Matzen“ ikke mere skulde gaa i Spidsen for Grundlovstoget. En uhyre Popularitet havde ombølget ham i disse Krese, og der var noget rørende ved det fanatiske „Frem med Professor Matzen!“, som forgæves i de følgende Aar slap løs i enhver Højreforsamling, paa ethvert Højremøde, hvor man længtes efter det festlige Øjeblik fra de bevægede Tider, da hans folkekære Skikkelse viste sig paa Talerstolen.

Det er ikke sandsynligt, at Matzen har angret noget af sin Optræden. Snarere er der Grund til at tro, at han har følt sig skuffet og brøstholden. Naar man betænker hans Taler fra Højres første Terminsmøde om „at oprejse Højre“ og hans Udfald mod Partiets moderate Side, er det ikke vanskeligt at slutte sig til hans Stemning overfor Reedtz-Thott og Frijs. Den har ikke været blid. Han har betragtet dem som politiske Forrædere. De havde opløst „den store Armé“ og taget hans Kejser tilfange. Matzens Følelse for Estrup var som de to Grenaderers hos Heine for „Kejseren“. Rimeligvis har han med sit Kulsviersind fuldt og fast troet paa, at man ved at holde sammen om Estrup kunde have ført Højres Sag til Sejr. Han hørte til dem, der ligesom Berg troede paa Mirakler.

Offentligt lod han sig dog ikke mærke med nogen Bit-

terhed. Dertil var han en altfor disciplineret Mand. Da det var Tid til at tale, havde han talt mere høj-røstet og med mindre Frygt for at give sig Blottelser og kompromittere sin Fremtid end nogen anden. Nu da det var Tid til at tie, modstod han Fristelsen til at vække den i Partiet slumrende Kampstemning og bar med Sinds-ligevægt den Kølighed, der nu fra mange Sider uund-gaaeligt maatte vejre ham imøde. Hans personlige Ær-gerrighed har næppe været synderlig stor. Paa sit Vaa-benskjold som Storkorsridder har han indskrevet: „Sa-gen, ikke Personen“, og det Valgsprog kunde han ær-ligt føre.

Efterhaanden trak han sig ind i en Skal af officiel Vær-dighed, neutraliserede sit Væsen saa godt han kunde, lagde sig en repræsentativ Holdning til, skønt han var lidet skabt til den Figur, og skønt det nok kunde udæske Smilet lidt, at se den stærke Mand fra Provisorietidens aabne Estrade nu optræde i Glacé og med det brede Or-densskærf over Brystet. Han vilde nu gjerne finde neu-trale Gebeter, hvor han kunde mødes med politiske Modstandere. Det juridiske Fakultet, som sandelig ikke var gaaet uskadt ud af den politiske Strid, troede han, saa underligt det end lyder, at kunne omgive med Fred-hellighed, og det fortælles, at han engang, med Tanken henvendt herpaa, til en Kollega citerede Hamlets Brev til Ophelia med følgende Omskrivning:

Tvivl om, at lyse Stjærner skinne,
tvivl om, at Sol gaar op og ned,
tvivl om, at Sandheds Magt skal vinde,
men tvivl ej — om vort Fakultets Retfærdighed.

Maaske lykkedes Forsoningen indenfor det juridiske Fakultet, derimod ikke i de andre Fakulteter og overhovedet i den videnskabelige Verden. Denne Mand, hvem Udlandets lærde Instituter snart skulde hædre med Medlemsværdighed og hæve op til betroede Poster, naaede aldrig at blive Medlem af vort eget Videnskaberne Selskab, hvortil han som Retshistoriker vilde have haft Adgang.

Men ligesom Formandsstolen i Landstinget i et kritisk Øjeblik løftede ham over Partiets Vande, saaledes løftede nu i det sidste Afsnit af hans videnskabelige Liv *Folkeretten* ham ud af den Klemme, hvori den danske Statsret havde sat ham. Idet han overtog Folkeretten som videnskabeligt Fag, gik han paa en Maade over i Diplomatiets. Hans firskaarne Begavelse passede ikke ind i dette Fag, og til en praktisk Diplomat havde han ikke været brugbar. Men til at kløve de mange haarde Knuder i den teoretiske Folkeret og bringe systematisk Orden i den internationale Rets store positive Stof, var han udmærket anlagt. Imellem de fine Hoveder i denne Verden gjorde hans stærke Hoved sig gældende, og han fik blot ved sin utrættelige Udholdenhed i at trænge til Bunds et Overtag og et Overblik, som gjorde sin Nytte, f. Eks. i det slesvigske Optantspørgsmaal, men langt videre end dertil. Det var dette Overblik, der gjorde ham til den attraaede Voldgiftsmand og Opmand, og deraf kom atter det Ry for køligt og uhildet Dommerblik, der afspejlede sig i de udenlandske Telegrammer ved hans Død.

Diplomat i sit Hjærte var han sandelig ikke blevet. Han døde i den absolute Tro, hvori han havde

levet. Nogen Indrømmelse skal ingen kunne overbevise ham om at have gjort, hverken overfor det moderate Højre eller overfor Venstre. Tværtimod, han lignede en Don Quijote, naar han paa sine gamle Dage fældede sin politiske Lanse. Baade i 1901, da han under dæmpet Munterhed endnu engang gav den hjærtstyrkende Parole: „Højremænd, fremad paany!“, og senere, da han under den kommunale Valglovs Behandling i Landstinget endnu engang vidnede mod Parlamentarismen. Det var ligesom man for sidste Gang hørte ham gentage sit: „Men hvergang det paany fremsættes, skal det paany modsiges“.

I sine allersidste Aar skal Matzen være blevet en meget mild Mand. Huslig Lykke havde mildnet ham, Sygelighed maaske desuden omformet hans Naturel noget. Ogsaa den politiske Konstellation førte en Udjævning med sig, og det en Forsoning med den Retning, han engang havde vist den yderste Uvilje, nemlig de Radikale. Mangt et velvilligt Ord, halvt en dulgt Sympati er gaaet mellem dem og ham paa hans sidste Tid. Det mærkedes paa det milde, halvt sympatiske Eftermæle, Edv. Brandes satte over ham ved hans Død.

I Rigsretssagen mod I. C. Christensen mødtes tilsidst deres Hjærter helt. Det kan ikke kaldes et Udslag af den højere Retfærdighed, at Provisoriemoralens Tilhænger og Estrupiatets Prokurator kom til at sidde som Dommer over Politikere, der havde været Grundlovens Forsvarere. Det tog sig tværtimod ud som en bitter Spot, at i det højtidelige Optog, hvori Rigsretten skred ind i Landstingssalen, gik Matzen i Spidsen for Retfærdighedens Vogtere som Rigsrettens Næstformand. Hvor

personlig hæderlig og uegennyttig Matzen end havde været, — det System, han havde tjent, var dog det, der havde avlet den sure Jordbund, hvorefter netop en saadan Giftsvamp som Alberti groede op. Men det vilde være for meget forlangt, at Matzen selv skulde have indset det. Han maatte tværtimod føle den Dom, han her skulde være med til at fælde, som en Dom over den Parlamentarisme, han havde bekæmpet fra sine første Dage, og som en Oprejsning for de politiske Skuffelser, hvorefter den sidste Del af hans Liv havde været saa rigt. Af de med Domstolens strænge Hemmelighed dækkede enkelte Vota er Matzens det, der mindst hyller sig i Gætningernes Tvivl. Han har stemt for Domfældelse, derom kan der ingen Tvivl være. I de sidste Timer før Dommens Afsigelse saa man hans Skikkelse, hvis Bevægelser altid røbede hans paa Resultat spændte Vilje, bevæge sig forbi Vinduerne i Rigsdagsbygningen, ladet saa at sige med Resultat. Og saa opsat var han paa at være med til at fælde denne Dom, at han ikke vilde fratræde, skønt han var alvorlig syg i hele den Tid, Sagen stod paa. Han sad i Retten med en halv Lungebetændelse, der tvang ham til at gaa i Seng hver Dag, naar Retsmødet var forbi. Sandsynligvis var det denne Udholdenhed, der kostede ham Livet. Den gamle Hugaf fik den Død, der passede til hans Liv. Han døde ikke Straadøden, men bukkede under i Kampen for det, han ansaa for Sandhed og Ret. Og at han hele sit Liv har ment at kæmpe for Ret og Sandhed, det skal være det sidste Ord om ham.

EDVARD BRANDES

1.

DE tre vigtigste Begivenheder i Edvard Brandes' politiske Liv er disse: 1. Hans Forbund med Berg i 1880; ved Hjælp af det blev han Medlem af Folketinget og Medudgiver af „Morgenbladet“, hvilken sidste Stilling atter gav ham en betydelig Indflydelse i Venstrepartiet. 2. Hans Stiftelse af „Politiken“ i 1884 sammen med Hørup, hvorved han blev Leder af den offentlige Mening i Kjøbenhavn eller, om man vil, Skaber af en ny offentlig Mening i Byen. 3. Hans Valg til Landstinget i 1906, der banede ham Vej til Ministertaburetten.

Naar man nu betragter disse tre Begivenheder og det Udbytte, Brandes fik af dem, faar man Øje paa en Egenskab hos ham, som kommer igen ved dem alle tre: *Hans store Evne til at vinde*. Han vandt Berg, indtog ham i den Grad, at Berg for at støtte ham vovede sig længere bort fra sit Standpunkt og sine personlige Forudsætninger, end han nogensinde før eller senere gjorde. Han vandt det kjøbenhavnske Publikum, ganske vist gennem mange Svingninger og med mange Kurrer paa Traaden, men dog saaledes, at han blev *toneangivende* for den Del af dette Publikum, der bedst forstod at gøre sig gældende. Han vandt endelig Landstinget, og mest dets

Edward Brandes

konservative Partier, og blev i det Hele for dette Ting paa dets sidste Dage en stor Opmuntring og Trøst.

Men som bekendt er der ogsaa mange Begivenheder i denne Mands Liv, hvor han har haft en enestaaende Evne til at frastøde og opirre. Da Berg i 1884 brød med de Radikale, fik man et bestemt Indtryk af, at der var kommet noget personligt mellem ham og Brandes. Bergs Udtalelse om de „klamme Hænder“ var tydeligt nok møntet paa en bestemt Side af Brandes' Væsen. Overhovedet er det ejendommeligt for Edvard Brandes, at han med mange offentlige Personer har været baade Ven og Fjende. Holstein Ledreborg har han overvældet med de mest uforsonlige Haansord og bagefter været paa den allerelskværdigste Venskabsfod med ham. N. I. Larsen var hans trofaste Ledsager under Langelandsvalget i 1880, og bagefter forfulgte de hinanden. Det samme har gentaget sig udenfor Politiken f. Eks. med Emil Poulsen, Fallesen, Vilh. Andersen. Og ikke blot med Personer men ogsaa med hele Krese. Eengang vidste han ikke nogen værre Betegnelse til at vrænge med end „en kgl. dansk Departementschef“. Men ved hans Afgang som Finansminister gjorde Departementscheferne Middag for ham. I hans Forhold til det københavnske Publikum, som støttede „Politiken“, har der været utallige „Scener“, hvor man under stort Spektakel kastede ham Abonnementet i Hovedet. Og lige før han ved sit Indtog i Landstinget erhvervede sig den stærkeste Position, han nogensinde har haft, havde han i sit eget Parti været en isoleret Mand, halvt om halvt Emeritus og Pensionist.

Det Adjectiv, der hyppigst er blevet anvendt om Edvard Brandes, er *klog*. Naar hans Modstandere baade i

Højre og Venstre aldrig kan nævne hans Navn uden med Tilføjelsen „den kloge“ eller „den begavede“, er det ganske vist ikke noget Bevis i saa Henseende. Det kommer blot af deres Forknythed og Slaphed i Knæhaserne. Men derom kan der ikke være Tvivl: han er en *Pande*. „Godt Hjærnetøj“, vilde Kaptajn Rovsing have sagt. Han er en baade fin og stærk Intelligens, især naar Sigtet er kort og Tingen konkret. Til det *almene* strækker hans Intelligens derimod ikke, i alt Fald ikke hans Interesse. At paavise Sammenhængen i det politiske Liv, dets Love, Aarsagsforhold og Linier, har han ikke brudt sit Hoved med. Han er hurtig til at danne sig en Dom, tilegne sig det fornødne og lade det overflødige ligge — hvortil han maaske henregner det almene —, med en ypperlig Hukommelse og fremfor alt en aldrig svigtende Aandsnærverelse. Og han besidder ogsaa den Styrke i Panden, der omsætter sig til Aktivitet og Dristighed. Det Foretagende, der hedder „Politiken“, var i sin Start en dristig Handling, og af Modet til at løbe denne Risiko tilkommer en stor Part ham. Hans Evne til at vinde og indtage berøer ogsaa for en stor Del paa Beregning, er et Stykke Diplomati. Han har en Hensigt, og i denne Hensigts Tjeneste regner han med sine Medmennesker og bruger dem. Han vilde bruge Berg til at skaffe sine Interesser Indflydelse i Krese, hvorfra de direkte var spærret ude. Han vilde bruge Landstingets ledende Højrepolitikere til at skaffe sit Parti Sympati paa Bekostning af I. C. Christensens Parti. Han føler altid Medbejlerne, som han skal „stikke ud“.

Paa den anden Side vil det være en meget let Sag at optælle en Række Eksempler paa *ukloge* Handlinger af

ham. Han har mange Gange været en besværlig Partifælle for det Parti, der havde ham i sin Midte. De Tilfælde er ikke faa, hvor han bragte Hørup i en vanskelig Situation. Denne har mere end én Gang haft Grund til at bruge Ordet *Dumhed* i Forbindelse med Brandes. Ligesaa hans nuværende Parti. Den Tale, han holdt paa det radikale Partis sidste Landsmøde, var en stor Blottelse. Han sagde dør alt det, som netop skulde skjules. Dengang som ved andre Lejligheder var det hans Lyst til at være vittig og vise sig overlegen, der løb af med ham. Andre Gange har det været en Lyst til at være ærlig, til at hugge igennem Diplomatiets der er kommet op i ham. Paa samme Maade har ogsaa den Side af hans Klogskab, der er Styrke og Aktivitet, haft sit Modstykke i Svaghed og Modløshed. Det var en Svaghed, da han i 1894, efter Forligets Afslutning, nedlagde sit Mandat som Folketingsmand. Andre Politikere har vist mere Udholdenhed i at krydse for Modvind og har midlertidig haft Vinden lige saa stærkt imod sig som Brandes dengang havde. F. Eks. Neergaard og Klaus Berntsen, ja selv Berg.

Denne hans Naturs Rigdom paa Modsætninger gør Edvard Brandes interessant som Menneske men gør ham som Politiker til en ikke helstøbt Skikkelse. Der er inderst i ham noget personligt, der har større Magt over ham end Politikens absolute Bydende. Hørup var betydeligt mere Politiker helt igennem, thi han forstod konsekvent at underordne det personlige under det politiske. Til Gengæld har Brandes ikke haft den Lyst til Paradoxet, som ødelagde saa meget for Hørup. Han har tværtimod meget godt forstaaet, at et vist Maadehold er

en nødvendig politisk Betingelse. Hørup kunde ikke bekvemme sig til efter det politiske Forlig i 1894 at sige det Ord, som det aabenbart ikke kostede Brandes nogen Overvindelse at sige ovenpaa det militære Forlig: „Lov er Lov og Loven skal holdes.“ Men ellers er det i Grunden mærkeligt, at Brandes har faaet det Ord paa sig, at han er særlig „rationel“. Der var endog en Gang i Folketinget En, der kaldte ham „det rationelle Medlem“. Thi der er et meget irrationelt Element i ham. Det er ogsaa en usand Karakteristik af ham, naar han undertiden kaldes for „mandig“. Der er tværtimod udpræget kvindelige Egenskaber, men i en stor Stil, i hans Natur: hans Svingen mellem Antipatier og Sympatier, hans Sans for det konkrete, hans Evne til at indtage og frastøde, hans Tilbøjelighed til at beregne og til pludselig at lade al Beregning fare og lade Hjærtet raade.

Hans Mine er som en kold, behersket Mand, der forstaar nøgternt at bedømme Forhold og Personer. Det er ogsaa rigtigt, at han ikke er naiv paa den Maade, som mange af hans Landsmænd er det. Men foruden den blonde Naivitet er der en anden, en mørk og lidenskabelig Naivitet, som ogsaa berøver Sjælen dens Nøgternhed og fylder den med Stemninger, der mer eller mindre er ved Siden af Virkeligheden. Hvis man tænker sig en stor Politiker, en Bismarck f. Eks., behæftet med en Naivitet af denne Slags, vilde hans Politik være kommen til kort fuldt saa meget, som hvis han havde været naiv i den gængse, man kunde maaske sige grundtvigianske eller romantiske Betydning af Ordet. Men af den Naivitet har Brandes haft en ualmindelig stor Part.

Det dybeste Anlæg i ham er en lidenskabelig Følelse

for og imod. Den inderste Drivkraft i al hans Optræden er kommet fra en Sympati eller Antipati. Der er i denne Kritiker og Skeptiker et Grundfond af Naivitet, der har givet ham hans Handlekraft og Stridslyst, men ogsaa gjort ham ikke blot brutal og fordomsfuld, men ogsaa usikker og uheldig i sin politiske Optræden. Han føler i Grunden ganske enkelt, han tænker grumme lidt dialektisk, derfor har han givet sig saa mange Blottelser, og hans Ord altid forsynet Modstanderne med en Beholdning af Citater. Og derfor er netop han blevet det mest typiske Udtryk for den Tids Tro og Tanke, han har tilhørt. Han staar nu som en Afstøbning eller et Mindesmærke over hin Tid, udpræget og formfuld, men set med Nutidens Øjne mere som tilhørende Musæet end den levende, stadig skabende Historie.

Naar man vil vide, hvor Brandes egentlig har hjemme, skal man gaa til Profeten *Jesaja*, af hvem han jo har udgivet en Oversættelse og Fortolkning. Adskillige Mennesker, for hvem Brandes har været noget af en psykologisk Gaade, har erklæret, at de først gennem denne *Jesaja-Fortolkning* var kommen paa Spor af de Sider i hans Natur, der havde gjort hans Navn saa omstridt, saa højt anset af nogle og dybt hadet af andre, og navnlig som ét med Partiskheden.

Brandes er en *Jesaja-Natur*. Han har altid delt sin Samtid og sine Landsmænd i to Dele og sat det samme Skel mellem dem, som *Jesaja* sætter mellem Guds frelste Folk og Hedningerne. Han har altid haandhævet Retfærdigheden og Moralen med samme Nidkærhed og Enfoldighed som den jødiske Profet, ud fra en usvigelig Visshed om, at Retten, al Retten, var paa hans og hans Til-

hængerens Side, og Uretten, al Uretten, hos Modpartiet. Haandhævelsen var derfor paa een Gang meget streng og meget simpel. Fjenderne skulde straffes og Vennerne belønnes og begge Dele saa kontant som muligt. Som Jesaja siger: „Efter Fortjeneste, ja derefter skal han betale sine Modstandere med Vrede, sine Fjender med Vederlag.“ Højremændene, Embedsmændene, Sammensmelterne, de skulde simpelt hen *ødelægges*. „Modstandernes Ødelæggelse, det var Maalet,“ skrev han engang i en Artikel som den højeste Anerkendelse af det politiske Arbejde. Og de skulde ødelægges ikke blot politisk, men rent menneskeligt. Derfor skrev han saa forarget om Højremændenes „Penge“ og „tyrkiske Moral“. For Meningsfællerne derimod vinkede Belønningen i hans Blads Spalter. Det var ikke almindelige Mennesker, men „storladne“ (som Verdenshavet) i Retskaffenhed, en „Fest“ at høre paa dem, naar de talte, en „pragtfuld“ Bog, naar de skrev, „uden verdsligt Maal“ i deres politiske Færd. Ganske som der staar hos Jesaja: „Lovprisningens Klædebon i Stedet for en vansmægtet Aand, saa at de skulle kaldes Retfærdighedens Terebinther.“

Det er Uret mod Brandes at tro om ham, at han har været partisk med Bevidsthed. Partiskheden har været hans Moral, han er kommen ganske uskyldigt til den. Han har ment, at der var dette Skel mellem Menneskene, mellem venstrefrelste og højrefortabte. Han har troet, at det var hans Pligt som Dommer og Kritiker, at trække denne Streg saa tykt som muligt. Naar andre har ment, at han var partisk, har han selv følt sig netop som den nidkære Rettens Haandhæver.

En Mand af denne lidenskabelige Natur er ikke anlagt

for Videnskaben. De, der opfatter Brandes som en Videnskabsmand, der ved Tidens Omstændigheder er blevet Politiker, tager ganske fejl. Han er af Anlæg og Temperament en Handlingens Mand, ikke en Kunstner eller Tænkter, maaske nok mere Agitator end Politiker, mere Kæmper end Lovgiver. Han har engang brugt en Vending om „den skønne Strid om Menneskers Vilkaar“, der var ganske utænkkelig i en Kunstners eller Videnskabsmands Mund. I en Festtale for Bjørnson sagde han: „Det er skønt at skrive Sange før Kampen, men meget, meget skønnere er det, selv at gaa i Kamp.“ Naar Vilhelm Lassen engang hævdede „Orientalisten“ og „Dramatikeren“ paa Politikerens Bekostning, saa havde det ingen Mening, hvis det gjaldt Edvard Brandes som Politiker i Almindelighed. Han er utvivlsomt en større Politiker end Orientalist og Skuespilforfatter. Hvis Talen derimod, hvad den maaske gjorde, gjaldt hans Forstand særlig paa Toldpolitik, kan Sagen blive mere tvivlsom. Thi naturligvis har det undertiden glippet for Brandes i den faglige Politik. Her mærkes det, at han hverken er Jurist, Nationaløkonom eller Historiker, og at han overhovedet mangler politisk Studium, ikke blot i faglig, men ogsaa i parlamentarisk og historisk Forstand. Hvad han har skrevet om statsretlige Emner, har været overfladisk, f. Eks. Indledningen i det lille Skrift: „Fra 85 til 91“. Hvad han har skrevet om de kongevalgte Landstingsmænd, har været rene partipolitiske Stikord, uden Kendskab til Spørgsmaalets historiske og juridiske Enkeltheder. Ogsaa naar han tumler med saadanne Spørgsmaal som Retsreform og Strafferet, løber han ved Siden af Emnet. Det var dog især som

politisk Redaktør af „Politiken“, at han gav sig den Slags Blottelser. Som Rigsdagsmand tog han ikke Ordet i nogen Sag, uden at have sat sig omhyggeligt ind i dens Emne eller opdaget en eller anden Enkelthed, særlig en Blottelse, som han kunde slaa ned paa. Derimod havde han Vanskelighed ved at træffe den særlig *parlamentariske* Maade at behandle en Sag paa. Der har ofte over hans Taler i Rigsdagen været et litterært eller journalistisk Snit, der altfor meget bragte hans professionelle Omgang med Pen og Blækhus i Erindring. Mangen en Skolelærer fra Landet har vist sig mere perfektibel i den parlamentariske Skole. For slet ikke at tale om en Mand som Monrad, der dog kom ind i det politiske Liv med lignende Forudsætninger som Brandes.

Paa den anden Side har Brandes' aandshistoriske Dannelse givet ham et større Overblik end den fagmæssige Politikens Mænd. Dog kun i hans yngre Dage. Som ældre er han mere og mere blevet Politiker „fra Tilfælde til Tilfælde“, uden at skænke Sammenhængen eller Overblikket synderlig Opmærksomhed. Men tidligere havde de bedste af hans Bladartikler deres Overlegenhed i Dagens Strid og deres Betydning ud over Øjeblikket. Et Eksempel herpaa er den Artikel om Grundtvig, han skrev i „Morgenbladet“ Dagen efter Grundtvigs 100 Aars Fødselsdag. At den i sin Tone var mere vranten og i sin Anerkendelse mere paaholdende end naturligt i et Blad, der var politisk Hovedorgan for store Krese af Grundtvigianere, er en Ting for sig. Det kunde ikke andet end støde, at se Grundtvig nedsat som en almindelig „Pibekrave“, Søn af en Teolog og en Teologs Datter, „den hele Familie ornatklædte Personer“,

som det hedder. Men afgørende sand og i Forhold til Datidens Begreber original er Artiklens centrale Betragtning, der stiller Grundtvigianismen paa Plads i den danske Kultur og Politik og indirekte blotter Modsætningen mellem den og det egentlige Bondedemokrati. Der var et Sprængstof i denne Artikel, der kunde faa hele Venstrepartiet til at flyve i Stumper og Stykker.

Edvard Brandes tilhører hel og holden den radikale Linie i den danske Politik og inden for den ikke, som Hørup, den særlig danske, bondepolitiske, den, der nedstammer fra Bondereformerne, fortsættes i Bondepartiets Kamp med de Nationalliberale og har I. A. Hansen og Tscherning til første Ledere, men en *europæisk* Linie, der udgaar fra det 18de Aarhundredes Fritænkeri og den franske Revolution. Det er ogsaa ham, der er blevet Navngiver til Betegnelsen *det europæiske Venstre*. I sin første Henvendelse til Vælgerne paa Langeland brugte han den Vending: „Jeg hylder paa de fleste Omraader saadanne Anskuelse, som overalt *i Europa* repræsenteres af Venstre.“ Skønt maaske brugt tilfældigt og uden bestemt Hensigt blev dette Udtryk dog med Føje af Modstanderne gjort til et Signal. Det var virkelig en ny Strid, der indvarsledes med det.

2.

Skønt der sjælden her i Landet skrives Bøger om Politikere, vil der maaske dog en Gang blive skrevet en Bog om Edvard Brandes. Og det vil blive en interessant og indholdsrig Bog alene ved sit Stof, spændende som

en Roman, hvor Helten, efter flere Gange at have været Undergangen nær, tilsidst kommer ovenpaa og bliver en stor Mand. En Bog, som vil have nogle Berøringspunkter med den Bog, som Broderen Georg Brandes har skrevet om Lord Beaconsfield.

For mange Mennesker staar det som noget næsten eventyrligt, en moderne Variation af H. C. Andersens „Den grimme Ælling“, at denne Mand, der har været saa upopulær, ganske vist aldrig overset og „nøflet“, men til Gengæld skandaliseret og ekskluderet, er endt med at være den mest populære og ansete Mand i Landet, hvem der smigres for, ikke blot af hans egne, men af alle Partier og Aviser, hvem det anses for den største Ære at være paa Fod med, og som to Gange har været Indehaver af Landets højeste Embedsstilling.

Det er imidlertid kommet af sig selv, efter Udviklingens Lov og Historiens Gang, som det maatte komme for en Mand, der ikke har haft noget genialt i sin Natur, men derimod staaet i intim Pagt med en Epoke og med denne avanceret fra Opposition til Regering.

Edvard Brandes har været heldig med det Tidspunkt, da han blev født. Ligesom det hedder, at man skal se sig godt for i Valget af sine Forældre, skal man ogsaa med Omsigt vælge den Tid, da man træder frem i Verden. For en Mand som Edvard Brandes, med hans klare og enkle Begreber, vilde det have været et Uheld at skulle begynde i en Mellempæriode, i en dialektisk Tidsalder, hvor der var Tegn baade i Øst og i Vest og Profeter baade til højre og til venstre. Han, Partimanden, havde det Held at træde frem i Livet paa en Tid, da det var let at tage Parti, hvor man kunde og maatte være helt for

og helt imod, fordi Ret og Uret og nyt og gammelt var saa let at skille ad. Og han havde dernæst det Held, indenfor denne Tid at høre med til det første Hold, men som en af de yngste. Da Tiden sejrede, var de fleste af det første Hold døde eller opbrugte, medens han som den yngste endnu var i Behold og fik Autoritet ikke blot fra sin egen Person men ogsaa fra hele det Hold, han hørte sammen med og som han var den sidste af.

Brandes har været „70ernes“ Mand helt ud, en Tilhænger ikke blot af disse „70ers“ aandelige og poetiske Idé men ogsaa af deres politiske og sociale Idé. Havde han kun været det første, vilde han nu have været færdig med de andre „Realister“ fra denne Tid. Nu kunde han, da „Realismen“ var færdig, lægge sit „realistiske“ Forfatterskab, som havde indbragt ham liden Berømmelse, ned og fortsætte med den Parlamentarisme og Demokratisme, hvis Mand han ogsaa havde været fra 70ernes Dage, og i hvis aktive Tjeneste han havde staaet lige siden han i 1880 blev valgt til Folketingsmand for Langeland-Kresen.

Paa en Maade kan man sige, at Brandes fik sit Rigsdagsmandat foræret. En af Landets sikreste Venstrekres, I. A. Hansens gamle Kres, blev stillet til Raadighed for en ung Mand, der indtil da ikke havde sagt eet politisk Ord, næppe skrevet en politisk Artikel, og som ikke var designeret til nogen fremtrædende Plads i det Parti, der opstillede ham. Den 32aarige kjøbenhavnske Dr. phil. behøvede blot at holde Valgmøder de to sidste Dage før Valget for at blive valgt med 1133 Stemmer mod 396. Ganske vist talte han godt og klarede med Bravour og Lune personligt for sig, men naar man be-

tænker, hvilke Eksaminer der i vore Dage skal tages for overhovedet at komme i Betragtning udenfor Dumpe-kandidaternes Brigade, synes Brandes at have haft et mærkeligt Held.

Men i anden Forstand gav han lige saa meget som han fik. Bag hans Valg stod et *do ut des*. Hvad han havde bag sig og kunde byde Berg, var Alliancen med *det litterære Venstre*. Og at der bestod en saadan krigsførende Magt, var i det væsentlige Edvard Brandes' Fortjeneste. Af det Aandsliv, Georg Brandes havde skabt ved sin Lære, ved sit Geni og ved den Historiens Taktstok, hvormed han var fremtraadt, havde den yngre, mere praktiske Broder gjort en Retning, et Parti. Han havde været Bevægelsens Organisator, dens Indpisker. Han var den første af de litterære Folk, til en vis Grad ogsaa den eneste, der havde taget Tornystret paa Ryggen og indrulleret sig i Række og Geled. Medens denne Kres endnu fornemt holdt sig borte fra Politik og mindst af alt tænkte paa at kompromittere sig med Venstres Bønder og Degne, meldte han sig resolut som Venstrejournalist og Venstreforfatter. Først paa Færde, tidligst oppe, raskest i Vendingen — det har altid været hans Styrke. Og med Foden under Politikens Bord følte han snart ganske politisk ogsaa i litterære og videnskabelige Ting. Han skaffede Penge til „Morgenbladet“, han var med til at stifte Klubber, til at holde Fester med tilhørende politiske Taler, i hans gæstfri Hjem mødtes Politikere og Skribenter. Og begge Parter forstod han at vinde, from som en Due og snild som en Slange. Indtil han kunde møde Berg som den ene Fører mødes med den anden.

Berg og Brandes, — hvor det Forbund maa have vakt

Forargelse og Forvirring baade i Venstre og Højre. Der stod det danske, det nordiske Venstre, baaret af Bonden, løftende paa Nordens Opgave som sin Mission, og det maatte være Vidne til, at Tusinde danske Bønder, nordiske Bønder, der skulde vise Verden, at Kristendom og Folkefrihed gik Haand i Haand, valgte en Mand, der ved „Venstre“ forstod det samme, som man i Frankrig havde kaldt saaledes siden den store Revolutions Tid, og som var noget ganske andet end det grundtvigske Begreb om „Venstre“. Der blev med dette Valg sat en Kile ind i Venstrepartiet, og straks Dagen efter Valget begyndte Sofus Høgsbro og Frede Bojsen at hamre løs paa denne Kile for at faa den rammet godt ind. Og dér, paa den anden Side, stod det gamle, nationalliberale Højre, der vel ikke elskede Brandes, men for hvem dog en Dosis Fritænkeri og Kosmopolitisme var lettere at svælge end dette beske Bæger, at en Dr. phil. og første Fin-smager fra det kongelige Teater gik under Bergs Bonde-regimente.

Seiv synes Berg og Brandes at have haft let ved at forstaa hinanden. Der er Udtalelser af Brandes under Valgfelttoget, der er ganske i Bergs Aand, og af Berg, der lyder aldeles, som de var sat i Stil af Brandes. Naar Brandes erklærede sig for en Modstander af den Radikalisme, der fordrer alt eller intet, saa laa deri kun, at Berg paa dette Tidspunkt førte en moderat og reformvenlig Politik. Og Berg tog sig næsten ud som en litteder Elev af Brandes, naar han i et aabent Brev til Præsten paa Langeland spurgte, om man, naar man skulde vælge en Læge eller en General for en kæmpende Hær, vilde vrage den dygtigste, fordi han var irreligiøs,

og vælge blandt dem, „der kunde fremlægge Præsteattest for flest Altergange og mest Salmesang“.

Det var under en lykkelig Stjerne, at Brandes traadte ind i det politiske Liv. Fra Bergs brede Autoritet udgik der paa hint Tidspunkt en Tolerance vidt over Landet, der parret med Hørups og N. I. Larsens Rationalisme kilede sin Indflydelse langt ind i Højskoleverdenen. Brandes' Valg blev støttet baade af Højskoleforstandere og Præster. Høgsbros „Dansk Folketidende“ angreb ham kun som „Europæer“, ikke som Fornægter. Naar Georg Brandes har fremstillet Broderens Indtræden i Folketinget som Kulminationen af hans Passionshistorie, beror det paa en Misforstaaelse. Blandt de mange idylliske Øjeblikke i den danske Historie er det mest idylliske maaske netop dette, da 1100 langelandske Bønder med Begejstring og under Anførsel af en Højskoleforstander og en Præst bar denne udprægede Repræsentant for et fremmed Livssyn ind paa Tinge.

I en Vælgerforsamling under denne Indflydelse kunde Modpartiets religiøse Agitation ikke faa Tag. Hvad der af Brandes' Modstandere var lagt an som et Opgør mellem Tro og Vantro løb ud i en temmelig prokuratoragtig Klapjagt, der, som en af Talerne sagde, var „en ren Søndagsfornøjelse“ for Langelænderne. Det gjaldt for Angriberne om at fange Brandes i Ateisme og for ham om at undfly ind paa det politiske Terræn. Og hver Gang han kneb udenom, saa Modstanderne greb ved Siden af, vandt hans Snildhed de forstaaende Bønders Respekt. Han henviste til Trosfrihedens Anerkendelse i Grundlovens § 79, — dør sad de andre i Skammekrogen som Grundlovsfjender. Han beraabte sig paa sine Studier og

dybere Indsigt i dette Spørgsmaal, — saa var Angriberne beskæmmede som Folk, der tog Guds Navn forfængeligt. Han forlangte en Definition paa Ordet „Gudsfor­ nægter“, inden han vilde indlade sig paa „at vælte denne Beskyldning fra sig“, — hermed var de sat i Klemme mellem de filosofiske Betydninger. Han kastede et Skær af Forfølgelse over Fritænker­navnet ved Eksempler fra selve Kristendommens Historie: var ikke Luther bleven kaldt „Fritænker“ af de pavetroende, og Kristus „Ate­ ist“ af Hedningerne og „Gudsfor­ nægter“ af den jødiske Statsgejstlighed, — og Forfølgerne var dyp­ pede i deres eget Fedt. Adspurgt, om han ikke vilde have Religions­ undervisningen afskaffet af Skolen, hængte han sig i Skøderne paa Grundtvig, — var Grundtvig ikke en god Kristen?

Men paa selve Valgdagen skiftede Brandes som be­ kendt fuldstændig Holdning. Ligesom paa Trods af sit tidligere Diplomati gik han nu til den modsatte Yderlig­ hed og vedkendte sig sin Vantro med et næsten overdre­ vet Eftertryk. For første Gang røbede der sig i dette Omslag fra en næsten uværdig Vigen til en udæskende Trods den Vaklen mellem det politiske og det personlige Standpunkt, der siden har forfulgt Brandes paa hans politiske Bane.

Hans Ord om, at han „hverken troede paa Jødernes eller paa de Kristnes Gud“ fik Valgkampens Bølger til at rulle videre fra Valgtribunen ind i Folketinget. Man paastod, at han efter denne Udtalelse ikke kunde aflægge den foreskrevne Ed paa Grundloven. Det synes, som vilde Brandes ogsaa have foretrukket at aflægge Eden i en borgerlig Form, men at han havde fattet Mistanke

om, at man vilde benytte dette Standpunkt til hans faktiske Udelukkelse af Tinget. Man vilde have hævdet: *Ed* betyder *religiøs* Ed, altsaa skal der en Lov, maaske endog en Grundlovsforandring til, for at tilstede en anden Formular end den sædvanlige. Netop faa Maaneder forinden var Bradlaugh i en lignende Situation blevet udelukket af det engelske Underhus.

Brandes valgte da at aflægge den sædvanlige Ed „ved Gud og hans hellige Ord“. Man havde aabenbart ikke ventet denne Løsning, og der var i den koldblodige Maade, hvorpaa Brandes ved et Pennestrøg, næsten som ved et Magtsprog, afgjorde denne for de fleste saarbare Sag, som man havde tænkt sig lagt i Blød i en endeløs Diskussion, noget, der i Øjeblikket rystede den offentlige Bevidsthed. Hvor stærk Spændingen var, ytrede sig bedst i den nervøse, højst taktløse Skrivelse, hvormed efter Valgbrevets Godkendelse Formanden, Krabbe, tilsendte Brandes Edsformularen. Det hedder heri: „Det kan fra Folketingets Side ikke anses for ønskeligt, at der af noget Medlem aflægges Ed efter en Formular, hvis sværgende Del mangler Betydning for den, der aflægger den. Jeg tør imidlertid forudsætte, at ogsaa De fra Deres Side vilde anse et saadant Forhold for urigtigt. Hvis jeg modtager Edsformularen tilbage med Deres Underskrift, tør jeg derfor antage, at De — hvilke Deres tidligere Udtalelser end have været — har med personlig Sandhed kunnet udtale den Paaberaabelse, som Eden efter den nævnte Formular indeholder.“

Dette var en Formaning, der maaske vilde have været passende i en Dommers eller i en Skriftefaders Mund, men i højeste Grad nærgaaende af en Mand i en ganske

formel Stilling. Man ser Formanden med løftet Pegefinger træde hen foran et Medlem og sige: Vogt Dig nu, at Du ikke lyver!

Som en kold Straale og som et: Tre Skridt fra Livet!, henvendt ikke blot til Formanden men til hele den Opinion, der stod bag hans Ord, fulgte Brandes' Svar. Idet han tilbagesendte Edsformularen i underskrevet Stand, gav han Formanden følgende Tilrettevisning: „Hvad de Bemærkninger angaar, hvormed Hr. Formanden har fundet sig beføjet til at ledsage Afsendelsen af Formularen, saa afviser jeg for mit eget Vedkommende enhver Undersøgelse af, hvor megen „personlig Sandhed“ der aabenbarer sig i min Edsfæstelse. Det forekommer mig, at hverken Folketingets Formand eller nogen anden har Ret til at fremsætte Fortolkninger i saa Henseende. Hr. Formanden er efter Modtagelsen af Edsformularen formentlig kun berettiget til at konstatere, at den er underskrevet. Intet mere.“

Dog med det en sand Agitators Greb paa at vinde og forsone med den samme Sag, der frastøder og opægger, som Brandes altid har besiddet, forstod han hurtigt ovenpaa at stille sin Sag i en langt gunstigere Belysning end den, hans stejle Holdning først havde kastet over den. Formandens Optræden fremkaldte en Dagsorden, og under Behandlingen af den tog Brandes første Gang Ordet og førte i denne Jomfrutale sin Sag med saa megen Finhed, løftede den op under en saa høj Horisont, og hævdede sin Races, sin Livsanskuelses og sin Persons Værdighed med en saa aandfuld Alvor, at han vandt Stemningen for sig og med det samme og eengang for alle fik fast Fod og sikkert Gehør i Tinget. At hans Stil-

ling som Jomfrutaler skulde gøres ham endnu mere tryk-
kende ved en saa ublufærdig Omtale af hans Personlig-
hed, forstod han ogsaa at skaffe sig forøget Sympati paa.
Maaske imponerede ogsaa Mystiken i hans Forklaring af
sit Gudsforhold, dette græske Ord „λογος“, som for-
modentlig for første og eneste Gang indførte græske Bog-
staver i Rigsdagstidenden, Tingets menige Folk, der følte
Debatten højnet ved denne Anvendelse af det klassiske
Sprog.

Andre vilde maaske have været fristet til at tage Eden
mindre højtideligt og reduceret den til en blot *Form* af
den Slags, hvori Samfundet med et lille Komediespil be-
væger sig, ligesom den kirkelige Vielse, eller den Præ-
diken, hvormed Rigsdagen aabnes, eller den religiøse
Paakaldelse, hvormed en Disputats tidligere afsluttedes.
Man kunde uden Kynisme have sagt: Vi spiller en lille
Komedie her, men det er Staten, der bør lide Skammen
for disse Ceremoniers Tomhed, saalænge den ikke vil
ophøre med den urigtige Forudsætning, at vi alle er
Kristne. Men med Klogskab undgik Brandes denne Fri-
stelse, der formodentlig vilde have gjort Forargelsen end-
nu større.

3.

Som Folketingsmand bevarede Brandes dog i de før-
ste Aar et Tryk af det Stempel, hans Indtræden i Tinget
havde givet ham. Han var i de første Aar mere en Viden-
skabsmand og Ideolog, der talte de aandelige Interessers
Sag paa Rigsdagen, end en egentlig Politiker. Han plejede

vel modstrittende med Spøg at sige, at han ikke sad i Folketinget som Repræsentant for visse Anskuelse, men som Repræsentant for Langeland. Alligevel bidrog han selv til denne Opfattelse ved den Politik for egen Regning, han i videnskabelige og litterære Sager slog ind paa. Snart gik han løs paa Kvaksalverne og de kloge Koner, der i tidligere Tid betragtedes som Demokratiets Favoriter, medens Lægerne ansaas som Repræsentanter for den latinske Dannelse og altsaa tilhørende Højre. Snart forsvarede han med Tapperhed op i de vrede Venstremænds Øjne Vivisektionen overfor Dyrebeskyttelsen og grundlagde paa denne Basis et udødeligt Fjendskab mellem sig og N. I. Larsen. Hvergang der senere var Spørgsmaal om Dyr, f. Eks. om Hunde, fløj de paa hinanden i sandt Raseri. Endelig førte han et Slag mod den Guvernante-Litteratur, der dengang var et Udtryk for den litterære Smag i Venstre og belønnedes med en stor Portion af de litterære Understøttelser paa Finansloven. Dette Slag varede i to Dage og førte til en Udveksling af de mest nærgaaende Uartigheder mellem Brandes og Holstein. Forgæves søgte Berg med faderlig Haand at tugte denne udisciplinerede Søn; Brandes vendte sig nu ogsaa mod ham og slog paa en meget drilsk Maade den ene Modstander med den anden. Men ved Navneafstemningen havde han kun to Medlemmer med sig. Ellers var det Universitetet og den lærde Skole, han gav sig af med. Han holdt her store Taler med Polemik til alle Sider og hævdede sig med Lethed som den, hvis Udtalelser efterhaanden blev Debattens Midtpunkt.

Der var dengang noget isoleret over hans Stilling. Han var ligesom skyet af de andre Medlemmer og selv

sky for nærmere Berøring med dette for ham fremmed-
artede menneskelige Stof. Den, der husker Folketings-
salen paa Kristiansborg, vil have Erindringen om en
Mand, der sad paa sin Plads og fulgte nøje med, uden
at give sig af med de andre, med en Iagttagers kritiske,
lidt hovmodige og blaserede Udtryk.

Han var vist i disse Aar i mange Henseender en uer-
faren og naiv Rigsdagsmand, for hvem det, der laa *bag-*
ved, denne Størrelse, hvorom der tales saa meget i hans
Bog „En Politiker“, ikke ret vilde gaa op, ogsaa af den
Grund, at han halvt eller helt foragtede den. Højest sand-
synligt har han selv gennemgaaet mange af de Illusioner
og usikre Følelser, som han skildrer hos Hovedpersonen
i denne Bog. Ogsaa han har engang følt sig som
Hanrej i de politiske Forhold, følt sig taget ved Næsen
af dette *Bagved*. Men han har samtidig ligesaa sikkert
lovet sig selv, at han nok skulde lære disse Rigsdagsfines-
ser, at han skulde lure de andre Tagene af og tilsidst
blive en „rigtig Politiker“.

Fra det Øjeblik af, da dette var blevet hans Maal, skif-
tede han fuldstændig Rolle paa Rigsdagen. Af Man-
den, der forfægtede sin Sag paa Trods af alle Partihen-
syn, blev der ikke Spor tilbage. Han var tværtimod fra
nu af Partimand til det yderste. Ligesaa rask forsvandt
Manden med det saglige Standpunkt, og en fuldblods
Taktiker var kommen i Stedet. Det er omkring 1884,
omtrent samtidig med Provisoriet, at denne Forandring
i hans Holdning indtræder. Og dette hænger nok sam-
men med de Følelser, som den store Skuffelse og Yd-
mygelse, Provisoriet bragte over hans Parti, har frem-
kaldt i et saa stolt og saarbart Sind som hans. Hvad der

fik andre til at bruse op, „slog ind“ hos ham, for at bruge et fra Georg Brandes' Karakteristik af sin Broder hentet Udtryk, og synes i hans Sind dels at have avlet en indeklemmt Magtbrynde, dels at have udviklet en sand Tyrketro hos ham paa „Taktiken“. Naar man bare var sne dig og bar sig „taktisk“ ad, saa skulde man nok faa Bugt med det Provisorium, som man havde været naiv nok til at bringe over sit Hoved. Der er noget tragi-komisk i at se en Mand med saa megen Virkelighedssans, en saa reel og redelig Natur, i disse Aar, der fulgte ovenpaa Statskupet, gaa omkring i Politiken omtrent som gamle Ekdal i „Vildanden“ paa sit Loft, og lege Politik, hvor der i Virkeligheden ingen Politik længer var, bestandig paa Jagt efter en „Taktik“, fuld af Diplomati og Planer om at „komme bag om Provisoriet“ og „overliste Reaktionen“, opererende med en „Taktik“, hvor Taktikens Øjeblik var uhjælpe ligt forspildt, og indbildende sig at være fin Politiker, naar han „tømte Statskassen“, eller „førte Finansloven gennem alle dens Stadier“ eller „erklærede den parlamentariske Fordring for død“.

Den lige, faste og hensynsløse Linie, der kendetegnede hans første politiske Bane, forandrede sig i Aarene mellem 1885 og 1894 til en bugtende og slingrende Linie, der gennemløb alle de Frem- og Tilbage-Spring, hele og halve Drejninger, som hans Partis Politik i dette Tidsrum var sammensat af. Ivrigst til at gaa frem i Foraaret 1885 og ivrigst til at gaa tilbage om Efteraaret. Hidsigt til at sige „Parlamentarisme“ i Tide og Utide og bagefter til at erklære den for „død“, for et taabeligt Ord, som kun „de ganske naive“ gad tage i Munden. Første Mand paa Visnepolitikens Skanse og bagefter den første til „at

plante Forhandlingsfanen her i Landet“. Den trodsigste til at pukke paa, at „Magten er alt i Politik“, og bagefter glad ved at være Amme for „det lille Fremskridt“, „den mindste praktiske Indledning til en Toldlov“, og usigelighed af Talemaader og Demonstrationer. Og saa bagefter den hele Kovending tilbage igen, da de Moderate begyndte at tage denne Politik op som deres. Og hvergang helt ude i den yderste Spids af Standpunktet, fnysende af Haan mod de langsomme, der ikke straks var komne op paa den sidste Vendings Højde. Saadan ser hans politiske Zigzag-Kurs ud i disse Aar, naar man studerer den i Rigsdagstidende.

Om dette Spilfægteri har taget Brandes fangen i sin Spænding, maa staa hen. Ingen har rigtig Rede paa, hvor personligt han tog Del deri. Han kunde nok noget gøre Indtryk af en Mand, der devoverede sig. I Situationer, hvor det var farligt at give de Ord, der skulde kastes ud, et tungere Ansvar end nødvendigt, lod han sig maaske bruge til for Hørups og Holsteins Regning at sætte de Prøveballoner op, der skulde prøve, om Vinden bar den Vej, man vilde. Der var noget resolut og uselvsk over ham, der gjorde ham meget skikket til et saadant Hverv. Især fra Samlingen 1887—88 er der nogle Taler af ham, hvor han gør Venstres Fortid op, omtrent som man giver et insolvent Bo op til Fallit. Lad os blive færdige med denne Svindel, — lyder det næsten som et undertrykt Udraab igennem dem. Naar han fulgte Hørup saa tæt paa hans Dødsridt mod „Sammensmeltningen“, var det vist ogsaa med den Overbevisning i sit Indre, at netop de Moderates Politik, praktiseret af de Radikale, vilde have været den rigtige. Det er vist, at den af de Moderate ud-

arbejdede saakaldte „Arbejdsplan“ fra første Færd havde hans Tilslutning som Plan betragtet. Det er ogsaa vist, at de mest vovede af Hørups Skridt, som hans Slag mod Retsreformen, blev gjort under stille Hovedrysten fra Brandes' Side. Til allersidst, efter Valget i 1892, da han sad tilbage uden Hørup, i Spidsen for en lille Gruppe paa 7—8 Mand, havde han formodentlig halvt opgivet det Hele og var faldet til Ro i den Goetheske Stemning: Ich hab' mein Sach auf nichts gestellt.

Alligevel, under alt dette var Vingerne voksede paa Brandes i parlamentarisk Henseende. Efter at Hørup havde faaet sin egen radikale Gruppe, var Brandes bleven Næstkommanderende i denne. Han var kommen dette *Bagved* paa tæt Hold og havde ogsaa efterhaanden med sin Smidighed tillæmpet sig og afpasset sig til Omgivelserne. Og med den saglige Forhandling blev et vidt Felt aabnet for hans Virkelighedsans og Arbejdslyst. Nu da der i Tinget sad andre lærde Hoveder, der kunde tale om Universitet og Skole, rykkede han op til Finanserne, Militærspørgsmaalet og talrige Lovemner af ganske snævert praktisk Indhold. Hans Taler strutter af Tal, de store finansielle Oversigter i Stil med Scharling eller C. Hage blev hans Ærgerrighed. Han avancerede til Ordfører, snart for sin egen Gruppe, snart for den samlede Opposition. For Hørup og Holstein var det af stor Betydning at have en saa dygtig og paalidelig Mand paa den store Mængde Ordførerposter i anden Række. Selv om han kun er egentlig Fader til en enkelt Lov, nemlig Loven om Teaterdrift fra 1889, er der flere andre vigtige Love, i hvis endelige Skikkelse han har haft en væsentlig Part. Selv en saadan Plads

som Ordfører ved Valgbrevenes Prøvelse, som kun tilfalder de mest betroede Folk, har han beklædt. I en enkelt Samling naaede han ogsaa ind i Finansudvalget. Paa Toppen af sin Anseelse stod han i Samlingen 1889—90, da han som Hørups Stedfortræder under dennes Fængsling ledede den Hørupske Gruppe. Mange af hans Partifæller saa ham med et Suk træde tilbage fra denne Post, hvor hans Loyalitet, Forretningsdygtighed, Initiativ og Kammeratlighed havde skaffet ham megen Tillid — til en vis Grad paa Hørups Bekostning.

Naar Brandes talte, var det dog *det personlige*, der stærkest kom frem. Hans Sympatier og Antipatier laa i den Grad næsten kvindeligt stærkt paa hans Tungespids, at de overalt skar igennem. Altfor ofte brugte han personlige Angreb i Stedet for Argumenter. Der var altid Opmærksomhed under hans Tale, Respekt, endog Beundring for hans Dygtighed som Ordfægter, men ingen Indflydelse i hans Ord. For den københavnske Smag har Brandes holdt mange udmærket vittige Taler i Folketinget, men Tingets Tone har han sjælden truffet. Der er store Taler af ham, hvor den dygtige Begrundelse er parret med pointeret polemisk Vittighed paa en Maade, der kun kan have gjort Talens praktiske Virkning Fortræd. Og ofte var Vittigheden ilde anbragt. At sammenligne Krigsminister Bahnson, der overfor Folketinget aldeles ikke stod som en Stortaler men tværtimod som en Mand af faa Ord men af energisk og sejrrig Handling, med Jacob von Tyboe, var uforsigtigt og kunde let have vendt sig mod Taleren selv. At komme med en Hentydning til, at Tinget kun ønskede Udvalg nedsat angaaende et Forslag om utugtige Skrifter, for at gøre nærmere Be-

kendskab med den Beholdning af uanstændige Sager, Ministeren havde i Baghaanden, er et morsomt men alligevel for studentikost Indfald. Tilsidst blev denne Polemik ikke taget for Alvor. Naar Brandes beredte sig til et af sine bidske Sammenstød med N. I. Larsen eller Klaus Berntsen, bredte Lystigheden sig over Tinget. „Change-ment!“ — raabte Berntsen, og saa vidste man, hvor det bar hen. Saa fulgte Berntsen lige i Hælene med sine Citater fra Brandes' gamle Taler, hvor det modsatte Standpunkt var forfægtet med samme Drabelighed. Denne Scene var i de sidste Aar en fast Forlystelse for Tinget, mindst én Gang om Maaneden. I den sidste Debat, Brandes havde i Folketinget inden sin Udtræden, tilbød Indenrigsminister Ingerslev ham en Plads i sit Departement som Assistent. Der var gaaet Gemytlighed i hans Polemik, — og det er vist det sidste, han kan være med til.

Brandes er en betydelig Taler, men indenfor en bestemt Begrænsning. Han er Debattør, ikke Agitator, Talsmand i Sal og paa Tinge, ikke Friluftstaler. Som Begynder synes den udarbejdede Tale at have været hans Styrke, senere blev han ogsaa Improvisator. Med særligt Eftertryk optræder han i Replikskiftet. Hans Aandsnærværelse og Lydhørhed for enhver Blottelse i Ordbrugen eller Tankegangen gør ham til en meget slagfærdig Modstander, hvis Ripost man skal betænke sig paa at udfordre. Hans Øre opfanger selv den mindste uforsigtige Vending i Modstanderens Tale, og han kender ikke til Skaansel eller Kræsenhed men udnytter alt, hvad der tilbyder sig. Har han en sorgløs Modstander for sig, der ikke vogter paa sine Ord, kan den opmærk-

somme Tilhører forud beregne hvert Sted, hvor Brandes i sin Replik vil slaa ned. Det er en højt udviklet men ikke altid ridderlig Færdighed. Naar Modstanderen selv ikke har vist Ridderlighed, som f. Eks. Klaus Berntsen, kan man godte sig, men naar Modstanderen er optraadt med Respekt og Hensynsfuldhed, som f. Eks. Vilhelm Andersen i en Avispolemik, forarger man sig. Han har bevaret Spor af en aldrig helt overvunden Forlegenhed, en Slags „Lampefeber“, der ytrer sig i nervøse Haandbevægelser og i det stærke, skiftende Minespil, der forstærker Indtrykket af hans Tale ved at give den noget stikkende og tirrende. Hans Taler hører til dem, der bedst taaler at læses i Tidenden, men ogsaa i deres mundtlige Skikkelse øver de deres Virkning, ja kan endog have noget bedaarende ved sig, skønt de er temmelig klangløse. En Tale af ham efterlader aldrig den rytmiske Genklang hos Tilhørerne, som hans Broder saa mesterligt har kunnet anslaa. Tonen er Konversationssprogets. Der er i hans Væsen en Mangel paa rytmisk Sving, der vilde gøre ham uskikket til den mundtlige Agitation. Derfor har han saa godt som ikke taget Del i Folkemøderne. Ukendt som Person selv for Kjøbenhavnerne, utilbøjelig til at give sin Person til Pris, har han aldrig blandet sig i Haandgemænget. Den Talens Magt, der virker som Disciplin, har han ikke besiddet. Paa dette Omraade er han ikke Taler men Skribent. Ikke fra Talerstolen men fra Redaktionskontoret har han paatrykket Offentligheden sin Aands Stempel.

4.

I 14 Aar, fra 1880 til 1894 sad Brandes i Folketinget. Adskillige Aar senere, i Reformpolitikens Periode, kaldte han en Gang i en Artikel Tiden fra 1870 til 1894 *den store Tid*. For det heroiske og lidenskabelige i hans Natur maa det ogsaa have været en indholdsrig Tid, men for det praktiske, forretningsdygtige Anlæg hos ham en meget pinlig Tid. Selv om Visnepolitiken har tiltalt den Lyst til Hensynsløshed, som han ofte har lagt for Dagen, har den evindelige Snakken op og ned ad Vægge uden nogen Afslutning af praktisk Art maattet pine den Vilje til Resultat, den Utaalmodighed efter at blive færdig, som man endnu oftere har mærket hos ham. Han har altid haft Trang til at have noget under Hænder, og at sidde tomhændet som en Lediggænger og tilmed skulle høre paa lange Taler, som der intet kom ud af, maa have forbitret ham stærkt. Der er ogsaa Eksempler paa, at han i Visneperioden gjorde Tilløb til at bjærge et og andet Resultat i Land. I de 9 Provisorieaar parerede han Ordre som en disciplineret Soldat, men han gjorde mange Gange Indtryk mere af en hvervet Soldat end af en Mand, der frivilligt kæmpede denne fortvivlede og paa Forhaand tabte Kamp.

Frivilligt og for egen Regning kæmpede han derimod i disse Aar i sit Blad, i „Politiken“. Ikke blot i dens Spalter, som Medarbejder og „Anmelder“ af Litteratur og Teater, men endnu mere som dens redaktionelle Leder. Thi af Bladet som journalistisk Foretagen-

de var han mere end Hørup Redaktør. Derfor fortjener Bladudgiveren, Chefen for det største Bladforetagende i den sidste Menneskealder, den planlæggende og parolegivende Fører i Arbejdet paa en Bys og et Publikums Erobring gennem Pressen nok saa nær en Betragtning som Rigsdagsmanden. Thi denne Side af Brandes' politiske Virksomhed har haft mere Betydning end hans Virksomhed paa Rigsdagen i den samme Periode.

Ligesom den stærke Kærlighed til Idealer, der havde gennemstrømmet Brandes' første litterære Produktion, i hans senere litterære Periode afløstes af en mer eller mindre tilfreds Materialisme, gennemgik han ogsaa som Politiker et lignende Hamskifte. Den revolutionære Idealist blev til en Mand, *der vilde have Magt*. Han vilde have den Magt, der ligger i at beherske Stemningen i en stor By, angive Tonen, gaa i Spidsen for den offentlige Mening, halvt bærende, halvt baaret oppe. Bruddet med Berg og Stiftelsen af „*Politiken*“ lagde Situationen til Rette for ham. Bruddet med Berg betød Brud med det store Parti, hvor der højst var Tale om Indflydelse, aldrig om Magt. „*Politiken*“ betød Hovedstadsorganet, Organet for et snævrere, mere ensartet Publikum, lettere at vinde, at beherske og tjene paa een Gang.

For det snævre, men seige og uopslidelige i hans Begavelse og Energi var denne Virksomhed som Leder af et stort Blad som skabt. Han vilde passe sit Blad, omtrent i samme Mening, som naar en Forretningsmand siger, at han passer sit Arbejde. Sin videnskabelige Ærgerrighed lod han fare. Jeg har ikke skrevet Værker

om dansk Aandsliv, sagde han i sin Polemik med Vilh. Andersen; jeg passede det daglige Arbejde i mit Blad, og saa bliver der ikke Tid til dybere Studier. Udenfor Bladet saa man ham aldrig. I et Grundlovstog med Fanner og Musik, eller til en Sammenkomst i „den liberale“ med paafølgende Dans, — den Art af Demokratisme frabad han sig.

Og dog følte han bestandig dette Publikum, hvis personlige Berøring han skyede, omkring sig, gættede dets Ønsker og vandt dets Bifald. De Tilfælde, hvor han har skabt Forargelse og Had omkring sit Blad, er faa i Sammenligning med dem, hvor han balancerede saa sikkert paa Stemningen, at han netop fik den med sig og gav Tonen an for den. Hans Blad blev det første, der her i Landet gennemførte *den demokratiske Journalistik*. Man havde indtil da haft en mundtlig demokratisk Agitation i Krostuer og paa Møder under aaben Himmel. Men i denne Bevægelse var Aviserne ikke kommet med. Venstres og Højres Blade var før „Politiken“s Tid i deres Tilsnit lige lidt folkelige. I den Henseende var der ingen Forskel paa „Berlingske Tidende“ og „Morgenbladet“. Ved Morgenkaffen hjemme i sin Stue maatte „Hr. Folk“ arbejde sig lige saa tungt gennem Venstreavisen som gennem Højreavisen. Og Hørup vilde aldrig have forstaaet at ændre dette. Til dette journalistiske Gennembrud maatte der en Kjøbenhavner.

Med Brandes og hans Medarbejdere fik de første Journalister i moderne europæisk Forstand Fodfæste midt i den gammeldags danske Presse. Her bedre end paa noget andet Omraade passer Ordet „det europæiske Venstre“ paa Brandes. Alle de Nyheder og Opfindelser,

der i Udlandet blev startet paa det bladtekniske Omraade, blev det hans Fortjeneste at indføre i det lille Fædreland. Og da først Dæmningen var brudt, foregik der en sand Fornyse, der sank igennem, dybt ned i den danske Presses Jordbund. Der skød op et helt Krat af Smaablade, alle skabte efter „Politiken“s Mønster. Formen blev plumpere, der manglede det store Talent og den store Ærgerrighed, men Kjøbenhavn havde faaet en helt ny Presse.

Det er i Pressen mere end i Litteratur og Kunst, at Edv. Brandes har været „Gennembrudsmand“. Det var den sidste Dæmning mod Udlandet, han brød, og den Springflod af nye Emner, ukendte Behandlingsmaader, Midler til at fange det store Publikums Øre, af en demokratisk for al Fornemhedssnobberi frigjort Udnyttelse af Reklamen, der nu gennem hans Blad gik henover Hovedstaden, tog de gamle, i deres gammeldags Manerer forstokkede Højreblade med sig.

Men ovenpaa Europa fulgte Amerika. Den danske Presses Europæer blev besejret af den danske Presses Amerikaner. Cavling fældede Brandes. Som den Mand, der opfandt Guillotinen, selv blev et af dens Ofre, faldt Brandes som et Offer for den Modernisme, han havde været Ophavsmand til. De Kræfter, han havde taget i sit Sold, disse i hans egen Tanke inferiøre Cavlinger, hvormed han havde „gjort Kvartalskiftet“, behøvede blot een Gang at lade deres utaalmodige Murren lyde, for at han skulde glide ind i den samme Skygge, der havde opslugt Højres Redaktører. Han gik til Plougs og Groves Brigade. Frisind og Oplysning, Kunst og Aandsliv, „den skønne Kamp om Menneskers Vilkaar“,

alt det, som stod paa „Politiken“s Program, blev nu overdraget til — Hr. Cavling.

5.

I Brandes' politiske Betragtning er der ingen Udvikling foregaaet. Uforandret af de skiftende Tider blev hans Opfattelse den samme, og han udtrykte den i de samme afvisende og forstokkede Ord. Den politiske Magt var i de mange Aar, han har deltaget i det offentlige Liv, i en bestandig Bevægelse, frembød Billedet af en voksende Slaaen igennem af den demokratiske Idé fra nederst til øverst af Samfund og Stat, — *han* bevarede sin Front i den politiske Kamp upaavirket af Tidens Gang. Den politiske Erfaring gjorde Bedømmelsen af mange Begivenheder og Personer modnere og sandere, — *han* blev ved at se Fortiden i det store Melodramas Lys, hvor der var lutter Skyld dér og lutter Uskyld her, en lille Helteskare i Kamp med en Bande af sorte Skurke. I Agitationen mellem Partierne har han i Grunden gjort en ganske almindelig Figur og ladet sig nøje med overfladiske Stikord og Talemaader fra den samme Tønde, som en ordinær Rumler tapper sit Sprut af. Det er den samme Lirumlarum om „Embeder, Kapitaler og Uniformer“, om „fædrelandskærlige, dydige og samfundsstøttende Borgere“, om „alle gode, velmenende, patriotiske og religiøse Mennesker fra Højre og Venstre“, man træffer i hans første politiske Artikler fra 80erne, i hans Pjece fra 1891, og i 1906 i hans Studenter-samfundstale om „de politiske Forlig“.

Som Agitator synes hans ledende Tanke at have været den, at det fremfor om at udvikle Dømmekraften eller Indsigten hos Publikum gælder om Disciplin og Troskab, blind Tilslutning og blind Forfølgelseslyst. Denne Kritiker har som politisk Skribent været blandt de allervirigste til at døde den kritiske Sans hos den store Mængde. Aar og Dag efter at Højre var gaaet ud af Spillet, vedblev han at skrive om, at de sad og vogtede paa „Penge, Embederne og Magten“. At Solsiden og Skyggesiden i det moderne Demokrati ikke var den samme som under det nationalliberale Herredømme i hans Ungdom, blev ham ikke bevidst. Endnu til det sidste gik han Bersærkergang mod „Embedsmændene“, som om disse Skygger af en svunden Herlighed med deres fattige Lønninger og mistroede Myndighed var den herskende Kaste i Landet. Efter at han selv var blevet den mægtige Redaktør, følte han sig dog stadig som en Paria i Sammenligning med en kgl. Embedsmand. Da han i en Polemik med Vilh. Andersen af denne fik Karakter i Mytologien som Loke mod Thor, lavede han straks denne Modsætning fra en Forskel i Karakter om til et Spørgsmaal om fast Ansættelse. Brandes-Loke var „en Zigøjner paa Heden“, Thor-Andersen var „en kgl. dansk Departementschef“. Og ikke blot en Zigøjner var han, Redaktøren af det store Hovedstadsblad, i Sammenligning med denne Videnskabsmand, han var tilmed stadig paa en „udsat Post“, „den udsatte Post, hvorpaa jeg nu staar som altid før.“

Thi ikke nok med, at han ikke udviklede sin Opfattelse af Samfundsforholdene, han var ogsaa groet fast i Forestillingen om, at det, som engang havde været Bedrift,

vedblev at være det længe efter, at det ikke blot ikke kostede noget men tværtimod betalte sig. Skønt fortrolig fra den daglige Øvelse med de Midler, hvormed Partikunsten udøves, blev han dog ved at være i den Tro, at Sandheden, *den rene Sandhed*, var det Kald, hvori han virkede. Uden at blinke kunde han skrive til Vilh. Andersen: „Jeg er en af dem, der vil sige Sandheden, den rene Sandhed, trods alt.“ Han følte ikke Blottelsen i at være Martyr for en Sandhed, der er saa populær, at 20,000 Mennesker abonnerer paa den for 3 Kr. Kvartalet.

Men det var dette, der gav Brandes hans Styrke og Lidenskab i Agitationen. Dette Hoved, der ikke udviklede sig, men allerede med Trediveaarene synes at have været fuldfærdigt, var netop et af dem, der bliver et Tidens Midtpunkt. Og denne blinde Tro gjorde ham sikker paa sin Ret. Han og hans Venner havde Ret til at bruge et overlegent og saarende Sprog, men Modstanderne havde ikke Ret til at gøre Gengæld. Skete det alligevel, havde man det pudsige Syn, at se ham træde tilbage med fornærmet Mine, som en sagesløs Mand, der er blevet overfaldet. Der er mange morsomme Eksempler derpaa. I Rigsdagssamlingen 1906—07 under Toldlovens Behandling i Landstinget stod han først op og „strøede sin Spot ud til alle Sider med gavmild Ødselhed“, som hans Blad skrev med logrende Smiger, slog sig til Ridder paa den ene for hans Ydre og paa den anden for hans tro Tjeneste og lykkelige Alderdom, og da Vilh. Lassen saa drev en beskeden Spøg med den absolute Enighed i „Gruppen Brandes“, saa følte han sig straks fornærmet og beklagede sig. I Samlingen 1913—14 blev han dydig forarget over nogle Skoser, som Forhandlingen

om Loven om Ejendomsskyldvurderingen indbragte ham. I Grundlovssagens Navn paakaldte han Beskyttelse mod den Slags Angreb. For Sagens Skyld, sagde han, er det ganske nødvendigt, at ærede Medlemmer, hvor vittige de end er, maa anslaa „Hyrdetoner“. Men selv havde han om Sommeren, lige efter sin Udnævnelse til Finansminister, i „Politiken“ skrevet en Kronik, hvori han, Ministeren, Medlem af en Regering, der paakaldte „Venstres“ loyale Samarbejde, kaldte I. C. Christensen „en ren Blodhund“ og „en blodtørstig Shylock“ og haaned de afgaaede Ministre for den „Ydmygelse“, de havde underkastet sig ved at stemme for I. C. Christensens Dagsorden. Det er de „Hyrdetoner“, hvormed han i Sagens Navn lokker andre Partier til Samarbejde. Han er i det Hele den første Politiker, der har forenet Stillingen som Minister, altsaa Statens øverste Embedsmand, med Stillingen som polemisk Journalist i en Avis. Samtidig krigsførende Journalist og Minister, det „i Pose og Sæk“, som denne Dobbeltstilling udtrykker, finder han at være ikke mere end hvad der tilkommer *ham*. Paa samme Maade med Venerne, de var altid i hans Øjne forfulgte og forurettede Væsener. Da den unge Fabrikant Ludvig Bing døde, skrev han om ham, at det var intet Under, at han havde tænkt paa at ombytte sit Fødeland med en gæstmildere Arne. Man maatte tænke sig en Fredløs uden Tag over Hovedet. I Virkeligheden var der ikke lagt et Halmstraa i Vejen for denne Lykens Yndling. Alligevel, hans Liv skulde gøres til en Passionshistorie, „saadan var Forholdene i dette Land“.

Og som han for sine Venner fordrer enhver Honnør og Favør, kræver han omvendt af sine Modstandere

den største Selvfornægtelse. Naar han tænker paa, at Hall og Krieger, da de stod tiltalte for Rigsretten, og Hørup var beskikket til offentlig Anklager imod dem, lagde deres Sag i Hænderne paa den dygtigste Advokat, der dengang fandtes, og som Hørup havde ondt ved at maale sig med, geraader han i den yderste Forbitrelse. Det var „Højre“, der chikanerede Hørup, det var „Regeringen“, der slog ham Triumfen ud af Haanden. „Højre“! „Regeringen“! „Regeringens Defensor“! — saadan knalder han løs med den ene Salve efter den anden, fordi nogle Tiltalte har set sig godt for ved Valget af deres Advokat.

Paa det Punkt var der en paafaldende Forskel mellem Brandes og Hørup. Hørup forlangte ikke at faa baade i Pose og Sæk. Han frabad sig eftertrykkeligt alle Glorier og Naglegab. Han følte sig ikke forringet som Bladudgiver ved at vide, at han dermed drev en Næringsvirksomhed, eller ved at kalde Højre-Bladudgiveren sin retskafne Kollega i samme Branche. Det vilde have generet ham ikke saa lidt at faa at høre, at han, Bladudgiveren, var „uden verdsligt Formaal“, som Brandes skrev om ham efter hans Død. Thi Brandes anser det for en Selvfølge, at det Aktieselskab, der hedder „Politiken“, og som foruden at være et Bladforetagende er Trykkeri, Udstillingslokale, Rejsebureau og meget andet, er noget ganske andet og meget finere end al anden Bladvirksomhed i Landet. Aktieselskabet „Politiken“ er „Mandsalvor og Mandsvilje“, Resten af de danske Aviser er „Pengebegær, eller Snobberi eller Forretning“.

Aldrig paa lige Fod! Altid paa den høje Hest! Af den

franske Revolutions Lære er han i hvert Fald ikke en Tilhænger af Lighedens og Broderskabets Idé. At være saadan Citoyen E. B., skulde han have sig meget frabedt. Det er for en væsentlig Del fra hans Eksempel, at den Herskesyge har udviklet sig i det radikale Parti, der efterhaanden har gjort og i Fremtiden endnu mere vil gøre dette Partis Medlemmer til *en herskende Kaste*. Det er i deres Øjne det modérate Venstres store Forbrydelse, at det ikke har villet bøje sig for dette Scepter.

6.

Den 11. August 1894 nedlagde Brandes sin Stilling som Folketingsmand. Han gik til Holsteins og Pingels Brigade. Det var faa Dage efter Estrups Afgang. Og skønt ganske uventet føltes Brandes' Bortgang dog som et af de mange Punktumer for denne Periode.

Da Brandes den 1. April 1894 stemte Nej til Forliget, stod han, skønt han var een blandt 44, dog næsten ene. Først maa han være stivnet af Skræk ved pludselig at finde sig paa Bænk med Alberti. Han havde ikke tænkt sig, at han skulde komme til at gøre fælles Sag med den, der var Hørups Bane. Dernæst kendte han I. C. Christensens stejle vestjydske Utilgængelighed nok til at vide, at denne Mands Politik for Alvor ikke vilde og kunde gaa sammen med hans. I sin Afskedsskrivelse til sine trofaste Langelændere, der havde staaet fast omkring ham gennem alle Trængsler og Svingninger og afvist baade Bergs og Bojsens Erobringstogter mod Øen, udtalte Brandes netop dette: „Indenfor den Opposition, der næsten tilfældigt samledes den 1. April 1894, findes der Fø-

rere og Førte, der deler Højres Samfundsopfattelse og nærer et velberegnet Had til aandelig Frihed. I en saadan Hær ønsker jeg ikke at lade mig indrullere.“

Han har aabenbart forudanet det Parti, hvori denne „tilfældige“ Opposition samledes det næste Aar, Reformpartiet. Dette Parti, hvoraf han senere, da det blev Regeringsparti, en Tid lang blev en loyal Støtte, fandt han det altsaa den Gang, da det var Oppositionsparti, for haabløst at gaa sammen med. Stammen i det bestod af det nye Bergske Venstre fra Valget i 1890, og sit Indtryk af dette Parti har han senere i et af de smaa mesterlige Interiørbilleder, som er det bedste i hans senere Tidsskriftartikler og maaske overhovedet det bedste, han har skrevet om Politik, skildret med disse malende og vistnok sande Ord: „De smilte ikke, de indlod sig ikke med andre, de var alvorlige og grundige, de røg i Vadmel lange Piber: Man havde et Indtryk som af Puritanere fra Cromwells Dage.“ Dette er set med et Kunstnerøjes sympatiske Glæde men med en bestemt Følelse af, at være paa den længst mulige Afstand fra denne Verden.

Brandes var vel desuden sløvet og skuffet af alle de lidte Nederlag. Og selv sløvet blev han rimeligvis endnu mere sløvet ved at smittes af Hørups Haabløshed, der omtrent samtidig havde givet sig Udtryk i de Ord, hvormed han sagde sin gamle Valgkres Farvel: Jeg vil ikke længere vade i denne Sump. Begge tænkte de vist i de Dage stærkt paa at rejse bort fra det Hele. Personlige Forhold slog sig for Brandes' Vedkommende til. Og saa rejste han ud af Landet, dog ikke til Ny Zeeland som Monrad, men til Christiania.

En dyb Vrede, en bitter Lidenskab mærkedes hos ham i de følgende Aar og gav ham en Lyst til at blotte „Blændværket“, ikke blot Lykkens, men ogsaa Politikens Blændværk, indtil han gennem alle Selvopgivelsens Stemninger af Lede og Tomhed syntes havnet i Ligeegyldighedens og Galgenhumorens jævnmødige og mere fordragelige og bedagede Resignation. Man maatte tro, at han havde abdiceret fra Politiken. Han beskæftigede sig ikke mere med den, sympatiserede ikke med Hørups Holdning til Reformpartiet, saa med Forundring paa hans Udsoning med Alberti og hans Medhjælp til at højne og befæste I. C. Christensens Førerstilling.

Da pludselig, til Overraskelse for mange, stod han Dagen efter Venstreministeriets Udnævnelse som politisk Redaktør af „Politiken“, svingende „den ny Tids“, og „det ny Danmarks“ Flag højest og forrest i det lykkelige, sejerstolte Venstres Fanetog.

Og at det ikke var fremmed Tilskyndelse, der paa tvang ham dette komplet forandrede Standpunkt, har man hans egne Ord for. I en Artikel i „Det nye Aarhundrede“ for 15. April 1905 har Brandes selv oplyst, at det netop var *ham*, der lagde sit stærke Tryk paa den dødssyge Hørup for at faa ham til at gaa ind i Ministeriet Deuntzer, det Ministerium, der var udgaaet af det Reformparti, hvoraf han ikke havde villet være Medlem, og hvis Fører, I. C. Christensen, han i samme Artikel vidt og bredt skildrer som en Ny-Bojsen, en Over-Moderat, der under Venstres Maske drev den argeste Højrepolitik.

Hvis det kommer an paa *Konsekvens*, hvem har da været mere inkonsekvent end denne rigoristiske Konse-

kvensmager, hvis Angreb paa Modstanderne altid har taarnet Beskyldning paa Beskyldning for Svigten af Standpunkter? En ærgerrig Mand har Brandes altid været, en i høj Grad magtkær Mand, og den, der een Gang har prøvet Magtens Besiddelse, slipper den ikke igen. Nu bød Forholdene ham uventet en Adgang til paany at spille en fremtrædende politisk Rolle, og gav ham ikke blot politisk Magt men ogsaa Eneraadighed over Bladet.

I 3½ Aar sad han i „Politiken“s Redaktørstol. Men han, der ellers har været klog nok til ikke at tage fat paa noget, som han ikke har magtet, magtede ikke denne Stilling. Omstændighederne var ham imod. Først Hø-rups Død. Ved den blev han, der som Politiker havde været vant til at følge en anden, til kun at være Næst-fører, tvunget ind i en politisk Førerstilling, som han ikke viste sig voksen. Det kom for Dagen, at saa dygtig han end var til at udføre de Beslutninger, en anden havde taget, duede han ikke til selv at tage Beslutningen og gennemføre den uden Vaklen. Han førte ikke men lod sig føre. Dernæst var han fuldstændig uden personlig Forbindelse med de Politikere, som i de Aar, han havde været borte fra Politiken, var bleven de ledende Mænd i Venstre. Han færdedes ikke personlig i Rigsdagsverdenen, men fik sine Indtryk og sin Opfattelse paa anden Haand, gennem Mellemmænd, navnlig Zahle. Endelig var der nu vokset en yngre radikal Slægt op, som ikke vilde underordne sig ham men som han heller ikke vilde underordne sig. Han stod fremmed for og næsten fjendtlig til den nye *social-radikale* Retning. Han tilhørte ifølge sin Fortid *Liberalismens* og *Individualismens* Tids-

alder, ikke den nye sociale Tid. Den sociale Lære, som blev udformet i Odenseprogrammet, var vidt forskellig fra den gamle Hørupske Venstrelære fra 70erne og 80erne. Men af denne var der, naar undtages Kampen mod Forsvarssagen, ikke meget tilbage, som han kunde slutte sig til. Nærmest hørte han sammen med Mænd som Christopher Hage, Holstein Ledreborg, Deuntzer, Trier. Men de og Mænd af deres Slags var nu nærmest kun en Løsgængergruppe.

Da saa Reformpartiet sprængtes, stod Brandes isoleret til at begynde med. Ved det nye radikale Partis Dannelse spillede han slet ingen Rolle. At han opgav Stillingen som Redaktør af „Politiken“ samtidig med dette Partis Dannelse, var dog en Tilfældighed. Thi det var i første Linie ikke politiske Motiver, der medvirkede hertil. Men naar Bladet blev overdraget til Hr. Cavling og ikke til det nye radikale Parti, beroede det vel noget derpaa, at Edvard Brandes, i det Øjeblik han forlod „Politiken“s Redaktørstol, mere var en Løsgænger udenfor Partierne end Medlem af et Parti.

7.

Hvis Edvard Brandes' Optræden paa de politiske Brædder kun havde bestaaet af disse to Akter, de 14 Aar i Folketinget og de 3½ Aar i „Politiken“s politiske Redaktørstol, var der utvivlsomt opstaaet Diskussion om, i hvilken Fold han skulde anbringes, i den litterære eller i den politiske. Og der vilde have været dem, der

havde sagt: Han var en Mand fra Litteraturen og Aandslivet, der gav en Gæsterolle i det politiske Liv.

Hans Valg til Landstinget i Efteraaret 1906 gjorde en Ende paa denne Tvivl. Denne Begivenhed gav ham det afgørende og endelige politiske Stempel. Den gjorde Politikeren til en interessantere og større Skikkelse end Forfatteren. Det vil nu blive Litteraturhistorien, der faar visse Vanskeligheder med denne Mand, der paa et sent Tidspunkt af sit Liv kastede hele sin dramatiske og kritiske Produktion i Glemslens mørke Flod og med fuld Kraft traadte frem som en Forgrundsfigur i det politiske Liv.

Ved hans Indtræden i Rigsdagen i 1906 kunde ingen dog være klar over, at han brød sig en ny Bane. Man maatte regne med hans Alder. Han var dengang næsten 60 Aar. Men selv om han ganske vist havde udtømt sit Fond af Ideer, der aldrig havde været stort, saa havde han et stort Fond af ubrugte praktiske Evner tilbage. Andre regnede med Forskellen mellem ham og det nye radikale Parti. Men selv om han stod paa Afstand af det, havde han til Gengæld Autoriteten og Traditionen. Fordi der mellem de Yngre ingen var, hvem Hørups Rustning passede til, fik Brandes den overladt, og den Sympati, som Hørup ved sin Død havde været Genstand for ogsaa udenfor sit eget Parti, faldt altsaa i Arv til ham. Endelig var der dem, der regnede med, at det kun var paa *Landstingets* Brædder, at han skulde vise sig. Var det ikke nærmest en Retræteplads? Havde nogensinde *en Venstremand* i Landstinget faaet politisk Indflydelse? Og tilmed nu En, som skulde sidde i dette Ting uden Partifæller, — vilde der ikke falde et komisk Skær over

ham, der skulde være et helt Parti og dog kun én Mand?

Men for Edvard Brandes blev hans Valg til *Lands-tinget* netop hans Lykke. Skønt det lyder mærkeligt, var han nemlig den første af Aand og som Taler overlegne Venstremænd, der blev sat ind i dette Ting. Krydsningen af de mange Valgprincipper, hvorefter Landstinget sammensættes, havde ganske vist ført til en Udvælgelse, en vis Aristokratisme indenfor dette Ting. Hver Stand eller Interesse, Godsejerne, Videnskabsmændene osv., havde kunnet vælge sine ypperste Repræsentanter. Men denne Udvælgelse havde endnu ikke truffet en Aandsaristokrat af Edvard Brandes' Type. Man havde haft Repræsentanter for Universitetet og den officielle Videnskab, Madvig, Andræ, Krieger, men ikke en Mand med denne uofficielle Tone og hele aandelige Fribytter-Natur. Han bragte med sig et Sprog, som aldrig før havde været hørt i denne Sal, navnlig ikke fra Kjøbenhavn-Bænken. Han førte Friskhed og Polemik ind i en Debat, der altid før havde været stiv og uden Salt. „Du er det salte Havvand, som i vore lumre Fjorde kom“, — med dette Citat kunde Landstingsmændene have hilst ham velkommen.

Og det gjorde de ogsaa. Han blev hurtigt Tingets mest forkælede Medlem. Naar han rejste sig for at tale, stimlede de sammen om ham. Lensgrever, Hofjægermestre, Ekscellencer og Konferensraader stod i lang Hale op mod hans Plads. Estrup forhørte sig inden Møderne, om Brandes var indtegnet som Taler. Var han det ikke, gik Estrup igen sin Vej, „for Brandes er den eneste, det er værd at høre.“

Sandt at sige var det, han sagde, ikke meget betydeligt, navnlig uden politisk Vægt. Han lagde selv an paa en Frispillers ironiske, lette, lystspilagtige Tone. Men netop denne Tone charmerede Landstinget. Det var som at holde Frikvarter. Dertil den bidende Kritik af I. C. Christensens Ministerium med dens Angreb paa Personerne. Den Polemik, som Højremændene selv var for tunge til at mestre, men som de godt kunde lide at høre, haandterede denne gamle Polemiker efter alle Kunstens Regler.

Deraf opstod en ikke ringe Føling mellem Brandes og de to Højrepartier i Landstinget, ikke mindst de Frikonservative, og blandt dem atter særlig deres Fører, Grev Frijs. Han og Brandes blev Venner, der udviklede sig en Forstaaelse mellem dem som mellem to Augurer. Men da de Frikonservative atter var I. C. Christensens Allierede, blev Brandes en farlig Medbejler for ham. Denne ene Mand kom ved sine personlige Egenskaber til at virke som et helt Parti. Han blev for det unge radikale Parti som en Udsending til fremmede Magter, en Gesandt, der skaffede sit Parti Kredit hos disse Magter, spandt Traade mellem de fælles Modstandere af Reformpartiet og forberedte den Samvirken mellem det radikale Parti og Højre, som kom til at spille saa stor en Rolle i Kampen mod I. C. Christensen, Neergaard, Holstein og Klaus Berntsen.

Da saa den af Alberti-Katastrofen og Forsvarssagen fremkaldte Krise drejede det politiske Lykkehjul, var Brandes den, der løftedes højest tilvejs. Han blev i det radikale Ministerium den mest populære Mand. Som Finansminister fik han tilmed den taknemmelige Rolle,

at fremvise den tomme Kasse, hans Forgængere ved en uforsigtig Finanspolitik havde efterladt ham. Og han sparede ikke paa Effekten, men lod Tomheden runge med en uhyggelig Lyd, som hørtes over hele Landet. Derimod forberedte han intet til Tilstandens Afhjælpning. Ved den Iscenesættelsens Kunst, der alle Dage har udmærket de Radikale, blev den tomme Kasse en god Reklame for Radikalismens første Finansminister.

At han har et praktisk Greb paa at være Finansminister, er utvivlsomt. Regnskaber og Tal har altid interesseret ham. I hans Teaterkritiker-Periode interesserede det kgl. Teaters finansielle Ledelse ham ligesaa meget som den kunstneriske. At administrere et Foretagende som „Politiken“ og aflægge glansfulde Regnskaber, har interesseret ham ligesaa meget som Artiklerne. Han har altid haft en ualmindelig Evne til at læse. Før læste han Bøger, nu læser han Statsregnskaber, Finanslove, Betænkninger, Beretninger. Som Finansminister er han forsigtig, hvad der højlig trænges til. Han ligner i den Henseende Estrup, han giver ikke Pæren bort uden at faa et Æble istedetfor. Og han er paaholdende. Det trænges der ogsaa til i Tider, hvor der ikke længer er faste Grænser for, hvilke Formaal der er Statsformaal og hvilke ikke. Han har et skarpt Øje for, hvad der er „Prellerier“. Selv en god Iscenesætter forstaar han godt, hvorledes et Anslag mod Statskassen sættes i Scene. —

Edvard Brandes har haft Lykken med sig. Han har faaet uhyre meget ud af sit Liv. Han føler sig vist ogsaa som en lykkelig Mand. Han har faaet et mildere og bredere Væsen end før. „Mit Humør er fortræffeligt“, siger

han selv, naar han i Folketinget kommer ud for en Polemik. Men har han sejret?

Ideelt ikke. Han staar nu i et Parti, hvis Formand er Præst i Folkekirken. Han er Medlem af et Ministerium, der har Landsforbud mod Alkohol-Nydelse paa sit Program. Han tilhører et Parti, hvis Program overhovedet er fuldt af Forbud og Indskrænkninger af Individets Ret. Han, der i 1894 erklærede, at han ikke vilde lade sig indrullere i en Hær, hvor der ikke var „aandelig Frihed“, er gaaet i Parti med Dogmatikere af alle Slags, religiøse, økonomiske, politiske. Og han, der har kaldt Socialismen for „en Religion“, „en Tro paa et Messias-Rige“, altsaa økonomisk Kristendom, han sidder paa socialistiske Stemmer og erkender dog samtidig, „at Vælgerne er den højeste politiske Domstol“.

Men *personligt* har han sejret. Han, der altid havde mere Sans for det konkrete og personlige end for Ideen, Sammenhængen og Udviklingen, er ogsaa endt med en Sejr for sin Personlighed og sit Talent. Naar engang de vigtigste politiske Personligheder fra den nærmeste Tid efter Forfatningskampens Afslutning skal nævnes, vil hans Navn blive nævnet som et af de første.

FRIJS

1.

NAAR engang Landstinget af 1866 ikke er mere, vil man erkende, at det i hvert Fald var en meget repræsentativ Forsamling. Og maaske vil man da sende et vemodigt Suk tilbage til de mange repræsentative Skikkelser, som denne Forsamling har rummet, Videnskabens store Navne som Madvig, Andræ, Krieger, eller de store Hartkornsbesiddere med de lange Navne og de mange Titler, og blandt disse især Navnet *Krag-Juel-Vind-Frijs*.

Af mange Grunde vil dette Navn være knyttet til Landstinget af 1866. Ifølge sin historiske Oprindelse og sin Valgmaade stræbte dette Ting efter at frembringe *Aristokrati*. Og igennem dette Navn, der klinger saa fornemt af den gamle danske Adel, og hvis Bærer var Landets største Hartkornsbesidder, naaede Landstinget sin Hensigt i højeste Potens. Igennem to Generationer havde dernæst Navnet Frijs været nøje knyttet til Landstinget. Fader og Søn havde hver til sin Tid været „Husets Leder“, ja den gamle Grev Frijs havde mere end været dets Leder, han havde endog sammen med Estrup været dets Ophavsmand. Og endelig havde Fader og Søn begge haft den samme bestemte Idé med Landstin-

Dr. Ing. Carl Ludvig Tørring

get, en Idé, som ikke var lykkedes, men som var undfanget af et klogt og ægte politisk Hoved, utvivlsomt Tingets bedste politiske Hoved.

Det er en træffende Bemærkning, som er bleven gjort om Sønnen, at han traadte ind i det politiske Liv „som Bærer af et politisk Navn, der i sig selv var meget af et Program“. Ellers har Grev Frijs ikke lidt af nogen Svaghed for Programmer. Han skal endog, da man engang bebrejdede ham, at det frikonservative Parti manglede Program, have svaret, at deri bestod netop dette Partis Dyd. Og vilde man spørge ham om, hvad der har været Venstres Hovedfejl, vilde han rimeligvis sige: Dets Vedhængen ved Programmer. Men det personlige Program, der laa i Navnet Frijs, Programmet om et *Landboparti*, det har han følt sig forpligtet af, fordi det, konservativt og dog fordomsfrit, passede til hans rolige, jævnmodige Temperament og hans frisindede, uhildede, udoktrinære Synsmaade.

Ifølge Udviklingens Gang herhjemme var den gamle Grev Frijs i sin Ministerperiode kommet til at staa Venstre nærmere end Højre. Han var blevet uberørt af de Fordomme, som den nationalliberale Tidsaand havde paatrykt Samtiden. Sligt er nok til at give den, der er opvokset under dette Indtryk, noget af et Særpræg. Grev Frijs har aabenbart som ganske ung ikke haft Samtidens patenterede, justerede Meninger. Ifølge Situationens Ejendommelighed er Grevesønnen bleven mere fordomsfri end Grosserer- eller Professorsønnen. Ganske vist ophævedes denne Modsætning i 1870, da Godsejerbænken og Professorbænken under selve den gamle Grev Frijs' Paavirkning blev forsonede. Men

det er ikke usandsynligt, at Sønnen senere har betragtet dette Skridt som en Fejl. Han skal en Gang have gjort sin Fader det Spørgsmaal: „Havde det ikke været politisk rigtigere, at henvende sig til Venstre?“ „Politisk kan Du have Ret,“ svarede den gamle Greve, „men der er noget, der hedder europæisk Velanstændighed.“

Det er et Punkt af stor Vigtighed til Bedømmelsen af Grev Frijs som Politiker, at han er begyndt uden det fanatiske Had til Venstre, som fra første Færd var Drivhjulet i Højres Politik.

I den Henseende havde han Berøring med sine to lidt ældre Standsfæller, Scavenius og Holstein Ledreborg. Men ellers lignede han dem ikke. Han havde intet af deres Kamplyst, overhovedet intet af det passionerede Temperament, som finder sin Adspredelse og Tilfredsstillelse i Kampen. Heller ikke noget af den stærke Overbevisning, som ikke kan forsone sig med, at Modstanderne sætter deres Vilje igennem. Han har selv udtalt, at det var ved et Tilfælde, at han kom ind i det politiske Liv.

Maaske har det svækket hans Interesse for den danske Politik, at den efter 1870 blev isoleret fra Verdenspolitiken. Grev Frijs var aabenbart mere Verdensmand og Kosmopolit end de andre danske Godsejere. Der var mange af disse, paa hvem Udtrykket „de store Bønder“ i Grunden lod sig anvende ganske bogstaveligt. Men Grev Frijs hørte ikke ind under Begrebet „store Bønder“. Han var en virkelig Magnat, der vilde have prydet selv det engelske Overhus. Endnu den Dag idag kommer han ofte med Henvisninger til fremmede politiske Forhold. Han har ikke blot rejst meget i fremmede

Lande, men har ogsaa Kendskab til deres politiske Forhold. I hans unge Dage maatte Diplomatiets friste ham mere end Rigsdagspolitiken. Hans Fader havde været Udenrigsminister fra 1865 til 1870 og blev som Udenrigsminister efterfulgt af en anden adelig Godsejer. Man vilde tydeligt nok bryde med den Borgerlighed, der gennem Halls Person var kommet ind i det danske Diplomati, og bringe Diplomatiets tilbage paa de adelige Hænder. Det faldt da saa at sige af sig selv, at den unge Grev Frijs tog Ansættelse i Udenrigsministeriet.

Som ung Diplomat kom han til London. Her fik han fra den engelske Politik sin næste politiske Paavirkning. Det var i den Periode, hvor den engelske Politik bestod i en Strid om Herredømmet mellem Disraeli og Gladstone. Frijs blev altsaa indlevet i den Opfattelse af konstitutionel Politik, at der var to jævnbyrdige Partier, som afløste hinanden som Bærere af Regeringen. Selv havde han sin Omgang blandt Gladstoneanerne. Ogsaa dette maa opfattes som et Træk af hans Uafhængighedslyst og hans Sans for Bevægelsen i det politiske Liv.

Som en angliciseret politiserende Diplomat kom han hjem til Danmark. Og med sine engelske Indtryk og Gladstoneanske Sympatier overførte han nu Englands politiske Forhold paa Danmark. Landet gennemgik sine konstitutionelle Børnesygdomme, saaledes tænkte han, men snart vilde der ogsaa hos os danne sig to jævnbyrdige Partier, Venstre og Højre, som skulde skiftes til at være Regering. Naar dette var sket, vilde han selv komme til at tilhøre „det moderat konservative Parti“.

Saaledes har Grev Frijs selv defineret sin politiske

Opfattelse i Aaret 1880. Det er let at se, for det første, at den var ved Siden af Virkeligheden. De to store jævnbyrdige Partier, hvorom ogsaa andre har drømt, Christopher Hage og Holstein Ledreborg f. Eks., har aldrig eksisteret hos os og vil aldrig komme til at eksistere. I Danmark er det de smaa Grupper, dannede omkring Personer eller efter Landsdele, der er Politikens Organer. For det andet er det let at se, hvor forskellig denne Frijs' Betragtning var fra de ledende Estrupske Højremænds. To jævnbyrdige Partier, Venstre jævnbyrdigt med Højre, Berg jævnbyrdigt med Estrup! — det var netop det, Højre ikke vilde anerkende, det var for at forhindre en saadan politisk Udvikling, at hele Kampen førtes. Og endelig dette Ord: „Moderat konservativ“. Det svarede ikke til en Tid, hvor Højrepolitiken udfoldede sig til „radikal konservativ“.

2.

Med denne Synsmaade lod han sig vælge ind i Landstinget i Oktober 1880. „Lod sig vælge“, thi han rørte ikke en Finger for at opnaa Valg. Han succederede sin Fader som i et arveligt Overhus. Selv havde han mest Lyst til at forblive i diplomatisk Tjeneste. Da hans Politik ikke er lykkedes og ingen Udsigt har til at lykkes, har man ogsaa Lov til at spørge, om ikke han, Diplomat af Begavelse, med en sjælden Blanding af Fødsels- og Aandsaristokratisme, havde faaet den bedste Anvendelse for sine Evner og havde gjort sit Fædreland den bedste

Tjeneste ved at knytte sig til dets Udenrigspolitik. Den gamle Greve ønskede imidlertid at binde Sønnen stærkere til Fædrelandet og dets indre Politik. Og da han samtidig fratraadte Besiddelsen af Grevskabet og nedlagde sit Mandat i Landstinget, fulgte den ene Succession af den anden. Vælgerne i den Landstingskres, hvorunder Frijsenborg ligger, fandt naturligt, at de ikke kunde hædre den gamle Greve paa en smukkere Maade end ved at vælge hans Søn til hans Efterfølger.

Intet tyder paa, at Grev Frijs forandrede sin politiske Opfattelse, da han kom ind i Landstinget. Men der er heller intet Tegn paa, at han i de første Aar gjorde den mindste Opposition mod Estrup, ikke engang som Frondør. Frondens Tid var endnu ikke kommen. Alt bar tværtimod hen mod de fastsluttede Rækker. Og tilsyneladende stod Frijs ligesaa stramt i Geledet som de andre Godsejere. Men for en „moderat konservativ“ Politiker kan det ikke have været lysteligt at se, hvorledes Estrup forskærtsede Muligheden for denne Politik og drev de moderate Elementer over til Oppositionen.

For en Mand med saa lidt Juristeri som Frijs kan det heller ikke have været tiltalende, at se Juristeriet brede sig saa frodigt som det i disse Aar under Konstellationen Matzen kontra Krieger bredte sig i Landstinget. Frijs har altid hørt til de Politikere, der har regnet med Befolkningen og Bevægelserne i den. Han har stillet sig skeptisk overfor Nytten af de juridiske Pindehuggerier, selv de skarpsindigste, naar de ikke kunde knyttes til nogen Bevægelse ude i Folket eller rejse nogen Tilslutning i den. Men af den Slags Pindehuggerier var Debatten i Landstinget optaget i disse Aar, hvor man

stredes om „Punkter“ paa Finansloven og Fortolkninger af Grundloven.

Mange Aar senere, i Samlingen 1901—02, da Landstingets Højre igen vilde ind paa dette Pindehuggeri, holdt Frijs en Tale i Tinget, hvori han i ironiske Vendinger kastede et Blik tilbage paa sin Begyndertid. Efter at have sagt, at naar Landstinget vilde stille Ændringsforslag til Finansloven, maatte det være Ændringer af saadan indgribende Betydning, at de kunde slaa an *ude i Befolkningen*, fortsatte han :

„Jeg mindes fra mange Aar tilbage, da jeg nylig var kommen her ind i Landstinget, at der da var 3 Punkter paa Finanslovsforslaget, vi stredes om, og som vakte megen Ufred mellem Landsting og Folketing. Det var en ny Skibstype, et Dyrtdistillæg, og først og fremmest, hvorledes Universitetet skulde spise sin Formue op enten paa den ene eller anden Maade. Jeg var dengang ganske ung Landstingsmand og var opfyldt af Beundring for den Skarpsindighed, Landstinget udfoldede. Hvorledes Sagerne endte, er jo kendt af alle. Da jeg kom tilbage efter Sessionens Udløb, ventede der mig en stor Skuffelse. Den Skarpsindighed, jeg havde beundret herinde, fandt slet ingen Anklang ude i Landet, der var ingen, der brød sig om den, ja Folk var endog saa kætterske, at selv Tilhængere af Majoriteten her i Tinget simpelthen sagde: Ja, naar Universitetets Formue skal opspises, er det dog ganske ligegyldigt, om det opspises fra den ene eller den anden Ende. Ved den Lejlighed lærte jeg, at Landstinget, hvis det vil øve Indflydelse paa Finansloven, maa gøre det gennem Forslag, der er let forstaaelige for Folk ude i Landet.“

Man vil bide Mærke i det to Gange anvendte Udtryk: „*ude i Landet*“. Det er karakteristisk for den Modsætning, Grev Frijs hurtigt maa have følt mellem sig og den Slags Højremænd, for hvem Landstinget kun var en

politisk Klub. Han lærte dengang, at ogsaa Landstinget, ogsaa den konservative Politik maatte bygge paa *den offentlige Mening ude i Landet*. Derfor har han aldrig kunnet være nogen virkelig Tilhænger af Estrup, hvis Politik saa ofte bestod i at trodse den offentlige Mening.

I Tiaaret 1880—1890 var Grev Frijs nærmest kun en Tilskuere til den politiske Udvikling, og jævnlige med et skeptisk Træk om Munden. Han hører ikke til dem, hos hvem der pludseligt sker et Gennembrud. Hvad der senere kom til Udfoldelse hos ham, har formodentlig hele Tiden været tilstede som Spire. Naar han dog nøjedes med at være Tilskuere, kom det af mange Grunde. Hans Optræden har altid været stilfuld og korrekt. I sit Indre har han næppe en Overflod af Respekt, men af Form er han en respektfuld Mand. I sine yngre Dage vilde han have betragtet det som et Brud paa den gode Tone, om han, den unge, aabenlyst var traadt op mod sine ældre Fæller. Han har ikke været nogen ærgerrig Mand. At blive fri for at være Minister, har været ham mere om at gøre end at blive det. At skulle have Ansvaret og Beslutningen paa Nakken hver Dag, har for ham maattet staa som at gaa under Aaget. Med sine Jagter, sine Rejser og Verdensmandstilbøjeligheder var han i Sammenligning med Mænd som Estrup, Nellemann, Ingerslev, Scavenius kun en Amatør.

Nogen fremragende parlamentarisk Begavelse og Taler var Grev Frijs heller ikke i sine unge Dage. Han talte meget sjældent og altid ganske kort, spillede i det Hele dengang aabenbart en større Rolle i de snævre, fortrolige Krese end i Salen. Senere blev han en betyde-

lig større Taler, ogsaa en hyppigere Taler, men stadig med noget af den samme Lyst som i de unge Dage til at nøjes med at erklære Standpunkt, ikke egentlig debattere. Først i de sidste Aar er han ogsaa bleven Debattør. Det skal fra hans lange Rigsdagstid være vanskeligt at finde nogen Tale af ham, der i Tidenden optager mere end højst 2 Spalter. Det tyder paa, at Ordets Brug har voldt ham visse Vanskeligheder, kostet ham nogen Overvindelse. At bruge Ordet som man bruger et Vaaben eller som man øver en Kunst, ligger ham fjærnt.

Det er ganske interessant, at naar man plukker hans faa Taler fra denne Periode sammen, er der en bestemt Ejendommelighed, der binder dem sammen: et gennemført *rationalistisk* Standpunkt. Under Behandlingen af Ligbrændingsloven gik han stærkt i Ilden til Fordel for Loven. Uden hans Optræden var den næppe kommet helskindet gennem Landstinget. Han kastede sig ud i Debatten med en næsten passioneret Iver, som stak af mod hans sædvanlige Optræden, tirrede den gejstlige Modstand med Vendinger som disse: „Mig personligt er det ligegyldigt, hvad der bliver gjort ved min Krop, naar jeg er død,“ eller: „Jeg ser i Grunden ikke, hvad det kommer Folkekirkens Gejstlige ved, hvad der sker med Legemet, efter at Jordpaakastelse har fundet Sted.“ Paa samme Maade tog han i Prostitutions-Spørgsmaalet et udpræget rationalistisk Standpunkt, og da Folketinget havde vedtaget et Forslag om den offentlige Prostitutions Ophævelse, stillede han ved Sagens Behandling i Landstinget en Dagsorden, der afviste Sagen. I Striden om det jyske Arkivs Beliggenhed afviste han det sentimentale Hensyn til Viborg og tog Parti for Aarhus. Han var og-

saa den eneste Højremand i Landstinget, der i Striden om Brandes-Bevillingen erklærede sig rede til at se bort fra det religiøse Hensyn. Naar han dog ikke stemte for Bevillingen var det, fordi der ingen Ansøgning forelaa fra Brandes. Men han erklærede udtrykkeligt, at han vilde have stemt for Bevillingen, hvis Ansøgning var indkommet paa sædvanlig Maade.

3.

Den første Gang man hørte om Grev Frijs, var i Smørkampens Samling, 1887—88. Det var da med en vis Undren man hørte om, hvor intimt han samarbejdede med Hørup i denne Sag, og at der i det Hele var noget paa Færde i Højre, som ikke hed Estrup. Frijs talte ganske sagligt i Landstinget; hans Standpunkt var Forbud mod Margarine, men Erstatning til Fabrikkerne. Men hvad Frijs ikke sagde, det sagde hans mindre diplomatiske Staldbroder, Ahlefeldt-Laurvigen, med rene Ord: „Vi er heldigvis komne dertil, at, som det ikke var Tilfældet for faa Aar tilbage, dygtige Højremænd og fremtrædende Partiførere fra Venstres Side er gaaet sammen for at naa et godt Resultat . . . Jeg vil haabe, at vi kunne komme til at gaa sammen som et politisk Parti og ikke staa fjendtlige mod hinanden.“

Her høres for første Gang Signalet til den Politik, som i de kommende Aar blev Grev Frijs' Politik, den samme Politik, som havde været hans Faders i Aarene 1865—1870, men derefter var bleven skrinlagt og efter-

haanden, under de Estrupske Signaler, bleven betragtet med den yderste Mistænksomhed, anset som en Politik, der var mindre ægte og mindre fin end den, man nu i de mellemliggende Aar havde vænnet sig til. Der var i Modstandernes Øjne noget „smørret“ ved den, og derfor var det et morsomt Træf, at netop Smørret blev dens første Realitet.

Nu optog Grev Frijs den altsaa, men uden Navns Nævnelser. Han brugte denne Sag om Smørret som en Føler, gav et Vink, en Antydning, men mere blev det ikke til. Grev Ahlefeldt vovede sig længere ud, Hedspore som han var, med Lyst til at tale fra Leveren og bekende Kulør, men ogsaa med den mindre ansvarlige, næsten diletantiske Politikers Ubekymrethed for den Blottelse, der kunde kompromittere Fremtiden. Af disse af Temperament saa forskellige, men i Hensigter saa enige Mænd var Frijs den maalbevidste, der vilde „flytte Brikkerne“ lidt efter lidt, medens Ahlefeldt bestandig kæmpede med en Lyst til „at slaa Spillet overende“. Hans Aabenhed kunde til Tider være ubekvem for Grev Frijs, men det kunde ogsaa være ganske bekvemt for ham, at have en Mand, der paa en opsigtvækkende Maade men uden forbindende Virkning sagde, hvad han selv med sit Ansvar overfor Fremtiden ikke turde sige.

Der er ikke Grund til at tro, at Frijs ved denne Lejlighed havde forberedt en storpolitisk Aktion, der skulde fælde Estrup og navnlig gøre Ende paa den Scavenius-Bahnsonske Militærpolitik. Det vilde have stemt daarligt med hans loyale Optræden i Partiet, med hele hans nølende, langsomt forberedende, paa det dristige Kup

aldeles ikke anlagte Taktik. Det er navnlig fra Hørupsk Side, at Paastanden om det store Kup, der skulde være gjort dengang, stammer. Hørup troede utvivlsomt, at han skulde blive Minister sammen med Frijs, hvis Smørpolitiken var lykkedes. Men om Frijs' Planer rakte saa vidt, er tvivlsomt.

Den voldsomme Ophidselse i Befolkningen, som ikke mindst vendte sig mod Godsejerne og lagde dem for Had, har maattet være ham i høj Grad imod. Han, som netop vilde have Befolkningen i Tale, har sikkert følt, hvorledes Godsejerne Dag for Dag i disse Aar tabte Terræn. Ikke mindst ved at Højre samtidig gjorde Forsvarssagen til sin Fane, næsten sin *eneste* Fane. Med sin nøgterne Natur har Frijs uden Sympati maattet se paa den følelsesbevægede, eksalterede Højde, hvortil hans Parti drev denne Sag op. Han har altid villet *et effektivt Forsvar* og har stemt for Kjøbenhavns Landbefæstning. Men han ser vort militære Spørgsmaal som et Led af vor Udenrigspolitik og vil have det afgjort som et rationelt, praktiskt Anliggende. At det først og fremmest skulde tjene til moralsk Oprensning af Nationen, har han ingen Sans haft for. Han er Tilhænger af militære Forsvarsforanstaltninger, men han er ikke Nationalist, ja han ser i den overvældende Rolle, Nationalismen har spillet i Højres Politik, en Svaghed for den konservative Sag her i Landet og en Bom, som har lukket Konservatismen ude fra Berøring med den Befolkning paa Landet, som det er hans stadige Plan at gøre til Basis for en konservativ Politik.

At der kunde komme Forstaaelse mellem en Konservativ af denne Støbning og Hørup, er let at forklare.

Hørup havde altid haft en dulgt Kærlighed til Alliancen mellem den gamle Grev Frijs og I. A. Hansen. Han havde sikkert ikke haft noget imod, om den unge Grev Frijs og han havde kunnet forny denne Alliance. Det har maaske endog været en Yndlingstanke hos ham. Grev Frijs har heller aldrig lagt Skjul paa, at af Venstres Førere var Hørup den, for hvem han havde mest personlig Sympati. Til Berg stod han fuldstændig fremmed, havde end ikke talt med ham — Berg var jo væbnet med Mistanke overfor de Elementer i Landstinget, hos hvem Holstein og Hørup fandt villigt Øre. Mellem Holstein og Frijs maa der have bestaaet et ejendommeligt Forhold, fuldt af gensidig Respekt, men mærkeligt derved, at Holstein, som af de to sikkert har været den mest konservative og mindst fordomsfri, bestandig skulde optræde i den modsatte Rolle.

Men hvorledes gik det da til, at denne i sit Anlæg saa kontra-grundtvigianske Politiker kom til at gøre Politik sammen med Bojsen? Det kan ikke have beroet paa nogen personlig Forkærlighed. Denne frimodige, uhildede og i sine Interesser saa ligelige Lensgreve og denne samvittighedsbekymrede, af sin Livsanskuelse indspundne Højskolemand kan ikke have udgjort et naturligt Par. Grev Frijs skal engang have karakteriseret Bojsen med den Vending: Bekymretheden stod skrevet paa hans Ansigt. Men for Grev Frijs gjaldt formodentlig i hans Forligspolitik den Devise: „Je prends mon bien où je le trouve“. Jeg tager den Makker, der tilbyder sig. Og da Bojsen tilbød sig, gjorde han Forliget med ham.

Der var desuden mellem Frijs' Meningsfæller i

Landstinget Mænd, der stod den grundtvigske Side af Venstre nær. Der var først Baron *Reedtz-Thott*. Han var en mere veg og vaklende Personlighed end den holdningsfulde Grev Frijs. Han var kommen under stærk grundtvigsk Paavirkning, stod Tietgen meget nær, og havde i det Hele netop den agrarisk-kristelige Farve, som Bojsens Politik var afstemt efter. Han passede derfor til den „Sammensmeltning“, Forligspolitikken i Aarene 1890—95 gik ud paa. Frijs vilde bedre have passet til et Forlig, der ikke opløste Partierne, men lod dem bestaa i deres Modsætning. Han ønsker, som han selv engang har sagt i en Tale, ikke Enighed i det politiske Liv, men netop Brydning og Modsætninger, fordi disse efter hans Mening har en større skabende Kraft i sig. Der var dernæst *Steffensen*. Alene hans forstokkede Bedømmelse af Georg Brandes, da Bevillingen til ham kom under Debat i Landstinget, viste et Livssyn, fjærnt fra Grev Frijs' og tæt op ad det grundtvigske.

4.

Det lader sig heller ikke nægte, at Forliget, med Mænd som de sidstnævnte paa den ene Side, Bojsen og N. I. Larsen paa den anden Side, ikke netop var skabt i Grev Frijs' Lignelse. De senere Begivenheder har vist, at han hele Tiden har været den ledende Mand i Bestræbelsen for at skabe en anden konservativ Politik end den, Estrup var Repræsentant for. Derfor var det et Uheld, at det ikke blev ham, der blev Estrups Efterfølger i 1894.

Og at han ikke blev det, beroede for en Del derpaa, at Makkeren var Bojsen. Men ogsaa paa en Passivitet hos ham selv.

Han havde været med i alle Forligsforhandlinger efter 1885. Det var til ham, at der straks efter Bergs Fængsling skete de første Henvendelser om en *finansiel* Decharge til Ministeriet Estrup. Det var ham, der konfererede med Estrup paa Underhandlernes Vegne og af ham modtog hans Vilkaar. Der kan skælnes mellem forskellige Afsnit i disse Forhandlinger, Afsnit, der viser Grev Frijs' Udvikling fra Regeringsmand til Oppositionsmand. De Forhandlinger, han førte i de sidste Aar af 80erne, førte han i Forstaaelse med Ministeriet. De Forhandlinger, han førte i de første Aar efter 1890, førte han derimod paa egen Haand, paa en vis Landstingsgruppes Vegne, men endnu ikke direkte mod Ministeriet. Først da Højre havde styrtet Reedtz-Thott og Hørring var bleven hans Efterfølger, begyndte hans direkte Opposition mod Regeringen.

Den første egentlige Opsætsighed mod Estrup brød ikke ud i Partiet men i selve Ministeriet. Det var Reedtz-Thott og Ingerslev, der rejste Oprørsfanen. Frijs var ganske vist med i den snævre Velfærdskomité, der aftalte Forliget i 1894. Han var ogsaa med til i Landstinget at indbringe den Rigsdagsbeslutning, hvori det var formet. Det var overfor ham som den egentlige Medkontrahent, at Bojsen nedlagde Protest, da det i Sommeren 1894 saa ud, som om Estrup ikke vilde vige Sædet. Deraf kan man formodentlig slutte, at det særlig var ham, der havde tvunget Estrups Afgang igennem. Men han overlod altsaa alligevel ved denne Lejlighed

Reedtz-Thott og Ingerslev Aktionen. Selv holdt han sig i anden Række, passiv, næsten som Tilskuer.

Da Reedtz-Thott havde sin Ministerliste i Orden, var Grev Frijs den første, for hvem han præsenterede den. Mere Lod og Del i denne afgørende Begivenhed havde han altsaa ikke, end at han var den første, der fik „Nyheden“.

Her ligger utvivlsomt en stor Fejl fra hans Side. For hans Politik var Dannelsen af det Ministerium, der skulde efterfølge Estrup, det psykologiske Moment. Var dette Ministerium blevet rigtigt sammensat, var der kommet Vind i Sejlet paa det „moderat-konservative“ Parti. Med den mislykkede S sammensætning tabte det Aktionen, og ikke blot det, men den „moderat-konservative“ Politik kom i saa stor Miskredit, at siden hen alle folkelige Politikere har skyet den som den store Risiko.

Ganske vist fik Grev Frijs, da hans Tid siden kom, til Makker en Politiker, der aabenbart har været langt mere efter hans Hoved end Bojsen, ja som næstefter Hørup har været den af Venstres Førere, han mest har sympatiseret med. Nemlig I. C. Christensen. Men det var en Makker, der var blevet stærk ved *at gaa imod* den moderat-konservative Politik, medens Bojsen var bleven stærk ved *at gaa imod* Radikalismen.

Denne Forskel blev for Grev Frijs en stor Svaghed. Dertil kom, at hans Politik ved at slæbe sig hen i disse Aar, fra Forliget til Systemskiftet, fik sin Part af Stagnationen og et stærkt Udseende af at være med i Forsumpningen. Hvad Frijs udrettede i Aarene 1894—1900, gik ikke ind i den offentlige Bevidsthed. Det var Fron-

dør-Politik, Samtaler og Planer i en fortrolig Kres, men ikke Handling. Han var altfor længe om at gøre Springet, fandt altfor længe Behag i Frondørens halve Holdning. Forsinkelse, Afsvækkelse blev Resultatet.

I de sidste Aar af 90erne kunde man hyppigt i Vinterhalvaaret, naar Klokken gik til 4 eller 5, paa de indre Boulevarder møde tre distingverede Mænd i ivrig Samtale. Det var Greverne Frijs og Ahlefeldt og Baron Reedtz-Thott, som efter Mødet i Landstinget gjorde sig en Promenade. „De 3“, som man maaske kunde kalde dem, var dem, der senere blev til „de 8“. Men først maatte Reedtz-Thott falde som Konseilspræsident. Grev Frijs havde kæmpet for hans Liv i Partiet men var bleven overstemt. Da der i Højres Vedtægter gælder den Bestemmelse, at i en Sag, der erklæres for politisk, skal man følge Majoriteten eller træde ud af Partiet, havde han herefter det Valg: at træde ud af Partiet eller stemme mod Reedtz-Thott. Han valgte det sidste. Ved den Afstemning i Landstinget om Finansloven i Maj 1897, der fældede Reedtz-Thott, stemte han med Højre.

Naar han ikke satte mere ind paa at redde dette Ministerium, kom det for en Del af, at han fra dets Fødselstid havde anset det for at være uden Livskraft. Den Dag, da Reedtz-Thott bragte ham „Nyheden“, havde han rystet paa Hovedet, og Reedtz-Thott havde ikke haft andet at henvise til end Vanskeligheden ved at faa den gamle Konge til at tage Venstremænd med. Frijs vilde have haft en Blanding af Venstre og Højre i Ministeriet, hvorpaa der kunde bygges et nyt Parti. Et Par Aar efter sagde hans Talerør, Grev Ahlefeldt, dette aabent i en Landstingstale: „Det forekom mig meningsløst at

søge det (o: Forliget), naar man ikke samtidig gjorde Skridt til at danne et nyt Parti, der kunde føre Forliget videre.“

Da Reedtz-Thott var faldet, raadede Estrup, som endnu dengang af- og indsatte Ministerierne, Kongen til at henvende sig til Grev Frijs. Denne var i London, blev telegrafisk kaldt hjem, men sagde Nej Tak. Til Estrup sagde han, at hvis Kongen vilde give ham Bemyndigelse til at opløse Landstinget, vilde han sige Ja. Men de var enige om, at den Bemyndigelse fik han ikke. Til Kongen sagde han, at naar det Estrupske Højre, der havde styrtet Reedtz-Thott, ikke vilde overtage Situationen, maatte han raade Hs. Majestæt til at henvende sig til Venstre. Paa Kongens Spørgsmaal, hvem han forstod ved „Venstre“, præciserede han det som: I. C. Christensen, Alberti, Chr. Hage. Dette afviste Kongen og Resultatet blev Hørring. Han var ikke noget Partis, men Kongens Minister.

Med Hørring traadte Skatterereformen i Forgrunden. Overfor dette saglige Spørgsmaal kom Frijs til at staa friere. Endnu holdt han sig dog meget tilbage, spillede i Salen kun anden Violin til Grev Ahlefeldt, der nu stærkere og stærkere spillede løs paa det nye konservative agrariske Partis Melodi. Imellem dem, Frijs skulde danne sit Parti af, var der ogsaa saa mange Særmeneringer og Modsætninger, at det kunde komme til at knibe med Disciplinen. Ved Forhandlingen om Forslaget om Jord til Landarbejdere, gik Ahlefeldt med en af Bitterhed overstrømmende Motivering imod, medens Frijs i en sangvinsk Tale sagde Ja. Nogle af Gruppen var Toldbeskyttere, andre, først og fremmest Frijs selv, Frihandels-

mænd. Nogle, som H. N. Hansen, vilde en resolut Taktik, andre som Steffensen en forsigtig.

Endnu i Samlingen 1898—99, ved tredie Behandling af Toldloven, nøjedes Frijs med at sige, at han ikke havde opgivet Haabet om, at Skattereformen kunde gennemføres „ad Aare“, „og at det ikke alene skal være et Resultat men tillige Indledning til en virkelig god Forstaaelse mellem de to Ting.“ Og han føjede til, næsten som en Undskyldning: „Jeg ved meget godt, at hvad jeg her siger, af mange vil blive anset for yderst naivt, men jeg kan kun sige, at hvis jeg ikke havde det Haab og den Tro, at Maskineriet overhovedet kunde komme til at virke normalt, vilde Grunden for mig til at sidde i dette Ting ogsaa dermed være ophørt.“

Maa man ikke falde i Forundring? Her staar en fremragende Politiker, en Mand med Autoritet og Magt, og ser den politiske Grav aabne sig for ham. Og dog gør han endnu ikke det reddende Skridt.

Og da han saa endelig gjorde det, behøvede han „to Tempi“ dertil. I Samlingen 1899—1900 fremtraadte Konturerne af „de 8“ som en Gruppe indenfor Højre, men dog uden officiel Spaltning. Vigtigst i denne Samling er den Tale, hvori Grev Frijs tiltraadte Folketingets Plan om Nedsættelse af en Skattelovskommission. Hermed tog han afgjort Parti for Venstre i denne Sag. Det er fra denne Tale, at det frikonservative Parti nærmest daterer sig. *Anledningen* blev dog som bekendt det personlige Sammenstød mellem Grev Frijs og Konseilspræsident Hannibal Sehested.

Man maa antage, at Grev Frijs har fortrudt den Sagtmodighed, hvormed „de 8“ svarede, da de blev spurgt

om, hvorledes de vilde stille sig til et saa krast Estrupsk Ministerium som Ministeriet Sehested. Svaret lød: „Majoriteten indenfor „de 8“ agter ligesaa lidt overfor denne Regering, som imod nogen anden Regering, som det maatte behage H. M. Kongen at udnævne, at gøre systematisk Opposition.“ Han burde rent ud have sagt: Et saadant Ministerium vil vi ikke støtte. I hvert Fald vilde han ikke lade sig noget byde af Hr. Sehested. Og da denne, som aabenbart ikke forstod den herskende Krigsfare, gav sig til at yppe personligt Klammeri om en Samtale, var det, at Grev Frijs sendte ham sin Krigserklæring med de historiske Ord: „Dette er et Dementi til, hvad jeg har sagt, og det er et Dementi, som jeg paa dette Sted ikke vil svare paa.“

Dette personlige Sammenstød gjorde Ende paa den Estrupske Politik. At Herren til Frijsenborg følte sin Ære krænket, formaaede mere end Folketingets 30-aarige Opposition.

5.

Navnet „De Frikonservative“ er hentet fra Tyskland, hvor et saadant Parti efter Krigen 1866 dannede sig i den preussiske Landdag og senere gik over i Rigsdagen. Ogsaa i Tyskland var det mere en Fraktion end et Parti. Der har aldrig været synderlig Forskel paa „Frikonservative“ og „Konservative“; det lille „fri“ er maaske oprindeligt kun antaget, for at gøre et godt Indtryk paa Vælgerne. Derimod var det maaske nok en Grad finere at være „Frikonservativ“; denne Fraktion talte i Tyskland

den højeste Adel, i det Hele „Spidserne“, Spidserne af Adelen og Embedsstanden.

De fleste af disse Træk genfindes hos det af Grev Frijs dannede frikonservative Parti. Ogsaa det, at Partiet tæller flere Officerer end Menige. Endvidere at det er et Rigsdagsparti, som ikke har en Hær af Vælgere bag sig. Ganske vist har Grev Frijs gjort nogle Tilløb til en Vælgerpolitik. Han har holdt enkelte Vælgermøder, men uden den rigtige Vælgerstemning. Det har mest været sluttet Selskab.

Paa ét Punkt er de Frikonservative i Danmark dog noget ganske for sig og fjærnt fra alle udenlandske Forbilleder. Navnlig med Hensyn til deres Program. Ikke deres politiske Trosbekendelse. Thi et Program i den Forstand har de ikke. Vilh. Lassen har engang skrevet om Grev Frijs, at „han vilde foragte sig selv, hvis han havde en Doktrin.“ Men deres sociale Program. Dette gaar ud paa, at gøre Bønderne konservative, i hvert Fald det øverste Lag af Bondestanden, den besiddende Gaardmandsklasse. Med udbredte Arme staar de Frikonservative parate til at optage Gaardmændene, naar de vender om fra Doktrinernes Fordærv.

Det mærkelige ved dette Frieri er, at det er mislykkedes. Hvad der lykkedes i 1865—70, da Bondestanden dog i langt højere Grad var en Underklasse end nu, og hvad der atter lykkedes i 1890—95, altsaa endnu i Konflikttiden, det er ikke lykkedes for Grev Frijs i de Aar, der er gaaet siden han i November 1900 brød med det Estrupske Højre. Og dog har han gjort mere for denne Tilnærmelses Skyld end man tidligere havde oplevet.

Han brød med sit gamle Parti, paadrog sig dets hæftige Vrede og Beskyldningen for Forræderi. Han kom paa en spændt Fod med Hoffet og Kongen; man husker det Forsøg, Schovelin gjorde ved Højres Delegeretmøde i December 1900 paa at stille den gamle Grev Frijs op som den kongetro Mand i Modsætning til Sønnen. Han støttede Venstreministeriet loyalt. Ved Landstingsvalgene opererede de Frikonservative sammen med Venstre mod Højre. I Landstinget stødte de i Forening Matzen fra Formandssædet. Selv i Alberti fandt Frijs sig. Alt forgæves.

Da Frugten skulde plukkes, var der intet at plukke. Bondelandet var lige fuldt af doktrinære Bønder. Den moderat-konservative Gaardmand af den besiddende Klasse, som Grev Frijs havde villet fremdrive, var stadig skjult under Jorden.

Dette viste sig bedst, da i Samlingen 1903—04 Forslaget om at indføre almindelig Valgret til Kommunerne blev forelagt. Nu var Øjeblikket der, da Grev Frijs' Politik skulde vise sit Resultat. Han traadte ogsaa stærkt frem, han følte aabenbart Situationens store Betydning. Da Anders Nielsen i Folketinget havde udslynget dette Ord: „Skellet skal slettes, ikke flyttes“, byggede Frijs ved første Behandling af Sagen i Landstinget en stor historisk Tale over disse Ord. Han sagde, at vor politiske Ulykke netop havde været den, at vi altid, ikke flyttede men slettede Skellet. Det havde vi gjort i 1660. Det havde vi gjort i 1848. Ganske anderledes havde vore Stamme-frænder, Englænderne og Svenskerne baaret sig ad. Og han endte: „Var det ikke paa Tide, at vi tog Eksempel,

— ikke af deres Former, thi jeg tror, at ethvert Slags Plagiat er uheldigt, men tog Eksempel af den Kontinuitet, der har kendetegnet deres politiske Udvikling.“

Grev Frijs haabede aabenbart, at Gaardmandsstanden nu endelig skulde komme. Og han gav den god Tid dertil. Han troede, at Bønderne havde leget med denne Sag som en Programsag, men uden at det var deres Alvor. „Et er,“ sagde han, „at betragte noget som attraaværdigt, naar det staar som en fjærn Mulighed, et andet er at gribe det, naar Tiden er kommen.“ Han kunde bestandig ikke faa sig selv til at tro, at Bønderne for et Principes Skyld vilde give Afkald paa en Rettighed. „Men det skulde dog undre mig,“ sagde han i en anden Tale, „om denne Stand, der i saa mange Henseender har vist en praktisk Sans, skulde være i den Grad gennemsyret af Doktrinarisme, at den kun for Principets Skyld skulde forlange Forandring Skulde virkelig den danske Gaardmandsstand være saa doktrinær, at den siger: Bort med alt det bestaaende, lad Patienten dø, men lad Kuren sejre? Er det virkelig Tilfældet, saa har jeg taget Fejl, saa have de andre Herrer Ret. Jeg tvivler imidlertid derom.“

Han erklærede samtidig, at han vilde lade det Folke- og Landstingsvalg, der fandt Sted i 1906, dømme sig og Gaardmandsstanden imellem. Valgets Dom gik ham utvetydigt imod. Med hele den Aabenhed og Klarhed, der altid har præget hans Optræden, tog han Konsekvensen heraf og gik med til Lovens Gennemførelse. Han troede, sagde han i sit Svar til Højres Ordfører, at hvis Landstinget stillede sig paa det Standpunkt: „Udenom os kan intet gennemføres“, vilde det føre til

konstitutionelle Kampe, som ikke vilde falde ud i Favør af Landstinget.

Han gav efter, men han mistede i Grunden ved den Lejlighed hele sin politiske Oppakning. Man maatte dengang spørge sig selv: Vil Grev Frijs nu fortsætte sin Politik, og naar han er vejet ved denne Lejlighed, er der saa nogen Lejlighed, hvor han kan og vil holde Stand? Tiden skulde vise, at der ikke kom en saadan Lejlighed. Ikke en Gang, da Ministeriet Berntsen fremlagde sit Grundlovsforslag, skønt det til at begynde med saa ud dertil.

6.

Vil Grev Frijs naa sit Maal? Det er ikke sandsynligt. Han er nu en Mand paa 65 Aar. Om en halv Snes Aar vil han være falden for den politiske Aldersgrænse. Men saa lang Tid vil der mindst gaa, før den radikale Strøm kæntrer, og den konservative Politik faar bedre Udsigter end nu.

Han har givet sig for god Tid, han har villet vente og opsætte, indtil det blev for sent og der var tabt for meget Terræn. Hans Fortrin er betydelige, men han har haft en Mangel: *Han har manglet Hensynsløshed*. Hvis en Politiker i Almindelighed ikke naar sit Maal uden en vis Grad af Hensynsløshed, saa gælder det ganske særlig for Grev Frijs. Der maatte Hensynsløshed til for at bryde den Udvikling, den danske Politik havde faaet i Tiden 1870—1890. Hvis han omkring dette sidste Aar hensynsløst var gaaet løs paa sit Maal, havde han maaske naaet det. Men det gjorde han ikke.

Han gjorde tværtimod *Hensynsfuldheden* til sit Ideal. I en Tale, han holdt i Horsens den 5. Marts 1906, midt under Kampen om Valgretten til Kommunerne, sagde han som Slutning: „Derimod kunde jeg ønske dansk politisk Liv større Tolerance, større Respekt for Andres Mening. Kunde vi blive enige om det Tankesæt: Mine Modstanderes Meninger kan være dikterede af lige saa rene Motiver som mine, ja saa tror jeg, vi havde den Enighed, vi behøvede.“

En Fromhed som den, der er udtalt i disse Ord, maa svække en Politikers Handlekraft. Saa uskyldigt er det politiske Liv sandelig ikke, at man tør gøre sine Modstandere en saa omfattende Indrømmelse. Saavist som en væsentlig Part af den politiske Kamp er de uegenyttige Kræfters Kamp mod Egennytten, maa enhver Politiker, der har sat sig et Maal, tværtimod gaa ud fra som en given Forudsætning, at hans Motiver er renere end hans Modstanderes.

Men er Grev Frijs saaledes nu fjærnere fra sit Maal end nogensinde, er han personlig for hvert Aar, der er gaaet, blevet en anseeligere Mand i det politiske Liv. Han har haft den langsomme Vækst, der plejer at give Bredde. Som han nu staar, er han den første blandt de Konservative, deres Hoved, den eneste, der havde kunnet genrejse det konservative Parti. Naar han i Aarene efter 1901 rejste sig i Landstingssalen, vidste alle, at nu vilde det afgørende konservative Ord blive sagt. Det klædte hans fornemme Personlighed at være Fører; han talte sikkert, præcist, sagde aldrig mere end han vilde og forud havde bestemt at sige, og talte dog frit, som efter Øjeblikkets Indskydelse, uden at klamre sig til

et Papir, som det efterhaanden er blevet politiske Føres grimme Vane. Kun skæmmes hans Tale af en haard Næse-Lyd i Udtalen.

Han har ogsaa det Fortrin, ikke at være Genstand for det Had, hvorunder Højremændene længe har lidt. Kun Socialdemokraterne finder overfor ham den samme hadske, brutale Tone, som var i Brug mod de Estrupske Højremænd. De Radikale har derimod en formelig ridderlig Tone i deres Behandling af ham, som stærkest kommer frem i den aabenlyse Sympati, hvormed Edvard Brandes føler sig tiltrukket af ham. I personlig Henseende staar Frijs nu som før nærmest ved de Radikale. Men politisk gælder der stadig for ham den samme Devise som altid: Jeg tager min Chance, hvor jeg finder den. Enten Makkeren hedder I. C. Christensen, Klaus Berntsen eller Zahle. Han er nu mere end nogensinde fri for alle doktrinære og principielle Baand. Som en Lods prøver han sig frem i alle Partiers Farvande. Han er udpræget *Realist*, maaske vor Politiks største *Realist*. Dog den Maade, hvorpaa han i Grundlovssagen prøvede sig frem overfor Klaus Berntsen, var maaske for stærkt et Stykke *Realisme*. De, der havde Uvilje mod hans Faders Handlemaade i 1866 overfor I. A. Hansen, og kaldte hans Aftale med ham en politisk *Handel*, har fundet en Bekræftelse derpaa i Sønnens Tilbud til Klaus Berntsen.

Om dette bliver Grev Frijs' sidste politiske Ord, eller om han vil gaa med ind i den nye Tid, hvad ikke kan være fristende for ham, er usikkert som saa meget andet i Aaret 1914.

N. I. LARSEN

1.

PAA Begyndelsen af hans politiske Løbebane, medens han stod i samme Kres som Berg, Hørup, Holstein, Edvard Brandes, traadte det ejendommelige og skarpe ved hans Personlighed ikke stærkt frem, fordi disse Egenskaber i Forvejen var stærkt udtalte i denne Kres. Men senere, da han kom i Gruppe med det *moderate* Venstre, fremhævede denne Gruppes blødere Stof og svagere Personlighedspræg hans Skarphed og Særhed saa meget des tydeligere.

Af Temperament var han aabenbart mere radikal end moderat, og naar han alligevel blev en af det moderate Partis Førere, kom det vel i nogen Grad deraf, at der efterhaanden ikke var Plads til ham paa den anden Side. Man vilde skubbe ham til Side, men stridbar som han var, lod han sig ikke en saadan Behandling byde. Som Medlem af det moderate Parti udmærkede han sig især ved sin hensynsløse Krig mod de Radikale. Han var i det Hele Polemiker, næsten Fanatiker, men af den Slags „kolde Fanatikere“, hvortil ogsaa Nellemann hørte. Mellem N. I. Larsen og Nellemann var der, menneskeligt set, ikke saa lidt Lighed. N. I. Larsen besad den

N. J. Larsen.

samme juridiske Kløgt som Nellemann. Han var Venstres *Jurist*, den eneste betydelige, dette Parti besad, jævnbyrdig med Højres. Men denne hans juridiske Begavelse led desværre hyppigt under en Svaghed for Pindehuggerier og Drillerier. Han lignede ogsaa Nellemann deri, at hans Lidenskab var parret med Forsigtighed og Mangel paa Aabenhed. Tillukket og tilknapet i sin sorte Frakke og med sine Brillen lignede han langt fra en Bondepolitiker, snarere en stiv og tør Akademiker, paa Stregen til en Pedant og Særling.

Der er mange Luner i Naturen, og det synes at være et af disse, at N. I. Larsen blev en i Sind og Skind saa akademisk Begavelse. Naar man saa og hørte ham, vilde man ikke tro, at han var en Husmandssøn, født og opvokset i en Landsby, opdraget i en Landsbyskole, og at hans første Beskæftigelse har været at vogte Faar og Ungkvæg. Men saaledes er det. Ude paa den yderste nordvestlige Pynt af Sjællands Odde, kaldet *Gniben*, hvor der kun er en Smule Græsning for Faar og Kvier, har han som Barn gaet som Vogterdreng, uden Menneskers Selskab, overladt til Dyrene og Naturen. Man maa tænke derpaa, naar man husker, hvor bidsk han som Rigsdagsmand kunde fare løs mod Mennesker, men hvor rørende nænsom han var mod Dyrene, altid rede til at tale deres Sag.

Til Forstaaelse af de sidste Menneskealdres politiske Kampe her i Landet lod der sig fortælle adskillige Anekdoter, der vilde gøre Bitterheden og Haardheden af denne Kamp mindre ubegribelig. Man tænker ikke paa, hvilke personlige Lidelser og Savn flere af disse Mænd, der blev Underklassens Forkæmpere, har udstaaet.

Om en af dem fortælles det, at han, da Brøndstræde-Kvarteret blev nedrevet, en Dag var henne for at tage Afsked med en gammel Lygte. Ved denne Lygtes Hjælp havde han, for fattig til at eje en Lampe, i sin Bagstue gjort sine første boglige Studier. Ogsaa til N. I. Larsen knytter der sig en Anekdote i samme Aand. Han havde altid en Bog med sig, naar han var ude at vogte Kvæg. Men en Dag havde Faarene spist Bogen fra ham. Det var Snorre.

Ovre paa den anden Side af Issefjorden ligger Halvøen Halsnæs, hvor Hørup var født. Disse to Mænd, der ved „Morgenbladets“ Stiftelse fandt hinanden som Vestsres første egentlige politiske Journalister, har altsaa haft den samme geografiske Basis, og — thi her i Landet kommer dette som Regel ud paa det samme, — den samme politiske Basis. Deres politiske Basis har været de gamle Bondevenner fra 40erne, 50erne og 60erne. De havde jo deres Oprindelse netop fra disse Egne af Sjælland med Holbæk Amt i Spidsen. I deres Drengear har N. I. Larsen og Hørup hørt de samme tre Mænd nævne som de store politiske Navne, hvorved enhver sjællandsk Bondemand maatte sværge: Tscherning, I. A. Hansen, Balthazar Christensen. Og om Arvefjenden, Embedspartiet inde i Kjøbenhavn med dets Eftersnakkere, de rige Købmænd i Købstæderne, har de ligeledes som Drengene begge hørt de samme bitre, mistænksomme Ord.

Omtrent jævnaldrende som de var, blev det næsten en given Sag, at de maatte træffe hinanden paa den samme Skanse. Den eneste Forskel mellem dem var den, at Hørup blev sendt til Metropolitanskolen, N. I. Larsen

til Blaagaards Seminarium. Han kom derved under en grundtvigsk Paavirkning, som Hørup aldrig kom ud for. Han kom tillige derved til at mangle en æstetisk eller stilistisk Dannelse, hvoraf Hørup netop blev saa stærkt paavirket. Af Biblen, som synes at have været Yndlingslæsning for dem begge, tilegnede N. I. Larsen sig et Livssyn, medens Hørup især lærte Sprog og Stil af den. Og paa lignende Maade med Søren Kierkegaard, som ogsaa synes at have været begges Læremester.

Skønt N. I. Larsen senere, i Modsætning til Hørup, blev en Mand af Skole og Fag, var han til at begynde med et ganske anderledes selvlært Hoved end Hørup. Han maa have haft noget af den umættelige Appetit paa Kundskaber, som ofte de ubrugte Bondehjærner har, men som Hørup ikke havde. Af Rigsdagsdebatter om den lærde Skole har man erfaret, at N. I. Larsen har været en stiv Latiner. Ogsaa Historiker har han været, ikke blot som Læser men ogsaa som Lærer, og han skal tilmed have været en ypperlig Historielærer, navnlig som Menneskeskildrer. Endog Teologien har i ham haft en ivrig Dyrker. I hans Maade at debattere paa i Folketinget var der noget, der nok saa meget syntes laant fra Teologien som fra Juraen. I begge disse Videnskaber maa hans skarpe Hoved have haft let ved at finde sig hjemme. Hans Modstandere anklagede ham for Spidsfindighed, og selv Pingel, som ikke hørte til hans Modstandere, brugte engang det Billede om ham, „at vor ærede Kollega er en Slags Stifinder i Juraens Urskov, glad over alt, hvad han ser der, og det mystiske Halvmørke, som hersker der, og alle de Slyngplanter og Lianer, hvorigennem han forstaar at bevæge sig med ud-

mærket Dygtighed“. At han tværs gennem Politiken havde bevaret en Interesse for den teoretiske Jura og holdt sig for Fagmand paa dette Omraade, fremgaar deraf, at han efter Systemskiftet af Venstreministeriet lod sig gøre til Censor ved den juridiske Eksamen.

2.

Det er et Tegn paa, hvilken politisk Lidenskab Tiden omkring Aaret 1870 var besat af, at en saa udpræget juridisk Begavelse som den unge N. I. Larsen intet Øjeblik lod sig friste af den juridiske Karrière. I 1870 var han 25 Aar gammel bleven juridisk Kandidat. Først hans stærke Læselyst, dernæst hans skarpe Forstand havde tiltrukket sig Opmærksomhed. Men han havde ingen Forbindelser i den juridiske Verden. Han havde heller ikke som Matzen den særlige anbefaling at være Sønderjyde. Han led tilmed ikke saa lidt af det sjællandske Naturels Svaghed: den passive Holdning, den i praktiske Sager fatalistiske Laden fem være lige, den manglende Ægerrighed. Venstremænden og Bondevennen forblev det stærkeste i ham; den eneste Patron, han havde skaffet sig, var den gamle Balthazar Christensen, og han hørte just ikke til de „formaaende“ Mænd, der kunde hjælpe en ung Mand frem paa Samfundsstigen. Dog én Ting formaaede Christensen. Han bragte den unge Mand i Forbindelse med Berg. Og dermed var N. I. Larsens Skæbne afgjort.

Han tog Tjeneste hos Venstre. Han lod sig af Berg engagere som Rigsdagsreferent til Venstres Provins-

blade. Det var en beskeden Plads for en ung Mand med hans Uddannelse og Kundskaber, at sidde paa Journalisttribunen i Rigsdagen mellem de inferiøre Størrelser, som Hovedstadsbladene brugte til dette Hverv. Men det var en meget nyttig Plads, han derved udfyldte for sit Parti. Venstre havde dengang intet Dagblad i Hovedstaden. Dets Provinspresse maatte hente sine Rigsdagsreferater fra Højres Hovedstadsblade, hvor Venstres Talere selvfølgelig led en ilde Medfart. Nu fik man til Referent en Mand, der fra sine yngste Dage havde hørt til Tilhørertribunens faste Stok og med begge Øren havde opfanget hvert Ord, der udgik af de ledende Venstremænds Mund. En Hektograf var alt, hvad der behøvedes, for fra nu af at faa de menige Venstremænd til at opfange deres Føreres Taler paa Rigsdagen med de samme aabne Øren.

Disse hektograferede Rigsdagsreferater blev Spiren til „Morgenbladet“. Dette Blad voksede frem af Samarbejdet mellem Berg og N. I. Larsen. Under den rivende Fart, hvormed Venstre gik frem i disse første Aar af 70erne, blev det en uholdbar Stilling for Berg, ikke at have et Organ i Hovedstaden. Han maatte møde Fjenden i hans eget Land, føre Kampen tættere ind paa Livet af ham og give ham Svar paa staaende Fod. Det gik ikke an for Venstre at vedblive med at føre Polemik med Højre fra Kolding eller fra Aarhus eller fra Slagelse, eller at lade Svaret henstaa i 8 Dage, som I. A. Hansen og Høgsbro maatte gøre i deres Ugeblade. Men det vilde unægtelig blive en Uriaspost at skulle være den første Redaktør af dette Blad.

Til denne Uriaspost udsaa Berg altsaa N. I. Larsen.

Han gjorde med ét Slag Referenten til Redaktør. Og Bergs Øje plejede ikke at se fejl, naar det gjaldt at besætte Poster i Partiet og finde Agitatorer for Sagen. Han saa heller ikke fejl ved denne Lejlighed. N. I. Larsen viste sig som Redaktør af „Morgenbladet“ straks som en hensynsløs og haard Polemiker, utvivlsomt den bedste Journalist, Venstre raadede over, indtil Hørup kort efter udfoldede sit store Talent. N. I. Larsen besad ganske vist ingen Originalitet, han var intet sprogligt Talent, der udviklede Journalistiken ud over den Grænse, den dengang havde naaet. Men han stod paa den anden Side ikke tilbage for saa øvede Journalister som Bille og Topsøe; han kunde skrive en Leder akkurat lige saa saglig begrundet og stoflig som Bille og næsten lige saa skarp i det personlige Angreb som Topsøe. Af Plougs Sving havde han vel intet, men det havde Bille og Topsøe heller ikke; det eneste, disse to havde forud for ham, var den litterære Satire. Men saa havde han til Gengæld en egen Tunghed og Fasthed i sine Angreb og hele den forbitrede Energi, som kun et ungt Oppositionsparti raa-der over.

En ideal Hovedstads-Redaktør var N. I. Larsen naturligtvis ingeniende. Han var for lidt alsidig, havde for lidt Interesse for det bladtekniske og var for lidt af en Fører og Organisator. Redaktøren og Udgifveren i ham stod ikke paa samme Højde som Journalisten. Men Journalisten var meget betydelig, og dette er der saa meget mere Anledning til at fremhæve, som han nødvendigvis hurtigt blev overskygget af Hørup, hvis Navn og Talent altid vil straale over „Morgenbladet“ med en særlig Glans. Det er endnu den Dag i Dag en Glæde at læse

Larsens ledende Artikler fra „Morgenbladet“s allerførste Tid, hvor der som Regel ikke stod andet læseværdigt deri; de er fastbyggede, uden Fraser, uden Omsvøb, altid lige løs paa Sagen eller Situationen, og de er skrevne i et rent og kærnefuldt omend noget klangløst Sprog.

Det er i det Hele for N. I. Larsen en stor Ære at have forsvaret denne udsatte Post i Venstres Hær som dets første Hovedstadsredaktør. Der skulde et virkelig Soldaterhjertes Mod til at indtage den. Der skulde tillige ikke lidt af den Haardførhed til, som en Pioner maa være udrustet med, for at knytte sin Eksistens til dette skrøbelige Hus, hvor man stadig levede fra Haanden og i Munden. Gagen var 100 Kr. om Maaneden for at være ikke blot Redaktør men ogsaa Kasserer og Forretningsfører. Berg bar ganske vist den pekuniære Risiko, men saa var ogsaa den politiske Fordel hans, og hans Herskernatur havde faaet en ny Tumbleplads, hvor han kunde byde, medens de andre maatte lyde. Thi Berg var i et saadant Foretagende ikke langt fra at behandle sine Journalister som Negre paa en Plantage.

Bladet var installeret i et Baghus i Tordenskjoldsgade. Over en mørk Gaard famlede man sig frem til de 3 Værelser i Stueetagen, hvor den hele Redaktion og Ekspedition fandt Plads. Uhyggelige var Lokalerne og saa urenlige, at det hændte, at der faldt Kakkellakker ned i Hovedet paa de Besøgende. Men hvor mange begavede og interessante Mennesker har ikke disse Stuer huset. Her mødte den ganske ukendte Hørup, hvem Balthazar Christensen først havde givet Anvisning paa. Her meldte Drachmann sig en Dag, da der i Bladet havde staaet et Stykke med en særlig revolutionær Klang, til Tjeneste.

Morsomt er det ogsaa at tænke sig Sybariten Edvard Brandes i denne snavsede Hule; i Bladets Feuilleton, i det mest rædselsfulde typografiske Udstyr, findes der i de første Aargange nogle litterære Kritiker under det Moliéreske Mærke „Alceste“; det er Edvard Brandes' journalistiske Debut. Ellers var det ikke netop første Rangs Kræfter, Bladet havde til Disposition paa de kunstneriske Omraader. Redaktionssekretæren, Hans Nielsen, en Gaardmandssøn fra Holbæk-Eggen, fungerede tillige som Teateranmelder, og Korsgaard, hvem Musernes Gunst ikke var tilfaldet i nogen udpræget Grad, var Bladets første Kunstanmelder.

Men paa Humør og Begejstring manglede det ikke. Heller ikke paa smaa improviserede Gilder. Til de første Venstremænd i Kjøbenhavn hørte en Grosserer Anker Heegaard, en velhavende Mand, hvis bedste Fornøjelse det var at være Vært for disse tapre Krigsmænd, naar de henad Midnat kunde tørre Blækket af Fingrene. Paa saadanne Aftener var det snavsede Kontor i Tordenskjoldsgade Mødestedet, hvor Holstein Ledreborg kom hen og trak den sobre N. I. Larsen og med ham hele den politiske Rede ud til natlige Gilder i Rydbergs Østerskælder eller lignende Steder.

Den grundtvigske Side af Venstre holdt sig fra første Færd borte fra Bladet. Grundtvigianerne havde i Høgsbros „Dansk Folketidende“ deres Organ, og de saa ikke uden Skinsyge, at „Morgenbladet“ blev „Det forenede Venstre“'s officielle Blad med Ret til at føre Titlen „Det forenede Venstres Fællesorgan“. Men denne officielle Stilling blev hurtigt en Vanskelighed for Bladet. Da Venstre først i 1875, derpaa i 1877—78, sprængtes i to

Grupper, kunde Bladet ikke overholde sit Program som „Fællesorgan“, men maatte tage Parti for Berg. Paa den Maade kom N. I. Larsen fra første Øjeblik paa en særlig intim Maade ind i Gruppekrigen og Bladkrigen indenfor Venstre, og paa hele sin politiske Bane bar han et stærkt Præg heraf.

Situationen i 1877—78 satte ham i Forlegenhed. Den uforsonlige Kampstilling, som Berg og Hørup tog til Estrups første uskyldige Provisorium, passede ikke til hans forsigtige Natur og stemte heller ikke med den bondevenlige Politiks Tradition, at vælge en jævn, praktisk og forsigtig Taktik. Men Berg var hans Fører, hans Herre og Mester, og i den Deling mellem sjællandske Bondevenner, der fulgte Berg og Hørup, og fyenskjydske Grundtvigianere, der gik med Bojsen og Høgsbro, hørte han afgjort hjemme mellem de første.

Men for hans Stilling som Redaktør af „Morgenbladet“ fik dette Valg sine Konsekvenser. Ved Sprængningen af Partiet tabte Bladet saa mange Abonnenter, at det maatte omkomme, hvis det ikke søgte nye Forbindelser. N. I. Larsen gav da Berg den samme Anvisning paa at søge disse Forbindelser i det litterære Venstre, som Hørup havde givet ham. Men derved kom han paany i den Situation, at være paa Siden af sin egen Overbevisning. Han delte ikke det litterære Venstres radikale og fritænkernes Standpunkt. Skulde Bladet have sin Støtte i denne Lejr, havde han konsekvent kun ét at gøre: at aflevere til Hørup.

Tappert og loyalt sprang han dog ud i den nye Situation. Det var ham og ikke Hørup, der fulgte Edvard Brandes til Langeland. Man sporer ogsaa N. I. Larsens

Indflydelse og Raad i det Standpunkt, Brandes først indtog, ikke at gaa ind paa det religiøse Spørgsmaal, men holde sig til Grundlovens Grundsætning om Religionsfrihed. At Brandes tilsidst alligevel bekendte Kulør i religiøs Henseende, blev for N. I. Larsen personlig noget af en Ødelæggelse. Brandes' Ord sønderhuggede de Modsætninger, som N. I. Larsen skulde holde sammen paa.

Nu maatte „Morgenbladet“ vælge, og det valgte som bekendt fritænktersk. Naar man tager Aargangen 1881, hvor N. I. Larsen endnu i Begyndelsen stod som Redaktør, træffer man Slag i Slag Artikler som disse: „Da vi lagde ud paany“ af Drachmann, „Brev fra Paris“ af Gerson Trier, „Honoré de Balzac“ af Georg Brandes, „De Bojsenske Oberstløjtnanter“ af „En Officer“ (Rovsing), „Henrettelsen i Klestrup“ af Erik Skram, Hostrups Skuespil anmeldt af Schandorph, Edvard Brandes' Skuespil anmeldt af Erik Skram, „Dr. Ploug og Dr. G. Brandes“ af Schandorph, „Aabent Brev“ fra Drachmann til Schandorph, „Ode til den hvide Kritik“ af Gjellerup, „Niels Lyhne“ anmeldt af Georg Brandes, en Prøve af Drachmanns Oversættelse af Don Juan, „Børsbetænkningen“ af Marcus Rubin. Og en skøn Dag var N. I. Larsens Navn forsvundet. Ved Aarets Begyndelse hed det endnu: „Udgivet og redigeret af N. I. Larsen“. Den 5. Marts: „Udgivet og redigeret af C. Berg, E. Brandes og V. Hørup. Ansvarlig Redaktør: N. I. Larsen“. Men den 26. April: „Ansvarlig Redaktør: V. Hørup“.

3.

Ikke politisk men personligt var det en slagen Mand, der slettede sit Navn paa „Morgenbladet“ den 26. April 1881. Og i de kommende Aar kunde han aabenbart ikke frigøre sig for Bitterheden over at være bleven overfløjet af rigere og kraftigere Personligheder. Det personlige kom til at spille en fremtrædende og uskøn Rolle i hans Optræden. Rygtet gjorde ham ganske vist værre end han virkelig var. I Gruppestriden i Venstre fik han Skyld for næsten alt. Alle Mørkets Gærninger i disse Affærer blev tillagt ham. Han stod bagved Berg, senere bagved Bojsen, saaledes hed det. Herom er der talt meget. Betydeligt mindre om det solide Arbejde, han gjorde for sit Parti, og de mange udmærkede Taler, snart saglige, snart polemiske, han i næsten alle Lovgivningens Egne holdt i Folketinget.

Han blev en betydelig Gevinst for Venstre, da han ved Opløsningsvalget den 24. Maj 1881 blev valgt ind i Folketinget i Stubbekøbingkresen. Med Hensyn til sin Valgkres kunde han ikke beklage sig. Det var en sikker Venstrekres, af den Slags, som Berg uddelte til sine Trofaste. Men han havde ogsaa ærlig gjort sig fortjent til den, efter i 8 Aar at have siddet paa Sulteføde i „Morgenbladet“, afsonet en Pressedom paa 4 Maaneders Fængsel, som ikke hans egen, men Hørups Pen havde indbragt, og staaet blot for al den Vrede og Udskælden, som i et Parti med daarligt Sammenhold er en Redaktørs visse daglige Brød.

Venstre besad adskillige *Jurister* før N. I. Larsen, men ingen, der magtede Partiets juridiske Situation som

han. Hørup manglede Interesse for Jura; Krabbe var ingen fremragende Jurist og sad desuden lænket til Formandssædet; hos gamle Alberti var der et altfor stort Gab mellem hans vidtgaaende Fiffighed i de smaa praktiske Spørgsmaal og hans tomme Doktrinarisme paa det statsretlige Omraade; og de to Overretsprokuratorer Leth og Juel nød ikke den fornødne Respekt. Det havde for en Del været Ikke-Jurister som Sofus Høgsbro, der havde uddannet Venstres Praksis i formelle Spørgsmaal. I alle saadanne Sager, f. Eks. Afgørelser af tvivlsomme Valg, blev N. I. Larsen nu en Ordfører.

Hans dialektiske Begavelse gjorde ham til Parlamentariker i langt højere Grad end til Folketaler. Der var hverken Kunst eller Smidighed eller Ynde eller Lune i hans Taler. Men de var paa den anden Side fjærnt fra Kedelighed. Han hørte til de Talere i Folketinget, der altid blev hørt med Interesse, stundom med Spænding. For det første var hans Taler velsignet fri for det oversvævende; i lav Flugt kresede de tæt om Sagen og slog ubarmhjærtigt ned paa Blottelserne. Den Maade, hvorpaa han kunde hakke en Sag igennem og pille Manglerne frem, lige til Trykfejl og manglende Kommaer, havde ofte et Præg af Smaalighed, men skabte samtidig en vis Frygt om Manden. Dernæst var N. I. Larsens Betragtninger altid originale og personlige, han gik ikke ad den alfare Vej men slog ind paa Smutveje og Sidespor. Endelig var hans Taler meget ofte polemiske. Han havde en særlig Evne til at tilspidse sit Indlæg i Debatten til en Tvekamp med en af Modstanderne. Tæt paa Sagen og tæt paa Livet af Modparten, det var hans Lyst. Han elskede Nærkampen.

For Agitationen ude i Befolkningen kan han ikke have betydet noget videre. Han hørte ganske vist til de faste agitatoriske Korps, som om Sommeren berejste Landet. Han har fulgt Berg paa hans jyske Togter sammen med Hørup og Holstein; senere, efter Bruddet med Berg, har han været i Marken sammen med Hørup og Holstein for at holde Berg Stangen; da Hørup og Berg atter slog sig sammen, har han talt den moderate Politiks Sag imod dem. Men han havde hverken Fysik eller Personlighed til en Agitator; han manglede i sin Tale og Optræden Bredde, den følelsesbevægede Stemning, Humor, Patos, næsten alt, hvad der skaber en Folketaler.

Men i Nærkampen var han sit Partis første Mand. Der var en Tid, hvor han førte denne Nærkamp mod de Estrupske Ministre, særlig mod Nellemann, og han gik næsten altid ud deraf med Sejr. I det Hele vandt han mange Sejre i Debatten. Men det var Sejre, der ligesom ingen smittende Glæde havde ved sig. Den egentlige storpolitiske Debat var jo Holsteins Fag som politisk Ordfører. En saadan Post vilde N. I. Larsen heller ikke have magtet. Men naar et bestemt Spørgsmaal, helst af juridisk Natur, skar sig ud og en bestemt Modpart, saa var han den rette Mand. Ved saadanne Lejligheder skaffede han Venstre *juridiske* Triumfer, som det ikke var vant til.

Da Højesteretsdommen af 15. Oktober 1886, som anerkendte Provisoriernes Gyldighed, var falden, søgte Højres Jurister at opstille den Teori, at nu var Folketinget juridisk forpligtet til paa Finansloven at give de Bevillinger, som de provisoriske Love krævede, thi den nævnte Dom havde gjort dem til bestaaende Ret. Selv om

Nellemann ikke personlig havde skrevet under paa denne Teori, havde han dog holdt sin beskyttende Haand over den. Mod denne Lære rettede N. I. Larsen ved anden Behandling af Finansloven i Samlingen 1886—87 et dræbende Slag, der fik Nellemann til skyndsomst at retirere ud af Stillingen, desavouere sine Penneførere og tildække Sporene af dette Forsøg saa omhyggeligt som muligt. Det var et Foredrag, der højnede Folketinget overfor Ministeriet og Venstre overfor Højre, og det var et Foredrag, som gav Højres Jurister en kraftig Advarsel. Men for N. I. Larsens eget Parti og endnu mere for „Menigmand“ har det sikkert gaaet for højt og været for fint til at blive vurderet efter Fortjeneste.

Ved en anden Lejlighed, da Nellemann havde forelagt et Forslag til Pension for en af sine forulykkede Embedsmænd, en i Datiden meget omtalt Fængselsinspektør Mazanti, godtgjorde N. I. Larsen uigendriveligt, at Forslaget var i Strid med Pensionsloven og tvang Ministeren til et temmelig beskæmmende Tilbagetog. Ogsaa da Scavenius oprettede sit Kirkeraad, sønderhakkede N. I. Larsen dets juridiske Grundlag.

Men han lod sig ogsaa af sin juridiske Begavelse friste ud i Aktioner, som fik Præg af Prokuratorstykker. Hans Fortolkning af Grundlovens § 57 om Rigsdagsmænds Fængsling og af § 73 om Pension til Dommere er Eksempler herpaa og Eksempler, som understregede Skyggesiderne ved hans Juristeri og nærmede det til Højres.

Nok saa bekendt er imidlertid de Nærkampe, han udfægtede med den radikale Side af Partiet, navnlig med Hørup og Edvard Brandes. Om det var af personlig Bitterhed over at være bleven fortrængt af dem

fra „Morgenbladet“, eller om der i hans demokratiske og ulitterære Dannelse var noget, der hidsede ham op mod dem, eller om han kun satte sig og det øvrige Venstre i Forsvarsstilling mod Forsøg fra deres Side paa at dominere, er vanskeligt at udrede. Vist er det, at han idelig gjorde Forsøg paa at skære Hørup og Brandes ud af Partiet og hidse Stemningen mod dem. Han brugte især den Taktik, at stille Brandes frem som den egentlige Chef for Hørupperne og derved isolere disse fra det øvrige Venstre.

Til at begynde med havde N. I. Larsen og Frede Bojsen staaet fjærnt fra hinanden. Den første hørte til „Morgenbladet“, den anden til „Dansk Folketidende“, og Berg stod imellem som en skillende Mur. I Samlingerne 1880—81 og 1881—82 stredes man i Folketinget hæftigt om den lærde Skole, og her kom det til det første Sammenstød mellem N. I. Larsen og Brandes og samtidig, synes det, til den første Føling mellem N. I. Larsen og Bojsen. Den fælles Modsætning til Brandes førte dem sammen. Og fra nu af søgte N. I. Larsen at bruge „det danske“ som Kit mellem Bojsen og Berg. Hvergang der tilbød sig en Lejlighed i Folketinget, ofte haartrukken, f. Eks. ved Vivisektionsspørgsmaalets Behandling, slyngede han „Videnskaben“, „den saakaldte Videnskab“, mod Edvard Brandes for at stemple ham som en fremmed og faa Afstemninger i Stand, der bragte Brandes og de universitetsdannede Højremænd i samme Flok.

Paa den Maade fik han fra politisk Hold et Skisma frem, der kunde afpasses nøje til det litterære Skisma, som navnlig Borchsenius arbejdede paa. Paa den Maade hjalp han Berg til at slaa den Revne i sit Parti, der gjorde

det grundtvigsk. Det var Grundtvigianerne, N. I. Larsen nu havde rettet sin Kurs mod; Berg blev kun en Station paa Vejen, Maalet var Frede Bojsen. Saasnart Valget nogle Aar senere stod mellem Berg og Bojsen, valgte N. I. Larsen med en saadan Selvfølgelighed Bojsen, at man kunde mærke, at Valget var truffet længe forinden. Der var ikke meget af „Aanden“, den grundtvigske „Aand“, hos N. I. Larsen. Hans Rationalisme var i mange Retninger „Aandens“ Modsætning. Men der var en Førervilje hos ham, som bedst lod sig parre med Bojsen. Naar disse to lagde deres Egenskaber og Evner sammen, fik de ved Supplering en betydelig Styrke. Her havde Loke og Thor slaaet sig sammen, og Bojsen-N. I. Larsens Togt mod Hørup for at hente den Hammer, der skulde give dem Førerskabet, er en Slags moderne Thrymskvide.

At N. I. Larsen blev Bojsens Mand havde altsaa ikke en Naturbestemthed til Aarsag. Det kom mere af, at hans Personlighed nok kunde sideordne sig, — og mere krævede Bojsen ikke, — men ikke underordne sig, som det forlangtes af Berg og Hørup. Berg, som havde antaget sig ham og taget ham i sit Brød, forlangte af ham en Vasals Troskab, men maatte saa ogsaa finde sig i, at han opsagde ham Huldskab og Troskab. Til Hørup og Brandes var Modsætningen personlig paa den Maade, som det kan ske mellem udprægede Personligheder. Man kan mærke, naar man læser de mange Sammenstød mellem ham og Edvard Brandes, hvorledes disse to har virket paa hinanden, ægget og tirret hinanden, — saa at sige set sig gale paa hinanden.

Det var ligefrem velgørende, naar denne Indeklemt-

hed fik et rigtigt voldsomt Udbrud. Et saadant indtraf efter det mislykkede Paaskeforlig i 1888. I sin Vrede over at have mistet denne Chance overfaldt Hørup om Efteraaret, kort før Rigsdagens Samling, paa en plump Maade Frede Bojsen med Ord som „uduelig og holdningsløs Ledelse“. Da rykkede N. I. Larsen den i personlig Polemik altid hjælpeløse Bojsen til Undsætning. Med Overskrift „en Partifælle“ gav han en nærgaaende Skildring af Hørup som en forkælet Kvinde med et af Forfængelighed sygt Sind, og reducerede ham til i Grunden kun at være „en Helot i Brødrene Brandes' Lejr“. Hørup svarede med følgende Karakteristik af N. I. Larsen: „Som en Snegl paa et Blad trækker han sin slimede Person hen over Paaskedagenes Begivenheder, efterladende et klæbrigt Overtræk Trods al Modbydelighed er det dog nødvendigt at pirre ham tilbage i det Mørke, hvor han hører hjemme Hovedinteressen ved Hr. Larsens Skriverier er imidlertid hans Navns Underskrift. Det er endelig en Gang i den velsignede Sols Lys Ophavsmanden til al den sorte løjerlige Seid, som i det danske Bagkøkken er kogt mod Europæeren Hørup. Skønt ingen, der er inde i Forholdene, har været uvidende om, hvem der rørte Gryden og blandede dette Bryg, er det dog første Gang, at selve Troldmanden forlader Skorstenen og i egen Person viser frem, hvad han har mikset sammen.“

De greb begge lige i Rendestenen. Af de mange uappetitlige Sager, som bedækker Venstres „Køkkenmødding“, er disse Artikler noget af det værste. Ikke mindst fordi man siger til sig selv: Mon det egentlig betød saa meget? Mon ikke disse „Førere“ til Tider fik Anfald,

som forvandlede dem til arrige Fiskerkællinger fra Gammel Strand?

4.

Selv om imidlertid det personlige træder stærkt frem hos N. I. Larsen, havde han andre og mere politiske Grunde til at bryde først med Hørup, derpaa med Berg. De fleste Venstremænd af den ældre Skole havde en bestemt politisk Tradition, hvori de var opvoksede, og hvori de blev fastholdt hele deres Liv. For N. I. Larsen var denne Tradition de gamle Bondevenners Politik, hvis Kendetegn ikke mindst var dens *Forsigtighed*. Derfor maatte han før eller siden vende sig bort fra den Hørupske og Bergske Uforsigtighed og gøre fælles Sag med Bojsen, hvis forsigtige Politik med smaa Erobringer og en begrænset men sikker Indflydelse paa mange Maader stemte med Bondevennernes.

At faa Tag i Indflydelsen, at komme indenfor, hvor der kunde opnaas politiske Fordele, det blev for N. I. Larsen temmelig hurtigt en større politisk Tilfredsstillelse end Visnepolitikken eller den Politik, der bestod i „at gøre Front“. Følgelig maatte han blive en Tilhænger af Forligspolitikken, en af de ivrigste til at sætte den i Gang og en af de ivrigste til at fremskaffe de Frugter, der skulde bevise dens Fortrin.

De fleste af Ideerne til denne Politik blev undfanget af Bojsen selv. N. I. Larsens Stilling var formodentlig en lignende som den, en Justitsminister har i et Ministerium. Han vogtede over *Formen*. For de mange privat udarbejdede Lovforslag blev det af stor Betydning, at

dette skarpe og kyndige Øje havde underkastet dem et lovgivningskritisk og tekstkritisk Gennemsyn. Naar der i formel Henseende i Reglen ingen Blottelser fandtes i de Bojsenske Forslag, kan de vist takke N. I. Larsen derfor. Hans Blik var paa dette Omraade meget udviklet. Men dernæst var han for sit Parti en meget vigtig Mand i Debatten med det radikale Parti, som talte saa mange fremragende Debattører. Han var den blandt de Moderate, som bedst kunde tage det op med Debattører som Hørup, Edvard Brandes, Christopher Hage. Det var i det Hele det moderate Partis Styrke under denne Kamp, at det havde en betroet Mand at sætte paa hver af de vigtige Poster. Sagligheden havde sin Mand i Neergaard, Polemiken i Klaus Berntsen, den ideologiske Synsmaade sin i Pingel, men hvis ikke ogsaa den juridiske Rationalisme havde haft sin slagfærdige Talsmand i N. I. Larsen, vilde der være fremkommet et Hul i den tætsluttede Fylking.

Og blandt denne Politiks egentlige Ideer eller „Resultater“ var der i hvert Fald to, som han var Fader til. Han bragte ved en Interpellation til Justitsminister Nellesmann nyt Liv i det store Spørgsmaal om en Retsreform. Det var i Samlingen 1891—92 her, at Hovedslaget kom til at staa. Og denne Sags Evne til at slaa Revne i den Hørupske Gruppe og til at bringe Hørup personlig i en Desperation, hvor han tabte Fatningen, og som undergravede Tilliden til ham, viste tydeligt, hvor klogt dette Slag var beregnet.

Et endnu finere Spil spillede N. I. Larsen dog, da han i samme Samling indbragte et Forslag til en Lov om Ligbrænding, fik Nellesmann til at give det sin Støtte, og, da

denne begyndte at vakle under Landstingets hæftige Modstand, holdt ham fast ved sit Løfte og tvang ham til at føre Forslaget igennem i Landstinget. Med dette snilde Indfald slog han det Argument til Jorden, som hans radikale Modstandere altid førte i Marken, at „Sammensmelter“politiken var lutter Bagstræv og Agrarinteresse. Thi Ligbrændingssagen laa ikke det moderate Parti paa Sinde. Det var en Sag, der var rejst af de radikale Kjøbenhavnerne. Ved Indbringelsen af Forslaget sagde N. I. Larsen udtrykkeligt: „Naar jeg har indbragt det (Forslaget), er Grunden ikke den, at jeg personlig er en Tilhænger af Ligbrændingssagen. Men jeg finder det ikke forsvarligt, at forbyde de Mennesker, der foretrækker Ligbrænding — osv.“ Hvem turde saa tale om Mangel paa Aandsfrihed? Og hvem spotte de „Resultater“, hvoriblandt et for den radikale Betragtning saa vigtigt Resultat befandt sig? De Radikale sad ogsaa ganske stumme under Forhandlingen. Men netop denne Taushed understregede dette taktiske Mesterstykke.

Som en Belønning for sine Fortjenester af denne Politik ophøjedes N. I. Larsen efter Valgsejren 1892 til Formand for Finansudvalget. Men fordi han næstefter selve Frede Bojsen var den, der stærkest havde sat sin Person og hele sin Anseelse ind paa denne Politik, ramte ogsaa dens Nederlag ham særlig haardt. Hvis det var gaaet, som det burde være gaaet, at de Moderate havde faaet Plads i det Ministerium, som Forliget affødte, vilde Justitsministerens Portefølje være tilfaldet N. I. Larsen. Nu blev der ikke noget at dele for de Moderates Chefer andet end Skuffelsen og Nederlaget. For N. I. Larsens Vedkommende kom dertil Sygelighed. Han

havde altid gjort et sygeligt Indtryk, og nu, da han havde mest Brug for sine Kræfter, i den nærmeste Tid før Forliget, kastedes han paa et langvarigt Sygeleje. Til det afgørende Partimøde maatte han næsten bæres op ad Trapperne.

Hans Arbejde i Salen naaede heller ikke siden den Betydning og Kraft, som det havde haft i disse bevægede Aar. Han havde altid hørt til dem, der arbejdede mere i Kulissen end i Salen; Kræsenhed og Selvkritik, maaske ogsaa nogen Nervøsitet, havde gjort ham til en sparsom Taler. Med Tabet af sin fremskudte Plads trak han sig efterhaanden stærkt tilbage. Dertil kom, at der blandt dem, der faldt fra ved Forliget, befandt sig den Fløj af „Sammensmeltningen“, han nærmest havde fælles politisk Basis med, de sjællandske Bondevenner, særlig Alberti. Albertis Frafald svækkede N. I. Larsen, der havde været hans nærmeste Garant med Hensyn til politisk Trøskab overfor dem i Partiet, der havde holdt sig paa større Afstand af ham. „Jeg saa, at nu vilde de sjællandske Bønder løbe, og for at de ikke skulde løbe helt over til Hørup, stillede jeg mig op for at opfange dem“ — det var den Forklaring, den store Gavtyv gav N. I. Larsen af sit Forræderi.

Saa nær sammenknyttede som N. I. Larsen og Frede Bojsen var blevne, kom de ogsaa til at dele Skæbne med hinanden. Efter 1895 blev det ingen synderlig Behagelighed for nogen af disse fordums Ledere at sidde udenfor det Hele. Særlig ikke for N. I. Larsen, der ved sine hensynsløse Angreb paa Berg og Hørup havde paadraget sig Bergianernes og Høruppernes ganske specielle Vrede. Saadanne yngre Medlemmer som Svend Høgsbro og

Gustav Philipsen prøvede af og til deres nyslebne polemiske Klinge paa hans nu noget stumpe og rustede. Han nød ikke den fredelige Aftægt i Folketinget, som Bojsen i sine sidste Aar nød. Men paa ét Punkt var deres Stilling ens : De var en Hindring for den Udsoning mellem Reformpartiet og de Moderate, som nærmede sig. Navnlig N. I. Larsen. Hans Hoved blev forlangt som et Offer paa Forsoningens Alter. Da Bojsen var gaaet i 1901, maatte N. I. Larsen følge ham i 1903. Og dermed var hans Saga ude. Legemlig Svaghed gjorde ham uskikket til en kongevalgt Plads i Landstinget.

JUL. PAULSEN

B. Haagen

C. HAGE

1.

AF de mange Erobringer, Venstre har gjort, er Erobringen af Navnet Hage en af de største Gevinster. Naar dette Navn, der i den foregaaende Generation i saa udpræget Grad havde tilhørt *Tiden*, overgav sig til Venstre, var det et Bevis paa, at Tiden var bleven Venstres. At føre Slægtsarven videre fra Fædre til Sønner betød for disse, at gaa til Venstre.

Christopher Hage er fremfor Nogen født National-liberal. Slægten Hage var blandt de nationalliberale Slægter den, der havde de videste Forgreninger gennem Partiet. Familien talte fire Brødre, hvoraf i hvert Fald de tre, Johannes, Alfred og Hother, paa en fremtrædende Maade deltog i det politiske Liv. Og den Rolle denne Familie spillede paa det selskabelige og pekuniære Omraade, den omfattende Maade, hvorpaa de tre Brødres Anlæg og Optræden udfyldte hverandre, og det Svogerskab, hvori efterhaanden selve Partiets Førere, Lehmann, Ploug og Monrad, traadte til den, gav den desuden Udseende af, at staa i Familieforhold til hele det national-liberale Parti. Det var ikke med Urette, at den offentlige Mening døbte den ene af Brødrene med Tilnavnet „Onkel Hother“.

Denne Slægtsarv er den første Ejendommelighed ved Christopher Hage. Den næste er den, at han faldt udenfor det Enten-Eller, der ellers i det Hele rummer moderne danske Politikere: Student—Bonde, Universitet—Hartkorn. Politisk havde han ikke sin Oprindelse i Studenternes Lejr. Ingen Doktrin eller Standsinteresse har paa sin Ryg baaret ham ind i det politiske Liv. Han har i det højeste været noget af en Bourgeois, men heller ikke dette helt. Til hans Slægtsarv hørte ganske vist foruden Begejstring for konstitutionel Frihed ogsaa Købmandssans, Interesse for Handel, bl. a. for engelske Frihandelsideer, og en kraftig borgerlig Selvfølelse, men ogsaa en større Lyst til Uafhængighed end der som Regel har været den danske tredie Stand beskaaret. Selv om der havde været en politisk aktiv Handelsstand her i Landet, vilde Hage derfor sandsynligvis heller ikke være bleven dennes særlige Repræsentant. Han hørte til en ganske lille Gruppe Mænd for sig, hvortil ogsaa Folk som Jacob Marstrand, Octavius Hansen, Peschcke Køedt hørte.

Endelig var der i Hages Personlighed noget, der gav ham et Præg for sig selv. Han var den praktiske Natur uden et Stænk af den Naivitet, der lod de samtidige Politikere se Tingene i et andet Lys end det virkelige. Han var Realisten blandt Idealister, det afvejede, tørre Sind i en Kres af Politikere, hvis Sind havde et lidenskabeligt Hang, og hvis Politik mere blev bestemt af Sympatier og Antipatier end af Klogskab. Hans Dannelse, hans Paa-virkning fra England, hans Sundhed havde fra først af givet ham Takt, Elskværdighed, Fordragelighed, kort sagt alt det, som Venstreførerne ikke besad. Han stak af baade mod Bergs Overmod, mod Hørups Haan, mod

Holsteins Udæskan og mod Højskolefolkenes Kejtethed. Der var ikke Blod mellem ham og noget andet Parti. Politik blev ikke for ham en Hævnmkrig eller den Modvirken mod en tidligere Tids Virken, der fra den ene Yderlighed falder over i den anden. Derfor maatte han i Begyndelsen halvvejs staa som en Tilskuere, siden gaa paa Siden af Bevægelsen, for først i sidste Omgang at komme helt med. Fra 1882 til 1895 var han ikke Medlem af noget Parti. Først da Venstrereformpartiet blev dannet, traadte han ind i „Partiet“. Det er ikke det mindst interessante ved Hage, at han bringer Tanken til at tumle med det Spørgsmaal, hvordan den danske Politik var kommet til at forløbe, hvis en Politiker af hans Natur havde indtaget Hørups Plads. Med ham paa Hørups Plads vilde sandsynligvis den store Kraftprøve være blevet undgaaet, som Hørup satte Folket paa, men som det ikke bestod, og af hvis Overanspændelse det synes aldrig at skulle rette sig.

I sin Generation har Hage været den mest udprægede *parlamentariske* Begavelse. Han skal allerede som Skoledreng have kunnet engelske Parlamentstaler udenad. Og ved som moden Mand at holde sig indenfor det parlamentariskes Begrænsning, opnaaede han et Mesterskab. Men der kunde ikke tænkes en større Modsætning til det parlamentariske Ideal, der foresvævede dette unge Talent, end den kluntede og samtidig næsten puerile „Parlamentarisme“, som „Det forenede Venstre“ søgte at trumfe igennem i 70-ernes Begyndelse. Med hans paa Studier og Selvsyn hvilende fortrolige Kendskab til engelsk parlamentarisk Historie og Form maatte det doktrinære Overmod, hvormed Berg foer frem i denne

Sag, blive ham til Forargelse. Denne Pukken paa en Paragraf i Grundloven, ligesom man i Privatretten peger paa den Lovbestemmelse, der hjemler En sin Ret, — hvor langt var der ikke herfra og til den virkelige Parlamentarisme, der som et Produkt af Kappelstriden mellem Statsmagterne bundfælder sig som Udviklingens Resultat. Og denne Brasen paa hos den danske Folkefører med dens Udnyttelse af enhver Sag i Partiformaalets Tjeneste og dens Beregning paa Bondeinstinkter, hvor langt fra den og til en engelsk Underhusførsers traditionsbundne, formfulde, af saglige Hensyn og af Respekt for Argumentationen baarne Optræden.

Hage og Berg, det er som et Møde mellem Kulturen og Naturen. Og da Kulturen saa denne Naturkraft komme brusende og brasende frem, blev den grebet af noget af det Raseri, hvormed en Moder forsvare sine Børn og sin Rede. Det er Forklaringen paa Hages første politiske Optræden. Han vilde have Reden forsvaret, Landets Kultur værget mod Bønderne, og ikke et saadant Juristeri som Estrups Provisorium i 1877. Derfor sprang han frem som en Ridder uden Frygt og Dadel og kastede sin Handske til begge Partier.

Han, den senere Centrums-Politiker, begyndte som *ultra*. Han begyndte til Højre for Estrup. Han begyndte som en ung Aandsaristokrat, der for egen Regning prøver Vingerne og tager Maal af sin Flugt. Og samtidig i al Beskedenhed, — i nogle Artikler i en Provinsavis.

Den danske Provinspresse har næppe mange saadanne Dokumenter som disse Artikler fra Hages Storm- og Trængselstid i Lolland-Falsters Stiftstidende, hvor de fremtræder, mærkede med et „Af C. H.“, og i typogra-

fisk Henseende med et saa primitivt og provinslurvet Præg, at intet Menneske ved at se dem kan faa Indtryk af at staa overfor et interessant Aktstykke af blivende Betydning. Og et saadant Aktstykke er de dog. Saa tungtbevæbnet som denne Kæmper er i Kraft af sin Indsigt, saa sikker en historisk Bund der overalt er under hans Fodfæste, saa stærke Sus der gaar i Luften af hans Hug, — baade i historisk og personlig Forstand er han i sin Ret. Saa uhistorisk bar Venstre sig ad i disse Aar, i den Grad løb det Tiden forbi, at selv en Tidens Mand og en fordomsfri Mand som Hage, tilmed en Tilhænger af Parlamentarismen, maatte reagere og reagere saa voldsomt.

Der er ikke en Linie Juristeri i disse Artikler. Hage er paa det rene med, at det er en social Kamp, der udfægtes. Hans Syn paa Kampen er dette: Det er den ufærdige danske Bonde, endnu paa det tidlige Udviklingstrin, hvor den frie Bonde har taget alle de Fordomme og Instinkter hos Fortidens forkuede Bonde, som indsuges med Modermælken, over i sin nye Stilling — det er denne Jeppe i Baronens Seng, der vil udøve Landets politiske Magt. Der har af Landbostanden her i Landet udviklet sig et Demokrati med meget radikalere Præg end andetsteds. Og Grunden ligger i Landbefolkningens lykkelige Kaar, den tidlige Indførelse af Protestantismen, hvorved den gennem Aarhundreder har været emanciperet fra Gejstlighedens Indflydelse, den i Slutningen af det 18de Aarhundrede begyndende vidtstrakte Udbredelse af Selvejendom i Forbindelse med gunstige Konjunkturer for Agerbruget, og endelig den pludselige Indførelse af den almindelige Valgret i 1849.

Utvivlsomt er det en Misforstaaelse at forklare Bon-

dens Frihedsfølelse som en Frugt af lykkelige Kaar. Det rigtige er snarere omvendt, at den Lidelse og Ydmygelse, den danske Bonde havde udstaaet indtil op i det 19de Aarhundrede, havde givet ham Selvskhedens og Mistroens Karaktertræk, hvilket atter forklarede den Maade, hvorpaa han udnyttede sin politiske Magt. Men det er ejendommeligt for Hage, at han ikke har haft Øje herfor. Han har manglet Sans for Lidelsen og Forargelsen derover. Der har i hans stærke og sunde Natur og i hans Livsfølelse ikke været det ømme Punkt, der giver Sympati for den Oprejsning, den lidte Uret tager.

Dog een Lidelse har Hage i sin Ungdom kendt. Det er det unge Hjertes Sorg ved at se sine Idealer omstyrtede, sin Længsel efter store, handlekraftige Personligheders Indgriben skuffet, sin Utaalmodighed efter „en bristende eller bærende Daad“ frugtesløs. For første og sidste Gang i sit Liv gav han efter for denne Stemning, da han skrev disse Artikler. Sproget er farvet deraf, Tonen dirrer og skingrer deraf. Hans Haand er imod alle, mod Højres teoretiske Juristeri og Landstingets Stivsind i det Smaa men Slaphed i det Store, ikke mindre end mod Venstre og Folketinget. Han gør rent Bord, saa fuldkomment, at hans Hjerte faar Fred derved. Da han næste Gang træder frem og ved Valget i Januar 1879 stiller sig i Nykøbing paa Falster mod Rasmus Claussen, er han en helt anden. Gæringen er overstaaet, Vreden svalet af. Man ser hans senere politiske Skikkelse i Færd med at forme sig. Han taler sagligt, om praktiske Reforme, som en Fremskridtsmand: om højere Løn til Skolelærerne, bedre Undervisning, Jordlodder til Landarbejderne, Præmier for de bedst drevne Huslod-

der, Skoler til Oplæring i Mønsterdrift, altsammen Ting, Venstre siden har gennemført, — og falder. Claussen taler om Højreministerium, Venstreministerium, blandet Ministerium — og bliver valgt.

2.

Men medens Vinden ude paa Landet bar hen mod de storpolitiske Standpunkter, var der i Kjøbenhavn kommet en Bevægelse op af modsat Art. Den kom nærmest fra Højre. Dette Parti begyndte at føle, at Tiden var ved at løbe fra det og over til Venstre. For at standse det rindende Sand, gjaldt det om at komme af med Estrup og samtidig danne et nyt Parti, der læmpeligt skulde føre Kjøbenhavn bort fra det gamle Højre og standse det paa Glidebanen over til Venstre. Selv Ploug følte, at Estrup maatte blive Højres Ruin, og tilbød at lade „Fædrelandet“ gaa over paa liberale Hænder.

Hage, der imidlertid var flyttet fra Lolland til Kjøbenhavn, var med Liv og Sjæl med i denne Bevægelse. Nationalliberal Tradition og Mangel paa Sympati for Venstres Optræden stredes i hans Sind med Uvilje mod den Estrupske Reaktion og Misfornøjelse med Stilstanden i det offentlige Liv. Den samme blandede Stemning havde alt længe ytret sig paa Børsen, yderligere ægget ved en udæskende og overlegen Optræden fra Indenrigsminister Skeels Side. Og denne Misfornøjelse slog nu ud i et Forslag om Oprettelsen af et „Handelskammer“, for hvilket Hage blev valgt til Ordfører.

Det var i Marts 1881. Forslaget blev enstemmigt vedtaget og Hage paa staaende Fod valgt ind i Grosserer-societetets Komité. Hermed var Stødet givet til den politiske Bevægelse, der kaldtes „Børsoppositionen“ — den eneste Lejlighed, hvorved Børsen kom til at spille en Rolle i det politiske Liv.

Men dette Røre i det kjøbenhavnske Højre og Borger-skab viste sig hurtigt ganske overfladisk og kortvarigt. Hvis det havde været holdbart, vilde meget have set anderledes ud i den danske Politik, og Hage vilde paa et tidligt Tidspunkt været bleven en af dens ledende Mænd. Men Børsoppositionen gik i sin Moder igen; thi meget dybere laa Uviljen mod Venstre og Bønderne; da det blev Alvor og man skulde tage sit Parti, trak Fribytterne sig tilbage til de faste Geledder, „Fædrelandet“ i sin liberale Skikkelse maatte gaa ind, og Bevægelsens eneste Resultat blev det, at den banede Vej for Hages Valg til Folketinget. Eller rettere, Hage brugte den til at bane sig en Vej ind i Politiken og skabe sig et Vælgerkorps, anderledes sammensat end i det øvrige Land, et Vælgerkorps, der siden gennem mange Aar fulgte ham med en personlig Tillid, der er sjælden mellem en Kres og dens Rigsdagsmand.

I „Fædrelandet“ for 21. Maj 1881 læses følgende Opraab: „Til Vælgerne i Kjøbenhavns 7de Kres! Under-tegnede Vælgere i Kjøbenhavns 7de Kres, der ønsker at se Kresen repræsenteret i Folketinget af en næringsdrivende Borger af vor Midte, tillade os herved at opfordre de ærede Vælgere til ved det forestaaende Valg Tirsdag den 24de Maj at stemme paa Grosserer C. Hage.“

En næringsdrivende Borger af vor Midte! — saa uskyldigt maatte man gaa til Værks, for ikke at faa Oppositionsmærket paa sig. Men naar man ser paa Navnene, der staar under Opraabet, Detailhandlere, Høkere, Snedkere, Skomagere, Stolemagere, Urtekræmmere, med nogle ganske faa Grosserernavne og saa godt som ikke en eneste Akademiker, faar man et tydeligt Indtryk af noget Ikke-Nationalliberalt. Der er en saadan Afstand mellem disse Limpotter og Ansjosdaaser og den sortfrakkede og guldgalonerede Repræsentation af Professorer, Assessorer, Departementschefer og Officerer, Kjøbenhavn ellers satte ind i Folketinget, at man faar en stærk Fornemmelse af, at der under denne „næringsdrivende Borger af vor Midte“ stak en Oppositionsmand, der var ude for egen Regning for at samle sig Tilhængere af en ny Slags.

Hages Feltraab var „Fremskridt“, men iøvrigt gik han saa behændigt frem som muligt. Han fralagde sig enhver storpolitisk Tanke: Han vilde hverken stille sig for eller imod dette eller noget andet Ministerium. Men ogsaa i Politik er det Tonen, der gør Musiken. Og der var i denne Talers Tone en respektløs og selvsikker Klang, der lød fordægtig for alle gode Højreøren. Og saa gjorde han sig endog lystig over de helligste Spørgsmaal. Man havde hørt noget om, at han havde en Svagheit for Parlamentarismen, og satte en Mand ud paa ham med en Interpellation i den Retning. Han svarede, at det var en interessant Genstand for en Doktordisputats; han maatte med Beskedenhed erklære, at han ikke var poetisk Natur nok til at se ind i Fremtiden og gætte, hvad Muligheder der kunde udvikle sig af vor Forfat-

ning. Modkandidaten, den rigtige Estrupper, var nærmest fornærmet over det Hele. Humøret var paa Hages Side og derfor blev han valgt.

Det er morsomt at tænke sig denne unge københavnske Grosserer træde ind i det Folketing, hvor Katten var Herre i Huset og Hønen var Madamme, og altid sagde de: „Vi og Verden“. En Børsmand med Reformplaner i Hovedet, — en saadan Mand i Folketinget, han kunde ikke antages uden paa Prøve. Og Hønen sagde: Kan Du tale Højrepolitik? — Nej! Og Katten spurgte: Kan Du tale Venstrepolitik? — Nej! Ja vil Du saa holde din Mund!

Til at begynde med syntes det, som om Hage vilde følge Kattens og Hødens Raad. Han holdt sig meget tilbage, talte i den første Samling kun om saglige Spørgsmaal og altid akademisk, tørt og kort. For Hage og hans daværende Meningsfæller, Falbe-Hansen og Klein i Folketinget, Krieger og Ploug i Landstinget, gjaldt det nemlig om, officielt ikke at fortrække en Mine, samtidig med at de søgte at underminere Grunden for Estrup. Det lykkedes til en vis Grad ogsaa. Estrup led ved „Majforliget“ i 1882 sit Nederlag. Men Tingene vendte sig den modsatte Vej. Højre tog sig sammen, Matzen fik Kommandoen, Parolen blev givet: For eller imod, Bladtrudslerne begyndte, og inden længe stod der et absolut Højre overfor et absolut Venstre.

Dette blev Vendepunktet for Hage. Fra det Øjeblik af kastede han Forklædningen som „en næringsdrivende Borger af vor Midte“ og blev Oppositionsmand. Forinden havde han dog gjort et Forsøg paa at rejse et „liberalt Højre“ sammen med en Kres af Meningsfæller.

Der var bl. a. Octavius Hansen, Nyholm, Madvig, Fr. Salomon, Høffding, Deuntzer, Falbe Hansen, Fride-
ricia, E. Elberling, Kommandør Wulff, Overpostmester
Petersen. Men de fik ingen Tilslutning i Højrekrese.
Nyholms Kandidatur paa Frederiksberg i Foraaret 1883
blev Forsøgets eneste praktiske Udslag. Stiltiende, uden
noget Brud eller nogen Udmeldelse, gled Hage bort fra
Højre i Løbet af Samlingen 1882—83. Om Vinteren 1883
var han en af Talerne ved Stiftelsen af den liberale Væl-
gerforening, og ved Valget i Juni 1884 valgtes han som
Oppositionsmand.

I Efteraaret 1882 var Monrad blevet Medlem af Folke-
tinget, og den følgende Samling beherskedes i Virkelig-
heden af disse to, Monrad og Hage. Man kedede sig
lumsk i Folketinget. Efter at alle andre Undlivelsesme-
toder forgæves var prøvede, forsøgte Partierne nu at
kede hinanden ihjel. Langhalmen var tærsket ud, Hol-
stein og Rimestad, Berg og Lars Dinesen kunde ikke læn-
ger sige et Ord, de ikke havde sagt hundrede Gange før.

Da dukkede dette hvide Hoved op i Folketinget, først
paa Aldersformandens Plads, hvorfra han paakaldte en
„Fædrelandets Vaabenhvile“, og ved Siden af det, som
Ungdommen ved Siden af Alderdommen, Hage. Deres
Standpunkt var det samme. De vilde begge, at Venstre
skulde fordrive Ministeriet med et Fremskridtsprogram,
og de vilde en Løsning af Forsvarssagen.

Men var Standpunktet det samme, saa var Veltalen-
heden helt forskellig. Ligesaa gammeldags Monrad var,
ligesaa moderne var Hage. Vel havde han paa dette
Tidspunkt endnu ikke fundet den faste Form, hvori han
senere blev støbt ligesom i en Rustning, men han brugte

Ordet med Bevidsthed om dets Kunst, skarpt og vittigt, men samtidig, som en Arv fra sine Fædre, med pædagogiske og følelsesbevægede Udbrud. „Hvad han tør i Retning af Patos“, skrev Hørup om ham med en Sætning, hvori man føler hele det ironiske Menneskes maabende Forundring. „Han har en fængslende Tale“, skal Monrad have sagt første Gang han hørte ham.

I Samlingens Løb skrev Hørup i en Artikel: „Det er Hr. Hages Prøvefarter og hvad Biskop Monrad med et altfor rejsefærdigt Ord kalder sin „Afskedshilsen“, der har holdt Liv i Folketinget siden Oktober. Hr. Hage har haft den taknemligste Rolle. Folketingsmænd, der ikke har Lyst til at høre paa noget, har dog altid Lyst til at høre Vingerne gro paa en ny Mand, og Hr. Hages første og foreløbige Maal, at vinde fast Fod og et sympatetisk Øre i Folketinget, har han naaet hurtigere end noget andet Medlem siden Grev Holsteins Debut.“

Hages Tale ved Finanslovens første Behandling var denne Gang ligesaa storpolitisk, som den det forrige Aar havde været finansiel. Snart efter var han Ordfører for et Dadelsvotum mod Indenrigsminister Skeel i Anledning af den Kvægindførsels-Krig, denne Estrupske Statsmand havde paaført Sverrig og Tyskland. Interessantest er dog de to store Taler, han holdt i Forsvarssagen. Han talte for et skandinavisk Forsvarsforbund, overhovedet for Alliancer. Thi uden saadanne erkendte han Tvivlen i Folket for berettiget. Det er ham, der i denne Tale første Gang opkastede det Spørgsmaal: Hvad kan det hjælpe?, der siden, optaget af Hørup, fik saa stor Betydning.

Da Forsvarssagen ved anden Behandling blev standset

ved en Dagsorden, stemte Hage ganske vist mod denné, men han vendte hele sin Forbitrelse over dette Udfald mod Ministeriet. Han endte sin Tale saaledes: Det er en Regering, under hvilken den Anskuelse breder sig som et Lag af Skimmel over hele vort offentlige Liv, at det er Danmark bedre at raadne uden Parlamentarisme end at leve med Parlamentarisme.

Her har vi Begrundelsen af Hages Udvikling. Den blev bestemt af hans politiske Selvopholdelsesdrift. Han var i for høj Grad Livets og Tidens Mand til at kunne lægge sig til at dø under en Doktrin.

3.

Han var Tidens Mand i Kraft af den Lov, der gør, at Tiden finder de Mænd, den har Brug for. Og denne Følelse af at være kommen til Rette i Tidens Husholdning, at gro med midt i det groende Liv, lagde fra nu af Vækst i hans politiske Arbejde og gav ham Fasthed i at følge sit Maal.

Men hans Tid var endnu ikke kommen. Han var sig bevidst, at de Kræfter, der siden 1882 var sat i Bevægelse paa begge Sider, havde den elementære Styrke, som ingen menneskelig Kraft kunde besværges. Han forsøgte de sidste Muligheder, men var klar over, at hans Rolle overfor Statskupet kun var den, at være Tilskuer til en uafvendelig Naturbegivenhed. Det Mæglingforslag, han stillede i Finansudvalgets Møde den 31. Marts 1885, overdøvedes ogsaa helt af Elementernes Rasen.

Men var han Tilskuer, var han ikke blandt de Sorg-

løse. Der var jo i Tiden før Statskupet en vis Sorgløshed over det Hele. Man tænkte: Det sker ikke, eller hvis det sker, er det snart forbi. Midt i denne Troskyldighed dumpede pludselig en Dag Ordet „Riffel“ ned. Den Mand, der kom med Ordet, gjorde det uden synderligt Overlæg, og blandt Lederne fremkaldte det ogsaa kun den Hovedrysten, der ledsager en forstyrret Mands Tale.

Men Hage tog Ordet op. Han var uden Partibaand og benyttede nu sin Frihed til hensynsløst at raabe ud for alle Vinde, hvilken utilgivelig Letsindighed det vilde være af det store Flertal i Folketinget, der med velberaad Hu stillede Ministeriet Valget mellem en ydmygende Underkastelse eller et Forfatningsbrud, at det ikke forud gjorde sig klart, om Folket ogsaa havde Evne og Vilje til at sætte Magt mod Magt.

Talen blev holdt i den liberale Vælgerforening den 17. December 1884. Den hedder „Politiske Magtmidler“. Først omtales Venstres Kampmaade. Det vil „sejgpine“ Ministeriet bort. Dette ejendommelige Ord svarer til en Ejendommelighed i Folkets Karakter, nemlig den passive Udholdenhed. Denne Kampmaade bunder derfor dybt i det danske Folk, men den duer kun under den Forudsætning, at Modstanderne ikke bryder Loven. Og selv en skikkelig Huskat kan falde paa, naar man sætter den op i en Krog med en Kost, da at ryge lige i Øjnene paa En. Hvad saa?

Hage henviser da til den engelske Forfatningshistorie og til de engelske Statsmænds Udsagn. Han citerer Lord Broughams Ord, at Hovedhjørnestenen for den engelske Forfatning er Folkets Ret, — dets *Ret!* — til

Opstand. Dette gælder for ethvert frit Folk, det er Folkets eneste Magtmiddel overfor et Forfatningsbrud. Kun hvis Venstre vil gøre Brug heraf, er dets Politik forsvarlig. Og derfor, siger han tilsidst mismodig, var det maaske bedre for Folket at give efter fremfor at kræve helt ud den fulde Raadighed over sin Skæbne. Gid det ikke maa forlange det, uden ogsaa at have Viljen til at tage Følgerne deraf.

Som bekendt blev denne mismodige Røst, der løftede sig saa ensomt i det store Kor af æggende, frejdige Tilskyndelser, den sande Varselsrøst. Hvad der burde være en Skam, at fraraade et Folk at kræve sin Ret, blev her en Hæder, det eneste fuldt ud stolte Vidnesbyrd, som denne Tid kan overgive til Historien.

Selve Talen tilhører nu Historien. Men dens inderste Motiv, det Spørgsmaal, der mest har ængstet Taleren, har beholdt Gyldighed længe efter. Thi dette Spørgsmaal var det: Har et Folk som det danske Styrke nok til at bære den Ydmygelse, der ligger i at underkaste sig et Statskup? Hvis Hage skulde svare derpaa i 1914, vilde han næppe være i Tvivl om Svaret.

Han svarede ogsaa dengang straks derpaa, og dette er hans anden Tale om Provisoriet. Den blev holdt paa Rigsdagen om Efteraaret 1885 under den Forhandling, der gik forud for Finanslovens Forkastelse. Han sagde her: Det er Folketingets Pligt nu at sige Sandheden. Den Ret, vi ikke har, kan vi heller ikke udøve. Derfor nægter vi Finansloven. Det er ikke for at demonstrere, men for ikke at gøre os skyldige i en Løgn, for ikke tilmed at være foragtelige. Selv det værste Forlig, — f. Eks. at én Højrestemme skal regnes lig med to Venstrestemmer

— men med Garanti for, at det blev holdt, ogsaa naar det gik Højre imod, er bedre end at have en Ret uden Garanti. Thi det ydmyger Folket. Det giver det et Knæk, det ikke vil forvinde. Og et Folk, man behandler saaledes, af det vil man forlange, at det skal kæmpe, En mod Tyve, paa Liv og Død mod en ydre Fjende.

Det næste Aar laa Folketinget i fuld „ærlig og loyal“ Forhandling med Ministeriet om Finansloven. Det udøvede i fuld Gemytlighed den Ret, det ikke havde. Og i denne „Løgn“ maatte ogsaa Hage tage Del. Sikkert har han følt sin personlige Stolthed krænket derved, han har paa sig selv faaet at mærke den almindelige Demoralisation, han havde spaaet.

Thi Stolthed er den Stemning, der mest præger Hages Provisorietaler. Da Dr. Pingel hin Oktoberdag 1885 fik Ordet efter Hage, begyndte han: „Det forekommer mig, at der endnu i Luften vibrerer de sidste Toner af en skøn Musik, som jeg nødig vil forstyrre.“ Et Øjeblik stødes man af dette Udtryk: „En skøn Musik.“ Men ved Eftertanke forstaar man, at det, der har gennemtrængt denne Tale, har været en Tone af personlig Stolt-hedsfølelse, og at den har virket netop saadan — som en Tone, der klinger hen gennem Luften.

4.

7de Kres fik i hine Aar Navn af „Kjøbenhavns Barometer“. I denne Kres blev Valget tidligst færdigt, og naar Tallene fra 7de fløj ud over Byen, kunde dens politiske Vejrlig aflæses paa dem. I 1884 var det 7de, der

ved Valget af Hage meldte Byens Omslag fra Højre til Oppositionen. Og i 1887 meldte Hages Fald, at Provisoriet havde givet Højre Vind i Sejlene. Hans Genvalg i 1890 var atter en Barometer-Melding, og denne Gang det afgørende Tegn paa, hvad Vind og Vejr Kjøbenhavn vilde beholde i Fremtiden.

Hages Navn er derved blevet knyttet til Kjøbenhavn og han har faaet et Præg paa sig af en særlig kjøbenhavnsk Politiker. Sin Valgkres har han saa at sige skabt sig selv og formet efter sin Politik. Den har valgt ham først som uafhængig Højremand, derpaa som uafhængig Venstremand, endelig gennem mange Aar som en af Venstrepartiets ledende Mænd. Og dog var hans Stilling meget farlig i denne vanskelige Kres, hvor han var i dobbelt Ild mellem Amaliegade-Bredgade-Kvarterets ultra Højre paa den ene Side og Adelgade-Borgergade-Kvarterets ultra Socialdemokrater paa den anden. Men det var en af de Kresse, hvor Organisationen var ført igennem til det Punkt, hvor man kender hver enkelt Vælger i Kresen og ved, hvor man har ham.

Og efterhaanden som Aarene gik, udviklede der sig noget af et personligt Hengivenhedsforhold mellem Hage og hans Kres. Det blev en Æressag for Kresen at gennemføre hans Valg med stedse stigende Stemmetal. Der havde dannet sig en Livgarde af lokale Agitatorer med en Uhrmager i Spidsen, for hvem al Politik laa indenfor 7de Kres. Naar saa Valget var overstaaet, havde Hage den elskværdige Skik, at indbyde Kresbestyrelser og Stillere til et Aftenselskab, hvor de lokalpolitiske Interesser ret kom til Orde, og Værtens ellers noget afmaalte Væsen aabnede sig paa en vindende Maade.

Lokalpolitiker var dog det sidste, Hage vilde være. Altid talte han i sine Valgtaler med Foragt om dem, „der i Tide og Utide skræpper op om de kjøbenhavnske Særinteresser“. Der var ogsaa i denne Mand, hvem den kjøbenhavnske Storborgertype tilsyneladende paa saa udpræget Vis var i Kødets baaren og i Klæderne skaaren, en Mangesidighed i Erfaring og Dannelse, der maatte give hans Politik et mere omfattende og samlende Maal end det, som baade de liberale og de demokratiske Politikere her i Landet havde sat sig. Der var meget, der „gik op“ i Hage. Han, der i sine yngre Dage paa én Gang havde været Artilleriløjtnant, Handelsmand og Videnskabsmand, der paa én Gang var Kjøbenhavnerv, havde siddet i Provinsen med en stor Kornforretning, og gjort lange Rejser i Udlandet, var noget af den Generalnævner, en Statsmand gerne skulde være. Ogsaa paa en anden Maade. Han var kommen til sit Standpunkt ikke ad doktrinær Vej, men ad Erfaringens. Da han var ung og saa Folketingets Flertal sammensat som et rent Bondeparti, strittede han imod dets Krav paa Magten. Men da Bonden tog Borgeren med sig, da Studenten og Arbejderen kom til, da Erfaringen altsaa viste, hvor Tyngdepunktet laa, da bøjede han sig for den politiske Tyngdelov.

Det eneste politiske Parti, der havde Vanskelighed ved at gaa op i Hage som Generalnævner, var Socialdemokratiet. Her manglede noget, en Samfølelse, et fælles Sprog, hvad ofte gjorde Forholdet vanskeligt, selv om Partiet i sluttet Trop paa Valgdagen gav Hage sine Stemmer. Selv Hages Fordragelighed og fine Takt under Forhandlingerne, hvorved Klammeri altid blev und-

gaaet, tirrede mere end den afbødede. Naar ved et af de forberedende Møder i Tømmerkroen i Adelgade hans senere Banemand, Snedker Smidt, i en halv Time havde udgydt den socialistiske Vredes Skaaler over hans Hoved, rejste Hage sig smilende og sagde: Jeg havde ventet et ordentligt Synderregister, men naar der ikke ligger os andet imellem end disse Bagateller, som Hr. Smidt har fremdraget, føler jeg mig beroliget. Eller en anden Gang, da han havde imødegaaet et dundrende Angreb, tilføjede han: Men nu sidder de Herrer Socialdemokrater og smiler lumsk i Skægget og tænker ved sig selv: Han er godt gal, at han vil staa der og gøre sig saa megen Umage med et Forsvar. Ved disse Finter blev de firkantede Modstandere afvæbnede. De vidste i deres Forbløffelse ikke et Ord at svare — og ærgrede sig dobbelt bagefter.

Og trods denne brede Natur og mangesidige Interesse ikke et Gran af Dilettantisme. I højere Grad end nogen anden samtidig Politiker har Hage tværtimod skarpt og bevidst samlet og udviklet sin Evne indenfor en bestemt Begrænsning. Reelt indenfor det finansielle, formelt indenfor det parlamentariske. Fra første Færd var han det selvskevne Emne til Posten som Finanslovsordfører. Og efter fra 1884 at have været menigt Medlem af Finansudvalget uden andet Mandat end det, en Gruppe Løsgængere gør sig en Glæde af at betro et Talent, opnaede han ogsaa i 1895 dette Hverv, til hvis Røgt ingen anden i Folketinget kunde gøre ham Rangen stridig.

Som Parlamentariker er Hage en af de faa blandt vore Politikere, som kan kaldes saadan i europæisk Forstand. For at tage det Mindre først, er Hage altid i sine

Udtryk strængt parlamentarisk, og det kunde ikke falde ham ind at tale om andet end netop den Sag, Formanden har sat under Forhandling. Husets Forretningsorden er ham hellig og ukrænkelig. Uden nærmere Undersøgelse tør man dristigt paastaa, at han aldrig er bleven kaldt til Orden. Han talte dernæst kun om Ting, han forstod sig paa, og han lod hellere være at tale, om det saa skulde være en hel Samling igennem, end han nøjedes med et Opkog af det alt sagte. I Samlingerne 1883—84 og 84—85, hvor Forhandlingen efterhaanden indsnævredes til Ordfører-Taler, var han omtrent taus. Men dette er det mindre. Det afgørende er, at hvor den ene afleverede et Agitationsnummer ud til Vælgerne, den anden docerede i et akademisk Foredrag, atter en anden procederede som en Prokurator eller moraliserede som en Pædagog eller turnerede som en Klopfægter eller gjorde Løjer som en Skydebroder, — dér holdt Hage altid Stregen, den fine Streg, der mellem alle disse mange Former for Ordets Brug afmærker den særlige Form, der passer til Ordskiftet i et Parlament.

Som Taler var Hage en af vore ypperste. Efter Hørrups Død og Holsteins Bortgang var han paa Rigsdagen den første Taler blandt vore Politikere. Sammen med disse to udgjorde han i sin Tid en „Trio“, — „de tre H'er“, som det hed i Højrepressen —, der i Venstres Trængselstider var en Rigdom, der paa en paa-faldende Maade stak af mod den Vanskæbne af usle Kaar, hvori den Sag, de var Talsmænd for, var stedt.

Taleren Hage synes at have haft to Perioder, en ungdommelig og en moden. Som Begynder havde han adskillige Mangler. Han vilde i ét Aandedræt appellere til

Følelsen og overbevisning med de tørreste Grunde, han brugte altfor mange Billeder om den samme Ting og forfulgte ofte saadanne, ikke helt vellykkede Billeder saa vidt, at de gik i Stykker derved. Han anvendte ogsaa altfor mange fremmede Ord, baade fra det videnskabelige og det selskabelige Sprog.

Men snart strøg han denne ungdommelige Ham af sig og fandt sin sikre Form. Han manglede original sproglig Begavelse, det skabende paa første Haand, det, der giver Sproget Farve og Saftighed. Men manglede hans Sprog Friskhed, besad det til Gengæld Klarhed; hele hans Fremstilling var som en smidig Kæde, hvor Led følger sig til Led med logisk Naturlighed. I sin modne Alder opgav han helt det følelsesbevægede, ja syntes endog at vogte sig derfor med formelig Sky. En Paavirkning fra Hørup var her kendelig. Hans Forbilleder synes at have været engelske Tænkere, de, der forstaar Klarhedens Kunst. Hage var klar i den næsten anmassende Grad, som har irriteret Nietzsche hos Stuart Mill og hvormed han har lavet den morsomme Aforisme: Stuart Mill oder die beleidigende Klarheit. Hans Stemme var spinkel og spids, desværre skæmmet af den Næselyd, der giver et Præg af Fornemhed, men der var en saadan Energi i den, at den trængte igennem som en Klinge. Hans Sikkerhed var overordentlig, baade Ordets og Hukommelsens. Aldrig saa man ham paa en Talerstol med Papirer foran sig. Selv naar en Række Talere havde svaret ham, tog han ikke sin Tilflugt til Notater. Og ligesom han aldrig tabte Traaden, tabte han heller ikke Sindets Ligevægt. Selv under Valgmøderne i 7de Kreds i 1903, da Angrebene paa ham

blev over al Maade personlige og hadefulde, afvæbnede han halvt sine Angribere ved sin gennemførte Elskværdighed.

Hages Fortrin var mange og store. Hans Mangel var en enkelt, men den vejede tungt. Han manglede Sympati. Han manglede den Understrøm, der gør Sindet bevæget, og hvis Bevægelse forplanter sig som Ring udenom Ring. Hans Følelse manglede Produktivitet, det, der gør Mennesket til Menneskets Ven. Han kunde skaffe Love, sætte Sager igennem, finde Vejen, der førte til Maalet, men han har ikke kunnet skabe et Parti, end ikke en snævrere Kres af Tilhængere. Der var altid noget af et tomt Rum udenom ham og mere Kulde end Varme i hans Væsen. Han har været en mønsterværdig Ordfører, en klog Taktiker, en udmærket Minister og Lovgiver, men ikke en Fører.

Denne Svaghed staar i Sammenhæng med Hages almindelige politiske Syn. Hans Afstamning fra Liberalismen gjorde ham til Individualist, og han var en Skeptiker overfor de politiske Idealer. Blandt de Taler, han har holdt udenfor Rigsdagen, er der et Par, hvori han paa en mere personlig Maade har lagt sit Syn for Dagen. Han mener, at demokratisk Følelse og Tankegang meget vel er forenelig med Ufrihed, og at omvendt aristokratisk Følelse er en uundværlig Betingelse for det sande Frihedssind. Det politiske Selvstyre kan efter hans Mening kun grundlægges paa den Enkeltes Frihedssind, hans personlige Stolthedsfølelse, hans Respekt for Andres Overbevisning, hans praktiske Uafhængighed i de mange enkelte Tilfælde. Han tror dernæst ikke paa Ligheden som Idé, men kun paa det Maal af Lighed, som

fører den ned til det Niveau, hvortil den historiske Udvikling er kommen i det givne Øjeblik, enten det er den højere Borgerstands, Mellemstandens eller nu sidst Bondestandens.

Den, der anlægger en saadan historisk Betragtning, mangler ét: Forargelsen. Og uden Forargelse ingen Paa-virkning paa den store Mængde. Og den, der hævder den personlige Overbevisning og den Enkeltes Friheds-sind som de højeste politiske Dyder, vil rent menneskeligt ikke være grov nok til at være Partimenneske og derfor heller ikke som Politiker have Anlæg til at blive Stifter og Leder af et Parti.

5.

Efter Valget i 1890 traadte Hage ind i Folketinget paa samme Standpunkt som han forlod det i 1887, tilhørende Oppositionen, i Samarbejde med Venstregrupperne, men staaende udenfor dem.

Denne Stilling udenfor Partierne havde i mange Henseender været mere formel end reel. Ved Siden af Venstregrupperne eksisterede der „den samlede Opposition“, der ogsaa omfattede de Uafhængige og holdt sine egne Partimøder. Men den var paa den anden Side givet ved Forholdenes Natur, fordi der ikke var nogen Venstregruppe, i hvilken Hage vilde føle sig hjemme. Hans Syn paa Tingene faldt i meget sammen med Holsteins, og hvis han havde været indenfor Grupperne, vilde han maaske ligesom denne være bleven klemt til Døde af Gruppekrigen.

Nu havde han tilmed det Held ved sit Fald i 1887 at være udenfor det Hele i de tre for Folketinget og Venstre dybest ydmygende Aar. Derved blev han ogsaa fritaget for at have noget at gøre med „det gode danske Smør“. Men ikke saa snart havde han igen indtaget sit Sæde, før han faldt ned i „Sammensmeltningen“.

Hage var paa en Maade begyndt sin politiske Bane som en Sammensmelter. Det Parti, som det i Begyndelsen af 80erne var hans Drøm at danne, var netop et „Mellemparti“. Naar han blev en Modstander af „Sammensmeltningen“, var det altsaa ikke, fordi han er en principiel Modstander af et Mellemparti.

Men der er mange Maader at danne et saadant Mellemparti paa. Hages Mellemparti skulde være et, der søgte sin Ret og sin Styrke til begge Sider. Men det Mellemparti, de Moderate søgte at danne, vilde netop være sig selv nok. Det vilde snævre sig ind, materielt i agrariske Interesser, ideelt i det grundtvigske Livssyn. Det vilde lige saa meget støde fra som trække til, ja at lukke ude til de rigtige Sider var egentlig Bevægelsens Hovedformaal.

Hages Fordragelighed, Grundegenskaben hos ham som Politiker, maatte frastødes af den hensynsløse Uvilje, Sammensmelterne viste mod „Brostenene“, som det hed dengang, og som det altid hedder, naar det gælder at skærpe Bondens Øre for Modsætningen mellem hans Marker og „Staden“. En Politik af denne Beskaffenhed var lige saa langt fra Hages Ideal af et Mellemparti som Bergs Parlamentarisme havde været fra hans parlamentariske Ideal. Det var Umodenheden paa en anden Maade. Han, Tilhængeren af det engelske libe-

rale Parti, i hvilket netop mange Modsætninger rummedes, kunde i denne Sammensmeltning kun se en Kariatur af et Mellemparti.

Hans Respekt for Forhandlingens Saglighed og Argumenternes Betydning maatte desuden gøre ham ganske tilovers under den parlamentariske Lock-out, de sammensmeltede Magter efterhaanden erklærede i Folketinget. Han stod op og holdt sine timelange Taler, talstærke, argumentrige, udarbejdede paa Grundlag af et omhyggeligt Studium og omhandlende de Spørgsmaal, der interesserede ham mest, Told og Beskatning, og han talte ud i den tomme Luft. Lovenes Indhold, ja deres Ordlyd, var nøje aftalt i Forvejen.

Da Hage paa Sammensmeltningens første Skabelsesdag som den første Hovedtaler tog Ordet om Sukker og Ølloven, lige efterat Estrup i en kort Erklæring havde udtalt Haabet om, at dette Forslag maatte „smelte sammen“ med et andet Forslag, han vilde forelægge i Landstinget, syntes han endnu at befinde sig i den Vildfarelse, at et Stykke Toldlov var til Forhandling. Hans Tale struttede af toldpolitiske Betragtninger, og der var ikke et politisk Ord deri. Kun var han den første, der i denne Tale forsøgte at bestemme Virkningen i social Henseende af en Omlægning af Told paa Sukker til Skat paa Øl, og mærkeligt nok bestemte den som utvivlsom antidemokratisk. Paa Forhandlingens sidste Dag laa som bekendt Told, Skat og Omlægning begravede dybt under de store politiske og moralske Opgør mellem Grupperne, og tilbage stod Hage med sine Tal i saglig Ensomhed. Da han anden Gang, 5 Maaneder senere, talte om denne Sag, begyndte han udtrykkelig med at er-

klære, at den Tale, han vilde holde, og som i Tidenden fyldte 21 Spalter, holdt han kun af Hensyn til den Revision af Loven, som engang, sent eller kort efter dens Vedtagelse, maatte ske — og ogsaa skete.

Alligevel var det i dette Tidsrum, at Hage fæstnede sin personlige Anseelse i Folketinget og erhvervede den politiske Indflydelse, der senere ved Reformpartiets Dannelse gjorde ham til en af dets Ledere. Der er tre Perioder i Hages politiske Liv. I den første vandt han Tingets Øre som begavet Taler. I den anden vandt han Autoritet ved sit praktiske Arbejde. I den tredie vandt han Tilid som politisk Leder.

Dette er altsaa det andet Afsnit. Der blev rømmet op i Folketinget i disse Aar. Ved Holsteins Bortgang, Bergs Død og Hørups Fald blev Bevægelsen blandt Medlemmerne mindre midtpunktsøgende end før. Denne Forstyrrelse kom Hage til Gode. Han begyndte at øve Tiltrækning, at bringe Afvigelser ind i de gængse Baner. Det lykkedes ham straks i Samlingen 1890—91 at tvinge alle Partier sammen i en enkelt Bane. Støt og uanfægtet af det storpolitiske Spektakel førte han Frihavsloven frelst gennem Tinget. Og han rejste omkring denne store Sag baade i Udvalget og under Forhandlingerne i Salen en Stemning af fælles Aand og sympatetisk Forstaaelse, der aabenbart gjorde godt til alle Sider. „Det er saaledes, som det er gaaet i dette Udvalg, at jeg kunde ønske, at enhver Forhandling foregik her i Salen,“ udtalte Berg ved anden Behandling. Og de Moderates Ordfører, Har. Holm, gentog det Samme: „Jeg tror, at hvis man vilde behandle alle Sager saaledes, vilde man oftere kunne naa, hvad man i denne Sag har naaet, nemlig at staa enig.“

Og som han i denne Sag og ved Behandlingen af Konsulatsloven var alle Partiers Ordfører, slog han efterhaanden ned paa alle Emner, i hvilke der ikke laa politisk Krigskontrabande gemt. Han styrede om fra Krigshavn til Krigshavn og lossede og ladede sine neutrale Sager. Selv overfor Forliget hejste han ikke det samme Blodflag som Bergianerne og Hørupperne. Han troede ikke paa Legenden om Hørups hvide Uskyld og Bojsens sorte Forræderi. Han virkede imod Forliget, talte og stemte imod det, men uden Forargelse og uden Skældsord. Han vilde et Forlig, baade af Hensyn til den finansielle Elendighed og den politiske Demoralisation, Statskuppet bredte om sig. Men han vilde *kun* et Forlig, der *skabte et Retsgrundlag*. Hvad han anklagede de Moderate for, var ikke det, de gjorde, men det, *de ikke gjorde*. De bragte efter hans, som det senere viste sig, fejlagtige Opfattelse ingen Forfatning tilveje, lod sig nøje med betydningløse Garantier, overlod Resten til Fremtiden og lod hver beholde sit Standpunkt. Hvad han anklagede Højre for, var dets Begærlighed. Det burde have vist den Forsigtighed, som man efter en gammel Købmandsregel skal vise overfor en Forretning, der er *for* god. Det burde have betalt med den Pris, et Forlig var værd, nemlig en Forfatning.

6.

De, som kan huske.saa langt tilbage, vil huske, hvor ringe et Indtryk paa den offentlige Mening Reformpartiets Dannelselse gjorde, navnlig i Kjøbenhavn. Til Over-

vindelse af den Afslappelse, der fulgte ovenpaa Forligstidens Spænding, skulde der en kraftigere Kulør end den, der prægede dette Blandingsparti. Bergianerne stod blegt i Farven, de af Alberti anførte „15“ var mistænkte for deres nærliggende Fortids Skyld, og i Resten af de slagne Hørupper og løsgaaende Kjøbenhavnere ragede kun eet Hoved op, Hages.

Og var Partiets Tilhængere ikke imponerede, saa var Modstanderne det endnu mindre. Det Parti skal vi snart faa sprængt, tænkte de Moderate. Det er netop en Opgave for en Diplomat som mig, at lirke Spliden ind i dette uensartede Parti, tænkte Baron Reedtz-Thott. Men hvad de andre ansaa for en Svaghed, betragtede Hage som en Styrke. For ham var dette Reformparti efter dets S sammensætning noget nær det ideale Parti. Og omvendt, for Partiet var Hage i Kraft af sin Fordragelighed noget nær den ideale Mand. Ved Hjælp af den blev han i Stand til at hævde sin Stilling som tredie Leder af Partiet og anden Ordfører for Finansudvalget, jævnbyrdig I. C. Christensen og Alberti. Havde han pukket paa Magten, var han blevet den lille, thi Tallet paa hans Tilhængere i snævrere Forstand var kun lille i Forhold til de andres. Havde han sat Særinteresserne som det første, var det gaaet ligesaa. Thi naturligvis var de Love, hvorom Interessen samlede sig, fortrinsvis Reformere til Gunst for Landbefolkningen.

Under disse Forhold var det et Held for Hage, at den offentlige Mening i Hovedstaden ikke satte noget stærkt Tryk paa. Alt medens han indadtil søgte fast Fod i Partiet, kunde han udadtil stikke Piben ind. Han holdt i alle disse Aar kun en eneste Tale udenfor Rigsdagen.

Det var derfor ikke videre træffende, naar Bojsen netop i denne Periode rettede den Anklage mod ham, at han satte en god Tale over en god Lov. Dette kunde siges om Hørup, men Hage kunde med god Samvittighed sige sig fri for at være hvad Bismarck kaldte en „Schönredner“. Han tilbageviste ogsaa Bojsens Beskyldning. Han gjorde det spøgefuldt med Trops Ord om Juraen og de kønne Piger: De gør saa vist ikke hinanden Skade.

Resignation er overhovedet for Hage en politisk Dyd af første Rang. *Magten*, dens Sødme og Glans, frister ikke hans Forfængelighed, han er tilfreds med at have *Indflydelse*. I Evnen til at underordne sig ser han et Bevis paa et Folks politiske Modenhed. Hans Hu staar til et „liberalt“ Parti, et Begreb, der hidtil har været og stadig er fremmed for den danske Politik med dens evige Strid mellem „radikalt“ og „moderat“.

Som ægte hjemmegjort Politiker havde Reedtz-Thott sat hele sit Haab til, at disse to uforligelige Racer skulde søge hver til sin Fold, saa snart Hyrden blæste paa sin Fløjte. Med ringe Interesse sad han derfor og hørte paa Hages politiske Taler ved Finanslovens første Behandling 1895 og 1896. De lød saa fremmedartede i hans Øre; hvor var Blodets Røst, hvor var Hyrdens Fløjte? Hage talte om at bringe Forfatningen paa Fode, at dette var Ministeriets Mission, at Tiden var gunstig dertil, fordi intet Parti mere var helt mægtigt og intet helt afmægtigt. Han er udenfor det Hele, tænkte Reedtz-Thott og svarede ham med en Række intetsigende Talemaader. Da gjorde Hage et Kup. Han bagbandt ham i hans egne Garn. Med Rigsdagstidende i sin Haand foreholdt han ham — som det hedder i Retssproget, naar en Forhørs-

dommer sætter en Delinkvent til Vægs — Sætning for Sætning, at der ikke var et aabent og ærligt Ord i, hvad han havde sagt om sit Forhold til Provisoriet. Diplomaten var fanget i sit eget Diplomati, nu gjaldt det Æren. Og æresforpligtet maatte han sige de Ord, der beseglede hans Fald i Landstinget, at han ingensinde vilde gøre Brug af Provisoriet.

Faren var forbi, men nu kom den trælse Tid under de to sidste Højreministerier, hvis Svaghed var saa stor, at Hage næsten følte det uridderligt at angribe dem. Han befandt sig tilsidst i den for en Politiker dræbende Situation, hvor man overhovedet ikke befattede sig med den egentlige Politik. Kun en eneste Gang talte han i disse 4 Aar Politik paa Rigsdagen, og han indledede denne Tale med en Undskyldning. Det sidste Aar talte han, Finanslovens ene Ordfører, overhovedet slet ikke ved Finanslovens første Behandling.

Fra tidlig Morgen til silde Aften sad Hage i disse Aar i Kasernen og gennemarbejdede den store Mængde Lovforslag, som Folketinget gjorde færdige og sendte op i Landstinget. En Oversigt over de Forslag, han i disse Aar holdt Taler om, er oplysende om, hvilket Arbejds-læs en ledende Rigsdagsmand maa trække. Der er Statsobligationer, Borgerrepræsentantvalg, Patentvæsen, Optagelse af Statslaan i Udlandet, Brændevinsskat, Konsuler, Fredningsbestemmelser for Fiskeriet, Statsbanetakster, Grundlovsforandring, Ministeransvarlighed, Skibsregistrering, Ølskat, Forandring i Frihavnsloven, Meterloven, Margarine, Sølov, Invalideunderstøttelse, Telegrafer, Telefoner, Helligdagslov, Checks, Varemærker, Neutralitet, Handelsdepartement, Gedser-Fær-

ge, Statsbaneanlæg, Forandring i Alderdomsloven, Ulykkesforsikring for Arbejderne, Jordlodder for Landarbejdere, hemmelig Afstemning, borgerlig Vielse — og først og sidst Skattelovene.

Ingen dansk Politiker har i den Grad som Hage maattet døje Hverdagens graa Stemningsløshed og tørre Kost. En Kunstnernatur eller kamptørstig Sjæl havde næppe holdt dette beskedne Slid ud. Men Hages tørre Taalmodsnatur krævede mindre Lys og Sol for at trives i det politiske Liv end en Holstein eller Hørup. Og til Gengæld var det for ham et Lyspunkt, Dag for Dag at se Samarbejdet mellem de uensartede Bestanddele i Reformpartiet, københavnske Radikale, grundtvigske Bønder, Bergs, Hørups, Høgsbros og Albertis Folk, vokse sig fastere og forberede Sejren.

„Og saa kom det tilsidst, som alting kommer, naar Mænd er faste og rolige“, — disse Ord fra Brandes' Bog om Disraeli, som Hage anførte i sin Tale ved Sammenkomsten efter Sørgehøjtiden for Hørup har lydt i hans Øren i disse Aar. Det kommer tilsidst.

Og da det saa kom, kom det dog ikke i den Aand, som Hage havde haabet. Allerede under Venstreministeriets Dannelse saa han det gamle Spøgelse fra Venstres Ulykkesaar vise sig paany og varsle ondt for Fremtiden. Og som Forholdene udviklede sig, kom Valget for ham snart til at staa imellem selv at sprænge Partiet eller overlade Sprængningen til de andre. Han valgte det sidste.

Denne Hages Holdning gjorde hans Stilling i Ministeriet og i de følgende Aars Politik grumme vanskelig. Han havde nu faaet den samme Opgave, som Holstein i Fortiden havde haft, at holde Gruppestriden nede.

Det gik ham ogsaa paa samme Maade som Holstein, han var ikke fuldt „paalidelig“ for nogen af de rivaliserende Parter og havde derfor ikke fast Fodfæste til nogen af Siderne.

Dertil kom, at der nu var kastet et nyt Stridens Æble ind i Forholdet mellem Land- og Bydemokratiet. Næmlig Skattelovene. At gennemføre disse Love var næppe Hage et helt behageligt Hverv. I adskillige Henseender stemmede de ikke med hans Anskuelse, og havde han staaet paa bar Bund, havde de faaet et andet Udseende fra hans Haand. Naar det blev sagt, at han i disse Aar „ikke sagde ét politisk Ord,“ er dette dog en Overdrivelse. Ved Finanslovens første Behandling 1903 sagde han tværtimod et meget kraftigt politisk Ord om Nødvendigheden af, at Bybefolkningen blev repræsenteret i Rigsdagen i et til dens Styrke virkeligt svarende Forhold. Men denne Udtalelse var ganske vist det eneste Tilløb til en aktiv Optræden fra hans Side. Mere og mere fik hans Adfærd den passive og uundgaaelige Skæbnes Segl paa sig. Han gled ud af den liberale Vælgerforening, ud af Indflydelse paa den Presse, der stod ham nærmest, ud af Samarbejdet med det næste Slægtleds politiske Mænd.

Men medens Knokkelmanden saaledes stod og ventede paa ham med sin Le, udrettede han i Administration og Lovgivning store Ting. Mange vigtige Love har skrevet hans Navn ind i Lovtidende. Foruden Skattelovene Loven om Personbanegaarden i Kjøbenhavn og om Statsbanernes Ordning, Loven om Kristiansborgs Genopførelse, om Statslaanefonden og om de store Anlæg paa Jyllands Vestkyst og ved Skagen.

Det er ikke noget Tilfælde, at mange saglige Debatter og mange Love er knyttede til Hages Navn. Thi for ham er al Politik Praksis, ikke Agitation. Derfor interesserede det militære Spørgsmaal ham ikke paa den partipolitiske Maade som det interesserede andre demokratiske Politikere. Han vilde ikke bruge det som en Løftestang for den demokratiske Politik og ikke som en Kile til at sprænge et bredt frisindet Parti. Og af samme Grund har han altid holdt de moralske og religiøse Spørgsmaal paa saa lang Afstand af Politiken som muligt.

Da Hage ved Reformpartiets Sprængning og Ministeriet I. C. Christensens Dannelse kom ud af den aktive Politik, antog alle, at hans Fraværelse kun vilde blive midlertidig. Da han oppe i Ministerialbygningen afleverede Finansministeriet til Vilh. Lassen, lod han ogsaa til denne falde et Ord om, at naar man havde indaandet politisk Luft saa længe som han, var den blevet noget af en Livsbetingelse for En.

Frivilligt er han altsaa ikke gaaet ud af det politiske Liv. Han er bleven holdt udenfor. Og naar et saa stort parlamentarisk og politisk Talent som han er blevet sat paa Pension endnu i den kraftige Alder, naar ingen har haft Brug for ham, naar alle har haft Raad til at undvære ham, er det et Bevis paa, hvor lidt dansk Politik regner med *Begavelsen*. Aldrig har man mærket noget Suk af Længsel efter at faa denne fremragende Parlamentariker tilbage til Kamppladsen. Snarere et Suk af Befrielse over, at være bleven ham kvit. Han stillede sig baade ved Folketingsvalget i 1906 og i 1909, men man kappedes fra Reformpartiets og det radikale Partis Side om at tage Afstand fra ham, gøre ham til en for egen

Regning kæmpende Løsgænger. Begge de Fløje, hvori hans gamle Parti var blevet sprængt, har vraget ham ved Kongevalg til Landstinget.

Han har for det første været for selvstændig, for personlighedspræget for den danske Politik. Dernæst har han ikke haft den tilstrækkelige *Basis i Vælgerbefolkningen*, hverken socialt eller geografisk. Da det personlige Tillidsbaand mellem ham og Kjøbenhavns 7de Kres var slidt i Stykker, og den Snedker, der gennem flere Valgperioder under utaalmodig Knurren havde overladt ham Kronen, fandt Tiden kommen til selv at tage den paa sit Hoved, var der i det hele Land ikke en Valgkres, der passede for Hage. Han var ikke *haandgangen Mand*, og naar han ikke var det, slog de Radikale Haanden af ham. Ifølge Dannelse og Personlighed havde han hjemme i deres Lejr. Det var ogsaa dem, der skyldte ham mest. Det Bergske Venstre havde han brudt med, da han afviste I. C. Christensens Tilbud om at overtage Finansministerpladsen i hans Ministerium. Berg havde han altid haft en inderlig Uvilje mod, fordi han var *Vælgerpolitiker* i højeste Potens.

Han var ikke Hørupper, ikke Bergianer, ikke Grundtvigianer. Han var ikke Sjællænder, ikke Fynbo, ikke Jyde. Hans politiske Betydning havde ligget deri, at han var den samlende Haand i et Parti, i hvilket en kortere Tid alle disse Navne og alle disse Landsdele gik op. Da der skulde sværges til et bestemt Navn og løses Sognebaand til et bestemt Sogn, var der ikke længer Plads til en Mand som ham.

v' Pingsel

PINGEL

1.

HANS Moder var en Datterdatter af den berømte Skuespiller Michael Rosing, af hvem ogsaa Michael Wiehe var et Barnebarn. Det lyder halvt paradoksalt paa Grund af den store Afstand mellem deres Livs ydre Baner, at tale om Slægtskab mellem Pingel og Michael Wiehe. Alligevel er der et tydeligt Slægtskab imellem dem i Karakter og Sind. Den, der læser den paa Indtryk fra Drengaaarene hvilende og af ungdommelig Begejstring baarne Skildring af Michael Wiehe, som Edv. Brandes har givet i sin Bog om dansk Skuespil-kunst, og hermed sammenligner sine egne Indtryk som Dreng og Yngling af Pingel som Lærer og Taler, vil blive slaet af de mange beslægtede Træk. Man lægger ikke blot Mærke til Ordet „en Asket“, hvormed Brandes slutter sin Skildring, men man kan næsten paa hver Side finde sjælelige Bestemmelser, som ligesaa vel passer paa den Lærde, der paa Talerstolen aabnede sin i Studerekammerets Ensomhed formede Sjæls Højhed for en Vælgerforsamling, som paa Kunstneren, der paa Scenen for et Teaterpublikums Øjne skabte legemlige Skikkelser af den høje Fantasierden, hvori hans Sjæl levede. Og

det virkelighedsfjærne hos Wiehe, der lagde en Afstand mellem ham og Omgivelserne og rykkede Tilskuerne over i en anden Verden, var det ikke netop det samme, hvorpaa den betagende Virkning af Pingels Veltalenhed beroede? Folk har af Selvsyn skildret denne Virkning saaledes, at de Modstandere, der ved et Mødes Begyndelse hujede og raabte op mod ham, endte med at staa ganske stille, maabende med aaben Mund overfor den Patos, hvoraf hans Ord var baarne.

Det slægtsbestemte hos Pingel rækker imidlertid meget videre end hertil. Det højromantiske i hans Slægtsarv var blandet med andet Blod. Først med demokratiske Anlæg. Af den første store Bondepolitiker, vort Land har haft, Tschernings Forgænger og Lærer, J. C. Drewsen, var Pingels Moder en Datter. Dernæst med en udpræget Sans for Naturen. Den havde han arvet fra sin Fader, der var Naturvidenskabsmand. Der er saaledes en sjælden fin og rig Race i denne Mand, en mærkelig Krydsning af Anlæg i vidt forskellige Retninger. Krydsningen har været saa stærk, at den næsten synes at have sprængt Pingels Personlighed eller gjort ham tvivlraadig med Hensyn til sit Kald. De tre slægtsbestemte Anlæg har ført hans Liv i tre forskellige Retninger. Men een Ejendommelighed holder i hvert Fald sammen paa disse Forskelligheder og sætter sit Mærke fast paa hans Personlighed. Han har dybe Rødder i Fortiden, i dens Poesi, i dens Naturvidenskab, i dens idealistiske Politik. Han minder i den Henseende om Julius Lange og staar paa samme Maade som han i en Mod sætning til Brandes og Hørup.

Pingels egen Dannelse var human og som Pædagog

tog han afgjort Parti for Aandsvidenskaberne mod Naturvidenskaberne. I de Stridsskrifter, han i Slutningen af 70erne udgav mod Latinskolen, rettede han netop i Humanismens Navn sit Hovedangreb mod den ved Loven af 1871 indførte Tvedeling af Undervisningen, som han betegnede som „et Inhumanismens Indgreb i den lærde Skole“. Men ved denne Lejlighed erklærede han for sit eget Vedkommende, at han, hvis han kunde leve Livet om, helt vilde have ofret sig for Naturvidenskaben.

Kærlighed til Naturen er da det inderste Instinkt i hans Natur. Sine bedste Dage som Dreng har han levet i Dyrehaven, naar han i Sommerferien var i Besøg hos sine Morbrødre paa Strandmøllens Papirfabrik. Men ikke blot Træer og Planter har været hans Venner. Hans allerbedste Venner er de mineralske Væsener, mærkelige Stene, Vulkaner, Krystaller, Bjærgarter. Det fortælles om ham, at han 7 Gange passerede München uden at se Byens Kunstsamlinger, saa stærkt droges han af Bjærgene. Efter Mineralierne er saa Dyrene komne til at staa hans Hjærte nær. Han holdt engang paa Rigsdagen under en Forhandling om Zoologisk Have en Tale til Gunst for disse sine Venner, og da man gjorde den Indvending mod hans Ønske om at faa den zoologiske Have nedlagt eller omdannet til en naturhistorisk Anstalt, at Studiet af de vilde Dyr altid havde været af stor Betydning for Kunsten, svarede han ganske uanfægtet og som en naturlig Ting: Jeg sætter Dyrene over Kunsten.

Gik han saa videre fra Dyrene til Børnene, paa samme Maade som mangan en Kunstner er gaaet Vejen fra Dyrenes til Børnenes Verden? Det forholder sig næppe

saa. Det var tværtimod modstræbende, tvungen af ydre Omstændigheder, og med en Følelse af at gøre et langt Skridt bort fra sin Vej, at denne menneskefjærne Mand blev Lærer. Men én Gang gjort fik dette Skridt afgørende Betydning for ham selv og for de Elever, han blev Lærer for. Man kan vistnok sige, at det stærkeste Indtryk af hans Personlighed, slugt med hele den Modtagelighed, saadanne bløde Drengesind er i Besiddelse af, er opbevaret af dem, der var Elever i Metropolitanskolen i de Aar, han var dens Lærer. Han var Skoletidens Oplevelse for disse halvvoxne Dreng, det varigste Minde, de tog med sig fra den ellers af Madvigs Aand helt beherskede Skole paa Frue Plads.

Pingel var Lærer i Græsk, Latin, Dansk og Oldnordisk. Han var kun Lærer i de to øverste Klasser. Idet Eleverne rykkede op i denne Skolens øverste Afdeling, fik de, ved at faa ham til Lærer, netop det Indtryk af at være blevet voksne, som de skulde have. Og den, der fra denne Undervisning gik over til et Fagstudiums Udenadslæren, havde nærmest Følelsen af, igen at være blevet degraderet til Skoledreng. Han stod fremmed for alt, hvad der hørte til Drengenevordigheder, Eksamensængstelser, Drengenes Krig mod Skolen, men han blev for sine Elever en Sjælefører, en Hermes Psyko-pompos, der førte dem til en højere Verden af Poesi og Sans for ideelle Formaal og Samfundsopgaver. Han tog det drengede ud af Disciplenes Forhold til Kundskaben ved selv at gøre baade Madvigs Grammatik ikke mindre end „Kern og Krebs's Læsebog“ til Genstand for kaad Spot, og han tvang endelig med Skarphed Selvstændigheden frem gennem sine danske Stiles Form, der

ikke gjorde det muligt for Disciplene at undgaa at sige deres personlige Mening.

En rigtig Latinskolelærer delte som Regel Klassen i to Racer, et Aristokrati af de lærenemme, intellektuelt udviklede og tidligt modnede Drengene fra de æstetiske Hjem, og et Proletariat af en mere kropslig Natur, med hvem Madvigs Syntaks egentlig aldrig burde gøre sig gemen. Pingel derimod saa paa Drengene med en Naturforskers Øje, han botaniserede i Menneskenaturen og forstod, at ogsaa Varieteterne paa Fuksebænken havde deres Værdi ligesaa godt som dem paa Duksebænken. Og naar han saa ud over hele Klassen, havde han noget af den samme Følelse som i Zoologisk Have: Dyr i Bur, en Dressur efter et naturstridigt System, trætte, forkuede Ansigter.

Det var Sansen for Naturen og Harmen over dens voldelige Behandling, der inspirerede Pingel til hans første Optræden i det offentlige Liv, hans Angreb paa Latinskolen og Madvigianismen. Hvad han har skrevet om denne Sag vil altid bevare sin Betydning i den lærde Skoles Historie som Grundlaget for hele den Bestræbelse, der senere, da Pingel selv havde faaet et større Virkefelt, blev ført videre af andre Kræfter, om Resultatet end blev et andet og mere radikalt Brud end Pingel havde ønsket. Men til Forstaaelse af Forfatteren er det interessant at se, at hele Begrundelsen af Anklagen er støttet paa Naturen. Madvigianismen er for ham et naturstridigt Princip, et Hysteron-Proteron, som han kalder det, fordi den har gjort det, som Naturen har bestemt til at være det andet, Abstraktionen, Analysen, til det første. Af samme Grund fik han, skønt

Videnskabsmand, tidlig Sans for den Grundtvigske Folkeoplysning, netop fordi dens Princip var at gøre det til det Første, som Naturen selv havde bestemt dertil, det umiddelbare Syn paa Tingene. Der var ogsaa i Pingels egen Undervisning i Metropolitanskolen noget højskoleagtigt, og manges en Højskolemand, der var falden ind i Klassen i en af Pingels Latintimer, vilde ikke have troet at være i den „sorte“ Skole. Thi hvad var det, her gik for sig? Var det Latin? Hvor var Cicero „de officiis“? Den laa under Bordet, lukket til for denne Dag, og over Gulvet gik Pingel, læsende højt af et af de danske Digterværker. Med den danske Poesi, med Oehenschläger, Paludan-Müller, Drachmann var det, at han, skønt dansk Literaturhistorie slet ikke dengang var Fag, overrislede Latinens tørre Hede, og lærte Drengene at elske denne Poesi, der samtidig trængte ind til hans egen Sjæl og vakte andre Klange i den end den klassiske.

2.

Det gamle Grækenland svandt længere bort for hans Bevidsthed, og det moderne Danmark dukkede op. Naturen blev ikke blot den mineralske Verden, Planter og Dyr, men ogsaa Menneskenaturen, Ungdommen og Folket. Den ensomme Mand længtes efter at træde i Forbindelse med Menneskene, han længtes efter at gaa til Havet og blive vis.

Hvad vilde han, Grækeren, blandt Barbarerne? Ætlingen af Fortidens Aandsaristokrati blandt Talmajestæ-

tens Tilhængere? Romantikeren blandt Realisterne? En Fremmed var og blev han ogsaa i det Parti, hvoraf han blev Medlem, en Mand, hvis Naivitet indbragte ham Skuffelser, hvis Idealitet tjente til som en Renhedens Kappe at trækkes over de Manøvrer, hvoraf der er saa mange i det politiske Liv, men en Mand, som det netop derfor var godt at anbringe i Spidsen ligesom de hellige Billeder, de gamle Ægyptere, naar de drog i Krig, anbragte foran deres Slagorden. Bagefter havde han ogsaa selv, maaske i overdreven Grad, Følelsen af, at det var gaaet ham som den Skikkelse fra Eventyrene, der uden at være sig sin fornemme Herkomst bevidst er sat i Tjeneste hos et simpelt Herskab. Af denne Følelse udsprang den blodige Vrede, hvormed han senere hævnede sig.

Men alligevel indtog en Natur som Pingel i det hele og store sin rette Plads, naar han, skønt en Mand midt i Fyrrene, med ungdommelig Iver hilsende den moderne Bevægelse og sluttede sig til den. Det var jo et Puds, Skæbnen spillede Deltagerne i denne Bevægelse, at de fleste af dem havde tykt med romantisk Gemyt. Deres Holdning overfor Fortiden og de Drømme, hvori Fremtiden aabenbarede sig for dem, var ægte Romantik. De saa den ydre Verden som et Spejlbillede af deres egen indre Verden, idealiserede Folket og troede, at det vilde virkeliggøre deres Idealer og belønne dem for deres Ofre, akkurat som deres Fædre paa Grundlovens Tid havde gjort. De troede paa Forfatningen som deres Fædre havde troet paa Thyras Vold, overvurderede sig selv, undervurderede i grænseløs Selvfølelse deres Modstandere og gik i denne Rus til at vove det Yderste. Hvor

skulde en Romantiker vel være andetsteds end midt i denne Skare?

Men hvor skulde samtidig en Naturalist af det Omfang og den dybe Overbevisning som Pingel være andetsteds end i fuld Opposition til de Nationalliberale, særlig til deres udenrigske Politik. Der var tysk Blod i hans Aarer og tysk Sympati i hans Hjerte, han havde i Kriegen mistet 2 Brødre, men hvad der dog især oprørte ham ved Ejderpolitiken var dette, at den var en Krænkelser af Naturens Ret, som i Folkenes Liv er det samme som Nationalitetsprincippet.

Det er nu glemt, hvor stor en Plads i den offentlige Strid inden Forfatningsbruddet dette Spørgsmaal optog. I denne Strid tog Pingel Hovedparten af Angrebet, og han førte det med en Fasthed i Begrundelsen og en rolig Kulde overfor hele Tyskerhadet, som i disse Aar, hvor Magten i den akademiske Verden endnu tilhørte Højre, var af stor Betydning og meget bidrog til at flytte den moralske Magts Tyngdepunkt fra Højre over til Venstre. Der eksisterede paa det Tidspunkt endnu ikke noget indflydelsesrigt Venstreblad i København, hvori der kunde skrives med Virkning, og Kampen maatte derfor væsentligt føres mundtligt, paa Studentermøder. Paa disse Møder var Pingel som Regel Ordfører, og Ryet om hans Veltalenhed trængte snart fra Hovedstaden ud i Landet. Den stille Mand blev en kendt Personlighed, der fra mange Steder fik Tilbud om et Rigsdagsmandat.

Men samtidig voksede der fra den modsatte Side en forbitret Stemning op imod ham. Pragerfredens Artikel V var netop slettet, Universitetet havde, for at undgaa at indbyde Tyskere, indskrænket sin 400-Aars Fest til

at være skandinavisk, Forholdet til Tyskland var det saarest Punkt af alle, og her stod saa denne Mand op, ikke en Degn, ikke en Bonde eller Bondefører, ikke engang en Grundtvigianer, men en Videnskabsmand af Navn, og erklærede sig for Pangermanist, talte med Fordragelighed og Sympati om Tyskerne som vore Aandsfrænder, ja paastod endog, at vi havde mishandlet den tyske Befolkning i Slesvig. Da Pingel efter et Par Aars offentlig Optræden blev afskediget som Overlærer ved Metropolitanskolen, nævnedes blandt Grundene hertil ikke noget om denne Sag. Man beraabte sig paa religiøse Hensyn og en mystisk Deltagelse i det tyske Socialdemokratis Møde i Kjøbenhavn. Men utvivlsomt har ogsaa det nationale Hensyn opflammet Kultusminister Scaevenius til denne Kraftudfoldelse.

Pingels Optræden i den store offentlige Strid begyndte med den saakaldte Nytaarsfejde 1880. Efter at Drachmann og Schandorph havde turneret paa Vers mod Ploug i Anledning af nogle Anmeldelser, kom Pingel frem, meget beskeden, som En, der hørte til Reserven, men han udvidede det temmelig tomme Pindehuggeri om Realisme og Romantik til et helt Opgør over Plougs offentlige Færd. Hans Artikler fra denne Strid er samlede til et lille Skrift. Men allerede i de to Pjecer om Latinskolen havde han ved den Ramme, han havde sat udenom de saglige Betragtninger, vist sig som den Mand, der i Længden ikke kunde blive staaende paa Fagmandens Stade.

3.

Der taler til os fra disse første Sider, Pingel har skrevet, et helt andet Menneske end den forpustede og fremfusende Agitator, han i den offentlige Mening blev gjort til. Begivenhedernes Hvirvel rev ham længere ud paa Agitationens Strøm end hans Natur kunde bunde. Hans tynde Hud gjorde ham saa følsom for den overspændte Situations oprivende Indtryk, at der ved bevægede Lejligheder undslap ham enkelte voldsomme Ord. Disse Ord gik da fra Mund til Mund og gav ham et forkert Stempel.

Thi Demagog vilde han mindst af alt være. Det ubeherskede var nærmest af legemlig Art, det uforbeholdne skyldtes hans Sandhedskærlighed, men i hans Aand var der et moderat Anlæg, og hans Bestræbelse gik ud paa at forsoner. Han vilde udjævne Modsætningen mellem de forskellige Arter af Dannelse i Folket. Derfor giver han sit Angreb paa Latinskolen den Indledning, at det skyldes Ønsket om at mildne Folkepartiets bitre Had mod den „sorte“ Skole og omvendt aabne Øjnene hos de videnskabeligt dannede for Højskolernes Betydning. Han stiller mod Madvig Grundtvig som den større Pædagog, ja som det eneste pædagogiske Geni, Danmark har frembragt, og regner ham det til Ære, at den demokratiske Bevægelse her i Landet ikke har taget den materialistiske Retning som i andre Lande.

Hans første politiske Opgave blev da naturligt den, at bringe den studerende Stand og Bondestanden til den gensidige Forstaaelse, som Fortiden havde forspildt.

Paa dette Punkt manglede der desuden en ledende Mand paa Venstres Side. De litterære Folk var ikke skaarne for Tungebaandet. Drachmann, Schandorph, I. P. Jacobsen var ubrugelige paa en Talerstol. Og Hørup og de andre politiske Førere virkede endnu overvejende i Landbefolkningen og havde som altid Hænderne fulde af den indbyrdes Strid.

Pingel tog da den ledige Plads. Han, der som ungt Menneske havde holdt sig udenfor Studenterlivet, blev nu en Studentertaler. Naar man ser tilbage paa denne Strid, der drejede sig om, hvorvidt en Bonde skulde have Adgang til Studenterforeningen som Taler, have Lov til at betræde den Helligdom, som hed „Studenterforeningens Talerstol“, den, der stod under Pallas Athenes Beskyttelse, er der maaske nok noget komisk ved Sagen. Men i denne Storm i et Glas Vand rummes der dog et Stykke dansk Historie og især et stort Stykke af Pingels Historie. En Dag indfandt der sig i hans Studereværelse to Venstre-Studentere, den ene lille, skarp og ilter, den anden høj, rund og sindig, Repræsentanter for de to Typer i den danske Folkenatur. Det var de to senere Politikere, Vilh. Lassen og Joh. Ottosen. De vilde bede Pingel om at blive Studentersamfundets første Formand.

Fra det Øjeblik, han havde sagt Ja hertil, greb Begivenhedernes Strøm ham og førte ham med sig. Et Aar efter var han afskediget fra Metropolitanskolen og havde dermed faaet den mest indtrængende anbefaling til Venstre, der kunde tænkes. Han var vel da den mest populære Mand i Landet, tiljublethet naar han viste sig paa en Talerstol, som f. Eks. den Aften, den liberale Vælgerforening stiftedes, med et Bifald saa øredøvende som

aldrig før eller siden er hørt, et Skrig af Tak og et Skrig af Vrede. Et Aar endnu, og han var valgt til Folketingsmand i Aarhus og havde føjet Jyllands Hovedstad, den gamle Højrerede, som den anden Juvel ind i den Sejrskrone, Venstre vandt eller troede at have vundet ved Valget i 1884.

Men forinden han som Rigsdagspolitiker begyndte det mest ulykkelige Afsnit af sit Liv, havde han som Formand i Studentersamfundet to indholdsrige og for ham selv vistnok lykkelige Aar i den lange, lave, af daarlige Petroleumslamper belyste og af Tobaksrøg forpestede Sal i Badstuestræde, hvor han prægede saa mange unge og ældre Mænd med sin Tale og holdt alle „Samfundets“ Foretagender over Daaben, som en fornøjet Gudfader, altid med en aandfuld Lignelse, en historisk Paralel eller et Sindbillede fra Naturen.

Hans Fortrin som Taler og Skribent beroede ikke mindst derpaa, at han raadede over et stort Forraad af Lignelser fra Naturen og Historien. De store og i hans produktive Sind personligt optagne Kundskaber fra saa forskellige Verdener udsmedede han som Taler paa denne billedlige Vis, og han opnaaede derved en Form for det folkelige Foredrag, som ingen anden magtede, og som de mange, der i Nutiden dyrker dette Fag uden Spor af Begavelse derfor, burde have kendt.

Pingels Originalitet kom stærkere frem i Tale end i Skrift. Som Skribent holdt han sig væsentligt til den akademiske gammeldags Fremstilling med temmelig lange Perioder og anden Vidtløftighed. Men ogsaa her glæder man sig ved fortrinlige, slaaende Billeder, og man føler altid den bevidste Sprogets Kender. Dialek-

tiken er stærk og gennemført med stor Taalmodighed. Skribenten Pingel har altid sig selv i sin Magt, inden han sætter Pen til Papiret, han farer ikke løs paa sin Modstander men gør tværtimod Indrømmelser til et vist Punkt i Terrænet, beregner overhovedet godt den polemiske Virkning. Dette ytrer sig ogsaa som en villet Nedstemthed i Tonen, en Tilbagetrængthed, bag hvilken Lidenskaben kun latent er tilstede. Alle hans Stridsskrifter, mod Madvig, mod Ploug, mod Hørup, har virket stærkt ved disse Ejendommeligheder, og naar Hørup mente, at dette var et mod ham særlig udtænkt Fif, skyldtes det Mangel paa Kendskab til Pingels tidligere Stridsskrifter. Hans Forfatterskab er kun af ringe Omfang, der har ingen ret Udholdenhed været hos ham i Pennens Brug. Det er mærkeligt, at den, der har givet en saadan Menneskeskildring som den af Zoologen Schiødte i „Tilskueren“, kun har leveret dette ene Arbejde af den Art. Og en populær-videnskabelig Skribent, der har givet et kulturhistorisk Brudstykke som det, der er nedlagt i det lille Skrift om Ravet, har heller ikke udnyttet sin Evne i denne Retning. Han burde have givet os en græsk Kulturhistorie.

Men som Taler var han utrættelig, og her har han skabt fra Nyt af, af sit Væsens Ejendommelighed, som en Kunstner. Faa Mennesker skulde af Naturen synes saa lidt skikkede til Taler som denne forlegne og sky Mand, der følte sig ilde tilmode i en Selskabssal og havde Særlingens Angst for at give sin Person til Pris. Men naar han stod paa Talerstolen var det, som han strøg hele denne legemlige Ham af sig og skød en ny Ham af lutter Sjæl, en Sjæl, hvori der var Sikkerhed, Myndig-

hed, til Tider Vælde. Hans Stemme kunde skælve, men det var ikke af Talerskræk, thi Ordene kom med det eksklusive Stempel paa sig, ligesom tilraabte ham indefra. Hans Udtryk var ikke gennemarbejdede hjemmefra, men formede af Øjeblikkets Stemning; Talens Indhold var derimod bygget over et fast Skema. Der var som Regel megen Argumentation i hans Taler, og man mærkede tydeligt Videnskabsmanden, der vilde overbevise, mere end Agitatoren, der vilde bevæge og tilskynde til Handling. Men Tænkeren var tillige Moralist, derfor blev Taleren Patetiker. Nogle paastod, at han mindede om en Lægprædikant, andre, der maaske studerede ham dybere, at der over hans Talekunst netop var noget bevidst, der bragte hans Nedstamning fra Scenens Kunstnere i Erindring.

Nogen Begavelse for den egentlige parlamentariske Forhandling havde Pingel derimod ikke. Der var noget i det parlamentariske Maskineri og dets Disciplin, som det springende og uberegnelige i hans Natur kom paa tværs af. Og denne i mange andre Henseender taktfulde Mand havde Vanskelighed ved at tilegne sig den parlamentariske Tone. Han var under hele sin Rigsdagstid et „enfant terrible“ i Folketinget, en af dem, der henhørte under Formandens Jurisdiktion i særlig Grad. Han greb ogsaa hyppigt Sagerne an fra et for højt, eller rettere, fra et for pædagogisk eller profetisk Standpunkt. Saaledes spændte han Begrebet „det danske Folk“ saa stramt, at det undertiden brast og slog over til at lyde som en svulstig Talefigur. Der var heri noget, der mindede om en romersk Borger fra Republikens sidste Tid, om Brutus ved Cæsars

Lig. Folketingets Sal udvidede sig for Pingels Bevidsthed til det antike Forum Romanum, og han talte saa med Følelsen af Folkets umiddelbare Nærhed og derfor paa samme umiddelbare Maade som i den fjærne Tid, da Bogtrykkerkunsten endnu ikke var til. Af samme Grund omdannede den enkelte Sag sig for ham til et Symbol paa noget mere, enten det nu var Kongemagtens Forhold til Folket eller Folkets Forhold til Videnskab og Kunst.

Men trods denne Ubehjælpssomhed skar han adskillige Gange tværs igennem Vrøvlet lige til Bunds i Sagen. Da der allerede to Aar efter Statskupet var Manøvrer igang om at genopføre Kristiansborg, og Edv. Brandes havde kaldt ham Romantiker, fordi han havde henvist til Ruinens symbolske Betydning, svarede han med disse simple Ord: Naar man bygger, lægger man under Bygningens Fundament en Kapsel og i denne et Dokument med Meddelelse om, hvem der bygger, hvorfor man bygger o. s. v. Han spurgte nu, hvad Folketinget havde tænkt at skrive paa dette Papir. En anden Gang, under en militær Forhandling, kom han ind paa vort Kongehus' Giftermaal og den Fare, der laa i, at vi efterhaanden blev besvogrede med alle Prætendent-Fyrstehuse i Europa, baade det Cumberlandiske og det Orleanske. Han tilføjede da den ramme Spot, at der nu kun var een Prætendent i Europa tilbage for en dansk Prinsesse at blive gift med — Paven. Men naar han ved samme Lejlighed sammenlignede „den lille noble Hær“, Danmark burde have, med den hellige Skare i Theben, eller naar han en anden Gang, ved Behandlingen af et Forslag om Universitetets Lønningsforhold, fandt ud, at

et Stykke af den gamle pythagoræiske Filosofi havde fundet Plads i Forslaget, fordi 3-Tallet gik igen i de enkelte Fakulteters Professorpladser, eller naar han paa Grund af en særlig national-historisk Mystik vilde undtage en Bevilling til Ribe Domkirkes Istandsættelse fra de Bevillinger, der kunde gives en Provisorie-Minister, — saa rystede de jævne Tingmænd paa Hovedet, og han selv tabte sit Terræn.

I Polemiken var Pingel derimod blandt de allerførste, og under de store Opgør mellem Partierne stillede hans Optræden tidt Førernes Ord i Skygge. Saaledes under det store Sammenstød mellem de to Sider af Oppositionen i Vinteren 1890—91. Her formede han en Række Sætninger og Udtryk om sine Modstandere, der blev huskede paa Grund af deres næsten ordsproglige Styrke og rejste Lidenskaben højt paa begge Sider.

Paa den saglige Side af Forhandlingen havde han naturligvis mindre Indflydelse. Dog har han ogsaa her Fortjenester, som ikke bør glemmes. Paa et Tidspunkt, hvor man blandt hans nærmeste Meningsfæller var fuldt optaget af at lave Storpolitik paa Smørret, gennemførte han som Ordfører under store Vanskeligheder Loven om Universitetets Udvidelse med Annekset i Studiestræde, det botaniske Laboratorium i botanisk Have, og den store Bygning paa Hjørnet af Sølvgade og Voldgade til kemisk Laboratorium og mineralogisk Musæum. Aaret i Forvejen havde nogle Bemærkninger af ham givet Anledning til en ny Statsinstitution: Danmarks geologiske Undersøgelser. Af Undervisningsspørgsmaal har han ligeledes stor Fortjeneste. Saaledes skylder Reformen af det juridiske Studium ham det første Stød fremad. Det

er ogsaa Pingel, der først foreslog at ende Krigen om det æstetiske Professorat med den „Fredsslutning“, som mange Aar efter virkelig fandt Sted.

Endnu en anden Interesse var Pingel særlig Repræsentant for, nemlig den jydsk e. Her var han en Efterfølger af Tscherning, hvem han ogsaa paa anden Maade har enkelte Berøringer med. Det lykkedes ham ikke at faa Rigsarkivet lagt i Aarhus, men han holdt ved denne og andre Lejligheder store Taler om at gøre Aarhus til det andet Centralpunkt for Landets aandelige Interesser, og sammenlignede de andre jydsk e Byers Misundelse mod Aarhus med Forholdet mellem Josef og hans Brødre.

4.

Men under alt dette bredte Nederlagets Demoralisation sig over Rigsdagen og gjorde efterhaanden Pingel til en ganske ensom Mand i den uhyggelige Kaserne. Snart kastede han sig ind i en bitter Kamp for at bringe Enighed til Veje, snart sank han sammen i dump Fortvivlelse. Saaledes gik han omkring derinde i dette blandede, omkring en Baare forsamlede Ligfølge, ene med sin sørgmodige Alvor midt i den glade Gemytlighed, der straks bændede sig ved Gravøllet, ørkesløs og stundesløs, medens de andre var i fuld Gang med at skændes om Boets Opgørelse.

Hans første Fornemmelser synes at have været en Række Opvaagnelser af samme kuldegysende Slags, som adskillige Andre oplevede, men som paa ham maatte

virke endnu stærkere, fordi han saa Tingene paa saa nært Hold. Af hans Tale i Folketinget, da Rigsdagen første Gang var samlet efter Forfatningsbruddet, fremgaar det, at han havde tænkt sig Begivenhedernes Gang saaledes: Først Finanslovens Nægtelse i Folketinget, saa Befolkningens Nægtelse af at betale Skatter, derpaa Ungdommens Vægning ved at møde paa Session, og saa endelig, naar der intet Mandskab var i Kaserne, aktiv og fysisk Modstand.

Men Førerne vilde aldeles ikke denne planlagte Modstand. Det revolutionære har fra først af ligget i den Grad udenfor deres Plan, at de ikke engang fik Lejlighed til for sig selv at prøve, hvor langt deres Mod gik. Alene af den Grund gaar formodentlig Pingels senere Beskyldning mod dem for personlig Fejghed for vidt. Berg skal jo i det afgørende Øjeblik have ønsket at undgaa Forfatningsbruddet. Og Hørup, der var Hovedmanden for at hindre ham heri, vilde Provisoriet og Modstanden derimod netop kun for den Agitations Skyld, der laa deri, som det bedste Middel til at rejse Befolkningens moralske Kraft, gøre Hadet mellem Overklassen og Underklassen endnu stærkere, og skaffe det rørte Vand, hvori der var bedst Fangst for hans Anskuelse.

Knap vaagnet op til dette allerede temmelig skærende Dagslys fik Pingel nu et nyt Syn at se, der stillede Situationen i et endnu grellere Lys. Han havde med Rette ventet et ubrødeligt Sammenhold af de forskellige Vægstregrupper overfor Provisoriet. Men uforknytte forfulgte Førerne lige fra Statskupets første Dag deres personlige politiske Formaal og fortsatte med forøget Styrke den indbyrdes Krig og Konkurrence. Udadtil mod

Befolkningen havde Partiet eet Ansigt, præget af den ærlige Harme over Provisoriet, men skjult for Befolkningen viste dette Ansigt helt andre og ganske anderledes markerede Træk — Træk af indbyrdes Had, Misundelse og personlig Egoisme.

Enhver kan sige sig selv, hvor oprørt en Mand som Pingel er blevet over at faa dette Syn tvunget ind paa Livet af sig hver Dag. Han var begyndt med en oprigtig personlig Hengivenhed for Hørup og med en ligesaa oprigtig Forargelse over Berg, der dengang var „Overløberen“. Men Bergs aabne og vindende Personlighed tiltrak snart Pingel og samtidig frastødte Hørups mistænksomme og forbeholdne Væsen ham. Det romantiske hos Pingel var mere i Slægt med det brusende hos Berg end med den Romantikens Bagside, Hørups Væsen udtrykte, skønt der i denne Bagside, hvad Pingel ikke havde Øje for, netop kom noget frem, der var ægte dansk, og hvori det sjællandske og det jyske kunde mødes. Da Berg og Hørup senere atter fandt hinanden, advarede Pingel i en af sine Taler „det strænge og gammeldags, det satte og rolige Vestjylland“ mod at indgaa Forbindelse med sin efter hans Mening i Hørups Personlighed og Virken legemliggjorte Modsætning. Hørup stod da for Pingel som en „Kjøbenhavnneriets“ Mand. Hvad der her forvirrede hans Dom, var det, at han gjorde Hørup til eet med hans Blad. Han saa ikke, at der ved dette Blad var andre og stærkere Indflydelser end den, der kom fra Hørup.

For at modarbejde Hørups Indflydelse virkede Pingel stærkt med til at faa „Europæere“ og „Danske“, som det dengang hed, samlede i eet Parti under Berg som For-

mand. Det lykkedes — eller mislykkedes. Thi Enheden var rent formel. Indenfor gik Gruppepolitiken sin Gang snarere værre end før, og snart sprængte Berg sig fra. Fra det Øjeblik tabte Pingel om ikke sin Sympati for Berg saa dog sin Tillid til ham som Fører.

Under alt dette „tiggede“ Pingel, som han senere sagde, i Partimøderne om Sammenhold. Han udarbejdede Forslag til en ny Ordning af Partiet, men de Menige klumpede sig sammen om Førerne, skræmmede af disses Myndighed, indspundne i fælles Interesser, politisk afhængige af Blade, angste for at blive fordrevne fra Valgkresen. Og udenfor stod Pingel. Han havde ingen journalistiske Forretningshensyn at tage, han sad ikke som en Burre paa sin Valgkres, var ogsaa for fri og stolt til at lade sig bruge som Agent for andres Affærer.

Han havde i sin Ensomhed og Udsprængthed en Lidselsfælle, som han ogsaa fattede stor Sympati for. Det var Holstein. Højest forskellig fra Pingel i Naturel havde Grev Holstein det tilfælles med ham, at de begge ingen Gruppeinteresser havde. De arbejdede for Sagen, for det Heles Vel, ganske uforretningsmæssigt. De gik ogsaa begge frivillig deres Vej.

Men én stor Forskel er der mellem dem. Holstein gik sin Vej i Stilhed, uden et eneste Ord til Anklage mod sine fordums Partifæller. Om der i hans Indre ingen Anklage var, det faar staa hen. Om der i hans Indre ingen Tvivl om Skylden var, det faar ogsaa staa hen. Maa-ske var der af begge Dele ligesaa meget hos ham som hos Pingel. Men han var, man kan maaske sige for „storsnudet“ til at indrømme det.

Hertil kom en politisk Forskel mellem disse to Mænd. Holstein vilde holde Moralen udenfor den politiske Strid. Pingel vilde ogsaa som Politiker være sig selv: Moral-Mennesket, Tyranhaderen, den, der siger Sandheden.

5.

Ældre Medlemmer af Studentersamfundet vil huske en Aften i Vinteren 1890. Ved Siden af Talerstolen Pingel med en Bog i sin Haand, — Edv. Brandes' Fortælling „En Politiker“. Tilbage i Salen alle de fra „Samfundet“ kendte ældre Ansigter, den gamle Garde, trykket og taus. Men nede paa de forreste Pladser, under Anførelse af Hr. Gustav Esmann, hele den unge Garde, „alt hvad der er ungt og rankt“, uden nogen trykkende Følelse, men tværtimod sprækkefærdige af Fnisen og Grinen.

Dette var det første Optrin i det Pingelske Opgør. Den Bog, han her angreb, indeholdt uden det ringeste Gran af Medfølelse eller Smærte, tværtimod med tydelig Skadefryd, en Skildring af, hvilken Hanrej-Bestilling det i alle Henseender er, at være demokratisk Politiker, naar man ikke hører til Førerne. Man narres af alle, af sin Kone, af sin Ven, af sit Folk, af sine Førere, og man fortjener det ikke bedre. Som Modstykke var opstillet et Individ, halvt Snyltedy, halvt Rovdyr, i hvem Læseren skal se den sejrige Helt, og efter hvis Type ogsaa adskillige af Forfatterens Elever havde uddannet sig.

Der var i denne Bog vendt op og ned paa hele det Standpunkt, der efter Pingels Mening havde været det

litterære Venstres, og som han selv i nogle Bladartikler efter Ploug-Fejden havde formuleret. Han greb derfor denne Lejlighed til et aabenlyst Brud med sine fordums litterære Venner, kastede Ansvarret fra sig, brød ud.

Det næste og egentlig politiske Opgør fandt Sted i Efteraaret 1890, da Øl- og Sukkerloven var til første Behandling i Folketinget. Atter denne Gang var det især mod Edv. Brandes, Pingel rettede sit Angreb. Det var et af de mest lidenskabelige Øjeblikke i vor parlamentariske Historie. Der havde Natten forud været et langvarigt Nattemøde, „en Eksperimentets Nat“ kaldte Pingel den, fordi han mente, at man havde eksperimenteret med Tingets Værdighed. Nu laa atter Dagens Lys over Forhandlingen; Nattens „vinkransede Faun“-Stemning var slaaet om til en meget ædruelig Tømmermands-Stemning, som passede udmærket til den Tale, Pingel holdt. „Dagen derpaa“ kunde den hedde.

Dette Sammenstød mellem Pingel og Brandes var ikke en Turnering af den Slags, der ofte finder Sted mellem Medlemmer af en parlamentarisk Forsamling, og hvori der, selv naar det gaar haardest til, altid er et Stykke af den kvantvise Fægtning mellem Kilian og Marcolfus. Denne Gang var det Alvor. Thi dette Opgør var en Episode i den Strid, der aldrig synes at skulle hvile her i Landet, formodentlig fordi den bunder i en Modsætning mellem to Anlæg i Folket, den Modsætning, hvorom de største Digterværker i vor Litteratur handler, ligefra „Aladdin“ til „Lykkeper“. Og det var ikke døde Klinger, der krydsedes her, hvor to jævnybyrdige Begavelser stod overfor hinanden, Pingel med større Talekunst og Dybde i Tanken, men Brandes stærk

ved det praktiske Arbejde og den Organisation, han havde tilført Venstres Sag.

Med denne Tale brød Pingel endeligt med sine gamle Meningsfæller og gik som Politiker over paa den moderate Side. Han havde allerede om Sommeren, faa Dage før Holsteins Udtræden, „sagt Husbond op“ i sin Valgkres. Han følte sig aabenbart nu lettet. Hans saarede Hjærte fandt Lise ved at være kommet ud af et Forbund med Mænd, som han følte som sine Fjender. Hans trætte Sind fandt Hvile ved Tanken om, at det snart skulde kaste den politiske Byrde fra sig. Og hans moralske Følelse fandt sig tilfredsstillet ved den Ydmygelse, Venstre nu stod overfor: at maatte ende en Strid, der var begyndt saa letsindigt og ført saa ynkeligt, med en paa tarvelige Vilkaar indgaaet Overenskomst.

Men ikke ulig D. G. Monrad følte han, trykket af Nederlaget og Spørgsmaalet om sin egen Andel deri, Trang til at gøre Regnskabet op paa en mere samlet Maade. Hvad Monrads „politiske Drømmerier“ betød for ham selv, eller Goldschmidts „Livs Resultater“ eller Pontopidans „Lykkeper“ — et „ad se ipsum“ — det blev nu for Pingel det lille Skrift, „Et politisk Tilbageblik“, som han udgav i Efteraaret 1891.

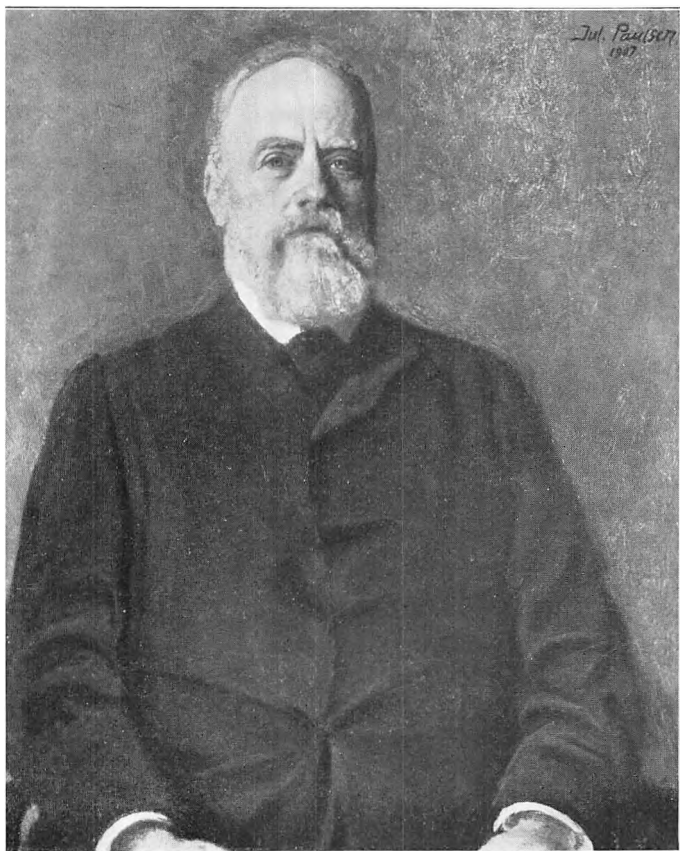
Et dybt Indtryk maa Enhver, der ikke er en blind Partigænger, faa ved at læse dette Skrift. Det er i Formen meget maadeholdent, i Tonen meget nedstemt, men under dette lave Mæle skælver en Lidenskab, der gør Forfatteren skarpsynet til det yderste, bevinget i sine Udtryk omtrent som Drachmann i „Forskrevet“, og selv hvor han er uretfærdig, dog personlig sand og retfærdig.

Et afgørende Parti af Skriftet er vendt mod Hørup,

men træffer dog ham kun saavidt, at det ogsaa træffer alle dem, der foruden ham bruger Ordets Magt til hensynsløst at skaffe sig Magt i et politisk Formaalets Tjeneste. Pingel gør her Hørup til en Tilhænger af den Grundsætning, at i Politik gælder det ikke om at moralisere, men om at bruge de Instinkter, der er i Folket og navnlig dem, der ligger fastest men maaske ogsaa lavest i det, til at skaffe sig Magt. Lad Hørup have ment saaledes — er han dermed en Undtagelse fra andre demokratiske Politikere? Eller i hvert Fald fra saadanne andre Politikere, hvis Opgave er skabt af de hjemlige Modsetninger og begrænset til det hjemlige Marked?

Der bliver baade her og andre Steder Spørgsmaalstegn at sætte. Men hvilken Uro sætter disse Sider ikke Læserens Sind i. Derved har det lille Skrift faaet en blivende Betydning foruden det historiske Aktstykke, det er.

Dette Skrift var Pingels politiske Svanesang. Han sad endnu i den følgende Samling paa Rigsdagen men tog kun ringe Del i Forhandlingen. Efter at Forliget var sluttet, holdt han for sidste Gang en Grundlovstale om dets Betydning. Saa gik han bort, ind til Ensomheden, sikkert med Bevidstheden om, at der, som han selv havde sagt i Anledning af Holsteins Bortgang, nu hørte grovere Arbejdsredskaber til i den danske Politik end dem, Naturen havde udrustet ham med.

JUL. PAULSEN

Strin

TRIER

1.

FORUNDERLIGT nok — naar man tænker paa Herman Trier, faar man en Fornemmelse af noget udpræget dansk. Det svulmende og rullende i hans Veltalenhed har Klang af Bølgegangen ved vore Kyster, det lidenskabsløse og hensynsfulde Maadehold i hans Temperament og Færd har Præg af den danske Sindighed, den Naturlighed og Takt, der er over hans Fremtræden, fri for al Vigtighed og Koketteri ikke mindre end for ængstelig Beskedenhed, er et Fortrin, som kun plejer at være indfødte gamle Slægter medfødt. Ogsaa hans Ydre, Udtrykket i hans Ansigt, det naive, aabne, bredbringede, haarfagre frembringer Indtrykket af en nordisk, i hvert Fald af en germansk Type. Naar hertil kommer, at Trier i flere Aar forenede det enestaaende repræsentative Dobbel-Hverv at være Formand i Folketinget og Formand for Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, at han, skønt Arbejdernes Talsmand og Repræsentant paa Ting, samtidig har været Fredsmægler og Voldgiftsdommer mellem Arbejder og Arbejdsgiver, og at endelig den samme Mand, Fredsmægleren og Fredsagitatoren, blev gjort til Formand i Forsvarskommissionen, saa faar man i Sand-

hed et overvældende Indtryk af, at her er den mest repræsentative danske Mand.

Og saa er denne Mand dog af ublandet semitisk Herkomst. Han er et glimrende Argument mod den overdrevne Betydning, man navnlig i den nyeste Tid tillægger Raceforskelligheder. Hos ham synes der at være sket en næsten fuldkommen Assimilation af den Race, hvorfra han stammer, med den Race, hvori han er optaget. Som han med sine havblaa Øjne og lyse Farver næsten er en Modsætning til den orientalske Type, har hans Væsen heller ikke noget Præg af den semitiske Aand. Han har intet af dens overfladiske, vulgære Sider, men heller ikke noget af dens dybe Egenskaber, den evige Uro, Gløden, Trodsen, den dybe Ærgerrighed og Magtbegærlighed.

I den Samling Lejlighedsarbejder, Trier har udgivet under Titlen „Af Dagen og Vejen“, er der nogle personlige Udtalelser af ham om denne Sag, og man kan derfor fremdrage dette Forhold uden at behøve at frygte for at vække Anstød derved. Det hedder her: „Det er mig, som om dets (Jødefolkets) Blod ikke rinder i mine Aarer. Den mægtigt udprægede Personlighed, den brændende Lidenskab, den skærende, gennemtrængende Logik, den ustandselige Virksomhedsdrift, der er Jødefolkets Storhed, dem kender jeg ikke som Egenskaber hos det gennem mig selv. Jeg føler mig ikke i Temperament skilt fra Nordboerne.“ Trier har selv følt, at den „Radikalisme“, han i en fin Skildring af „den jødiske Type“ i en Artikel i samme Værk har betegnet som Jødefolkets Særpræg, dets aandelige Livsfond og dets verdenshistoriske Mission, ikke har sat sit Stempel paa ham,

selv om den af og til har ligget i hans Standpunkt. Derved har han bestandig faaet en Særstilling, paa Siden af „Partiet“. Han har ikke været Brandesianer eller Hørupper, overhovedet ikke gjort personlig Sag med nogen. Den Egenskab, der ogsaa er den jødiske Aands Styrke, at gøre enhver Sag til en personlig Sag for sig selv, sine Nærmeste, sine Venner, sine Aands- og Partifæller, er ham ganske fremmed. Og den anden hermed beslægtede Evne til at sætte Tingene paa Spidsen og bringe sig selv i Spidsen af enhver Sag, der har gjort Jøderne til saa ypperlige Journalister, ligger ham ligesaa fjærn. Ingen kunde tænkes mindre brugbar i den journalistiske Agitation end Trier.

Ifølge sit Temperament har han som Politiker staaet det moderate Parti langt nærmere end det radikale. Han har ikke haft den misfornøjede, utilfredsstillende Natur, som er en Betingelse for at være „radikal“ i menneskelig Betydning af Ordet, og som man navnlig ikke kunde undvære, hvis man skulde føle sig hjemme i et radikalt Parti, hvis Chefer var Hørup og Edvard Brandes. Menneskeligt taget var der tværtimod meget, der nærmede Trier til det moderate Partis Førstemand, Frede Bojsen. Grundtvigianerne følte i tidligere Dage godt, at Trier kunde være bleven en farlig Medbejler for dem. Højskoleforstander Ernst Trier, en Fætter til Herman Triers Fader, advarede stærkt imod ham som „en farlig Mand“. Af samme Grund skal Frøken Zahle have erklæret, at hun aldrig havde turdet tage Trier til Lærer paa sit Lærerindekursus. Hun var bange for, at hans harmoniske Natur skulde paavirke Eleverne for stærkt. Hun frygtede, at denne harmoniske Fri-

tænker skulde omvende dem til Fritænkeri. Og af samme Grund endelig har Trier været Venstre og hele den folkelige Sag en meget gavnlige Mand. Manges en københavnsk Højremand, hvem Hørup og Edv. Brandes kun vilde have drevet endnu længere til højre, lod sig omvende til Venstre, i hvert Fald til den liberale Bevægelse, af denne harmoniske Venstremand.

Der er vel endog dem, der af denne Triers nordiske Natur og harmoniske Væsen har ladet sig vildlede med Hensyn til hans aandelige Udgangspunkt. Man kunde let lade sig forlede til at klassificere ham som en fritænkersk Grundtvigianer. Den Antagelse vilde ligge nær for mange, at han havde været stærkt paavirket af Grundtvig men staaet fremmed for Kierkegaard. Det er imidlertid omvendt. I sin Ungdom følte han sig i Modsætning til det grundtvigske, uden Interesse for Grundtvigs Skrifter. Derimod gjorde Læsningen af Kierkegaard et saa stærkt Indtryk paa ham, at han et Sted har betegnet ham som den eneste Forfatter, der blivende har paavirket ham. Naar Trier som Politiker, i hvert Fald i hans tidligere Tid, altid har følt sig temmelig fjærr fra Partivæsenet og kun fra 1895 til 1905 og efter 1910 har været Medlem af et Parti, kan denne Enspændertilbøjelighed maaske føres tilbage til den Virkning, Kierkegaards Lære om den personlige Sandhed havde udøvet paa ham. Naar hertil endelig lægges den omtalte Modsætning hos ham, at hans Standpunkt var radikalt, men hans Personlighed moderat, at han selskabeligt hørte sammen med Hørups og Brandes' Mænd, men i sit Væsen havde mange Træk fælles med Bergs og Frede Bojsens, er det ikke under-

ligt, at han, naar undtages hans sidste Aar, har været mindre Partimand end de fleste andre danske Politikere og navnlig end næsten alle sine Racefæller.

Alligevel, naar man ser nøjere til, er det let at pege paa en Række Anlæg hos Trier, der fører tilbage til hans Afstamning og holder ham paa lang Afstand af et udsvævende Fantasteri eller en oversvævende Idealisme. De, der har anset ham for en saadan oversvævende Idealist, har taget ganske fejl. Trier har Aandsnærværelse, skarp logisk Sans, praktisk Takt og seig Udholdenhed. Den ubestridte Autoritet, han nød som Formand, skyldtes netop hans Aandsnærværelse fuldt saa meget som hans Upartiskhed. Som bekendt har „Formanden“ det samme Privilegium som Paven. Han er *ufejlbar*. Hans Afgørelser kan ikke omstødes, end ikke diskuteres. Men denne Magtfuldkommenhed stilles let i et latterligt eller odiøst Skær, naar den Haand, hvori den ligger, er famlende. Hverken Krabbe eller Berg eller Høgsbro undgik helt at komme i denne Belysning. Men hos Trier, Købmandssønnen, i hvis Natur Raadsnarheden var et nedarvet Anlæg, var det Greb, hvormed han tog om Formandsklokken, saa instinktsikkert og fast, at Stillingens Værdighed ikke led det mindste Skaar. Triers rageknivskarpe Logik kom ofte som en Overrumpling, fordi den stod i saa afgjort Modsætning til den humane Følelse, der er det produktive Element i hans Natur. Naar han vendte sin Naturs Bredside til, overfor den store Offentlighed, mærkedes den ikke synderligt. Men under en Forhandling i en snævrere Kres dukkede Dialektikeren i ham op. Folk, der har holdt Foredrag i Studentersamfundet, vil f. Eks.

huske, hvordan der under den paafølgende Diskussion uvægerligt kom det Øjeblik, da Trier rejste sig „for at paavise en Modsigelse“. Og ganske forbløffende vil det lyde for alle dem, der har dannet sig et Billede af Trier som den følelsesbevægede Moralist med det brede og lige Syn paa Tingene og det naive Tonefald, at der i ham stikker et stort Stykke af en Taktiker, en Diplomat, en Fiffikus. Men betragt blot Rækken af de Mæglingsforslag, han under politiske Forhandlinger har stillet, og se, hvilket sejrrikt Held der har fulgt dem!

Tilslidst men ikke mindst har Trier haft sin Races Udholdenhed. Den har gjort ham til den sikre Mand i alle „Bevægelser“. Han har den Taalmodsnatur, der som visse Blomster kan trives i den tørreste Jordbund. I alle de Bevægelser, der i den sidste Menneskealder er vokset op paa bar Bund, og hvor man til at begynde med maatte berede sig til en lang Vandring i Ørkenen, har Trier været med fra første Dag. Han har gjort Skolesagens, Kvindesagens, Fredssagens, Afholdsagens Ørkenvandring med fra Tidernes Morgen, baaret Hovedparten af Dagenes Hede og Møje i Form af Foredrag, Foreninger, Skrifter, Interpellationer, med uopslidelig Udholdenhed og Hærdethed. Trier har ikke kendt til Luner eller Nykker eller fine Fornemmelser. Han lod gerne sin Personlighed træde i Skygge for Sagen. Men det beroer igen derpaa, at hans Personlighed ikke er saa stærkt udviklet, at den har trængt paa og fordret Plads for sig. Derfor har han ganske manglet den Egoisme, som Henrik Ibsen anbefalede den unge Georg Brandes som den frugtbareste Kilde til Personlighedens Udvikling. Fra sin Ungdom af indrettede han desuden

sin ydre Eksistens paa saa spartansk Vis, at han hele sit Liv, ogsaa før han blev en formuende Mand, har været et i alle praktiske Forhold uafhængigt Menneske. Og denne Frihed for verdslige Hensyn synes at virke ogsaa indadtil paa det sjælelige Liv. En saadan Mand kommer ikke helt med i Livets store Kapløb, han bliver mindre magtbegærlig, mindre brutal og selvisk end de, der i selve den økonomiske Tilværelseskamp har maattet kæmpe for Livet.

2.

Pingel brugte engang det Udtryk om sig selv, at han hørte til „det pædagogiske Venstre“. Det er her, at ogsaa Trier hørte hen.

1. Alle Politik soll ideal sein. 2. Alle Politik soll real sein. Saaledes hedder det i et lærd tysk Værk om Politik. I den danske Politik er Overvægten bleven lagt paa den første Sætning. Hver Gang den har „lagt ud“ mod en ny Horisont, er det sket under Anførsel af Ideens Mænd. Det nationalliberale Partis Vugge stod paa Universitetet og i Studenterforeningen. Da „Det forenede Venstre“ samlede sig, søgte det sine Førere blandt Højskolemænd, Skribenter og Talere, Grundtvigs eller Kierkegaards Disciple. Og da for tredie Gang et nyt Parti stiftedes, skete det atter i det samme Tegn, — under Anførsel af Professorer og Doktorer, Brandes' og Hørups Disciple.

Af denne politiske Kultur var Trier en næsten ren- dyrket Frembringelse. Ikke som Talsmand for en be-

stemt Politik, ikke som Tilhænger af en bestemt økonomisk Lære, ikke som Mand af en bestemt Stand, ikke af Ærgerrighed, knap nok af Interesse, men som Pædagog og Moralist er han bleven Politiker.

Saa stærkt har det pædagogiske Kald ligget i Triers Natur, at det ytrede sig hos ham allerede i hans 19de Aar og som en Vision. I den Skildring af sit Barndomshjem, han har givet i Bogen: „Gaarden Nr. 8 Amager-torv“, har han selv fortalt, hvordan det gik til. Medens hans Sind var trykket af urolig Higen, viste der sig pludselig en Morgen et Syn for ham: En solbeskinnet Skolestue med ham selv i Midten af en Flok glade Drengébørn. I det samme blev han sig sit Maal bevidst, gik til sin Fader og fik hans Tilladelse til at opgive Juraen og studere Pædagogik. Situationen har nogen Lighed med den, da den 16aarige Lassalle udvikler *sin* Bestemmelse for *sin* Fader, men hvilken Forskel i Temperamentet og Opgaven. Lassalle lidenskabelig og trodsig i Følelsen af sin Martyrskæbne, Trier begejstret og lykkelig ved Tanken om sin hyggelige Skolestue.

Og Lærer blev han, Lærer gennem alle dette Begrebs Stadier, ligefra Pøgeskolelærer og Kursuslærer til den Lærer for Folket, som Skribenten og Taleren, Videnskabsmanden og Politikeren hver paa sin Vis er kaldet til at blive. Han har haft 52 Timer optagne om Ugen og 10,000 danske Stile at rette om Aaret. Han har favnet om alle Pædagogikens Riger, gjort dens Teori til sin Videnskab, dyrket den i Praksis, stiftet et Tidsskrift for den, ført den ud i den offentlige Debat. Men hvad der var hans Fag som Lærer i Skolen eller senere som Lærer for Folket er der ingen, der rigtigt

kan sige. Som Videnskabsmand synes han ved at vælge Opdragelseslæren til videnskabeligt Studium at være gaaet udenom de Enkeltheder, hvormed Videnskaben dog først tager Intelligensens Finhed, Skarphed og Dybde i Beslag. Som Politiker er han paa samme Maade ved at holde sig til det belærende gaaet uden om Politikens egentlige Element: Tilskyndelsen til Handling, Udløsningen af Kraft og Energi, Gennemførelsen af bestemte, koncentrerede Formaal. Han har ikke helt haft Videnskabsmandens eller Forfatterens fine Hud, men heller ikke helt Politikerens grove Hud.

Men hvad hans Virken saaledes manglede i Sluttethed, havde den til Gengæld i Bredde. Hele hans Udvikling, fra han i 70erne begynder at skrive i „Det 19de Aarhundrede“, til han 10 Aar senere vælges ind i Folketinget, for tilsidst at være den selvskrevne Mand til de mest repræsentative Poster i Landet, bestod deri, at han lagde sig ud. Ogsaa i hans Forfatterskab kommer denne Udvikling frem. Han begyndte med Tidens staaende Emner, om Latin og Græsk, om Religion og Skole, men i hans seneste Periode er de særlige Skolespørgsmaal gledet tilside for bredtskaarne folkelige Emner. Paa samme Maade som Grundtvig fra den religiøse Kamp og Strid med Teologer naaede ud til den folkelige Undervisning og derfra til Politiken, er Triers Udvikling gaaet fra den doktrinære Pædagogs Stade og Kamp med andre Pædagoger til Arbejderundervisningen og derfra til Politiken. Hvad Personlighed og Natur angaar er Trier nærmest Grundtvigs Modsætning, men han har haft gode Betingelser for at forstaa Grundtvigs Udvikling. Den Afhandling, han har skrevet om Grundtvig,

udmærker sig ved at give en fuldkommen klar, for Grundtvigianere og Ikke-Grundtvigianere lige lærerig Oversigt over dette mærkelige Livs Udviklingsgang.

Det var aabenbart et vigtigt Øjeblik i Triers Liv, da han var med til at grundlægge Studentersamfundets Arbejderundervisning. Vel var den en fuldstændig Modsætning til Grundtvigs Folkehøjskole, men i sin kulturelle Virkning, som et Middel til at gøre Arbejderstandens Tilværelse mindre materialistisk, til at indgive den Respekt for Kundskab og udvide dens Horisont, var den dog en pædagogisk Slægtning af Grundtvigs Tanke. Den Betydning, Grundtvigianernes „Aand“ og „Løftelse“ fik for Bøndernes Udvikling, fik Studentersamfundets Paakaldelse af „Videnskaben“ for Arbejdernes. Hvis Afholdssagen havde vundet Indgang blandt Arbejderne, vilde det fra første Færd være sket ved Lægevidenskabens Argumenter. Hvis det var lykkedes at skabe en Tradition i Socialdemokratiet, der havde baaret Kunst og Kultur oppe over den økonomiske Kamps aandsfjendtlige Fare, vilde det have kunnet tilregnes hint første af Studentersamfundslærere paavirkede Slægtled af Socialdemokrater.

Som en Fører, Planlægger og Leder af denne Bevægelse fik Triers Navn første Gang Klang i det offentlige Liv. Der er en Vending fra hans Taler fra den Tid, der ved sit lidt banale Billede og sit ved den hyppige Gentagelse forslidte Præg fristede ungdommelige Aandsanarkister til Spot: *at bygge Bro*. Men der *blev* bygget Bro i hin Tid, det *var* en Skabelsens Tid, den organisatoriske Drift, som kendetegner alle nye Tider, var oppe. Og her har Trier gjort et stort Arbejde, praktisk og aan-

deligt. Og ikke mindst ved sin Personlighed. Det Centrum, der manglede i hans Studier og Virksomhed, laa til Gengæld i hans Personligheds Harmoni. Den drog til sig og samlede omkring sig. Den udstraalede en rolig, ædel og lys Glans. Han blev for den københavnske Arbejderbefolknings Bevidsthed Symbolet paa en Folkets Mand af uangribelig Retskaffenhed. Rundt om i Kjøbenhavn, i en Beværtningshave, bag paa en Sporvogn, mellem Vadskebaljer paa en Trappegang, har man i Flugten kunnet gribe naive Udbrud af det Sværmeri, hvormed Arbejderbefolkningen nævnede hans Navn.

3.

Baaren af denne Bølge kom han ind i det politiske Liv. Vejen blev saa at sige ryddet for ham uden at han selv gjorde noget Skridt. Uden anden politisk Fortid end en ivrig Deltagelse i Studentersamfundets Liv blev han ved Valget i 1884 som en næsten ukendt Mand stillet op i 1ste Kreds mod Højres Fører, Højesteretsassessor Rimestad. Fra den ene Side — af den Opinion, der var raadende i den Kres af spidsborgerlige, patriarkalske Købmandshjem, hvor han hørte hen, blev han set paa som en forloren Søn, med hvis filantropiske Sværmerier man hidtil havde forsonet sig, men som nu gjorde den kære Familie Sorg. Men af de dristige Ophavsmænd til det hartad eventyrlige Forehavende, der hed „Kjøbenhavns Erobring“, blev han hilset som en Lykkens Tilskikkelse. Man følte, at netop han, denne stærke „Raaber i Striden“, denne frejdige Natur med

det usaarbare Bryst var den rette Mand, naar det gjaldt om at løfte Fanen og blæse til Appel.

Og hvad man havde ventet af ham, svigtede han ikke. Da han paa det første Valgmøde i „Figaro“ scenevant og med oprejst Pande steg op paa Talerstolen, som en General svinger sig op paa sin stampende Hests Ryg, og lod sin messingskarpe, langt henrullende Stemme smælde hen over Hovedet paa Højremændene, gav det et Sæt af Skræk i dem. En Venstremand, der sad foran to Højremænd, hørte den ene hviske til den anden: „Død og Pine! Sikken en Karl! Han bliver valgt.“ Og en stolt Karl var Trier paa Talerstolen. Han var ikke nervøs. Han havde den Fysik, der gør en Mand til en Forsamlings Behersker, en Betvinger af de usikre, halvvejs ogsaa af de modstræbende. Og han var ikke forelegen. Han var fuldkommen fri for denne Svaghed, der er dobbelt farlig for en Taler, fordi den hyppigt slaar om i en irriterende Spidsnæsethed. Og han var demokratisk ikke blot i sine Meninger, men ogsaa, hvad der for en Taler er lige saa vigtigt, i sin Fremtræden, i sin Tone, i sine Manérer — alt talte til Folkets Hjærte.

Smukke Erindringer om en højtidelig, hjærtegribende Stemning knytter sig til dette Triers første Valg. Sin slagfærdige, sejrige Styrke som Taler viste han dog maaske i højeste Potens ved det Valg i Januar 1890, da han erobrede Kresen tilbage. Det var en skingrende kold Frostdag. Valgtribunen stod rejst under aaben Himmel i et Hjørne af Kristiansborgs Slotsgaard. Udenom den i en vældig Halvbue Forsamlingen, stampende og frysende. Ikke et Ord opfanges i de ti Minutter, da Modkandidaten, Assessor Florian Larsen, blaafrossen og

spædrøstet, viser sig paa Talerstolen. Saa kommer Trier. Gaaende fra den ene Side af Tribunen til den anden sender han sin Stemme ud i den samme Halvbue, som Forsamlingen omspænder. Den smælder mod Ruinen, behersker Rummet, det er, som blev Rummet lukket. Forsamlingen aander op, bankes sammen under denne Stemmes Magt. Det lyder som et: Kom til Appel! Forfrossen og fortvivlet over Talens Længde vil Valghandlingens Leder standse Trier. Men saa lyder det op fra Forsamlingen, der næsten i fysisk Forstand varmes af Talen: Bliv ved, Trier! Bliv ved!

„Trier Erobreren“, — dette Tilnavn kunde han godt have baaret. Thi „hvor man ham paa Tog hendsender,“ naar det gælder om at erobre en Forsamling gennem Talen, vilde han i hin Tid altid være vendt hjem med Sejr. Han slog Højremændene i deres egne Borge, f. Eks. Rump i Korsør. For Offentligheden staar han med Rette helt som Taleren, den, der drager fra Møde til Møde, den, der kun virker, naar han staar paa en Talerstol. En „Kateder-Matador“ vilde Knud Sjællandsfar kalde ham. Det er ligesom han tænker bedst, naar han taler, og kun vækker, paavirker og tilskynder gennem det mundtlige Ord. Hvad han har skrevet kan være klogt og klart, men der er ingen Vækkelse deri. Alligevel er han maaske et stort Stykke af en Bogorm og Læser, der bestandig indsamler Stof, og hvis Styrke som Taler formodentlig bl. a. beroer derpaa, at han fra sit Studereværelse medbringer enhver Sag gennemtænkt og indregistreret paa Plads. Et enkelt litterært Arbejde, et Forsvarsindlæg for Goldschmidts „Avrohmche Nattergal“, røber en Indsigt hos ham i den litterære og poetiske

Kunst, som man ikke vilde have tiltroet ham. Thi nogen *Kunstner* er han ikke, dertil mangler han i for høj Grad Oprindelighed. At udarbejde en Tale med bevidst Forstaaelse af Sprogets kunstneriske Virkning vilde falde ham vanskeligt.

Triers sproglige Begavelse er særlig af *syntaktisk* Natur. Den *leksikalske* Side af Sproget har han kun ringe Sans for. Men som Grammatiker er han en dansk Madvig. For Ord- og Sætningsforbindelserne har han en usigelig sikker Fornemmelse, og det er ham en Samvittighedssag, at Sproget holdes rent i den Henseende. Af den Grund paatog han sig en Bestilling som Lugekone ved Lovsproget. Han fik gennemført, at der hvert Aar i Folketinget nedsættes et staaende „Udvalg til Lovenes sproglige Affattelse“, for hvilket han selv i mange Aar var Formand.

For en demokratisk sindet Sprogmand maa den Op-gave at forbedre Lovsproget (og Retssproget) være meget fristende. Thi Sproget har en demokratisk Mission, som Juristerne fuldstændig mangler Sans for. Der skulde overhovedet ikke være alle disse Frimurer-Sprog, et kunstnerisk Sprog, et videnskabeligt Sprog, et Kancelli- og Dommersprog, men et fælles Dansk, en Ørets Lyst for den fine Kender og dog mundret for den menige Mand. At Lovene burde være skrevne i et saadant idealt Dansk, var Triers Tanke. Da han i Vinteren 1891 første Gang drog til Felts mod Lovsproget, opstillede han disse to Fordringer til Lovenes Affattelse: at de skulde kunne staa som et litterært Mindesmærke og samtidig være saa folkelige i Udtryk, at Lægmanden kunde føle, at de var skrevet for ham. Men naar man der-

paa gennemgaar det Synderegister, Trier hentede frem fra de samme Aar forelagte Lovforslag, og endnu mere naar man undersøger Sprogudvalgets senere Virksomhed, faar man en stærk Fornemmelse af, at med det grammatikalske Pindehuggeri, hvorpaa Forbedringerne hviler, er Sagen aldeles ikke løst. Dette Forsøg paa at lade Lovene tale et Sprog, som Madvigs Hjærte vilde glæde sig ved, er netop ikke et Forsøg i demokratisk Aand. Den grammatikalske Side er den, der er Lægmanden mest uvedkommende. Om der staar „anses forbudt“, eller „anses for forbudt“ eller „anses som forbudt“ eller „anses for at være forbudt“, for at drage et af Eksperimenterne fra den Trierske Sprogforbedring frem, er dog et Pedanteri for alle undtagen for Filologen. Derimod er saadanne Taabeligheder som at i Loven om Jærnbanetakster en Billet kaldes for „Rejsehjemmel“ eller i Postloven et Frimærke for et „Frigørelsesmiddel“ gode Eksempler paa, hvad Lugekniven burde have skaaret bort. Her er et Omraade, hvor Lovsproget under Indflydelse af den juridiske Videnskab Dag for Dag er blevet mere og mere utilgængeligt for Lægmanden. Det er ad Vejen fra det abstrakte til det konkrete, at Redningen for Lovsproget ligger. Man maa for sit Øje se den Ting eller det Forhold, hvorom Lovens Regel er givet. Og Lovens Tekst maa være ikke et dødt Bogstav men et levende Ord, et mundtligt Mæle, der taler ligesaa godt til Øret som til Tanken. Derfor havde Udvalget til Lovenes sproglige Affattelse trængt til en anden Sprogmeister end Trier Grammaticus.

4.

Da Trier første Gang stillede sig til Folketinget, brugte han den Vending: Det er ikke som Politiker, men som Borger, at jeg stiller mig.

Denne Sætning har været ledende for Trier som Rigsdagsmand. Han har ikke hørt til „Bjærget“ men til „Gironden“. Ganske vist har der ikke i det danske Folkeeting været en saadan Kamp paa Liv og Død mellem Bjærget og Gironden som i det franske Konvent. Udadtill har vel endog de danske Girondiner gjort fælles Sag med Jakobinerne, men der har dog i Stilhed altid været en Modsætning, til Tider ogsaa ret hæftige Sammenstød, mellem Borgermændene og de „rigtige“ Politikere. Paa Baggrund af de sidstes Disciplin, Taktik og Partivæsen er de andre med deres Overbevisninger og mere passive Holdning kommet til at staa paa fjærnere Hold af Begebenhederne.

Trier har intet af sin Overbevisning ofret til Politik, men han har heller ikke gjort nogen Sag til Politik. Den lige Linie, der gaar gennem hele hans offentlige Færd, er ikke blot en Karakterens Linie, men ogsaa den Konsekvens, der er lettere at gennemføre, naar man lægger Hænderne overkors paa Brystet, end naar man hver Dag har dem fulde af de enkelte Tilfældes Afgørelser. Men der er alligevel forskellige Ting, der igen rykker Trier fra denne Fjærnhed ind paa et nært Hold af Politiken. Hans Bane har en Tendens baade mod Fjærnheden og mod Nærheden. Den første falder maaske først i Øjet, men den sidste er den lønlige Kraft, der ved mange Lejligheder har givet ham den lykkelige

Haand til at gribe det rette og den praktiske Haand til at skære løs paa det raadløse Vrøvl. Saaledes var det ham, der i Statskuptidens uhyggeligste Øjeblik, da man efter Attentatet paa Estrup ventede Rigsdagens Hjemsendelse og nye Provisorier, i et Partimøde forlangte en bestemt Instruks af Førerne med Hensyn til, hvordan man skulde tage den kommende Situation, om man skulde ægge Befolkningen op eller dæmpe Bevægelsen ned. Der var nok en tapper Mand, der foreslog, at man skulde give Befolkningen et Vink om ikke at gaa i Kirke hos de Præster, der var Provisorister, men ellers blev Spørgsmaalet slaaet ned af Berg. „Vi har tyve Midler,“ sagde han. Her var det Trier, der var „Politiker“ og Berg, der var en raadvild Dilettant.

Trier har dernæst haft en ægte Politikers Sans for at finde det Punkt, hvor Forhandlingen om en Sag eller Lov pludselig kan drejes ud af den principielle Diskussions brede Vej og ind paa den praktiske Løsnings snævre Felt. Han har haft et eget Tag paa at holde en Modstander fast ved en Indrømmelse, løsne den ud fra de omstridte Punkter som en Terrænvinding for sit eget Standpunkt, og saa bjærge et større eller mindre Stykke af Sagen hjem. Snildt benyttede han I. C. Christensens Standpunkt i Valgkres-Sagen til at lave den „Rendeløkke“, hvoraf Konseilspræsidenten ikke slap ud, før han havde givet sit Tilsagn om straks i den følgende Samling at forelægge et Forslag. Det fortjener at huskes, at han skaffede den lille, kun 6 Mand stærke Oppositionsgruppe i Borgerrepræsentationen, straks den første Aften, den gav Møde, en reelt set kun lille, men for Gruppens Indflydelse betydningsfuld Sej. Og smi-

digt bøjede han i Fællesudvalget om Folkeskoleloven under Striden om Kommunernes Indflydelse paa Lærerkaldelsen de modstridende Standpunkter sammen i et Forslag, der omsider bragte Loven igennem.

Endnu har Trier et politisk Fortrin, som de færreste Politikere har Selvfornægtelse nok til at erhverve. Han har ladet det dramatiske ligge. Han har ganske manglet Tilbøjelighed for Heltefaget i Politik. De med Idealets Alen maalte ubetydelige og derfor upopulære Fremskridt har han i sin gode Tid haft Moderation og Resignation nok til at lægge Navn til, naar der dog var noget opnaaet derved. Derfor stemte han for de Moderates Alderdomsforsørgelseslov og viste sig i den for hans Vælgerpublikum saa afskyede „Sammensmelter“-Figur. Hvad han med sin Stemme vilde støtte, var det for Mængden skjulte, af Lovens Enkeltheder vansirede og næsten karikerede, men dog utvetydigt og for første Gang i denne Lov anerkendte Princip: Statens Pligt til at støtte den fattige i hans Alderdom med bestemt Fravigen af Højres gamle „Hjælp til Selvhjælp“-Tanke. Fremtiden gav ogsaa Trier Ret i, at det med denne Lov vilde gaa efter Ordet: „Bordet fanger“. Nogle Aar efter var han selv Ordfører for et Forslag, der skulde give det første Stød til en Revision af Loven, og atter nogle Aar senere fandt denne første forbedrende Revision Sted.

Dengang forargedes „Bjærget“ over Triers Optræden. „Det bliver Krig paa Kniven,“ sagde hans Venner til ham. Socialdemokraterne begyndte allerede at mudre i hans Valgkres og mer end een Radikaler ønskede hans Fald. Hørup tilgav ham ikke dette „Forræderi“, og hvor det var muligt, f. Eks. i „Politiken“, blev han undermi-

neret som en blakket Halv-Sammensmelter. Men der har altid været noget usaarbart ved Trier. Paa ham prelede af, hvad der vilde have været dræbende for andre. Det var derfor kun et Tidsfordriv at skyde paa ham. Han var vor Politik's *Balder* — kun var der ingen, der fandt den Mistelten, der kunde fælde ham.

Alligevel, — det er netop denne Triers Balder-Natur, der har forringet hans Betydning. Ligesom han selv den meste Tid har indtaget en neutral, fredhellig Stilling udenfor Partierne, har han haft en vis Tilbøjelighed til at neutralisere enhver Sag, han rørte ved. Naar hans Mæglingforslag just ingen Popularitet indbragte ham, laa det i, at hans Indgriben i en Sag saa ofte gjorde den harmløs. Menneskenaturen kan ikke undvære Liden-skaben, det tragiske, Strid, Nederlag og Sejr. Den, der mangler Drift i denne Retning, tilfredsstiller ikke, ja han vækker ofte Utilfredshed og Skuffelse.

Trier har været for *tør*. Han har manglet Indignationen. Bliv vred! Forløb Dig!, — det er Udbrud, mange Mennesker har følt sig fristede til at slippe løs mod ham. Man kan i hans trykte Taler og Artikler finde Eksempler paa, hvordan det brister for ham paa dette Omraade, endog i den Grad, at Værdigheden lider derved. I et lille „Tidsbillede“ fra 1885, — et Referat af et raat Overfald, fanatiske Højremænd havde gjort ham til Genstand for paa en Jærnbanestation, er der ikke et eneste Ord, der giver Genlyd i Læserens ved Beskrivelsen oprørte Sind. Man faar abstrakte Betragtninger over, hvornaar et „Leve Kongen“ er paa sin Plads — som Svar paa Raahed.

En Mand, der stod højt paa næsten alle Punkter, men

som dog ikke er naaet til ret at paatrykke sin Tid og sit Folk noget Stempel. Han, der i praktiske Sager kunde være saa praktisk, har aandeligt taget forholdt sig *for abstrakt* til Tiden. Han, Moralisten og Pædagogen, havde fremfor mangen anden Pligt til at være den strenge Tugtemester af Tidens Daarligdom. Men ved given Lejlighed er han gledet ud i en almindelig Dadel. Naar han f. Eks. har opponeret mod moderne Journalistik, har han udtrykkelig bedet bemærket, at det er Pressen i *Almindelighed*, han har tænkt paa, ikke dette eller hint Blad. De, der ved en saadan Lejlighed gjorde fælles Sag med ham, kunde halvvejs føle sig ladt i Stikken af ham. Ogsaa til Socialdemokratiet har han desværre ladet sig nøje med et platonisk Forhold, uden noget bestemt økonomisk Program og overladende hele den politiske Opdragelse af Arbejderpartiet som Parti til andre og ringere Mænd. Thi direkte i hvert Fald har Trier ikke taget Del i *den* Side af Sagen. Naar man tænker paa Socialdemokratiets Agitation med dens voldsomme Appel til Arbejdernes groveste Instinkter og dens Udnyttelse af enhver Sag i Partiets og Døgnets Tjeneste, kunde man nok ønske, at dette ægte humane Hjerte havde sat sin personlige direkte politiske Paavirkning ind i Tidens Husholdning som en Magt, som en Samvittighed, gjort sig mere solidarisk, mere parat til at tage Parti for og imod og i hvert enkelt fra Dag til Dag opkommende Tilfælde. Mindre Borger, mere Politiker.

Heller ikke har den Maade, hvorpaa Trier paa sine gamle Dage har ladet sig benytte som et *Skilt* for det radikale Parti, kunnet tilfredsstille de Fordringer, man havde Ret til at stille netop til ham. Det synes mærke-

ligt, at den, der i 80erne ikke vilde tage Parti for Hørup, naar denne var farligst stillet, nu har villet gøre sig til haandgangen Mand for Ove Rode. Det synes mærkeligt, at den, der har vundet sin Plads i Kjøbenhavns offentlige Liv som *den ideale Borger*, er endt med at lade sig vælge ind i Borgerrepræsentationen som Skilt for et Parti, der har bragt Partipolitiken med ind i alle borgerlige Forhold.

NEERGAARD

1.

MAN kan inddele Politikere i Frakker og Jakker. Efter et bekendt Ord er det Klæderne, der skaber Manden, og det gælder ikke mindst i Politik. Hvis man kunde anstille en Revu over de politiske Partier ned gennem Tiderne, vilde der defilere forbi Øjet Huer og Hatte, Bukser, Skjorter, Bluser, Støvler. Carlyle har ikke Uret i, hvad han i *Sartor resartus* siger, at der ved Siden af „Lovenes Aand“ kunde skrives et Værk om „Klædernes Aand“.

I et saadant Værk maatte der være et Kapitel om Frakker og Jakker. Det er disse to Klædningsstykker, der betegner Modsætningen mellem Nutidens Politikere. Frakken begynder allerede at blive forældet, den tilhører det 19de Aarhundrede, men Jakken har Fremtiden for sig. Frakken er akademisk, saglig, den repræsenterer en Skole, en Anskuelse og desuden som Diplomatfrakke Udenrigspolitikken. Jakken er folkelig og demagogisk, den giver et mere personligt Snit, medens Frakken fremhæver en Type. Man repræsenterer, foredrager, debatterer i Frakke; i Jakke deltager man i Haandgemænget. Med begge Hænder i en tætsiddende Jakkes Sidelommer gør man den rigtige Figur som Folkemødernes Helt.

A. Mergaard

Neergaard er Frakke. De Nationalliberale var et helt Geled af Frakker, og Neergaard er netop en Overgangsform mellem dem og det moderne Demokrati. Man har let ved at forestille sig ham førende en Forhandling med Hall eller Krieger. Trods de modsatte Standpunkter vilde der være et Fællesgrundlag under denne Debat, og de vilde begynde og slutte med et Buk for hinanden.

Gladstone var ogsaa Frakke, og han var Neergaards Ideal i Ungdommen. Hans første Afhandling handler om Gladstone. Og fordi Sansen for den levende Menneskeskikkelse ellers ikke er Neergaards Fortrin som historisk Skildrer, virker nogle Sider i denne Afhandling med deres Skildring af Gladstone som Taler i Underhuset særlig fængslende og overbevisende. Det er sikkert de mest energiske, de mest følelsesbevægede og fantasi-baarne Ord, denne Skribent med sit ellers temmelig farveløse Sprog har skrevet. Naar det tilsidst hedder: „Stundom har jeg fra Underhusets Tilhørerplads, naar det led mod Morgen, og Trætheden sænkede sig over Huset, set mer end ét Blik hvile med kærlighedsfuld Beundring paa den ældede, sammensunkne Skikkelse paa Ministerbænken,“ fornemmer man, at her er der et levende Hjærte med i Spillet.

Neergaards Dragning mod Gladstone, Georg Brandes' mod Disraeli belyser Modsætningen mellem to Slags Mennesker, de, der tiltrækkes af Ideerne, og de, der tiltrækkes af de interessante, originale Naturer. Neergaard lader sig ikke friste af Beundringen for den originale Personlighed. Derfor havde han saa let ved at foretrække Bojsen for Hørup. Derfor har han foretrukket Hall for Monrad. Derfor søgte og fandt han hos Gladstone min-

dre en Personlighed end en politisk Bane. Gladstone var liberal, ikke radikal, Reformven ikke revolutionær, Løber ikke Springer, netop den Bane, ad hvilken Neergaard selv har bevæget sig.

Og ikke mindst var han engelsk. Fra tidlig Tid af har Neergaard hørt til *den engelske Retning* indenfor det danske Venstre ligesom C. Hage, Okt. Hansen, Peschcke Kødte, Philipsen, og i Modsætning baade til Hørup, der kun talte om „Statsmændene af den engelske Skole“ for at gøre en humoristisk Virkning dermed, og til de mere franskpaavirkede Brandeser. Ogsaa i denne Forkærlighed for engelsk Parlamentarisme og engelske Frihandelsideer mødes han med de nationalliberale Politikere, blandt hvilke ganske vist enkelte af de største Personligheder som Lehmann og Tscherning havde fransk Kultur, men hvis brede Mængde med Hall, Krieger og Hagerne i Spidsen var uddannet efter den engelske Parlamentarismes Mønster.

I Neergaard er nationalliberal Kultur blandet med jydsk Bondenatur. Hans Fader og fædrene Slægt, der talte flere Politikere, tilhørte den nationalliberale Retning, men i Slægten er der udpræget Bondenatur, og dens Medlemmer har næsten alle været knyttet til det jydsk Landbrug. Som født Vendelbo er Neergaard bleven ved at føle sig mere som Jyde end som Kjøbenhavn og har bevaret en stærk Samfølelse med Landboerne. Den Slags Arv er stærk, der hæges om den med en vis Stolthed, ikke mindst af den, der tidligt rykkes ud af sin Barndoms Omgivelser. Og den er det vel, der har givet Neergaard hans tidlige Selvstændighed, og gjort, at han ikke begyndte som nationalliberal Epigon.

En tidlig Oppositionslyst stod ham i Kroppen. Han, den senere saa moderate Mand i hele sin Optræden, er begyndt med Ungdommens fulde Rebelskhed. Han, der senere nok kunde have noget af den graa Teori ved sig, har engang været grøn som Livets Træ. Grøn var Skoledrengen, der sneg sig hen i Pios og Geleffs første Socialistforsamlinger, grøn Studenten, der 19 Aar gammel deltog i Festen for I. A. Hansen og bagefter gjorde sig en privat Fest og maaske den bedste af at gaa ned i Studenterforeningen og vise sig i Festskrudet for „de gamle ved Hjørnebordet“, grøn Taleren ved Lørdags-soldet med sit Leve for „det forenede Venstre“, paa staaende Fod straffet med en frygtelig Bandstraale: at det til Nød kunde tilgives en ung Student at sværme for Georg Brandes, Gambetta eller maaske endog Karl Marx, men aldrig for vort Venstre, der intet andet var end Madstræb og Kulturfjendskab.

Af Træets Natur havde han desuden den langsomme Vækst. Sindig er hans Udvikling gaaet; han har intet af den elementariske Natur og kun lidt af Handlingens Temperament. Det danske „Far i Mag“ har i ham en Repræsentant som det havde i Hall. Som Folketingsmand er han bleven hæmmet af Tilbøjelighed til at opsætte til det allersidste. Mange af hans talrige Betænkninger har været Nattens Hastværksarbejde, og det skal ogsaa af og til kunne mærkes paa dem. Udgivelsen af sit store Værk „Under Junigrundloven“ har han berøvet al Bedriftens Glans og Opmærksomhed ved at lade den slæbe sig hen over 25 Aar, uden dog endnu at være færdig. Disse gule Hæfter, fra hvis Omslagstegning Frederik den 7des Danmark til at begynde med saa lokkende vif-

tede En sin Hilsen i Møde, fik senere for Ens Bevidsthed mere og mere Karakter af Milepæle paa en endeløs Landevej, ad hvilken en tungt forspændt Karosse asede sig frem. Virkningen, Iscenesættelsen om man vil, har altid glippet for Neergaard. Men han har ogsaa været for fin og stolt til at være Reklamemager.

Til Gengæld har han haft den trænede Arbejdskraft, det ligevægtige Sind, den paalidelige Fysik. Han er aldrig sprungen fra. Skønt han begyndte sine Studier i den ældste Oldtids Historie og afsluttede dem i den moderne Nationaløkonomi, er der dog intet Spring deri. Fra Teologien studerede han sig frem til østerlandsk Filologi og Religionsvidenskab og derfra til Oldtidens Historie; fra den til den moderne Historie, og da han var naaet dertil, kom Statsvidenskaben af sig selv som den naturlige Epilog.

Og saa begyndte han sine Vandreaar. Han rejste ikke som Turist til Italien for at se Kunst og malerisk Folkeliv, men til Politikens Værksteder, Berlin, Paris, London, for at lære den politiske Teknik at kende i dens Mønsterlande og under de første Mestres Hænder. Af danske Politikere fra den nyere Tid er han den eneste, der har „rejt paa Professionen“, som man i ældre Tid sagde om de rejsende Haandværkssvende. Fra det hjemlige Spektakel mellem Moderate og Radikale blev han ved sin Ankomst til Berlin med et Ryk hensat i den vældige Strid om økonomiske Principper, der i Anledning af Bismarcks Omslag fra Frihandel til Beskyttelse rørte Vandene over hele Tyskland fra Grunden af. Betaget af disse store Stridsspørgsmaal, men beklemt over sine manglende Kundskaber gav han sig ind paa helt nye

Studier af Told- og Skatteproblemer, vendte hjem, blev nationaløkonomisk Student, tog Eksamen, rejste ud igen, denne Gang til Paris og London, sad som Tilhører i Deputeretkammeret og Underhuset Uger ad Gangen, ved Dag og Nat, studerede Kommissionsbetænkninger, Handelstraktater og Toldreformer, overværede Valgmøder, oplevede Gambettas „store Ministerium“, hørte Gladstones Finanstaler, satte sig ind i de engelske kooperative Arbejderforeninger og læste og drev Studier i Mar-ken imellem hinanden med en frisk Appetit paa alt, hvad de fremmede Græsgange bød ham.

2.

Han kom hjem som en fuldblods Europæer med en engelsk eller fransk Paralel paa hver Finger, men temmelig fremmed for den hjemlige Politik, en Verdenspolitiker mellem danske Sognepolitikere. Han sagde „Goddag“, og der blev svaret „Økseskaft“. Som en af ungdommeligt Overmod og Lærdomsfølelse galende Hane var han kommen hjem til Landsbyen. Situationen var ikke fri for at være lidt Montanusk.

Naar han udviklede sine Planer for Venstres Førere, blev der maaske nok af enkelte af dem givet den interessante og ærgerrige unge Mand Komplimenter, og maa-ske endog gjort Forsøg paa at vinde den lovende Mulig-hed som en Prydelse for Partiet, men det var et plato-nisk Forhold, og inderst inde har de maattet møde ham med den Blanding af Mistro og Ligeegyldighed, som den

rodfæstede Praktiker føler over for en vidtspændende Teoretiker. Og paa sin Side stod han til at begynde med noget forbeholden og overlegen over for den hjemmegjorte Politik. Han manglede Betingelserne for at tilhøre et Vennesamfund som Grundtvigianerne eller for at være haandgangen Mand, som Berg krævede det, og allermest for at blive Rekrut i Hørups Regiment. Ach! han ser mig meget lærd ud! har Hørup vist med et lille Smil sagt til sig selv som Iacob i *Erasmus Montanus*. Neergaard havde tænkt sig at faa overladt en Masse Spalter i *Morgenbladet* til en Række Artikler om socialpolitiske Emner. Men Hørup svarede ham blot: Forstaar De Dem noget paa Bønder? Det er meget vigtigere.

Det var det ganske vist, thi Bonderejsningen, som Hørup forstod den, var Tidens stærkeste politiske Tanke. Som Neergaard forstod den, var den mere en Fornylse af det reformatoriske Styre i samme Aand som i det 18de Aarhundredes Slutning og det 19de Aarhundredes Midte. Hørup kaldte paa Almuens Selvraadighed og Oprørslyst, Neergaard vilde kalde paa Retfærdighedsfølelsen, paa Videnskabsmændenes Humanitet.

Han, den i høj Grad tidsmæssige, som ude i Verdenhavnene havde ladet sit Skib med alle Tidens Tanker, var altsaa dog et Øjeblik en ganske utidsmæssig Mand. Men han var ikke af dem, der derfor lod Hænderne synke under Aftagets Følelse. Han lod den store Ærgerrighed fare og begyndte sin Krig i det smaa. Han kastede sig ud i den Strøm af agitatoriske Bevægelser, hvori de stærke Kræfter i de første Aar af 80erne satte Spor. Han blev *Studentersamfundsmand*, Formand i

Udvalget for „Samfundets“ Smaaskrifter og Næstformand i Arbejderundervisningen. Blandt den Række Billeder, hvori Trier i Studentersamfundets Jubilæumsskrift har tegnet Arbejderundervisningens Tilblivelse, er der ogsaa et Nattebillede: Neergaard, der Natten igennem sidder i sin Stue med to Underofficerer og skriver Holdene ud paa 1500 Brevkort. „Men Neergaard er syg, næsten ødelagt af Overanstrengelse,“ føjes der til. Et andet Billede findes i „Studenterbogen“ i det Stykke, Vedel har skrevet om sine Erindringer fra „Samfundets“ første Aar. „En elegant, frakkeklædt Skikkelse med et smukt, reelt Fysiognomi er i et og alt den unge, engelske Parlamentariker efter Gladstones Mønster, altid frisindet, altid saglig og respektabel.“ Det er let at se, at det skal være Neergaard.

Dernæst blev han en litterær Mand. Ved Philipsens Hjælp fik han startet det Tidsskrift efter engelsk Mønster til fordomsfri, neutral, maaske ogsaa en Smule kedelig Drøftelse af Tidens Spørgsmaal, som hørte med til det Snit for en vordende Politikers Udhaling, han havde lagt sig til i Udlandet. Om det er ham, der ogsaa fandt paa Navnet, *Tilskueren*, faar staa hen. Redaktørens egne Artikler var i hvert Fald i høj Grad tilskueragtige, ikke saadanne æggende, i Døgnets Stemning indgribende Artikler som de, Vilh. Lassen senere skrev som Tidsskriftets politiske Medarbejder. Det var historiske Afhandlinger gennem flere Hæfter, et europæisk Rundskue over de Personligheder og Ideer, som havde behersket det 19de Aarhundrede: Richard Cobden, Gladstone, Grev Beust, engelsk Parlamentarisme, parlamentariske Kommissioner, Folkebiblioteker, Handels-

traktater, de tyske Revolutionsaar og den nationalliberale „Guldalder“.

Til disse to Bestillinger føjede sig saa som den tredie: Bestillingen som Foredragsholder omkring paa Landet. Det var ikke noget Søndagsliv dengang at være akademisk Venstremand. Men der var tre Næringsveje, der altid stod aabne: Studentersamfundsmand, Tidsskriftsmedarbejder, Oplysningstaler. Og det var ingenlunde af de sorgfri Levebrød. Men hvor mange var der ikke, som med frejdigt Sind tog til Takke hermed. Medens den nationalliberale Generation tilbragte sine politiske Læreaar i behagelige Embeder som Præster, Professorer, Advokater og Kaptajner, blev denne Tids politiske Akademikere omhyggeligt gennet ud af Embedsfolden. Neergaard havde en lille Assistentplads i den kgl. Livsforsikringsanstalt, men den blev taget fra ham, da man mærkede, at en Venstremand var sluppen ind i Statstjenesten. Og saa kunde han da helt friste Lykken i den omrejsende Foredragsholders Kavaj. Der fandtes i den Herman Trierske Familie en Kavaj, og dette Familiestykke maatte nu gøre sin Nytte. Snart omslutede den Triers, snart Pingels, snart Neergaards ingenlunde efter samme Skræddermaal tilskaarne Skikkelser, naar de i Vintertiden drog ud paa deres Togter. Det er denne i Fælleskavajen omrejsende Agitator, Edv. Brandes i sin Bog „En Politiker“ gjorde til en saa bedrøvelig Ridder.

Naar Neergaards Læreaar ikke var lettere, beroede det ogsaa derpaa, at han ikke sluttede sig til nogen bestemt af Venstres Førere. Han var ikke saa naiv som mangan anden i de Tider, som hver Gang der var Spektakel mellem Førerne svor til sin bestemte Profet. Den

Gang var det Berg, man skulde afsværge, og Hørup, man skulde tilsværge. Netop da *Tilskuernes* første Hæfte udkom i December 1883, brød Krigen ved *Morgenbladet* ud i lys Lue. Fra Hørupsk Side søgte man at rive Neergaard med, men han strittede imod, holdt sig stiv, beholdt Hovedet koldt og lod sig ikke bruge som Agent.

3.

Berg var tværtimod den af Førerne, med hvem han først traadte i Berøring. Der findes i „En Politiker“ en med elskværdig Ironi gennemført Skildring af, hvordan Berg bar sig ad med at erobre nybagte Venstrepolitikere blandt „de gode Hoveder med de mange Eksaminer“, og naar man foretager nogle smaa Ændringer i Iscenesættelsen, f. Eks. ombytter Billedet af Gambetta i Hr. Gerners Hjem med et tilsvarende af Gladstone, kunde Neergaard, hvem ellers intet i Bogen passer paa, nok tænkes at have været den anden Person i den skildrede Situation, halvt Genstand for et Frieri, halvt for et Tyranni.

Det Øjeblik, da Neergaard første Gang blev valgt i Nakskov i Januar 1887, var et af de almindelige i Venstres Liv, hvor den ene Fører pønsede paa at vinde Terræn fra den anden. I den Forstand tog Berg sig af ham, talte for ham i Nakskov, men Forholdet mellem de to blev kun kort. Vel havde Neergaard saa godt som nogen været fuld af den Indignation, Berg vilde gøre til Drivkraften for sin særlige Politik. Men uden agitatorisk Kald, med en vis Afsmag tilmed for den Politik,

der kun er Flamme, maatte han hurtigere end de fleste gaa af Kog, saa snart han stod over for en Politik, der kun var ud i det Blaa, et evigt Vredesdunder og Talevæld.

Enhver Venstrepolitiker har vel en Gang maattet gøre op med sig selv, hvor megen Idealitet han i Provisorietiden satte til, og der er egentlig ingen Grund til en Deling mellem dem, der var „Akkordens Mænd“, og dem, der ikke var det. Thi „paa Akkord“ gik faktisk alle. *Faktisk* blev Forliget sluttet ikke 1894, men allerede omkring 1886, da man bøjede sig for Nederlaget og gik paa Akkord med Uretten.

Naar Neergaard alligevel mere end de fleste fik Stemplet paa sig af en „Akkordens Mand“, laa det i den Mangel paa Bitterhed, hvormed han fandt sig til Rette i de ydmygende Kaar. Han mødte til den saglige Forhandling med Ministeriet Estrup med en forhippet Længsel som gjaldt det et Stævnemøde. Han bænkedede sig ved Saglighedens Bord med en ubehersket Appetit, som i et Hus, hvor man lige har baaret den Døde ud, ikke tager sig særlig godt ud.

Hvad der for mange andre var Tidernes Ugunst, blev nemlig for ham Tidernes Gunst. Det Reformprogram, hvormed han havde præket for døve Øren ved sin Hjemkomst fra Udlandet, blev nu nødtvunget Oppositionens Tilflugt. Efter kun 5 Aars Forløb havde Begivenhedernes Hjul drejet sig saa meget omkring, at han nu var bleven den mest tidsmæssige Mand i Folketinget.

Han blev den første fuldt bevidste *Socialpolitiker* paa Venstres Side. Hidtil havde kun Estrup gjort nogle svage Forsøg efter Bismarcks Mønster i denne Retning, som var afviste ikke blot af storpolitiske Grunde, men ogsaa,

fordi der i Venstre endnu ingen Sans var for denne Op-gave. Det gamle Bondedemokrati stod til en vis Grad fjærnere end Højre fra den socialpolitiske Lovgivning. Først da det fik Tilgang af Studentersamfundsmændene, blev dette nye Problem sat i Omløb.

Paa dette Punkt har Neergaards politiske Betydning været meget stor. Sammen med Marcus Rubin har han udfyldt en meget vigtig Plads i den demokratiske Poli-tik. Uden dette Herredømme over Materiale og denne Interesse for Sagens egen Skyld vilde Socialpolitiken have staaet ganske hjælpeløs. Nu rykkede den frem som en Bevægelse, hvori efterhaanden alle Partier blev drag-ne med, yderst paa den ene Fløj de socialdemokratiske og radikale Rigsdagsmænd, paa den modsatte Fløj Estrup med sin svage Tendens til Statssocialisme, og i Midten Neergaard med sit saglige Standpunkt.

Allerede nogle Aar før havde han søgt at forberede en saadan Politik ved i en „Tilskuer“-Artikel at opfordre Folketinget til at nedsætte *parlamentariske Kommissio-ner*. Disse Kommissioner blev en Kæphest for ham. Som andre sluger Romaner havde han slugt engelske og fran-ske Kommissionsbetænkninger og havde drømt om at faa de hjemlige Forhold opdyrket efter samme rationelle Metode. Han forlangte, at en Lov skulde have sine „Mo-tiver“ i en ganske anden Orden, end danske Love pleje-de at have. Han kunde tale om „smukke og fyldige Mo-tiver“ med noget af en Elskers Varme. Under Forhand-lingen om Margarine-loven anførte han „den hollandske Kvægtællingsstatistik“ paa en Maade, som om det var en god Bekendt af Tinget. Han blev i Tinget *Statistike-ren*, det eneste Medlem, der beherskede den moderne

Lovgivningsteknik. Han skærpede i det Hele de parlamentariske Eksamensfordringer adskillige Grader over, hvad f. Eks. Grev Holstein havde ladet sig nøje med. Det store Apparat af Viden, han manøvrerede med, stillede af og til andres Bidrag i diletantisk Lys. Men han fjærkede samtidig noget af det Præg af rodfæstede Erfaringer, der ikke var den daarligste Tradition for Folketingets saglige Debat.

Men denne Rationalist var mere end et levende Tabelværk. Der stak et varmt og medfølede Hjerte i ham. Sine første socialøkonomiske Erfaringer havde han gjort i Københavns Understøttelsesforening. Bestandig kom han i sine Taler om Fattigloven tilbage til sine Erindringer fra denne Forening. I det Hele er Fattiglovgivningen det Emne, hvorom han næstefter Tolden mest har talt. Der kunde komme Varme, næsten Glød over hans Ord, naar han ivrede mod saadanne Bestemmelser, som at Sygehjælp og Begraveshjælp betragtedes som Fattighjælp. Uden Omsvøb talte han om den „Uldenhed“, hvormed Tinget hidtil havde behandlet dette Emne. Som nyvalgt Medlem blev han i Samlingen 1886—87 straks Ordfører for to Arbejderlove, først Loven om Arbejderboliger, en af de faa Love, der kom helskindet gennem denne Samling, dernæst Loven om Foranstaltninger mod Arbejdsløsheden. Den følgende Samling beherskedes helt af Smørret. Men i Samlingen 1888—89 rykkede for første Gang en hel Række socialpolitiske Love frem i Folketinget, og i dette Element fik Neergaard Lejlighed til at vise sin Dygtighed.

Da saa Høsten begyndte at modnes paa denne Mark i de følgende to Samlinger, hvor en ny Fattiglov, en Al-

derdomsforsørgelseslov og en Sygekasselov blev vedtaget, var Neergaard ikke længer Medlem af Folketinget. Det maa have været bittert for ham at sidde udenfor, medens Kampen rasede om de Standarter, han havde været ivrigst til at plante. Særlig gjaldt dette Alderdomsforsørgelsen, som han netop i Efteraaret 1890 paa de samvirkende jyske Landboforeningers Delegeretmøde havde bragt til Forhandling i et fortrinligt Foredrag, en virkelig Bedrift, hvis Løn de politiske Begivenheder narrede ham for. Rubin, der Aaret før havde bragt Sagen frem paa Købstadforeningens Møde, udarbejdede for Berg og Hørup det dristige Forslag, hvormed de søgte at krydse de Moderates Politik. Dermed var Sagen forspildt for Neergaard, der i Princippet nærmere var enig med Rubins Forslag end med den af de Moderate gennemførte Ordning, hvorpaa han heller ingen Indflydelse havde. Ved andre Lejligheder maatte han derimod for den Bojsenske Gruppe fungere som et sagligt Leksikon, som man sendte Bud efter og fik Recepter hos snart for den ene, snart for den anden af de „Kure“, som taktiske Hensyn nødvendiggjorde. Øl- og Sukkerloven var dog heller ikke lavet efter hans Opskrift, og han, der i sit Foredrag om Alderdomsforsørgelsen havde henvist en virkelig tilfredsstillende Løsning af denne Sag til en Kommission, maatte døje den Tort, at høre sit Partis Ordfører i denne Sag erklære, at han „*paa 10 Minutter*“ kunde lave et bedre Forslag end Rubins.

Alligevel var det *Sammensmeltningen*, der fæstnede Neergaards Forhold til Bojsens Gruppe. Fra nu af var han Gruppepolitiker og helt ud „Moderat“, ikke en ef-

ter gunstig Bør krydsende Socialpolitiker, men en politisk Ordfører og Taktiker. At det var hos Bojsen, han fandt sit blivende Sted, kom maaske oprindeligt af den negative Grund, at han hverken vilde gaa med Hørup—Holstein eller med Berg. Senere fattede han en oprigtig gennem alle Forhold trofast bevaret Sympati for Bojsen, i hvem han saa den nobleste og mest uegenyttige af Venstres Førere, og tillige den, der i Virkeligheden havde mest Sympati for de sociale Reformere. I hvert Fald var Bojsen den, der havde mest Brug for dem. Han skulde paa hele sin Bane handle, skaffe Indhold til den aktive, ledende, overfløjende Politik, der paa én Gang skulde tage Luven fra de Radikale og fra Estrup.

Neergaards Temperament maatte ogsaa føre ham over til Bojsens Gruppe. Hans fordragelige, forhandlende Tone stod i den stærkeste Modsætning til det hensynsløse, klangfulde Sprog, som kendetegnede Hørups Skole af Talere. „Det sproglige“, som Hørup lyttede saa meget efter, var Neergaards svageste Side. Hans Sprog var uden Klang og Oprindelighed, hans Tale uden Smæld eller Vid. Det lidenskabsløse i hans Personlighed, det graa, lidt tørre Præg over hans Foredrag skilte ham ud fra den polemiske Talergruppe. Han var bleven Spurv i Tranedans i de Omgivelser, hvor Hørup og Holstein efterhaanden grupperede deres Politik.

Han var desuden utaalmodig efter det Forlig, som de Moderate maatte være de nærmeste til at slutte. Resolut, næsten med noget afstumpet i sin Fornemmelse af det smertelige derved, var han blandt de første til at indse, at det gjaldt om at gøre Pinen kort. Saa snart

Kampen om Forliget var kommen i Gang, rykkede han i Felten med de Moderate og drog i Sommeren 1891 fra Sted til Sted i Jylland for at slaas med de Berg-Hørupske Tropper. Under dette jyske Sommer-Felttog blev han forlovet med Hørning (senere Hornslet) Kresen. Her laa fra gammel Tid af Bjørnbakkere og Grundtvigianere i Strid med hinanden, og nu da Bjørnbakkerne havde sluttet sig til Forligspolitikken, gjaldt det om at finde et Enhedsmærke for disse oprevne Forhold. Til dette Hverv passede Neergaard godt.

Hans Valg i 1892 i denne østjyske bjørnbakske Kres kastede ham ud i en Lokalpolitikers Situation og halvvejs, efter de bjørnbakske Traditioner, ud i et polemisk Forhold til den politiske Bevægelse i Kjøbenhavn. Da den yngre Bjørnbak samme Aar døde, og Neergaard som en Slags Arvtager af den østjyske Særpolitik blev kaldet til politisk Redaktør af *Aarhus Amtstidende*, forstærkedes dette Forhold endnu en Grad. Hans Brud med sine gamle Forbindelser i den radikale Verden var nu fuldbragt. Han halvt forlod, halvt trængtes ud af Stillingen som *Tilskuerens* Redaktør, gik ud af den liberale Vælgerforenings Bestyrelse, vendte Studentersamfundet Ryggen. I et meget stormfuldt Møde, hvor Pingel og han til langt ud paa Natten holdt stort Opgør med Hørup og Rubin, udveksledes den sidste Hilsen.

Samtidigt rykkede han i Folketinget op til de ledende Stillinger. Allerede i Samlingen 1892—93 blev han den ene Ordfører for Finansloven. Ogsaa naar han talte om andre Sager, var det altid som Ordfører for sit Parti, og det var næsten altid de vigtigste Ordførerverv, der betroedes ham. I Salen havde han sin Plads ved Si-

den af Bojsen, hvem han ogsaa hyppig sekunderede i det politiske Ordførerskab, og hvis mest betroede Mand han i det Hele var.

Han samlede en ikke ringe Uvilje mod sig i disse Aar, hvor han i mange Øjne tog sig ud som en beregnende Mand, der styrede lige løs paa Ministertaburetten. Det melodramatiske Lys er nu éngang det populære, og naar Forliget skulde ses i Rampens Lys, kunde der ikke være Tvivl om, at Neergaards Rolle var meget upopulær. Heller ikke formaaede han at finde noget forløsende Ord eller nogen overlegen Holdning til at bære det frem med. Hvad der behøvedes var en Førers Dristighed og Robusthed, hele den Selvtillid, der faar Hjertet til at svulme af Foragt for Modstandernes Angreb og bringer Skammen over paa deres Hoved. Der behøvedes et dramatisk Greb, et Handlingens Temperament. Men det manglede. Istedetfor en dygtig men tør Advokat paa Talerstolen, der mere opirrede end forsonede dem, der skulde vindes.

Han var Forligets dygtigste Forsvarer, men heller ikke mere. Men den, der har hørt denne Forsvarstale, saaledes som den siden blev trykt i *Tilskueren*, den, der har staaet med Hjertet fuldt af smertelig Vrede over det skete og hørt paa disse tørre, uigendrivelige Grunde, hvor hver Indvending fra Tankens Side var forudgrebet og pareret, men hvor Følelsens Sprog var ligesom ganske overhørt, han vil ikke have haft ondt ved at forstaa den Skæbne, Forliget led i den offentlige Bevidsthed.

Langt anderledes kunde Neergaard hævde sig i Folketinget under de efterfølgende Opgør i Samlingen 1894—95. Under den lange Række Tvekampe, han her ud-

stod med I. C. Christensen, Alberti og Hage, kom han ikke til kort. Nøden lærte ham at bruge Talen polemisk, at ripostere paa staaende Fod, at ramme Modstanderne personligt. Albertis Slagfærdighed tirrede Polemiken op selv i de tungeste Alvorsmænd blandt hans Modstandere. Mellem ham og Neergaard kom det til en Række personlige Sammenstød, som vidnede om en dybtgaaende og uforsonlig Antipati mellem dem. Sandsynligvis har det ikke mindst været Neergaard, der gjorde Tilværelsen blandt de Moderate personlig utilfredsstillende for Alberti. Til I. C. Christensen rettede Neergaard med Styrke det Spørgsmaal: Tør I, Modstanderne af Forliget, naar I har styrtet os og selv er blevet Flertal, nægte Forliget Anerkendelse? Og da I. C. Christensen gik udenom Svaret, svarede Neergaard selv: Det gør I ikke. I tager Fordelen af det, efter at I har brugt det til vor Fortræd.

Han havde vel tænkt sig et Ministerium, i hvilket hans Gruppe var bleven repræsenteret halvt med den Side af Landstingets Højre, der siden blev til de Frikonservative. Og som mulig Finansminister i et saadant Ministerium havde han sit Program parat: En Toldreform og en Reform af de direkte Skatter. Nu maatte han indskrænke sig til at udvirke Beslutningen om Toldkommissionens Nedsættelse, som gennemførtes lige før Valget 1895, og til paa et nyt jydsk Landboforenings-Delegeretmøde i et Foredrag at kræve de faste Ejendoms-skatter afløste af en Værdibeskatning og en Formue- og Indtægtsskat.

En kummerlig Erstatning for den ledende Rolle og den praktiske Iværksættelse, som han havde været saa

nær ved og vel ogsaa havde drømt sig ind i. Og kummerlige var de Aar, der nu kom, efter Nederlaget i 1895, næsten ydmygende, bedækkede ikke blot med Nederlag og fortsat Tilbagegang, men med Beskæmmelse og Glemsel. Kun Toldkommissionen bar endnu en Rest af de Moderates Forhaabninger oppe over Syndflodens Vande. Sammen med Madsen-Mygdal skrev Neergaard Vestres Mindretalsbetænkning, og den Del af denne, der atter gik over i Vilh. Lassens Toldforslag, er omtrent det eneste positive Udbytte, Neergaard har reddet ud af 20 Aars frugtesløst Slid med denne Sag. Noget af en Oprejsning maa det derfor have været for ham, at han dog tilsidst i det afgørende Øjeblik blev Folketingets Ordfører for Toldloven. Sammen med Peschcke Kødte arbejdede han paa Toldoverenskomsten af 1900, men da den blev sprængt af Reformpartiets Førere, var Neergaard for lange Tider en død Mand i Folketinget.

4.

For unge Politikere i vore Dage maa det have været et Savn, at der ikke findes nogen aktmæssig Skildring af den Perodes Politik, som nu ligger afsluttet. Paa lignende Maade har formodentlig den foregaaende Generation trængt til et historisk Værk over den nærmeste Fortid. Hos den af dem, der heftigst har følt denne Trang, er da atter den Tanke opstaaet, selv at skrive den Bog, han savnede.

Saaledes omtrent maa man tænke sig, at Neergaards Bog *Under Junigrundloven* er blevet til.

At skrive Historien samtidig med at man „gør“ den, er efter alle Erfaringer en selvmodsigende og derfor selvmorderisk Ting. Derfor er Avisartikler, selv de bedste, naar de optrykkes, efter faa Aars Forløb en ganske uudholdelig Læsning. Saasnart Begivenhederne er blevne Historie, som der skal dømmes om og ikke tages Standpunkt til, er hvert Ord i Artiklen forældet, dens Stemning fordunstet. Ja ikke blot det, den kvalmer En, man føler den Slags moralsk „Katzenjammer“, der hører med til „Dagen derpaa“.

Naar det derimod gælder den svundne Tids Historie, kompletterer Politikeren og Historieskriveren hinanden paa en ganske fortrinlig Maade, naar de mødes i samme Person. Politikeren fra idag er en udmærket Skildrer af Politiken fra igaar. Medens Hørups Artikler om Provisoriet og Sammensmeltningen allerede nu er uudholdelige, er hans historiske Artikler, f. Eks. alle hans Karakterskildringer af de nationalliberale Mænd, af ufor-gængelig Værd. Den politiske Historie bliver kun sand, naar den forstaaes uden Naivitet, og Betingelsen for at forstaa saaledes har kun den, der selv har taget hand-lende Del i sin egen Tid. Derfor er Litteraturen fuld af Skikkelser, i hvilke Statsmanden og Historieskriveren har været forenede, ligefra Cæsar og Xenofon over Mac-chiavelli til Thiers og Hanotaux.

Og saaledes har ogsaa Neergaard, naar han i alle disse Aar fra Folketinget vandrede til det kongelige Bibliotek eller til Udenrigsministeriets Arkiv, fra sin egen Optræden paa Brædderne og fra sine Erfaringer om det politiske Maskineri i det Hele bragt med sig til sit Møde med de døde Forgængere en Fortrolighed med

den Verden, han skulde beskrive, der manges en Gang maa have gjort ham Overgangen fra de levende til de døde næsten umærkelig, trods den fuldstændige Fornyelse af Begivenheder og Mænd. Og det er i strengeste Forstand selve Begivenhedernes Gang, Neergaard skildrer i sin Bog. Han er gaaet til Kilderne og har af dem øst Begivenhederne op fra Aar til Aar, næsten fra Dag til Dag. Det fængslende i dette Værk ligger ikke i Skildringens eller Iscenesættelsens Kunst, som helt er udeladt, men det beror paa, at man oplever Tiden, optager dens Drivkræfter i sin Bevidsthed, føler dette store Drama udspille sig gennem sine forskellige Akter og Situationer, til man tilsidst mærker, hvordan det tager Magten fra Personerne og forvandler sig til en uafvendelig Skæbne. Det er *sandt*, det Billede, der her gives os, sandt og naturligt, uden heroiske Fantasier og uden den melodramatiske Krashed i Farvernes Blanding. Men for at det kunde blive saa jævnt og fortroligt, har Fortælleren maattet kende ikke blot alt, hvad han kunde læse sig til i Aktstykkerne, men ogsaa den fortrolige Skrift mellem Linierne, som kun kommer frem for den, der fuldt ud kender den politiske Psykologi. Hele Vejen har hans egen politiske Erfaring gjort hans Fod sikker. Han har forstaaet Blandingen af saglige og taktiske Motiver, Krydsningen af den ideologiske og politiske Tankegang, Brydningen mellem dem, der bruger, og dem, der lader sig bruge. Til sine Studier af de døde har han saa at sige medbragt en hel Botanisk kasse fuld af Træk, plukkede lige ud af Virkeligheden, der har givet ham levende Mennesker og Situationer at operere med,

hvor Studerekammerets Mænd vilde have været henvist til Konstruktioner og personligt Skøn.

Og nu den modsatte Vekselvirkning. Naar Neergaard fra en længere Tids Omgang med de gamle Bind af Rigsdagstidende og tilhørende Avismapper atter har staaet i Folketinget og hørt Radikale og Reformpartimænd undsige hinanden paa Livet, eller set Blade af ringe Farveforskel dænge hinanden til med Grovheder, og han saa maaske lige har læst om I. A. Hansens og Tschernings Gruppekriige eller *Fædrelandets* og *Dagbladets* Knalden løs paa hinanden, hvor har saa ikke det hele Postyr maattet svinde ind for ham, hvor rolig, næsten videnskabelig en Tilskuer har han ikke maattet føle sig.

Noget af Neergaards Vanheld i det politiske Liv har maaske nok beroet paa dette historisk-filosofiske Syn. Til Gengæld har det advaret ham mod at løbe Panden imod Muren. I sine Taler i Folketinget har han flere Gange ført „Historien“ frem som et Argument for sin Taktik. I et Sammenstød med I. C. Christensen lige efter Forliget sammenstillede han f. Eks. de gamle Bondevenners praktiske jævne Taktik og de store Virkninger, den opnaaede, med det senere Venstres grove, firkantede Doktrinarisme. Efter I. C. Christensens senere Optræden at dømme har denne Sammenstilling maaske gjort nogen Virkning paa ham.

Og siden, da alt syntes mislykket, Bojsens Politik, Forliget, Agrarbevægelsen, Toldreformen, den sociale Lovgivningsæra, og han sad tilbage i Ensomhed, efterat Bojsen, Claussen, Ravn, N. I. Larsen, Har. Holm var borte, har det maaske ogsaa beroliget Neergaard noget at tænke paa, at *Historien* engang vilde indrømme, at det var

dette „Forræderi“, der knækkede Højres Magt, og at de, der kaldtes „Forrædere“, snarere, ligesom i 1864 de, der gik tilbage fra en uholdbar Stilling, havde været Martyrer.

5.

Den 23. Juli 1901 kunde for Neergaard ikke blive den samme Glædens Dag som for mange andre Venstremænd. Politikere er ogsaa Mennesker, og det vilde være en umenneskelig Fordring at stille til ham, at han skulde glæde sig over en Sejr, som man lukkede ham og hans Meningsfæller ude fra, og som man ikke vilde indrømme Forligspolitikken af 1. April 1894 den mindste Andel i, skønt dog den 23. Juli 1901 tydeligt nok var betinget af den 1. April 1894. Der var en dyb Uretfærdighed i, at ikke alle Venstregrupperne fik deres Part af Sejren, men at den blev indkasseret alene af Reformpartiet.

Adskillige bitre Følelser maa have gennemstrømmet Neergaards Sind paa denne Dag. For det første over den Uridderlighed, hvormed Reformpartiet blev ved med at bruge „Forliget“ som det Skel, der skulde opretholde en Deling af det gamle Venstre, som ingen Betydning mere havde, og nu kun tjente som et Stikord. Ved at nedlægge sit Mandat forud for Folketingsvalget i April 1901 havde „Forligets“ Hovedmand, Frede Bojsen, ofret sig og anerkendt sig som den slagne Mand. Men Sejrherrene havde ikke fundet dette Offer tilstrækkeligt. I. C. Christensen havde besvaret det med at sige, at Reformpartiet ikke var „et Hotel“. De Moderate havde banket forgæves paa Venstres Dør. Den var lukket.

For det andet maa det have været bittert for Neergaard at tænke paa, hvor meget han og hans Gruppe kunde takke Højre for den Vanskæbne, der havde ramt dem. Hans Erindring maa mange Gange være vendt tilbage til Foraaret og Sommeren 1894, da det Estrupske Højre ved sin kortsynede Politik ødelagde Fremtiden for dem, hvem den naturligt tilhørte, og indirekte spillede Sejren i Hænde paa de fælles Modstandere.

Selv hos Neergaard, der mindst af alle er Følelsepolitiker, maa man regne med den Virkning, disse bitre Følelser og Erfaringer har gjort paa ham. Han har mere end nogen anden i hele sit politiske Liv vist Evne til ikke at bære Nag, til at glemme personlige Angreb og Fornærmelser. „Lad os holde det personlige udenfor“, er et Ord, man ofte kan høre ham sige. Men at han skulde gaa saa vidt i Selvfornægtelse, at han glemte Højre, hvad det i 1894 forbrød mod hans Parti, og Reformpartiet, hvad Behandling han og hans fik af det i Aarene efter 1894, vilde være for meget forlangt. Der maa have bundfældet sig visse stærke Indtryk hos ham af disse Oplevelser. Det ene maa have været en stærk Mistillid til Højre, en Ulyst til at indlade sig i fælles Politik med et Parti, der havde vist saa lidt politisk Loyalitet og Forstand som Højre i 1894. Det andet en bestemt Forvisning om, at han ikke kunde vente noget af Reformpartiet. Han har kunnet sige sig selv, at saa længe I. C. Christensen var stærk nok til at undvære hans Gruppe, vilde det være omsonst at bejle til ham om Samarbejde.

Den Politik, Neergaard har ført efter 1901, er bleven bestemt af disse Bevæggrunde. I de første Aar efter 1901

hørte man meget lidt til ham. Hans Parti blev stadig mindre, tilsidst opløste det sig som Parti og blev kun bestaaende som Valggruppe. Først da Prygleloven kom til Behandling i Folketinget i Foraaret 1904, kom hans Tid igen. Det var et Held for ham, at det netop var en Lov som denne, der blev den første alvorlige Anledning til Reformpartiets Opløsning. Det var en Lov, som han ikke vilde have stemt for, selv om han havde været Medlem af Reformpartiet. Vilhelm Lassen stemte heller ikke for den, og med ham, som var den af Reformpartiets Medlemmer, Neergaard stod nærmest, fik han nu den første Føling. Det var en Lov, som gav ham Lejlighed til, uden at kompromittere det mindste af sin Fortid, at gaa *til Venstre* for Reformpartiets Flertal, sammen med dette Partis radikale Fløj. Og den bragte ham i Kamp med den Mand i Reformpartiet, som han helst vilde bekæmpe, og med hvem han aldrig, selv da de var i Parti sammen, havde haft det mindste fælles, nemlig Alberti. Kort sagt, Prygleloven gav ham en udmærket Chance.

Han forstod ogsaa at benytte den. Hans store parlamentariske Begavelse med dens Blanding af saglig Indtrængen i Emnet, sympatetisk Fremtræden, og en egen enkel og fordringsløs, men meget sikker og solid Veltalenhed kom ved denne Lejlighed til sin Ret fuldt ud, langt mere end ved mange tidligere Lejligheder, hvor han ogsaa, som altid, havde talt godt, men hvor Sagen, han havde talt for, ikke havde været populær. Her havde han faaet en Sag, der gjorde ham populær i Krese, hvor han gerne vilde genvinde sin Popularitet.

Han blev Fører for Oppositionen mod Prygleloven, den mest fremtrædende Taler under den lange, liden-

skabelige og vidtrækkende Debat. Ingen kunde mistænke ham for „Taktik“ i denne Sag. Alle maatte være overbeviste om, at naar han talte saa stærkt imod denne Lov, var det af en oprigtig Forargelse, selv om han naturligvis var Politiker nok til at forstaa, at den Blotelse, Reformpartiet her havde givet sig, ogsaa lod sig bruge politisk. Naar han sagde, at dette for ham var den største Sag i mange Aar, mente han det virkelig. Men han havde heller ikke noget imod, at Sagen fik saa store *politiske* Konsekvenser som muligt. Naar han sagde, at han, skønt han havde været med til mange Kompromiser, aldrig kunde gaa paa Forlig om et saadant Tilbageskridt og Brud paa Linien i den danske Lovgivning, som denne Lov betød, var det Sandhed, selv om disse Ord ogsaa havde den *politiske* Tendens, at skyde Reformpartiet ud i et „Forlig“, meget værre end alle Fortidens.

Der begyndte at spire en Forbindelse mellem Neergaard og de Radikale, man begyndte at ane en Samvirken mellem ham og dem imod Reformpartiet, naar dette en Gang gik i Stykker. De Radikale overvældede ham med klæbrige Behageligheder; under Navnet „de Moderates Førstemand“ udskiltes han fra den øvrige moderate Gruppe, der reserveredes altid denne „Førstemand“ en Stol for sig, og den rykkedes efterhaanden klods op ad de radikale Stole.

Da saa Reformpartiet sprængtes i Begyndelsen af 1905, fik Neergaards Gruppe en ikke ringe Betydning. Man maatte nu regne med den Mulighed, at det absolute Flertal, som Reformpartiet hidtil havde haft, og som havde gjort det saa afvisende overfor de Mode-

rate, kunde gaa tabt. Neergaard støttede officielt Ministeriet I. C. Christensen, han stemte i Spidsen for sin Gruppe for den Dagsorden, som udtalte Tillid til det, han viste endog den Ridderlighed overfor I. C. Christensen, i stærke Ord at anerkende det Mod, denne viste ved at overtage Forsvarsministeriet. Det betød, sagde han, at han, der havde den største politiske Autoritet, satte den ind paa den farligste Sag.

Men hvorledes han regnede, og hvad han satte sin Kurs efter, fremgik tydeligt af den Tale, han holdt ved Begyndelsen af Samlingen 1905—06. Han sagde i denne Tale ganske aabent til Ministeriet I. C. Christensen, at han ingen Overtro nærede med Hensyn til dets absolute Uundværlighed: „Der tales undertiden saaledes, at hvis Reformpartiet blev Mindretal, og den nuværende Regering maatte støtte sig til en bredere Basis, saa vilde Venstresagen her i Danmark være udsat for den allerstørste Fare.“ Han ironiserede over det „Monopol“ paa at drive Venstrepolitik, som Reformpartiet havde villet tilegne sig, og han lod i ganske aabne Ord Regeringen vide, at hvis Fremtidens parlamentariske Ministerier kom til at støtte sig, ikke paa et kompakt Parti som Reformpartiet, men paa en Samvirken mellem alle de Grupper, der kaldte sig og var „Venstre“, saa vilde det ikke være ham imod, det var tværtimod hans Ønske og Maal.

Dette politiske Projekt, *Regering paa Grupperne*, som hurtigt vilde have trængt I. C. Christensen ud og banet Vej for en Konstellation som f. Eks. Christopher Hage-Neergaard-Zahle, røg imidlertid i Lyset ved Folketingsvalget i 1906, som skuffede baade Neergaards og Zahles Forventninger. I. C. Christensen beholdt sit Fler-

tal, men et Flertal paa lige Halvdelen af Tingets Medlemmer. Paa den Valgdag har Neergaard kunnet sige til sig selv: Nu bliver I. C. Christensen at faa i Tale. Nu vil han ikke mere give mig en Kurv. Nu vil de Moderate blive „hørte“, faa en raadgivende Stemme med.

Før Rigsdagen traadte sammen til Samlingen 1906—07, havde ogsaa allerede Vilh. Lassen henvendt sig til Neergaard om Samarbejde paa Toldlovsforslaget. Denne Sag blev Porten, hvorigennem de Moderate endelig marcherede ind til Reformpartiet. Situationen havde nu vendt sig til Neergaards Fordel, han var bleven Midtfiguren i Folketinget, den, hvis politiske Taler havde størst Betydning og ventedes med størst Spænding. Den uheldige Bejler fra de foregaaende Aar var blevet den ombejlede Mand. Baade Reformpartiet og de Radikale bejlede nu til ham. Han gav sin Haand til I. C. Christensen, men ikke anderledes end at han ikke helt afviste Zahle. Han opgav ikke mere Politiken med *den brede Basis*; det Maal, han satte sin Kurs efter, var en Samling af alle Venstres Grupper, ikke til ét Parti men om *en fælles Politik*. Det Parti, han havde indgaaet med I. C. Christensen, var ikke et Inklinations-Parti men et Fornuftparti. Naar han spurgte sit Hjærte, saa droges han mere hen til de Radikale. De og han havde faaet Minder sammen fra Aarene 1904—06, som foreløbig maatte gemmes hen, men hvorom det gjaldt, at „gemt var ikke glemt“.

Foreløbig gjaldt det for Neergaard om at befæste Stillingen overfor Reformpartiet. Han gjorde det ved en klogt gennemført Blanding af Tilnærmelse og Tagen-Afstand. I sin Finanslovtale fra Samlingen 1905—06 havde han om I. C. Christensens Militærpolitik brugt det po-

lemiske Ord „tvetydig“. I Samlingen 1906—07 var dette meget positive Sprog vendt om til saadanne negative Udtryk som, at hans Gruppe „ikke vilde sværge til Regeringen i tykt og tyndt“, og at deres Tillid „ikke var ubegrænset, men kun paa Tid og Vilkaar“. I Samlingen 1907—08 var der kun tilbage en spagfærdig Bemærkning om Betydningen af, at Regeringens Administration var „forsigtig og uangribelig“.

Det var Alberti, han sigtede til. Til Afgørelse af visse Egenskaber hos Neergaard vilde det have været interessant, om han var blevet stillet overfor den Situation, at skulle sidde i Ministerium med Alberti. Han blev det ikke. Alberti gik ud af den Dør, ad hvilken Neergaard gik ind i Ministeriet I. C. Christensen. Ved Vilh. Lassens Død og ved Spektaklet om Alberti var I. C. Christensen blevet saa medgørlig, at han nu ikke blot var at faa i Tale, men endog maatte give Neergaard den vigtige Stemme, som Finansministeren taler med.

„Den enes Død, den andens Brød“. Som dette Ord i 1895 var kommet I. C. Christensen til Gode, kom det nu ved Alberti-Katastrofen Neergaard til Gode. Saaledes ombyttes Rollerne stadig i det politiske Liv. Men det maa ikke have været med særlig lykkelig Følelse, at Neergaard i de Dage satte sig paa Konseilspræsidentens Plads. Det var noget af et Fallitbo han overtog, et moralsk og økonomisk Fallitbo. Han overtog lutter Debet-Poster i politisk Forstand, deriblandt først og fremmest Forsvars-sagen. De mange politiske Aktiver, der forelaa ved Systemskiftet, havde hans Forgængere opbrugt. Og dette Bo skulde han bestyre uden virkelig frie Hænder, som Vikar eller Befuldmægtiget for en anden, der havde faaet

Forhindring, overvaaget af hans skinsyge Øjne. Han skulde være Chef for et Ministerium, hvor Flertallet hentedede Parolen fra en Chef udenfor. Hans eneste paalidelige Mand i Ministeriet var Klaus Berntsen.

Hans Haand var heller ikke heldig eller fast til at begynde med. Det var et usikkert Greb han gjorde, da han, vistnok i en Følelse af at maatte bringe den ophidsede offentlige Mening i Kjøbenhavn en Forsoningsgave, oprettede Handelsministeriet. Det blev kun en ny Debetpost, baade politisk og finansielt. Det var et uheldigt Valg at tage en habil Stiftamtmand til Finansminister, og Begrundelsen, at denne Mand „havde vist en særlig Evne til at forstaa Befolkningens Krav“, d. v. s. havde Folketække, klædte ikke den Mand, der altid havde været Sagkundskabens Talsmand.

Derimod var der to Punkter i hans Programtale, hvor hans Greb var fast. Han erklærede, at det ikke vilde blive tilladt noget Medlem af hans Ministerium at beholde noget privat Erhverv. Fra denne Erklæring daterer sig det Brud med en anstødelig Praksis i Fortiden, som Højre og Venstre havde været fælles om. Og han udtalte, at Ministeriet vilde sætte sin Eksistens ind paa Forsvarssagens Løsning.

Hans Ønske var, at løfte Forsvarssagen op i en højere Sfære end den daglige politiske, at løse den i en Aand, der var større end den Taktikens smaaiffige eller læmpelige Aand, hvori næsten alle politiske Anliggender var blevet afgjort i den nærmeste Fortid, baade af Neergaards eget Parti, da det førte an, og af Reformpartiet. Dette Ønske prægede i høj Grad Indholdet af den Tale, han holdt, da han den 12te Februar 1909 forelagde sit For-

slag til Forsvarets Ordning. Det var et nobelt Forslag, et Forslag, der gav Folket sit og Militæret sit. Og i endnu højere Grad prægede dette Ønske selve Talen som Tale. Den var baaret af en stærk Stemning, af en begejstret Lyst til at løfte Sagen op til et Samlingsmærke for et Folk, som netop i det Øjeblik stærkt trængte til at vende Hjærtet opad.

Sandsynligvis er det dog ikke en heroisk Følelse, der har inspireret Neergaard i denne Sag. Det patetiske og heroiske ligger ikke for ham. Snarere en Erkendelse af, at man maatte bøje sig for den militære Sagkundskab. Han, i hvem der intet er af en Dilettant, har ikke heller som Forsvarsminister villet sidde den Magt overhørig, som havde været Styrken i hans eget Liv. Man kan sige sig selv, at det ikke har været *ham* muligt, at vende det døve Øre til Generalstabens Forestiøflinger og ikke heller til de Erfaringer af udenrigspolitisk Art, han nu fik Adgang til at gøre. Han havde, som han sagde i sin Tale ved Forelæggelsen af Forslaget, heldigvis den Egenskab, at han kunde lære. „De forberedte fremskudte Stillinger“ var Resultatet af, hvad han havde ladet sig belære om.

Men ét kunde han ikke lære. *At være Fører*. Og den Politik, han med sit Forsvarsforslag havde vovet sig ud i, krævede en Fører, en Mand, der kunde gøre det Ord til sit Valgsprog: Med Skjoldet eller paa Skjoldet. Uden den Evne og Vilje var der noget forceret, overanstrengt og paa Forhaand fortabt ved hans Politik i denne Sag. Hvad nu Neergaards Evne angaar, er det ikke den, der kom til at staa sin Prøve. Thi han havde ikke Viljen. Da han stod overfor det Valg, at skulle sprænge

sit Parti, havde han ikke *Viljen*. Han vilde ikke frembringe det Kaos, der i hvert Fald maatte komme ud deraf, endnu mindre skabe en helt ny politisk Deling. Han har altid været en *loyal* Mand. Dernæst en Mand, der følte sig stærkt forpligtet overfor Traditionen, „det historiske“ i det politiske Liv. Og den Situation, hvori han befandt sig, gjorde ham dobbelt forpligtet til Loyalitet. Han stod overfor et Parti, som han ikke havde skabt, men som, skønt det ikke var hans, havde givet ham Magten ud fra den Forudsætning, at han skulde respektere dets Vilje. Og tilsidst skræmmede Erindringerne fra 1894 ham fra at gaa sammen med Højre.

Hvis han havde haft Evne og Vilje til at være Fører for en ny Politik, skabt paa Forsvarssagen, kunde denne Politik da være gennemført? Selv har han ment Nej. Og i saa Fald var der ikke anden Udvej end at følge det i Politik eneste gyldige Princip: *det gennemførliges*.

Efter de stærke Ord, Neergaard havde brugt i denne Sag, blev Udgangen noget af en Beskæmmelse for ham personligt. Mange, som den Dag, da han forelagde sit Forslag, var blevet begejstret for ham og havde været rede til at gaa med ham gennem tykt og tyndt, hvis han havde staaet fast paa sit Standpunkt, følte sig ladt i Stikken af ham, da han gik paa Forlig. I disse Krese dannede der sig en ufordelagtig Mening om ham som en veg Mand uden fast Vilje og uden Evne til at sætte sig i Respekt Mænd og Mænd imellem. I den offentlige Mening tabte han Terræn. I Rigsdagspolitikken vandt han derimod Terræn. Ved de Revner, Forsvarssagen slog i Venstrepartiet, og som delte det i en Gruppe paa 27 og 2 Grupper paa 11, blev Neergaard som Hovedmanden

for de 2 11-Mands Grupper næsten jævnbyrdig med I. C. Christensen.

Taktiken mellem disse to Mænd havde bestaaet i, at den ene gik til Venstre for den anden. Den Grundlovs-politik, som Ministeriet Klaus Berntsen indledede den 23. Oktober 1912, og i hvilken Neergaard utvivlsomt har været Sjælen, kom derfor til at se ud som et Led i denne Taktik. Det kom til at se ud, som om Neergaard og Klaus Berntsen med dette Skridt vilde overfløje I. C. Christensen og vise én Gang for alle, at de, — de én Gang saa ringeagtede og fra Venstrepolitiken udelukke- de „Gammelmoderate“, ikke blot var lige saa gode Ven- stre-mænd som de andre, men bedre, de bedste, der over- hovedet fandtes, 1ste Klasse. Litra A. Nr. 1.

For Neergaard har imidlertid Politiken af 23. Okto- ber 1912 haft et meget bredere Grundlag. Der forelig- ger saa mange Udtalelser af ham, og denne Politik fal- der desuden saa godt i Traad med den Politik, han har ført lige siden 1904, at det er let for hans Vedkommende at forstaa Sammenhængen dermed.

Neergaard er en *historisk* Politiker. Hans Fjender kal- der ham „doktrinær“, men det er rigtigere at kalde ham „historisk“. „Det historiske Venstre“ er et Yndlingsud- tryk for ham. Og at Venstres Politik, historisk betragtet, lige fra det første Valg til den grundlovgivende Rigsfor- samling til Nutiden har haft Gennemførelsen af en uind- skrænket lige og almindelig Valgret til Maal, kan der kun være én Mening om.

Et andet Yndlingsudtryk for Neergaard har længe væ- ret: *det selvstændige Venstre*. Efter Erfaringerne fra 1894, Erfaringer, han som Forsvarsminister og Finans-

minister i de sidste Aar efter egen gentagen Paastand har haft rig Anledning til at faa bekræftede, vil han *ikke mere en Samling til Højre*. Allerede i 1905 sagde han: „Jeg tror, at enhver Venstreregering, der bringer sig i Afhængighed af Højre, i Længden bittert vil komme til at føle Smærten derved.“ Han vil *en Samling til Venstre*. Han vil sammen med de Radikale, efterat de har hævet deres Forbindelse med Socialdemokratiet. Han er oprindelig udgaaet fra det radikale, akademiske Venstre. Dertil vender hans Tanker nu tilbage. Mange selskabelige Forbindelser drager ham derhen. Mange videnskabelige ogsaa. Han vil gjerne tilhøre „det historiske Lav“, og det bestaar for største Delen af Mænd fra den radikale Lejr. Men ogsaa rent politisk har han lidt saa meget under Krigen mellem *de to* Grupper i Venstre, at han nu søger sin Styrke og Dækning ved at faa en tredie Gruppe med i Partiet. Som de fleste Mennesker kender han ikke sin egen Begrænsning. Den ligger i hans Hensynsfuldhed og hans Mangel paa Menneskekundskab. Hvis disse Mangler har gjort ham svag overfor en Mand som I. C. Christensen, vil den gøre ham redningsløs overfor en Hensynsløshed som den, de Radikale besidder. Man skulde synes, at de havde givet ham Beviser nok derpaa.

Hans sidste og stærkeste Grund ligger deri, at han er *en Troende* overfor den almindelige Valgret. Han ikke alene ikke frygter den, han tror paa den. Han tror paa, at den er Udtryk for „Folkets naturlige, jævne og rolige Sindelag“. Han tror paa den som Garanti for en besindig Udvikling uden farlige Eksperimenter. I sin sidste Tale brugte han det Udtryk, at „der jo i Almindelighed

blandt Menneskenes Børn er sørget for, at Træerne ikke vokser ind i Himlen“. Han maa dermed have ment, at der i Almindelighed ingen Fare er for, at Eksperimenterne skal blive for dristige, at man skal vove sig for langt bort fra det borgerlige. Men han overser herved, at hele den danske Politik siden 1870 har bestaaet i *at byde over*, i at konkurrere om at være radikalest. Det System maa uundgaaeligt føre til, at man byder hverandre over udover det borgerliges Grænser, at Eksperimenterne netop vokser ud i det Blaa. Og selv om dette skulde undgaaes, saa vil i hvert Fald *Demagogiet* blive vort Lands uundgaaelige Skæbne, hvis man stræber den radikale Vej, Neergaard nu stræber. Og i dette Demagogi vil der netop ingen Plads blive for Politikere af den Art som Neergaard. Det politiske Liv vil komme til at ligge i et Plan, hvor der ingen Ære er at vinde, intet Ansvar at bære overfor saadanne Magter som Sagkundskab og Saglighed, som dog hidtil har været de bærende for Neergaard, og hvor Hensynsfuldheden vil komme uhjælpeligt til kort. Jakkerne vil slaa sig sammen om at kaste Frakkerne ud. Og det vil ske meget hurtigt.

N. V. DORPH

J. V. Dorph

I. C. CHRISTENSEN

1.

DET er næppe for meget sagt, at Danmark, i hvert Fald for en halv Snes Aar siden, var det eneste Land mellem de europæiske Stater, hvor en Mand med I. C. Christensens Forudsætninger kunde blive Rigets Styrer. Der er udslynget mange Beskyldninger mod ham for, at han har svigtet sin Fortid. Navnlig hvis man ved „Fortid“ forstaar Oprindelse og Forudsætninger, er denne Beskyldning saa usand som vel muligt. Han har netop holdt fast ved sine Forudsætninger. Det er ikke ham, der er kommet de nedarvede Forestillinger om en ledende Statsmand imøde, men det er disse Forestillinger, der har maattet ændre sig efter ham. Han har ikke søgt at tilegne sig den Dannelse og Stil, som havde været gældende i den Verden, hvorfra man hidtil havde tænkt sig en ledende Statsmand udgaaet. En Mand med hans Evner vilde uden Vanskelighed have kunnet magte de Trin, der førte op paa dette Niveau. Men han er med Vilje blevet paa det Trin, hvor hans Udgangspunkt laa. I sin Forestillingskres og i sin Udtryksmaade har han ikke grebet op efter, efter Forbilleder fra en anden Verden i et højere Plan, men han har med urokkelig Selvtillid holdt fast ved sig selv, staaet paa sin egen For-

udsætning. Det er blevet sagt om ham af en af hans Modstandere, at han „var faldet op ad Trappen“. Lige omvendt. Det er ikke ham, der har søgt at bore sig frem, paa Stræberes Vis, til en Plads i Overklassen. Det er Overklassen, der har maattet nedstemme sine Begreber efter hans Maal. Det Ord af Hørup, at Demokratiet skulde være sit eget Maal og sin egen Vægt, det har I. C. Christensen efterfulgt. Han har ved sit Eksempel nivelleret og demokratiseret vort Samfund langt mere end Hørup med alle sine Slagord.

Den offentlige Mening herhjemme har imidlertid haft ondt ved at slippe det Maal, hvormed man i andre Lande maaler en Statsmand, og hvormed han ogsaa herhjemme maalttes lige til I. C. Christensens Tid. Paa den Maade er det for mange Mennesker kommet til at staa som et *Eventyr*, at I. C. Christensen er blevet Konseilspræsident. At denne Bondesøn fra det afsides vestjydske Sogn uden synderlig Kamp end sige gennem en Omvæltning, men tværtimod under samstemmende Tilslutning af Konge og Folk blev løftet op paa den højeste Plads i Staten, kunde godt faa naive Folk, som ikke havde fulgt den politiske Udvikling herhjemme, til at forestille sig ham som en *Aladdin*. Der skulde slet ikke saa megen Fantasi til, for at overføre Slutningsscenen af Oehenschlägers „Aladdin“ til Danmark anno 1905, og tænke sig I. C. Christensen staaende ved et Vindu paa Slottet, betragtede Mængden, og sige ligesom Aladdin: „Dernede gik jeg som en lille Dreng Dernede nu udraabe de mig alle.“

Tilmed var der over I. C. Christensens Skikkelse, saaledes som man husker den fra hans unge Dage, og

over hans Væsen og hans Herkomst netop noget af det, der udgør Aladdin-Skikkelsens Kendetegn. Sund og stærk var han steget op af den jævne Befolkning. Som en „munter Søn af Naturen“, uden at være hildet af Grubletrang eller ompundet af store Ideers Baand, var han begyndt Livet, ikke synderlig forskellig fra mange andre Bondesønner, kun mere frejdig end de andre. Frejdigheden lyste ud af hans aabne Ansigt, ud af de lyse, vandblaa Øjne, ud af det brede Skælmeri i hans Smil. Frejdig var den Maade, hvorpaa han bar sit Hoved. Ansigtets varme Farver, det brede Underansigt, de frodige runde Linier i Skikkelsen, vidnede om en kraftig Livslyst. Og naar han talte, hvilken aaben, frimodig Klang i denne stærke, klare Stemme, bestemt til at skaffe sig Gehør og Respekt, et Naturinstrument i Slægt med Havet og Vinden. Alt i alt gjorde han Indtryk af en Mand, hvem Lykken vilde følge, fordi han ikke tvivlede. Der var noget af et folkeligt „Kongsemne“ i ham.

Men der er som bekendt ogsaa en anden og mere realistisk Forklaring i Omløb om hans Held. Efter den er det ikke en lykkelig Stjerne, der har staaet over hans Hoved, ikke den ene eller anden „Aand“, der har hjulpet ham. Efter den er han simpelthen en ualmindelig snedig Person, en rævedannet Politiker, der har opnaaet sin store Magt ved at overliste sine Modstandere og Medbejlere. I Virkeligheden bunder denne Forklaring i den samme Forestilling om, at det ikke har kunnet gaa naturligt til, at I. C. Christensen er blevet Konseilspræsident. Derfor har den folkelige Fantasi dannet sig denne *Fabel-Ræv*. Og hvergang „I. C.“ slap heldigt ud af en Klemme eller overvandt en vanskelig Si-

tuation, hentede man dette Dyr frem og puttede ham i dets Pels. I de litterære Krese i Kjøbenhavn var det en bevidst Satire. Den finere Portion af Kjøbenhavnerne trængte til at vise deres Overlegenhed over denne Bondepolitiker og deres psykologiske Skarpblik ved at skildre ham i Tartuffes Lignelse. Den forreste i dette Lag var altid Edvard Brandes. Med sin yderst enkle Menneskeopfattelse dannede han sig fra et vist Øjeblik af et grovt og let haandterligt Billede af I. C. Christensen, og belurede derefter hver enkelt af hans Ytringer med et fanatisk Detektiv-Blik, halvt tiltrukken, halvt frastødt af sit Objekt. I den simplere Portion derimod blandede det udødelige Revu-Grin sig med et gyngende Indtryk, hvori der baade var den vulgære kjøbenhavnske Forestilling om Jydens „Durkdrevenhed“ og en lønlig Beundring for Mandens sejrige Dygtighed. I lange Tider fandt denne Opinion sit Afløb i „Klods-hans“'s Karikaturer.

Hvis vore ledende Politikere for Fremtiden skal hentes ude fra Bondelandet, maa de overhovedet være forberedte paa at komme til at leve paa fjendtlig Fod med den By, som er „Regeringens Sæde“. Hovedstaden vil aldrig tilgive dem, at de er fra Provinsen. Den har altfor længe vænnet sig til at betragte Provinsen som Kolonier, til at den ikke skulde føle, hvilket Attentat paa dens Overherredømme der ligger i en Minister fra Provinsen, en Minister med Provins-Dialekt. Hvad der er hændt I. C. Christensen, er siden ogsaa hændt Klaus Berntsen. Blot man ser en af dem paa en kjøbenhavnsk Talerstol, i en af de smaa Venstreklubber, begriber man straks, at Kjøbenhavnerne „ser sig gale“ paa dem. Men

ingen har dog i den Grad som I. C. Christensen faaet det at mærke. Vi har i det Hele aldrig haft en Politiker, der er bleven saa grotesk opfattet som han, der har faaet Linierne i sin politiske Skikkelse saa forgrovede og for-tegnede og i den Grad har bemægtiget sig Folkefantasiaen.

Og saa er der i Virkeligheden mindre „Eventyr“ i hans politiske Liv end i de fleste andres. Naar man ser nærmere til, vil man finde en Mand, der har vandret lige ud ad den slagne Landevej, ja hvis Held netop har været hans Jævnhed, hans naturlige Haandelag, hans Mangel paa det dramatiske Sving og de store, Menneskesindet betagende Greb.

Hvis I. C. Christensen var blevet Politiker omkring Aaret 1870, var han næppe kommen i forreste Linie. Det, som Tiden dengang kaldte paa, og som den politiske Udvikling dengang havde Brug for, var Mænd med Kampnatur. Men en saadan Natur er I. C. Christensen ikke, han, der paa Rigsdagen flere Gange har udtalt disse Ord: „Jeg foretrækker altid i mit Arbejde at kunne gennemføre en Sag ad Forhandlingens Vej.“ Men i 1890, da han blev Politiker, var Kampen ude. Foraars-tiden, Brydningstiden, var forbi. Modningstiden og Høsttiden var kommen. Hvis man ved en Arvtager forstaar en Mand, der daadløst lægger sig til Hvile paa Fædrenes Arbejde, passer Betegnelsen saa daarligt som muligt paa I. C. Christensen, der som Arbejder og Opsamler af politisk Kapital staar fuldt paa Højde med Berg og I. A. Hansen, ja maaske overgaar dem. Men hvis man ved en Arvtager forstaar en Efterkommer, forstaar en Mand, hvis Arbejdsspade ikke sæt-

tes i jomfruelig Jord, hvis Ideer hviler paa en Tradition, hvis personlige Optræden har et Forbillede at støtte sig til, saa er I. C. Christensen *Arvtager*. Han arvede en Politik, som to Slægtled af Venstremænd havde oparbejdet og som havde kostet deres Liv.

Hvad der hos mange har bestyrket Troen paa, at det dog vist ikke er gaaet helt ærligt til med denne Mands politiske Lykke, er det Spørgsmaal: Hvorledes er det sket, at det, som ikke lykkedes for „de store Førere“ fra 70erne og 80erne, lykkedes saa let for ham? Var Berg ikke en større Personlighed, en vældigere og mere skabende Natur, en mere udpræget Høvding? Var Hørup ikke en interessantere Skikkelse, en langt større Aand, en Mand, hvis Politik gik dybere ned og længere frem? Var Holstein ikke et anderledes smidigt og fint Talent? Og hvorfor vandt da I. C. Christensen, hvad disse hans Overmænd tabte?

Han slog an, blev Fører, blev ført frem til den ledende Plads og højnet i Sædet, netop fordi man havde tabt Troen paa disse Mænd med de blændende Egenskaber. Baade Berg, Hørup og Holstein havde noget ved sig af Helten og Høvdingen. Men naar Helten bestandig kommer galt fra sine Vovestykker, bestandig bærer sig kejtet og upraktisk ad, og dertil jævnlig viser nogle af Heltens mindre ophøjede Egenskaber saasom Skinsyge, Forfængelighed, Herskelyst, saa gaar han efterhaanden ud af Kurs og udæsker en vis Uvilje mod sig. Saaledes var det gaaet med „de store Førere“. I. C. Christensen mødte paa Begyndelsen af sin Bane en Stemning, der var træt af „de store Førere“, usigelig mæt af alle deres glimrende Fejlgreb. Der var en formelig Hunger i

det politiske Publikum, i Venstrebefolkningen i hvert Fald, efter at faa nye Mænd frem, Mænd af en anden Type, lavere i Væksten maaske, mindre interessante i Udstyr og Optræden, men til Gengæld mere støtte, be-sindige og paalidelige. Da Holstein gik bort, sagde man til sig selv: Det var fornuftigt af ham, han var færdig. Da Berg kort efter døde, sagde man paa samme Maade: Hans Død kom i rette Tid, den baner Vej for Frem-tiden. Og da atter kort efter Hørup faldt, hed det: Han faldt paa sine Gærninger.

Saaledes kom Øjeblikket I. C. Christensen og hans særlige Forudsætninger imøde. Endnu i de første Aar, samtidig med at der blev de tre tomme Rum i Folketin-get, havde ingen Fornemmelsen af, at Tidens Ønske om en jævnere Politik havde faaet sin Opfyldelse i ham. Men hvis man skulde forklare den stigende Popu-laritet, der op gennem 90erne, først langsomt, dernæst med voldsom Fart, løftede I. C. Christensen op paa den højeste Plads, saa gives den maaske bedst derved, at det efterhaanden gik op for store politiske Krese, at det netop var en Mand af denne Type, der nu var Brug for, og som man før saa stærkt havde savnet.

Politiken havde i den foregaaende Periode levet i lut-ter Yderligheder. Der havde ingen Ligevægt været, ikke den Blanding af Hensynsfuldhed og Fasthed, hvorpaa det lykkelige Udfald saa ofte beroer. Radikalismen hav-de været altfor radikal og Moderationen altfor moderat. En Mand som Hørup havde haft sin Glæde af at drive enhver Ting paa Spidsen, enhver Mening ud i Para-dokset. Bergs svulmende Overmod, hans Tilbøjelighed til at prøve de stærkeste Kast, havde givet hans Taktik

Præg af Voldsomhed og Fremfusenhed. Til Gengæld var Bojsen, fordi den ene Yderlighed fremkaldte den anden, bleven en ren Hosesok, og hans Taktik den bare Eftergivenhed. Den Mulighed, paa engang at staa fast og give efter, havde ingen af disse Mænd tænkt sig. Det skulde blive I. C. Christensens Sag at vise, at man kunde staa fast og dog være moderat, eller være radikal og dog ingen Blottelser give sig. Det skulde blive hans Kunst, at lære Venstre det praktiske, læmpelige Haandelag, hvori der dog samtidig var en urokkelig Fasthed.

Paa det vandt han sin første Berømmelse, paa det fik han Navn af at være den fremragende Taktiker. Maa-ske var det lykkelige Instinkt i hans Natur, den rolige Harmoni i hans Temperament det vejledende for ham mere end en kold og kløgtig Beregning, endsige Snuhed og Fiffighed. Og maaske var hans taktiske Sejre slet ikke saadanne store Mesterværker, som de fik Ord for. Maa-ske skulde der denne Baggrund af Bergs, Hørups, Holsteins og Frede Bojsens samlede Nederlag til, for at gøre dem saa opsigtsvækkende og betydningsfulde.

Hans forunderlige Held beroede da paa, at Øjeblikkets politiske Tilstande og Stemninger passede nøje til hans personlige Egenskaber. Deraf det Sagn, der paa den første Halvdel af hans Løbebane dannede sig om hans Lykkestjerne, om hans hemmelige Forbund med de sejrende Magter. Men deraf ogsaa det Sagn, der fra et vist Øjeblik dannede sig om hans Fiffighed og beregnende Natur.

Det, som I. C. Christensen saa ypperligt forstod, var *Aanden i Forfatningen af 1866*. Medens hans Forgængere havde fornægtet denne Forfatnings sande Mening,

strøget den af sig som lavet efter et andet Maal end deres, saa passede han sig til efter den og gjorde sig stærk i de Retninger, hvor den krævede Styrke. Ved at stille to Ting overfor hinanden med modsatte Interesser men med samme Myndighed, havde Forfatningen af 1866 stillet Partierne overfor hinanden som to Parter i en Handel, som Køber og Sælger paa et Marked. Efter manges Mening var dette det tarvelige næsten lumpne ved denne Forfatning. Og dog er det sikkert, at Køb og Salg er en af de Lejligheder, hvor der netop stilles Krav til nogle af de betydeligste og bedste Evner hos Menneskene. Der stilles Krav til Karakterfastheden, Menneskeklogskaben, Personlighedens Virken, Taalmodigheden, Aandsnærværelsen og lignende Egenskaber. Den, der handler sig til Rette, er undertiden større end den, der vinder i Kamp.

For at arbejde med den givne Forfatning, maatte I. C. Christensen gøre sig til ikke blot en Forhandler og Mægler, ikke blot en Diplomat og Taktiker, men ligefrem til en politisk Tinger og Tusker. Det var Vilkaaret for den, der vilde udrette noget med denne Forfatning. Naar han havde medfødte Evner herfor, er det kommet af hans Herkomst, hans vestjydske Fødsel, men han har desuden plejet disse Evner. Han har ikke skammet sig ved aabent paa det politiske Marked at vise sig i en Studehandlers Lignelse, skønt det tager sig smukkere ud at være Helt i en straalende Rustning.

Men de, der vilde ham til Livs, saa kun Karikaturen af denne 1866-Forfatnings-Politiker. Skønt de store Fremskridt, der i de sidste Aar er naaet med denne paa Stilstand indstillede Forfatning, i første Række skyldes

ham og hans Evne til at behandle det politiske Liv efter Forfatningens Mening, søgte man paa alle Maader at faa noget lavt og smudsigt ud af denne Politik. Istedetfor at glæde sig over, at denne vestjydske Forfarenhed havde faaet Anvendelse i et højere Kald, trak man hans politiske Gevinster ned i det laveste Forretningslivs Niveau. Hvad der før havde heddet „Taktiker“, kom nu til at hedde „Uldjyde“. Tilsidst voksede Figuren op i det rent fantastiske som en hjemmefødt Macchiavelli.

Først naar man har skilt hans Skikkelse af med disse fantastiske Udsmykninger og faaet den ned i den jævne Plan, kan man begynde den egentlige Skildring af ham.

2.

Som Berg, som Klaus Berntsen, som saa mange danske Venstrepolitikere har ogsaa I. C. Christensen været *Skolelærer*. Man talte engang her i Landet om en Professorpolitik; underligt nok, at man ikke ogsaa har talt om en Skolelærerpolitik. Det har sin store Betydning, at det netop er fra denne Profession, at den danske Politik har hentet saa mange af sine ledende Mænd i den sidste Menneskealder. Deraf kommer dens stærke Dogmatisme. Deraf kommer det ogsaa, at Højre saa haabløst er bukket under for Venstre. Højre har i sine Rækker intet haft af den Udholdenhed til at gentage de samme Tanker fra Møde til Møde og fra Aar til Aar, til næsten at forvandle Landet til en stor Skolestue, som er de politiske Skolelæreres Fortrin. I det hele er der

vel ingen Profession, der i den Grad bliver siddende paa en Mand ogsaa udenfor Kaldet som en Lærers.

Dette gælder ikke mindst om I. C. Christensen. Selv da han var avanceret til Konseilspræsident og Forsvarsminister, blev Skolelæreren siddende paa ham indvendig og udvendig. Ligesom han vedblev at bære den sorte Klædesfrakke med det hvide Slips, der ganske vist passede smukt til hans festlige Skikkelse, men ogsaa næsten som en Uniform hører med til at give Skolelæreren fra Landet hans ydre Præg, saaledes fastholdt han ogsaa i sine Konseilspræsident-Taler den Foredragsform, han havde tilegnet sig i sin Virksomhed som Skolelærer. Den Autoritet, hvormed han optraadte paa Møderne, var i de Dage, da han stod paa Højden af sin Magt, af ganske samme Væsen som i hans første Tid. Det var sin Værdighed som Lærer, som Formynder og Forskriftgiver, han gjorde Brug af, og ikke sin Værdighed som ledende Minister. Han skød altid den pædagogiske Myndighed frem foran den politiske, endsige den officielle. Selv da denne var naaet til at være den højeste i Staten, syntes det, som om han satte Lærerens Autoritet over Ministerens.

Lærer, det er vist det inderste i I. C. Christensen. Han har uden Tvivl været en ualmindelig fremragende Lærer, en af dem, hvis Personlighed og Ord gør et uforglemmeligt Indtryk paa Skolebørnene. Naar man har set ham komme ind i en Forsamling af voksne Mænd og lagt Mærke til, hvor han fylder og drager og fører sig, kan man let tænke sig til det Indtryk, han har gjort i en landlig Skolestue. Og han vilde i hvert Fald, hvis han ikke var bleven Politiker, være bleven en betydelig

Foredragsholder. Det er tydeligt, at Ordet, Sproget, Fortællingen, Digtekunsten, Historien har fyldt ham med dyb Interesse fra hans unge Dage. Hvor meget han har været bevidst „Grundtvigianer“, forlyder der ikke noget om. Men at han i hvert Fald aandeligt og folkeligt har hørt til denne Retning, er givet. At hans aandelige Liv har været stærkt *religiøst* farvet, kan man se af et lille Skrift, han i 1885 udgav under Forfatternavnet „Paabøl“. Dets lægprædikantagtige Sving fremgaar alene af dets Titel, der lyder saaledes: „Her er en lille Bog, som handler om: Vor Daabes Pagt eller hvad vi skulle tro til Salighed. Skrevet for Menigmand af Paabøl“.

Som Berg, som Klaus Berntsen er I. C. Christensen dernæst en *Bondesøn*. Ellers var han ikke bleven det danske Demokratis ledende Mand. Der skal jo nu her i Landet være en Bybefolkning, som er ligesaa talrig som Landbefolkningen. Naar Landbefolkningen dog gør sig ganske anderledes stærkt gældende i det politiske Liv, kommer det bl. a. deraf, at den har forstaaet at vise et ganske bestemt politisk Ansigt. Og det beroer atter paa, at den har frembragt enkelte typiske Skikkelser, ideale Repræsentanter, der som et Kraftuddrag udtrykker den hele Bondebefolknings Præg. Man ser ikke mere blandt Bybefolkningens ledende Mænd saa repræsentative Ansigter som blandt Landbefolkningens. En saadan ideal Repræsentant er fremfor nogen I. C. Christensen. Som Hall i sin Tid var den ideale Hr. Sørensen, er han *den ideale Jens Christian*. Klaus Berntsen har noget af det samme, dog langt fra i saa høj en Grad, og mere lokalbestemt. Hos I. C. Christensen derimod

er Præget, Racepræget af den danske Bonde saa fuldkomment, at enhver Bondeforsamling i Landet, hvor han viste sig, rent umiddelbart vilde føle ham som dens Repræsentant. En solidere Adkomst til i et lille demokratisk Land at blive Konseilspræsident kan vel ikke tænkes. Selv om man vil sige, at den store Begavelse har en bedre Adkomst, er den i hvert Fald ikke saa „født“.

Men dertil kommer, at der altid i I. C. Christensen har været et stort Stykke af en „Agrar“. Meget i hans Taler, de Sammenligninger, han bruger, den Sfære, hans Forestillingsliv kommer fra, røber Bonden i ham og det Tag, Jorden, Bondelivet og Bondearbejdet en Gang for alle har faaet i ham. I Sommeren 1896 foretog han en Rejse i Tyskland, hvorfra han sendte sit specielle Organ, „Ringkjøbing Amts Dagblad“, en lang Række Rejsebrev. Alene af den Grund, at det vist er den eneste Gang, I. C. Christensen er optraadt som Forfatter og Journalist, har disse Rejsebrev stor Interesse. Her faar man for en Gangs Skyld at se, hvorledes Pennen ligger i hans Haand. Mange vilde forbauses over den Flugt og Fart og det Spil af Toner og Farver, der er over dette litterære Forsøg. Men i de brogede Indtryk er det bestandig en Landmand og en Landmands Øje, der holder Vagt. Der er en Skildring af Kreaturerens Indskibning i Esbjerg, en Skildring af de fede Græsgange i Marsken omkring Tønning med de gumlende Kreaturer i de dampende Enge. Om de store Mosestrækninger mellem Hamborg og Bremen hedder det, „at en Plovmands Fingre næsten maatte klø efter at faa Ploven sat i Gang her“. Hans Øje maaler Straaets Længde i

Bygget og Hveden i de forskellige Egne, og da han sejler ned ad Rhinen, glemmer han næsten Slottene og Klippernes Ruiner for at fortælle om, hvor ypperligt Markerne er lugede.

Som Christen Berg er I. C. Christensen endelig *Vestjyde*. Ellers var han maaske heller ikke bleven den ledende Mand i Venstre. Det er fra Vestjylland, at Kraften i den danske Politik er kommen. Han er født i Houen Sogn i Ringkjøbing Amt, midt paa Heden, i en Natur, som ved sin Fattigdom ansporer til strængt Arbejde og hærder Sind og Vilje. Og han har altid været sig sin vestjydske Herkomst bevidst som et Fortrin. „Vi Vestjyder“, sagde han i sine Taler derovre med en Følelse af, at høre til dem, der i Politik var forpligtede mere end andre. Paa Valgdagen den 20. April 1892, da man maatte vente store Nederlag for den Side af Venstre, han hørte til, sagde han til sine Vælgere: „Men den vestjydske Seighed vil heller næppe fornægte sig idag; hvorledes det end gaar andetsteds, herude bliver vi ikke saa let trætte i Kampen“. Det er den vestjydske Natur, han skylder sine Karakteregenskaber, sin taktiske Dygtighed, sin Bevidsthed om, at han som Jyde er og bør være den stærkeste i Konkurrencen med Mænd fra Landets andre Egne. Paa et Møde svarede han engang en Modstander: „Jeg skal fortælle N. N. en Historie. En jydsk Uldhandler traf paa en Kro ved Kjøbenhavn en jydsk Staldkarl. Da han hørte, at denne havde været der i 5 Aar, sagde han: Hvordan kan det saa være, at Du ikke ejer Kroen. Det skal jeg sige Dig, svarede Staldkarlen, Kromanden er nemlig ogsaa fra Jylland.“ Fra Jylland har han sin Tro paa, hvad Slidet kan udrette,

hvad Heders og Mosers Opdyrkning eller Markernes fuldkomne Lugning kan medføre af Velstand og Befolkningens vækst. Hvilken jydsk Sans for Velstand og Resultat i de Ord, han engang brugte: „Her kunde godt bo 10 Millioner her i Landet, om vi blot dyrkede vor Jord, som vi skulde“. Hvis I. C. Christensen var bleven Købmand, var han sikkert blevet en meget rig Mand.

Fra sine vestjydske Landsmænd adskiller han sig forresten i sit ydre Væsen ikke saa lidt. I deres tungladne Verden lyser han op med sin ranke Holdning, sit frejdige Væsen, sit Ansigts glatte, slet ikke vejrbitte eller ru Præg. Hvilken Forskel mellem ham og Madsen Mygdal i det ydre Præg. Sammenlignet med ham bliver I. C. Christensen næsten en Verdensmand. Af den vestjydske Strængthed og Indesluttethed har han i sit Ydre slet intet.

At Berg paa sine sidste vestjydske Rejser, da han var ude for at samle Bergianere i strængeste Forstand, og hans Blik spejdede efter det paalidelige Kendingsmærke, fik Øje paa denne Mand og slog ned paa ham som et Fund, er ikke til at undres over. Som en Fader over en Søn maatte Berg jo frydes over denne frejdige Bonde og Skolelærer, udstyret af Naturen netop som den gamle Høvding selv havde været det i sine unge Dage. Gamle Rigsdagsmænd, som havde oplevet Bergs Indtog paa Tinge som ung Mand, skal ved Synet af I. C. Christensen være blevet slaaet af Ligheden.

Saaledes som I. C. Christensen blev valgt i Ringkjøbing-Kresen den 21. Januar 1890, frembringer den danske Jord Politikere og Rigsdagsmænd ganske som den

frembringer Korn og Kvæg. Ringkjøbing-Kresen og I. C. Christensen, det er Jorden og dens Avl. Rigsdagsmanden blev kun et Skud til paa Bonden, Skolelæreren, Sogneraadformanden. Saaledes føler han det ogsaa selv og udfra denne Følelse har han engang sagt: „Jeg kunde aldrig forlade Ringkjøbingkresen for at gaa andet Sted hen, til Landstinget f. Eks., hvorm der en enkelt Gang har været Tale. Naar Kresen og jeg skilles, da træder jeg ud af dansk Politik.“

Da han første Gang valgtes, var det ikke som Venstremand i almindelig Forstand, men som Bergianer. Naar den unge og i Politik uforfarne Mand kunde slaa en saadan gammel Politiker og paa Vestegnen meget anset og kendt Mand som Clausager, hans Modkandidat ved Valget i 1890, og slaa ham med et overvældende Stemmetal (1155 mod 443), saa var det Bergs Sekt, der slog de andre Venstresekter, Bergs politiske Religion med dens Krav til Strænghed og Seighed, der her i Vestjylland udryddede den „forhandlende“ Lære.

Paa denne Strænghed blev han valgt, med denne Bevidsthed om at høre til de Udvalgte, der skulde holde Troen ren, kom han ind paa Rigsdagen. Hvis I. C. Christensen senere hen har vist nogen Tilbøjelighed til at danne Menighed om sig, er det ikke til at undres over. Han havde lært Styrken heri af sin store Mester. Først ved sit Valg. Endnu mere da han et halvt Aar efter blev Bergianernes Underfører. Da Berg nærmede sig til Hørup, faldt Korsgaard, hans tidligere Underfører, der fra „Morgenbladet“ havde et gammelt personligt Udestaaende med Hørup, fra, og paa den ledige Plads rykkede I. C. Christensen selvskreven op. Men mest lærte han

denne Styrke, da han atter et Aar efter, ved Bergs Død, blev Hyrde for hans Hjord.

3.

I de første ti Aar af sit politiske Liv havde I. C. Christensen kun et vestjydske Ansigt og et Rigsdagsansigt. Hans politiske Ansigt udprægede sig i disse Aar endnu ikke saa stærkt, at det blev synligt for den store Offentlighed. I dette Tidsrum var der mange politisk interesserede Mennesker, der ikke anede, at denne Mand var Fremtidens Fører.

Han begyndte smaat, i Bergs Skygge, og i Grunden ogsaa temmelig naivt. Da han i sin Jomfrutale, der angik et privat Forslag om den offentlige Prostitutions Ophævelse, flere Gange brugte den Vending om Kønssygdommene, at de var „Naturens Protest mod Utugten“, skal der mellem Tingets kritiske Hoveder være blevet skumlet stærkt over dette Guds Ord fra Landet. Hvad man ellers lagde Mærke til hos ham i hans allerførste Tid var, efter hvad en Iagttager fra Datiden har fortalt, følgende: Han mødte altid præcis. Han forsømte aldrig noget Møde. Han var en meget opmærksom Tilhører. Han granskede idelig de gamle Rigsdagstidender. Somme Tider gik han hen til Berg og lagde en opslaaet Rigsdagstidende foran ham.

Der gik ikke mange Aar, før han i Rigsdagshistorien var maaske Tingets mest kundskabsrige Medlem. Saa-dan Kundskab er yderst nyttig for en Rigsdagsmand, og efter en Tradition i den danske Politik baner den frem-

for noget Vej til Indflydelse og Respekt. Men I. C. Christensen var ikke blot Rigsdagsmand; udenfor Rigsdagen blev han snart en stærkt optaget politisk Foredragsholder. Og det mærkedes meget hurtigt paa disse Foredrag, at han havde gennemstuderet den danske politiske Historie og skaffet sig et fuldkomment Overblik over den.

Der var over hans Taler i Folketinget i disse Aar en mere djærv og agressiv Tone end senere. I Forbindelse med hans stærke Stemme og frejdige Væsen maa den hurtigt have skaffet ham Gehør i Tinget. Under Forhandlingen om den Berg-Hørupske Alderdomsforsørgelse gjorde han den usnobbede Bemærkning: „Jeg priser Forslaget, fordi det tager Tugthuskandidater med.“ Ved en senere Lejlighed gjorde han Ministeriet Estrup ansvarlig for, at Menigmands Kærlighed til Kongen var blevet rystet, og kom i den Sammenhæng med en Udtalelse som denne: „Der har trindt om paa Landet i Sommeren 1892 (Kongehusets Guldbryllupssommer) staaet mange nøgne Flagstænger, og de talte deres Sprog.“ Den 1. April 1894, før Afstemningen om Forliget, sagde han til Frede Bojsen: „De Herrer fører deres Sag igennem, det er sikkert; men naar de nu idag har ført deres Sag igennem, gjorde de smukt i, hvis de lod en af deres Ordførere, f. Eks. det ærede Medlem for Præstø Amts 6te Valgkreds (Bojsen), som jo er Teolog, kalde hele Menigheden sammen til en Aftensang ovenpaa, og lod ham præke over et Ord, som staar i Peders Brev, og som lyder saaledes: Hunden vender sig til sit eget Spy.“

Efter Bergs Død blev han Ordfører for Bergianerne. Naar han talte i denne Egenskab, brugte han det Ud-

tryk: „Jeg og mine Venner“. Han understregede Bergianernes Karakter af et Vennesamfund. Der laa desuden heri noget af den halvt menneskelige, halvt kristelige Ydmyghed og Beskedenhed, som fra hans første til hans sidste Dage har hørt med til hans politiske Udstyr, og som hans Modstandere har villet gøre til det rene Hykleri. I dette Punkt lignede han ikke Berg men Frede Bojsen. En Gang i denne Periode, da Klaus Berntsen vilde slaa sig til Ridder paa ham ved at titulere ham „den store Fører“, svarede han: „Det ærede Medlem kaldte mig Fører, jeg tror endogsaa en stor Fører. Jeg søger ikke at blive Fører. Jeg vil ikke være Fører. . . . Naar jeg taler her, er det kun paa mine egne Vegne. Er der nogen her i Tinget, der føler sig tiltalt heraf, da glæder det mig.“ Næsten ordret de samme Ord har Bojsen brugt om sig selv.

Den Politik, han i dette Tidsrum var Talsmand for, var iøvrigt kun en Kopi af den Vælgerpolitik, Berg var slaaet ind paa i sin sidste Periode. Selvstændige Planer og Beregninger mærkedes ikke. „Ude hos Vælgerne“, det var Omkvædet paa hans Taler. Til de Moderate sagde han: „Thi det Forlig, de sluttede, have de ikke haft ude hos Vælgerne.“ Det er ganske de samme Ord, Zahle senere brugte i Anledning af Forliget i Militærsagen. I. C. Christensen var ogsaa blandt de allersidste, da det gjaldt om at opgive Forfatningspolitikken og gaa over til Reformpolitikken. Som Vogter af den Bergske Arv holdt han her sammen med de gamle Førere, Hørup og Høgsbro. I Samlingen 1894—95, ved første Behandling af Finansloven, sagde han: „Vi behøve ikke at ivre eller jage efter Forfatningskam-

pen, den skal nok melde sig af sig selv.“ Endnu i Venstre-reformpartiets første Møde var han Talsmand for, at Partiet skulde stille Forslag til en Grundlovsforandring.

Kun paa ét Punkt mærkede man den fremtidige Taktiker. Han forberedte sig til at overtage den af Forliget den 1. April 1894 skabte Situation. Men han undgik samtidig at foretage en Vending. Af Hensyn til den Vælgerbefolkning, der stod bag ham, de haarde Halse fra Vestjylland, og den „rene“ Venstrelære, Berg havde præket for dem, vovede han ikke at stemme „Ja“ til Finansloven i Samlingen 1894—95, fordi denne Finanslov indeholdt Bevillinger til „Fæstningen“. Valget i April 1895 skulde endnu en Gang gøres i „det rene Venstres“ Tegn. Men af Hensyn til den Situation, der vilde fremkomme, hvis dette Valg gav Forligsmodstanderne Fler-tal, turde han heller ikke stemme „Nej“. Thi saa vilde han det følgende Aar komme til at gøre en *aabenbar* Svingning. Da han paa Gruppens Vegne afgav sin Erklæring om at svare „stemmer ikke!“ lød det fra flere Sider i Salen: Hør! Hør! Modstanderne troede at kunne indkassere det som en Tilnærmelse. De forstod ikke, at det netop var det modsatte, at det var Grunden under deres politiske Fødder, som forsigtigt blev listet bort.

Med den Vælgerkundskab, som er den Form af Menneskekundskab, I. C. Christensen i saa høj Grad er i Besiddelse af, havde han aabenbart truffet det rigtige taktiske Valg. Et Skridt længere til den ene eller anden Side og Manøvren havde været forfejlet. Havde han stemt „Ja“ til denne Finanslov, var der blevet Frafald i Vælgerbefolkningen. Ved et Landstingsvalg i Varde om Efteraaret viste det sig, at dette „stemmer ikke“ akku-

rat var, hvad Situationen kunde bære. Der traadte lokale Politikere op og beklagede sig over, at man ikke havde forkastet en Finanslov, hvorpaa der stod Bevillinger til „Fæstningen“, og I. C. Christensen maatte frem og dæmpe Uroen. Fast og resolut traadte han op mod den overspændte Radikalisme. „Efter alle de Nederlag, vi har lidt,“ sagde han, „lad os saa ikke stramme os op til en Politik, som vi ikke har Kræfter til at bære.“ Havde han derimod stemt „Nej“, havde han ganske vist kunnet glæde sig ved Popularitetens Sødme, men saa var Vanskeligheden blevet saa meget større bagefter.

Da først Valgsejren var vundet 1895, Venstrereformpartiet dannet og Tid vundet til Forklaring af, at den nye Forhandlingspolitik var en helt anden og anderledes ægte Venstrepolitik end de Moderates, kunde I. C. Christensen roligt stemme „Ja“ til Finansloven og i det Hele lægge Politiken om i det sindige, paa Taalmodighed beregnede Leje, som i Virkeligheden ikke var noget „Ran“ fra Modstanderne eller et Omslag men ganske nøje svarede til hans Natur.

Mon Berg og Hørup ikke vilde have gjort det samme? Og hvis de ikke havde gjort det, mon det saa ikke havde ligget i, at en personlig Vrede og Hævnlyst drev dem til at omstyrte Frede Bojsens og de Moderates Værk? Men et saadant personligt Mellemværende havde I. C. Christensen ikke. Og hvis Berg og Hørup igen var slaaet ind paa de radikale Veje, mon det saa ikke var udsprunget af deres umættelige Trang til Agitation, Kamp, Bevægelse, Popularitet, Paradoks. Af denne Drift var I. C. Christensen ikke besat. Han havde slet intet Anlæg for de store Heltefagter, de demagogiske

Greb, det stærke Spil paa Instrumenterne. Selv i „det rene Venstres“ Dage, da han skulde forvalte Arven efter Berg, hvor moderat var ofte ikke hans Tone, hvor anlagt paa Fred og Forsoning ikke hans Ord. Det var Ord om „et roligt fremadskridende Parti“, om „at faa Lov til at gøre et Arbejde til Gavn for de arbejdende Krese“, om „at vogte sig for to Slags Folk, de mismodige og de utaalmodige“.

Det lyder i Grunden mere af Bojsen end af Berg. Og dog er intet mere forkert end at sammenligne I. C. Christensen med Bojsen og sige, som det er sagt fra radikal Side, at han var en „Ny-Bojsen“, eller med et grovt Udtryk, at han „stjal“ dennes Politik. Det er kun paa Overfladen, i Tonen, at der fremkommer en Lighed.

Der er et Ord af I. C. Christensen, som han har brugt flere Gange. Han har sagt om Venstre, at det ligesom Jøderne maatte staa *med Murskeen i den ene Haand og Sværdet i den anden*. Det er godt fundet paa, og det indeholder en god Del Selvkarakteristik. Men det kunde aldrig passe paa Bojsen. Det var netop hans store Mangel, at hans Modstandere vidste, at han een Gang for alle havde ladet Sværdet blive hjemme. I. C. Christensen begyndte derimod enhver Forhandling med at lægge Sværdet foran sig. Alle sine Sejre har han vundet, fordi han havde det med sig.

Det er Forskellen mellem I. C. Christensens og Bojsens Forhandlingspolitik. Og den er saa afgørende, at der ikke kan være Tale om fælles Ejendomsret. Det moderate Parti gav I. C. Christensen en brugbar Situation, en ypperlig Chance, hvad Berg ikke havde kunnet testamentere ham. Men det var en Chance, som de ikke

selv kunde udnytte, som de allerede havde forspildt, og som, selv om de havde haft den paa Haanden, ingen i dette Parti og navnlig ikke Føreren kunde have bragt det ud af som I. C. Christensen.

„Ved Venstrereformpartiets Dannelse var jeg ikke virksom,“ har I. C. Christensen engang skrevet. Men han skynder sig at tilføje, at da det først var dannet, arbejdede han for dets Sammenhold, og at det var det bedste Venstreparti, vi nogensinde havde haft.

Hvorfor var han ikke virksom? Han frygtede for at ombytte den sikre Stilling, han havde som Bergianernes Chef, med den usikre Plads, han kunde faa i det nye Parti. At han hurtigt skulde blive dette Partis Fører, har han næppe tænkt sig dengang. Han har vist ikke engang paa det Tidspunkt haft saa stor Selvtillid, at han har troet sig denne Plads voksen. Han var dengang endnu en Mand i sin Vorden, ikke færdig, med en begrænset Ærgerrighed, som var fuldt tilfreds med at være ledende Mand for en Gruppe paa 26, fast disciplineret, fuldt ud paalidelig.

Det var tøvende, halvt modstræbende, at han gik med til Dannelsen af det store, uensartede Parti, hvor han skulde sideordne sig med Alberti, Ole Hansen og den gamle Høgsbro, med Christopher Hage, Herman Trier og Peschcke Kødte, og hvor Jyder, Sjællændere og Københavnerne skulde blande Blod med hinanden. Fortidens Spor fra „Det forenede Venstre“ kunde ogsaa nok skræmme, kunde nok mane Stridighederne mellem Berg, Hørup og Bojsen frem. Noget Skøn over de Mænds Personligheder, han skulde i Parti med, har han vel ikke haft. Han kunde ikke vide, at Christopher

Hage var en til det yderste loyal og fordragelig Mand, tilfreds med at have Indflydelse, ikke pønsende paa at blive Nr. 1. Ikke heller, at den populære Herman Trier var altfor passiv til at udnytte sin Popularitet. Eller at den ivrige, idérige Peschcke Kædt var for uroligt et Hoved til at være Partimand. Maaske forstod han heller ikke Høgsbros Personlighed, ellers vilde han have indset, at han var den sidste, der vilde gøre ham Rangen stridig. Men navnlig kunde han ikke forud beregne, at Alberti, hvem han mest maatte frygte, vilde se sin Fordel i at bære hans Slæb og blive hans trofaste Følgesvend i tykt og tyndt.

Som Fører for den eneste fast organiserede Gruppe hørte der ikke saa lidt Resignation til for I. C. Christensen for at slippe den og gaa med i det store Parti. Men det var en stor Lykke for ham, at han gjorde det. Det var Venstrereformpartiet, der udviklede ham fra Stadiet: „Jeg og mine Venner“ til den fuldt udrustede Fører for et alene paa politiske Hensyn organiseret, bredt og frisindet Parti. Hans politiske Begavelse viste sig nu netop som en Evne til at være rummelig, til at forsone Modsætninger, vise Ligelighed i Sympatier, holde Fordomme i Baggrunden. Hvis det er rigtigt, hvad Madsen-Mygdal paastaar i sine Erindringer, at han til at begynde med trængte Bergianerne tilbage, hvilket Tegn er det saa ikke paa den virkelige Fører! Stakkels Madsen-Mygdal! han var nu af den gamle Skole, han havde gjort alle Gruppekampene med, — hvorfor var man Bergianer, uden for at holde Hørupperne nede, og hvorfor Landbo, uden for at mistænke Kjøbenhavnerne? Hvor tidt fik I. C. Christensen ikke at høre, at et Parti,

hvori der var fuldt op af Københavnerne, og som allierede sig med Socialdemokratiet, det var ikke et ægte Venstreparti! Hvilke liflige Lokketoner lød der ikke fra Agrarerne: Bryd med Københavnerne, smid de Radikale overbord, kom med os, kom med os! Hvor blev ikke denne Melodi lirt af over det hele Bondeland! Og med hvilket lunt Smil hørte I. C. Christensen ikke derpaa! Med hvor fast en Parade mødte han ikke den ægte agrariske Plan om Sammenkoblingen af Brændevinsskatten med Indtægts- og Formueskatten, opfunden for at sprænge Venstrereformpartiet og samle Venstre om en fordelagtig Klassepolitik. Var maaske ogsaa dette at være en „Ny-Bojsen“, eller var det taget fra de Moderates Lomme?

Lønner udeblev ikke. De, der i disse Aar forkyndte I. C. Christensens Pris i de højeste Toner, det var ikke hans egne Bergianere, hvis beskedne vestjydske Festbespisninger heller ikke vilde have forslaaet meget. Det var heller ikke Alberti, der skiftede mellem at forsøge paa at snigløbe ham og at brøle alle andre over i Hurra-raab for ham. Det var de Radikale, Studentsamfundsmændene, Hørups og „Politikens“ Garde. De højnede ham, de førte ham frem i Triumftog. Ove Rode skrev en stemningsfuld Skildring af ham i et norsk Blad, Gustav Philipsen var ganske forelsket i ham; naar han viste sig i Studentsamfundet, rullede Bifaldssalverne ham imøde. Ganske vist hørte man ikke Hørups Stemme i dette Kor, men alene det, at han, den store Spotter, betvang sit ironiske Smil, var jo en Indrømmelse.

Med dette loyale Parti, der stod ubrydeligt som en Mur bag ham, kunde han forhandle lige ind paa Livet

af Højre, for hele Landets Øjne udkramme alle de Reformer, som den politiske Sæson bød paa, og som dengang stod i en Periode af Højkonjunktur, gøre sine lokkende Tilbud, som man fra alle Sider strakte Hænderne ud imod, og saa dog ikke gøre en eneste Indrømmelse i det *politiske*, men lade den politiske Modsætning i sidste Øjeblik slaa det hele i Stykker.

Men der behøvedes ogsaa en stor Seighed dertil, et stærkt af alle æstetiske Fornemmelser upaavirket Sind. For den æstetiske Følelse var disse Aars Politik kedsommeligt og frastødende. Hos Folk med ubeherskede, nervøse Temperamenter dukkede Utaalmodigheden idelig op. For hver Gang Højre led et nyt Nederlag, uden dog at flytte sig af Stedet, voksede Fristelsen til at kaste de smaa defensive Midler tilside og endnu en Gang lade Generalmarschen slaa som i 70erne og 80erne. Selv Vilh. Lassen bukkede tilsidst under for denne Fristelse. I hidsigte utaalmodige Ord forlangte han en Ende paa Seigpineriet. Da var I. C. Christensen størst. Ikke en Fod flyttede han sig, ikke en Node højere i Tonen gik han. At han siden blev en Tilhænger af *Nøler-Politiken*, er ikke underligt. Thi det var paa den, at han vandt den afgørende Sejr i 1901.

4.

Et fremtrædende Træk i I. C. Christensens Karakter er hans Herredømme over sig selv. Aldrig Slinger, altid præcis; en Mand, der staar op Kl. 6 om Morgenen, forlader Selskab og Fornøjelser om Aftenen for at gaa tid-

lig og præcis i sin Seng, besvarer ethvert Brev omgaaende, aldrig spilder nogen Tid, aldrig drysser, aldrig vrøvler, ikke lader nogen Sag ligge i det halvfærdige og tilfældige. Hans Ledelse af Finansudvalget var til det yderste stram og præcis. Naar han forud for et Valg rejste gennem Valgkresene for at organisere Valget, forlangte han hvert Sted en bestemt Aftale, en bestemt Kandidat, ingen Opsættelse, intet frem og tilbage.

Ole Hansen udbragte en Gang en Skaal for ham som „den præcise Mand“. Præcision og Herredømme over sig selv, deraf har i høj Grad I. C. Christensens Herredømme over andre været betinget. I et saa udisciplineret Folk som vort vil en Mand af en saa stram Disciplin altid faa en stærk Magt. Der er ogsaa paa dette Punkt en stærk jydsk Natur i ham. At være økonomisk med sine Evner og med sin Tid vidner maaske om endnu større økonomisk Sans end Økonomi i Pengesager. Hans største Ønske har været det, at udbrede *Disciplin* i det danske Folk. „Jeg ved godt, at det Ord ikke klinger godt i alle Øren,“ sagde han engang i en Tale. Flere af hans Taler handler i det Hele om Disciplin. Det var den, han vilde indskærpe med de latterliggjorte Ord til Skytterne: „Høre, føre, gøre!“ Han mente dermed, at hvad en Skytte kunde lære, det var den hurtige Opfattelse, den nøjagtige Tilegnelse, den sikre Udførelse. Den civile Disciplin er ham mere værd end den militære, især den, der bestaar i at bruge Tiden rigtigt, at overvinde Sløjheden i Arbejdet. „Hvor vi ødsler med Tid!“ hedder det i en af hans Taler, „hvor vi luger vore Marker daarligt!“, i en anden. Ogsaa den Ødslen med Kræfterne, som Kampen medfører, strider mod

hans økonomiske Sans. Ved en Grundlovsfest sagde han engang: „Man har kaldt Provisoriet for Grundlovens Ventil, gennem hvilken Dampen slipper ud, naar Spændingen bliver for høj. Det er nu en grov Misforstaaelse, men selv om saa var, saa ved dog Enhver, at det er en daarlig Økonomi at spille Dampen. Sæt den hellere til at udrette et Arbejde.“

Paa denne Underbygning af Selvherredømme har hans Karakter bygget sig op som et Taarn. I. C. Christensen er Taarnet paa det politiske Skakbrædt. Faa Mænd staar saa fast plantet paa sine Ben som han. Der skal store Anstrængelser til for at flytte ham blot en Tomme fra den Plads, han har indtaget. Naar han som Kultusminister i sin Modtagelsestid modtog de mange Ansøgere, som en Kultusminister altid bestormes af, stillede han sig op faa Skridt indenfor Døren, og her stod han saa fastplantet, at al overflødig Passiar prellede af som mod en Mur. Saadan er han ogsaa i Politiken, utilgængelig for Snakken. „Han snakker ej, men slaar“, det er et Ord, der passer paa ham. Han har sikkert aldrig „snakket“ med andre om sine Planer eller betroet sig til nogen eller røbet noget før Tiden, overhovedet ikke sagt et Ord mere end han vilde og end klogt var. Denne Diskretion selv overfor sine Nærmeste er atter et Træk af hans stærke Karakter. Medens han var Konseilspræsident, indviede han aldrig de andre Ministre i sine Planer før i sidste Øjeblik. Ingen af dem vidste f. Eks. Besked med, hvorledes hans Forsvarsplan vilde se ud. Heller ikke overfor Neergaard, da denne havde afløst ham som Forsvarsminister, røbede han sine Hensigter i saa Henseende. Eller i Forfatningssagen, mon

et eneste Menneske i Grunden kendte hans Planer i den?

Hvis man vil benytte den berømte Fabel om Manden med Æslet, der fordi han vilde rette sig efter alle dem, han mødte paa Vejen, tilsidst kom til at bære Æslet, kan man sige om I. C. Christensen: *Han bærer ikke Æslet*. Han tager ikke imod Raad, bliver ikke usikker eller famlende i sin Vilje og følger derfor altid den Vej, han selv vil. „Hvor der er en Vilje, er der ogsaa en Vej“, hedder det i en af hans Taler.

Ogsaa andre af hans Fortrin hænger sammen med denne Selvbeherskelse. Hans Taalmodighed f. Eks. Engang ved en politisk Høstfest holdt han en Tale om „den rigtige Landmand“, der ikke taber Taalmodigheden og derved forsømmer de korte Solskins-Mellemrum, der indtræffer selv i daarligt Høstvejr, eller i Desperation kører Kornet vaadt ind. En saadan Landmand har I. C. Christensen været i det politiske Liv, navnlig i onde Tider. Han har passet Øjeblikket, han har kunnet vente. Man synes i denne Tale hele Tiden at mærke hans politiske Erfaringer bag Skildringen af, hvorledes man bedst bjerger en vanskelig Høst.

Hermed hænger ogsaa sammen den Maade, hvorpaa han midt under den mest rasende personlige Polemik og Ophidselse undgaar at rives med, ikke slipper sig løs, men viser det samme rolige, endogsaa milde Ansigt som altid. Først i de allersidste Aar, da de voldsomme Sindsbevægelser i Albertikatastrofens Dage sammen med Sygdom havde undergravet hans Nervesystem, mistede han noget af sin ydre Selvbeherskelse. Der kom Taarer

i hans Øjne, Stemmen svigtede ham, han brast ud i Graad.

Til denne Haardhed i hans Karakter svarer imidlertid som bekendt ikke nogen Haardhed i hans Tone eller hans Stil eller hans personlige Væsen. Hans Optræden er altid vindende, venuesæl, fordragelig. Hverken i det offentlige eller private Liv kender man en eneste Lejlighed, hvor han er optraadt med bydende Mine. Hans Tone er mild, næsten blød, undertiden indsmigrende. Hans Stil er folkelig, bred, uden Od eller Egg. Det er denne Modsætning mellem Fastheden i Beslutning og Maal og Læmpeligheden i Form og Midler, der udgør hans største Ejendommelighed. Det er ogsaa den, der har gjort ham mistænkt i manges Øjne og draget Beskyldningen for Hyklery ned over hans Hoved.

At I. C. Christensens Tone og Talebrug skulde være indstuderet eller gennemberegnet er en Vildfarelse. Der foreligger et usædvanligt stort Materiale til at bedømme ham paa dette Punkt. Faa Politikere har foruden deres Taler paa Rigsdagen holdt saa mange politiske og folkelige Foredrag som han, og navnlig saa mange, der iforvejen har været opskrevne og er gengivne efter Manuskript. Det maa slaa En, hvor megen Naivitet der er i disse Taler. Nogen synderlig selvkritisk Mand har I. C. Christensen aabenbart aldrig været, og af den naturlige Takt, som tidt kan være en medfødt Lykkehæve hos Manden af Folket, har han kun faaet til Husbehov. Endvidere maa det slaa En, hvor moderat den Aand er, hvoraf de er prægede. De er selvfølgelig ingenlunde helt fri for demagogisk Tendens. Men af det Demagogi, der bestaar i at hidse, foregøgle, byde højt

og byde Modparten over, appellere til Kampglæden eller til Hadet eller til Følelsens Enfold, er der intet. Det er en ny Tone i den politiske Agitation, vidt forskellig fra Bergs, endnu mere fra I. A. Hansens, Hørups eller Vilh. Lassens. Det er Foredrag mere end Taler. For at slippe Foredragstonen maa I. C. Christensen gribe Pennen. I særlig alvorlige Øjeblikke, naar det gjaldt for ham at sætte Stemningen op, f. Eks. forud for Valget den 25. Maj 1909, har derfor Avisartikler maattet erstatte Talerne.

I. C. Christensen raader som Taler over et ikke ringe Register af Toner. Kun det ætsende, spidse Vid og den højtspændte lidenskabelige Patos er ham nægtet. Den Koncentration i Stemning og Udtryk, som behøves hertil, magter han ikke. Heller ikke Ironien, som dog ellers indtager saa stor en Plads i dansk folkelig Stil, ligger for ham, saalidt som den laa for Berg. Men ellers kan han være snart bredt fortællende med Lignelser fra det landlige Arbejde eller Anekdoter fra Historie og Sagnverden; snart djærv og humoristisk med et stærkt Skælmeri; snart troskyldig og følelsesfuld paa Grænsen af det rørende.

Ejendommeligt for hans Taler er det, at de aldrig har Form af en krigerisk Appel. Der er ingen Billeder fra Soldaterlivet i dem. „Fane“, „Sejr“, „Vaaben“, „Vagt“, „Række og Geled“, „slutte Trop“ osv., det er Udtryk, som er ganske udelukkede fra hans politiske Ordbog. Der vifter ingen Faner og klinger ingen Horn gennem disse Taler. Smældet paa Eftersætningerne, Sprogets Musik og Appel er en Kunst, som I. C. Christensen ikke forstaar sig paa. Det er som Regel en

• ganske fredelig og hyggelig Søndagsstemning, han hensætter sit Publikum i. Hvis der er noget Instrument med, saa er det Hyrdens Fløjte.

En stor Del af disse Taler er desuden Festtaler, holdt ved Grundlovsfester, Skyttefester, Høstfester. Der er ikke forløbet en eneste Grundlovsdag, medens han har været med i det politiske Liv, uden at han har holdt en stor Grundlovstale i sin Valgkres, det ene Aar i Ringkjøbing, det andet i Ulfborg. Disse Grundlovstaler er noget for sig, en Helhed. Hvis man havde dem samlede, vilde man faa et stærkt Indtryk ikke blot af de indgaaende Studier, I. C. Christensen har gjort i dansk politisk Historie, men ogsaa af hans Evne til at uddrage en politisk Moral af Historien. Udmærkede er især to af dem, den ene holdt paa Junigrundlovens 50-Aarsdag, den anden den 5te Juni 1909. Navnlig den sidste, der handler om Religions- og Forsamlingsfriheden, er et folkeligt Foredrag af høj Rang. Ogsaa hans Mindetaler over Berg, Sofus Høgsbro og Vilh. Lassen hører til hans bedste Taler. Jo mere konkret Emnet er, des bedre lykkes Talen for ham.

Naar han derimod har en mere aaben Horisont omkring sig, kan Talen undertiden flyde ud for ham eller blive søgt og anstrængt. Saa begynder han ikke sjælden med at citere et Digt. Eller Anslaget er saaledes: „Idag vil jeg fortælle Dem en lille Historie.“ Det er ogsaa fra disse Lejligheder, at den Række ubehjælpsomme og lidt vamble Udtryk skriver sig, som har røbet, at Sprog og Tone kan klikke for ham og frembringe en skurrende Mislyd. Der lurder en Fare paa I. C. Christensen, naar han vil anspænde Tonen til det stærkt hjærtelige,

som dengang han telegraferede til den svenske Statsminister, at vi havde mærket „et varmt Pust af Broder-aanden“, eller da han engang ved en Husmandsfest slog ind i denne Tone: „Men lille Mand og lille Kone, hvis I ser gnavne til hinanden imorgen . . . aah, saa var det slem, at I gik til Fest“. Eller det ofte citerede: „Jeg ser mildt til“.

Langt sikrere er han, naar det djærve Humør kommer over ham. Han ejer ikke saa lidt af den Humor, der kaldes „Mutterwitz“, og hans politiske Taler er hyppigt krydrede med ejendommelige Udtryk og Talemaader. Da han engang var til Møde med Slengerik, og denne havde paastaet, at han behandlede Socialdemokraterne bedre end de Radikale, svarede han: „Ja, det er jo undertiden saaledes med Børn, at naar man klapper det ene, saa tuder det andet.“ Det var en drøj Tørn for Neergaard, da I. C. Christensen præsenterede ham den døde Mus i Ildklemmen. Hans folkelige joviale Tone kom ogsaa udmærket frem i den Parole, han udstedte under Valgkampen i 1909: „Men sidde stille og tage imod Klø, det kan vi ikke finde os i.“

Af hans egentlig politiske Taler er naturligvis de, han holdt efter Systemskiftet og navnlig efter 1905, de mest interessante. Før 1901 og i de nærmeste Aar derefter var Situationen saa given, at der for de ledende Politikere ikke hørte megen Kunst til at tale Politik. Men I. C. Christensen kom til at indvie en ny Situation, hvor det politiske Ord fik større Betydning, hvor det blev Genstand for ivrigere Fortolkning, hvor Blottelsen blev farligere og Beregningen derfor nødvendigere. Det politiske Ord blev kort sagt mere *diplomatisk*. At han

derved har faaet Ord for at være en større Diplomat og Fiffikus end sine Forgængere, er ikke til at undre sig over. Og at han med dette Tryk over sig virkelig har været yderst forsigtig og hellere sagt for lidt end for meget og opsat det afgørende Ord til det yderste Øjeblik, er der ikke Grund til at lave saa stor en Myte af som sket. Naar man nu bagefter gennemlæser disse Taler samlede, føler man godt, at der er noget tøvende, noget til alle Sider spejdende og forvarende, noget pønsende over dem, men ogsaa noget af den Karakterfasthed, som ikke lader sig rokke eller lokke.

5.

Man har talt meget om I. C. Christensens *Held*. Man har henvist til Bergs Død, Hørups Fald, Bojsens Nederlag.

Har han haft *Held*, saa har han til Gengæld haft ét uhyre *Uheld*. En Forbryder satte sig ved hans Side, klistrede sig op ad ham, dækkede sig bag ham, skaffede sig paa hans Autoritet en Forgrundsplads i det politiske Liv. Og bragte saa ved sin kæmpemæssige Forbrydelse denne Autoritet til at vakle, flyttede den almægtige Chef for det Demokrati, som to Slægtled havde oparbejdet, over paa Anklagebænken, forvandlede Eventyret til den haardeste Kamp for Livet, nogen dansk Mand har maattet kæmpe.

I næsten to Aar sad I. C. Christensen paa Anklagebænken. I næsten to Aar blev en Kæmpeproces ført —, ført baade for den offentlige Menings Domstol og for

Kriminalrettens og Rigsrettens Skranke. Der vil formentlig ikke komme flere Dokumenter frem og ikke melde sig flere Vidner end de, der allerede har været fremme. Sagen har tvunget sig ind saa at sige paa hver Enkelts Samvittighed, faaet baade de uskyldige i Aanden og de i Partikunsten forhærdede til at gøre deres Dom op. Kun Historiens Dom er endnu tilbage.

Den maa være Fremtiden forbeholdt. Hvad de Samtidige formaar, er at optegne de Træk, personlige og politiske, som de er blevet opmærksomme paa. Et Træk, der hurtigt falder i Øjnene, er den aabenbare Mod-sætning mellem I. C. Christensens og Albertis Personligheder. Alberti fræk, blottet for ethvert moralsk Begreb, uden en Fordom, fuldkommen hinsides Godt og Ondt, *en Undtagelse* først og fremmest. I. C. Christensen Kirkens Mand, i alle borgerlige Forhold de gamle Hæderlighedsbegrebers Mand, skabt lige *efter Reglen*, repræsentativ for sine Omgivelser, et Normalprodukt. Han har fulgt alle den moralske Katekismus' Bud, været pedantisk i økonomiske og borgerlige Forhold, *den honnette Mand* i alle saadanne Forhold. Der er den Forskel mellem dem som mellem en legitim og illegitim Natur.

Netop derfor har mindst af alle I. C. Christensen kunnet gardere sig mod *Undtagelsen*, saaledes som den havde udfoldet sig i Albertis Person. Her er formodentlig Sagens Kærne: Umuligheden af at bedømme og hamle op med *Undtagelsen*, enten den ytrer sig som den store Forbryder eller det store Geni. Det har den historiske Erfaring bekræftet mange Gange. De store Genier og Forbrydere eller Blandinger af begge Dele,

vi kender fra Historien, har altid overrumplet deres Samtid. For at forstaa dem, maatte man selv have noget af deres Natur, være overudviklet i nogle Retninger, underudviklet i andre, have andre sjælelige Blandinger i sit Sind end almindeligt. Eller man maatte have en særlig Næse for de kæmpemæssige Eksemplarer af Menneskeheden, en Fantasi som Shakespeares, en Fantasi som den, hvormed han har skildret Richard den 3die, i hvis Forbrydertype Alberti slaaende kan genkendes. Men naar ingen af de i denne Kulturverden Bevandrede kunde gennemskue Uhyret — og det har jo ingen kunnet — hvor kunde man da stille den Fordring til den fordums Skolelærer fra Hee?

Skæbnen vilde, at I. C. Christensen fik Alberti i sit Parti. Den kunde ligesaa godt have maget det saa, at ethvert af de andre Partier havde faaet ham paa Haanden. Havde der ikke været den sjællandske Bondestands Sparekasse at faa Fingre i som Venstrepolitiker, eller havde Alberti slaaet sig paa Politik en halv Snes Aar før, var han bleven Højremand og havde faaet fat i en af Højres Pengekasser. Hvis den sjællandske Bondestand i Sprængningens Øjeblik i 1905, Spidserne og de Menige, var gaaet med de Radikale, saa var Alberti gaaet i Spidsen og havde plantet sig ved Siden af Zahle og sagt Vitigheder om Kap med Edvard Brandes. Nu blandede Skæbnen Kortene saaledes, at I. C. Christensen fik Sorteper. Edvard Brandes har skrevet: Det havde kun kostet I. C. Christensen en Haandbevægelse, saa var Alberti i 1895 bleven holdt udenfor Partiet. Det er i Strid med de faktiske Forhold. I. C. Christensen var ikke i 1895 en Sct. Peter, der kunde lukke ind og lukke

ud. Han og Alberti var to jævnbyrdige Mænd, den ene med de sjællandske, den anden med de jyske Bønder bag sig. Alberti var aldrig en Menig; med Undtagelse af de allersidste Aar var han altid en General med en Hær, en suveræn Magt, der kunde alliere sig med Modstanderne, hvis man undervurderede ham eller gjorde ham hans Rang stridig. Det havde han bevist i sit Forhold til Frede Bojsen. Den Mand, hvem Frede Bojsen og Lars Dinesen havde gjort til deres Makker, og som ikke engang Hørup vægrede sig ved at sidde paa Bænk hos, — ham skulde I. C. Christensen pludselig være Rigorist overfor! Hørup har engang sagt: „Vil man have et Parti af lutter Gentlemen, saa faar man aldrig et Parti.“ Ganske det samme siger Celius i „Det lykkelige Valg“: „I Politik vælger man ikke sit Selskab.“ Og det er vist Sætninger, som alle Politikere i hele Verden har underskrevet.

Og een Gang i Partiet var Alberti ikke til at komme af med. Dertil kom, at han var et Mønster paa en Partifælle. Loyal, parat til at gaa i Breschen, selv naar Sagen var farlig og selv naar det slet ikke var hans Sag, dækkende med hele sin Bredde den i Parti eller Ministerium, der trængte til Dækning. En kontant Mand, der overfor en modtaget Tjeneste gav to igen, en hurtig raadsnar Mand, naar det gjaldt at finde paa Udvej, eminent praktisk og politisk begavet, ved sit juridiske Talent og sin juridiske Viden en levende juridisk Formularbog for de andre Ministre at slaa op i. Kort sagt, en Kammerat af den Slags, man dækker og holder paa det længst mulige og sandelig ikke skubber til, selv om Vognen begynder at hælde.

Maalt med en Gennemsnits-Alen falder denne Sag i moralsk Henseende sammen til noget temmelig almindeligt. Man havde i Romerretten en Maalestok, som hed *bonus paterfamilias*. Man skulde i visse til den borgerlige Ret hørende Forhold handle saa forsvarligt som „en god Familiefader“ vilde gøre. Overført paa de politiske Forhold kan man vist sige, at I. C. Christensen i Forholdet til Alberti har været indenfor denne Grænse. Thi hvad er „bonus paterfamilias“ oversat paa politisk? Det er vel omtrent det samme som en „*gennemsnitlig parlamentarisk Politiker*.“ En Gennemsnits-Parlamentariker vilde f. Eks. til at begynde med, saa længe til han havde gjort Erfaringer og prøvet Sagen i Praksis, ikke tage Anstød af, at en Minister var Sparekassedirektør. Ministrene i det Estrupske, Reedtz-Thottske og Deuntzerske Ministerium drev jo ogsaa privat Geskæft. Kun for den, der var over Gennemsnit, vilde noget saadant ikke være „fair play“.

Alt dette indrømmet, vil maaske En sige, — men hvor kunde han dog holde Alberti ud som Privatperson, som Menneske? Hvordan kunde det ske, at disse to Mænd ikke blot blev Partifæller og Kolleger, men at I. C. Christensen ogsaa ved en personlig Sympati blev knyttet til en Mand af en saa udpræget menneskelig Sjofelhed som Alberti? Maatte han ikke saa at sige lugte Raaddenskab i ham? Det er naturligt, at spørge saaledes, men det er en Æstetiker, der gør Spørgsmaalet. Og paa det æstetiske Omraade kan der ikke stilles de Fordringer til en I. C. Christensen som til Mænd af gamle Byslægter med nedarvet og forfinet Dannelse. Af en saadan Dannelse var Frede Bojsen. Derfor kunde

han ikke holde Alberti ud. Han saarede hans Hjærte, hans Smag, hans Fornemmelser. Men Mændene af det umiddelbare Demokrati, hvorfra I. C. Christensen kommer, har ikke saa følsomme Hjærter og saa fine Nerver.

Betragtet oppe fra de moralske og politiske Højdedrag er det nemt at faa Øje paa I. C. Christensens Blottelser ved denne Lejlighed. Ogsaa i selve Katastrofens Øjeblik. En Situation som denne maatte diktere en Politiker, hurtigst muligt og saa skarpt som muligt at markere det Sketes Konsekvens ved at gøre det til et Nederlag med Nederlagets uafvendelige politiske Følge. Det kom ham dyrt til at staa, at han ikke frivilligt underkastede sig Ansvaret. De 4 Dage, i hvilke han blev siddende paa Taburetten, blev uhyre kostbare for ham. Den offentlige Mening krævede rent umiddelbart et Sonoffer for disse 15—20 Millioner. Og da det saa ud til, at I. C. Christensen ikke frivillig vilde bringe dette Sonoffer, blev den offentlige Mening vild. Deraf den desperate, blodtørstige Forfølgelse, han i den nærmeste Tid derefter var Genstand for. Det var underligt, at han i sin Forsvarstale i Folketinget saa stærkt vilde hævde, at „der kan regeres her i Landet udenom Kjøbenhavn, men der kan ikke regeres udenom Bønderne“. Thi hvad der skete den Lørdag Eftermiddag, da I. C. Christensen indgav sin Demission, var netop et Bevis paa det modsatte. Det Hyrdebrev, han sendte sine Vælgere, gjorde utvivlsomt den Virkning paa disse, det skulde. Og skjønt det var underligt at høre Landets Konseilspræsident i et Øjeblik, hvor en Nationalulykke er sket, henvende sig til Offentligheden i denne intime Tone, beregnet alene

paa at samle *sin* Hjord tættere om sig, vidne og bekende alene for *sin* Menighed, saa vil ingen anklage en Mand i en saa fortvivlet Situation for, hvad Midler han griber til. Men alligevel blev dette Brevs snævre Adresse næsten en Haan mod hele den Del af Folket, til hvem det ikke var rettet.

6.

Blandt Angrebene paa I. C. Christensen er ogsaa det, at han har *svunget*. Hans Modstandere paastaar, at han oprindeligt var radikal men senere blev moderat.

Man har Vanskelighed ved at tro, at I. C. Christensen nogensinde har været radikal. Hans Personlighed, Naturel, Temperament afgiver saa aabenlyst et Dementi deraf som muligt. Men naturligvis behøver Standpunkt og Naturel ikke at falde sammen. Dette gælder dog som Regel kun om saadanne Politikere, der driver Politik som et Haandværk eller en Kunst, ikke om dem, hvis Politik er en Udfoldelse af et vist „Sind“ i Folket. Og selv om I. C. Christensen ogsaa har vist sig at være en dygtig politisk Haandværker, saa er han dog først og fremmest af den sidste Slags Politikere. Det er den sindige Seighed, den taalmodige, til Stædighed stigende Udholdenhed i Folkesindet, der er hans Basis. Og den er ikke radikal.

Der er en større Overensstemmelse i denne Politikers Holdning, Opfattelse og Standpunkt end hos de fleste andre Politikere, navnlig saadanne Politikere, der er flyttet fra den ene Slags politiske Bænke til den anden.

I. C. Christensen har jo siddet paa tre forskellige Bænke. Fra 1890—95 sad han paa den uansvarlige Oppositions Bænk, man kunde maaske endog sige den demagogiske Oppositions Bænk, hvorfra der tales „ud af Vinduerne“, ud til Folkestemningen. Fra 1895—1901 sad han paa den ansvarlige, ogsaa kaldet den loyale Oppositions Bænk, hvorfra der kæmpes om Magten i Rigsdagen og for at erobre Regeringen. Endelig siden 1901 paa Regeringsbænken. Der lader sig naturligvis paavise visse Nuancer i Tonen og enkelte Modsigelser i Standpunkterne, men i det Hele er Manden fra 1890 den samme som Manden fra 1914.

Berg havde svunget. Han havde været med Fritænkere i 1880 og gjorde i 1883—84 Front mod dem. Han havde ligesom de akademiske Venstremænd staaet paa et almengyldigt, doktrinært og internationalt Venstrestandpunkt og hejste i 1884 den „danske“ Fane. Han havde leget med den republikanske Bevægelse og ikke iagttaget den fornødne Anstand overfor Kongen og kom først paa et senere Tidspunkt paa korrekt Fod med ham. Saadanne Vendinger og Kolbøtter har I. C. Christensen ikke gjort. Hans korrekte Forhold til Kongemagten kan forfølges tilbage til hans tidligste Taler. I 90erne citerer han „Kongehaand og Folkestemme“ eller: „Naar Kongen gaar med Bonden, da grønnes Bøgelunden“, eller han nævner Kongetroskab sammen med Lovtroskab og Pligttroskab som de tre Piller for Forfatningen. I disse Aar fremhæver han ogsaa bestandig, at der med den gældende Forfatning „maa i mange Henseender læmpes og slaes af, men Retningen skal være den af Programmet anviste Vej“. I Forsvarssagen

kan han ganske vist i sin allerførste Periode gribes i de sædvanlige Tirader om „Fæstningen“ og „Militarismen“, „der daglig sluger 2 gode Bøndergaarde“. Men meget hurtigt arbejdede han sig frem til en selvstændig, fra Partiparolerne løsnet Betragtning af denne Sag. Sagens moralske Betydning kom meget hurtigt i Forgrunden for ham. I hvor høj Grad hans Blik var aabent herfor, viser de Ord, han engang udtalte, at ved at bryde Retten i Forfatningssagen havde man svækket den Kraft, den Retsfølelse og Æresfølelse, hvoraf Befolkningen skulde opildnes til Forsvar for Fædrelandet. Og endnu inden Systemskiftet havde han udtalt det afgørende Ord: *Forsvarssagen skal gøres til en Nationalsag*. Ja selv i mindre Spørgsmaal har han ikke i Agitationens Dage været saa langt ude, at Ordene senere rejste sig imod ham. Allerede i 90erne sagde han om Brændevinsskatten: „Jeg ser ikke saaledes paa Brændevinen, at den er helleg og urørlig“. Eller: „Jeg har aldrig været nogen ubetinget Modstander af en Brændevinsskat, det kommer an paa, hvad den skal bruges til“. Det er en anden Vise end den om „den fattige Mands Snaps“.

Der kunde snarere være Grund til at rette den Anklage mod I. C. Christensen, at han har været *for konsekvent*, forsaavidt som han aldrig, heller ikke som Oppositionsmand, har vovet sig ud over det opnaaeliges og gennemførliges Grænse, aldrig peget ud mod de fjærne Horisonter, hvorhen den ideale Stræben i Menneske-aanden er rettet. Ogsaa i de Aar, han var Oppositionens Fører, optraadte han som en Regeringspolitiker, der kapper af paa Maalene og stemmer Fordringerne ned og svaler Sindenes Længsler af, alt med det for Øje: *hvad*

kan jeg føre igennem ? Men den Gang var der idel Glæde, ikke mindst blandt de Radikale, over denne sindige Mand, der ikke spændte Vingerne saa vidt som de gamle Førere havde gjort.

Naar de Radikale senere beskyldte I. C. Christensen for, at han gjorde Tilnærmelser til Højre, havde de ganske glemt Politikeren fra 90erne eller omdannet ham efter deres Brug. Der havde *aldrig* været Blod mellem ham og Konservatismen, han havde *altid* i Princippet været *Forligets* Mand, Fredsmægleren, ikke en af de Politikere, der sætter Skel, men en af dem, der maner til Samling. „Samling“ er et Ord, der ofte forekommer i hans Taler; han fremhæver, hvad der har samlet i vor Politik og hvad der har skilt. 1848 var Samling, Forsvarssagen er Samling.

Men de Radikale har ogsaa glemt, at han trods dette praktisk set ikke er vejet et Skridt fra Venstres Vej. Han har slæbt Højre med til meget, Højre har aldrig slæbt ham med til noget. Han har aldrig været afhængig af et enkelt Parti eller haft en Alliance med noget Parti paa den Maade, at han ikke ogsaa kunde forene sig med dette Partis Modstandere. Den kommunale Valglov gennemførte han sammen med de Frikonservative mod det gamle Højre; Toldloven sammen med de Frikonservative mod det gamle Højre; Retsreformen sammen med det gamle Højre imod de Frikonservative; Loven om Kristiansborg sammen med Socialdemokraterne mod de forenede Radikale, Moderate og Højre. Han har altid været mere optaget af at dække sig til Venstre end til Højre. Han var i Forsvarssagen ikke bange for et Brud med Højre, som kunde være blevet

ulægeligt, men han var bange for i denne farlige Sag at komme saa langt ud, at Dækningen til Venstre glippede. Han vil nok Samling, men det skal være Samling til Venstre. I Forsvarssagen gik han længere end han plejer, men dog ikke længere, end at Venstres gamle Program dækkede ham. De 31 $\frac{1}{2}$ Millioner, den ekstraordinære Indkomstskat, Søbefæstningen, — det var Venstres Tilbud fra 1876. Han vilde ikke betænke sig paa at tage de Radikale til sit Hjærte, men hvor tøvede han ikke med at aabne de Moderate denne Plads, selv da det kneb haardest for ham.

7.

Siden han blev Reformpartiets Fører har I. C. Christensen været den Tap, hvorom den danske Politik har drejet sig. Som Oppositionens Fører i 90erne var han mægtigere end de regerende Højreministre. I Ministeriet Deuntzers Tid var hans Magt naturligvis begrænset, ikke blot formelt men ogsaa reelt, men det viste sig, at Deuntzer var færdig i samme Øjeblik, som I. C. Christensen unddrog ham sin Støtte. Som man har sagt om Monrad, at han var den virkelige „Martsminister“, vil man i Fremtiden betegne I. C. Christensen som „Systemskiftets“ egentlige Mand. Tiden vil vise, om Albertikatastrofen har rokket ved hans Magtstilling. Efter at Førerskabet i Forfatningssagen er gledet ham ud af Haanden, staar han temmelig tomhændet overfor Fremtiden. Thi det var vist den Sag, han havde for Øje, og som han forbeholdt sig som den, der skulde „kalde paa

ham“, da han i 1910, efter Ministeriet Berntsens Dan-nelse, sagde til sine Vælgere, at *foreløbig* „var der in-gen Sag, der kaldte paa ham“.

Da han i 1905 blev Konseilspræsident, syntes det et Eksperiment. Man kunde dengang ingenlunde være sik-ker paa, at det skulde være i hans Lignelse, at Frem-tidens danske Statsmænd vilde blive skabt. Men efter at nu baade Klaus Berntsen og Zahle har været Kon-seilspræsidenter, aabner der sig et Fremtidsperspektiv af lutter I. C. Christensener, for hvem han i mange Henseender vil blive *Forbilledet*, ikke det personlige, men det politiske Forbillede, fordi deres Forudsætning-er vil være de samme som hans. Dygtigheden og Styrken formodentlig mange Gange betydelig under hans, men ellers Betingelserne for at vandre i hans Spor tilstede: Vælgerkundskab, Evne til at afbalancere Magtstillingen paa Hensyn til begge Sider, dem til højre for En, og dem til Venstre for En, et vist repræsenta-tivt Element i Personlighed eller Begavelse og endelig den Sejrsformel, der stod skrevet paa Peder Mortens-gaards Pande: Ikke at sigte mod de høje Maal. Derfor er I. C. Christensen saa interessant en Personlighed. Han er paa en Maade Landets Skæbne. Hvad en Mand som han magter, til det vil vi være henvist for den nærmeste Fremtid; hvad han ikke magter, paa det maa vi frygte at lide Skibbrud.

Hvis det er rigtigt, at Skæbnen har bestemt det dan-ske Folk til et Bondefolk, maaske endog et Husmands-folk, i hvert Fald til at være et af Verdens mest demo-kratiske Folk, saa magter en Mand som han jo over-ordentlig meget af det, det kommer an paa. Et Forbil-

lede for et Husmandsfolk, — den Rang tør vel ingen gøre ham stridig. At han har været en Spore paa Dygtigheden i det menige Folk, derom kan der ikke være Tvivl. Vi har før haft Almuesønner, som er naaet vidt, men paa en anden Maade. Skomagersonnen Hans Christian Andersen var det primitive Geni, saaledes som dette stiger frem af Almuen, naar dens Naturfriskhed udfolder sig til Kunst. I. C. Christensen er en fuldstændig Modsætning til H. C. Andersen. Der er ikke et eneste primitivt Træk i hans Natur, intet oprindeligt, intet, hvoraf der kunde være blevet kunstnerisk Geni. Men netop derfor, netop fordi han ingen Undtagelse er men udtrykker Reglen, vil han blive det store Eksempel for alle dygtige Kræfter i Bondebefolkningen.

Hvis der er den Fare heri, at et saadant Eksempel mere kalder paa Ærgerrigheden og Lykkejagten end paa Dygtigheden, mere fremavler politiske Vindmagere og Karikaturer end de faglige Dygtigheder, saadan som Grundtvigs Eksempel har gjort det paa det religiøse Omraade, saa er det jo heldigt nok, at der ogsaa er en stor Tragedie i I. C. Christensens Liv. Her er nok til ogsaa at advare og afskrække. Hvad det vil sige at være Handlingens Mand, det kan læres her. Hvad der er for en Gengældelse i at gaa udover sin Begrænsning, udover det Maal, Skæbnen har tilladt En at naa, det kan ogsaa læres af hans Skæbne. Det Ansvar, han kom til at lide under, staar fuldt Maal med den Magt, han kom til at udøve. Og hvor mange vilde ikke være bukket under i en Situation som hans, knust under Skæbnen, kastet op paa Stranden som et Vrag. Den demokratiske Politik vil kræve mange Ofre, de Vrag,

der allerede nu driver langs dens Strande, fortæller om, at det kun er *de Stærke*, som staar Søen ud.

Ogsaa dette er et af I. C. Christensens Fortrin. Han repræsenterer en ny politisk Slægt, udstyret med større Kraft, mindre Frygt for Ansvar, i det Hele mere Robusthed og Beslutsomhed end den akademiske Slægt, han afløste. Blandt de gamle Akademikere var der jo snart sagt ingen, der turde tage Ansvar paa sig. Sammenstødet med Overmagten havde gjort dem raadville og frygtsommé. De vilde ikke Demokratismen, men de turde heller ikke gøre Springet tilbage i dens Modsætning. De vilde ikke Afvæbning, men de havde heller ingen Tro paa Kjøbenhavns Befæstning. De var blevet Dialektikere, saadan som Monrad i hans politiske Drømmerier. Med I. C. Christensen begyndte en Tid, hvor man var rede til at bære Ansvar og havde sit Program færdigt baade indadtil og udadtil.

Efter 1864 havde Landet i mange Tider staaet som et Land, der ikke kunde tage sit Parti. Det Forsøg, Estrup gjorde, mislykkedes. Og atter stod Landet i den gamle Situation, uden at have taget Parti. Saa kom I. C. Christensen og tog paa Landets Vegne Parti. Han løste begge Problemerne, fæstnede den indre Styrelse i det vidtgaaende umiddelbare Demokratis Form, og gav Landet et Forsvar.

Det er ved Ordningen af denne sidste Sag, at det, som I. C. Christensen ikke magter, er kommet tydeligst for Dagen. Den *Vending*, som krævedes hertil, magtede han ikke at gøre. Han gjorde den halve Vending, ikke den hele. I Samlingen 1899—1900 havde han i Folketinget om vort Forsvarsvæsen sagt, at det maatte være

saaledes, at ikke en fremmed Magt med en Haandfuld Folk eller et enkelt Skib kunde slaa os til Jorden. Det var ganske vist et *positivt* Standpunkt. Det var ikke det Hørupske: Vi vil ikke eller vi kan ikke. Men paa den anden Side, — som Udtryk for et positivt Standpunkt var det næsten værre end det rene Nej. Saa hellere intet militært Ideal have end at have et, der er sat saa lavt som dette, der hverken sagde et alvorligt Ja eller et alvorligt Nej.

Man maa undre sig over, at den samme Mand, som ude paa Møderne vandt nyt Terræn for denne Sag ved at gøre den til en moralsk og national Værdi, kunde have et Rigsdagsstandpunkt, hvori der var saa lidt moralsk Kraft. Dette viser, hvor meget I. C. Christensen havde at overvinde i denne Sag som Politik betragtet og det forklarer, at han blev staaende paa Halvvejen. Han er *en oprigtig Forsvarsmænd*, fuldkommen klar over denne Sags Rækkevidde, helt frigjort for den Nærsynethed og Fladhed, hvormed den er blevet behandlet af mange Venstremænd. Saa langt som Sagen moralsk og nationalt rakte, gik han med, og paa denne Gang kom han langt bort fra og langt ud over sit Standpunkt fra 1899.

Hvis En vilde sige: Den vedtagne Forsvarsordning stemte med hans Overbevisning, Generalstabens Plan ikke, saa flytter Sagen sig blot over til et nyt Punkt og viser en anden Begrænsning hos ham. Han har for lidt af den *Takt*, der bestemmer Grænsen mellem Politik og Sagskundskab. I. C. Christensen forstod ikke, at Ansvarret i denne Sag var saa stort, at den yderste Garanti burde tilvejebringes. Men denne Garanti kunde kun bestaa deri, at gøre det saa *snævert* som muligt, lægge det dér,

hvor ikke blot Indsigten men ogsaa Risikoen var størst.

Fra det Øjeblik, da Reformpartiet i 1905 sprængtes, og I. C. Christensen fik et energisk, hensynsløst, i Agitationskunsten opøvet Venstreparti *til venstre for sig*, har han haft store Vanskeligheder at kæmpe med. Hver Dag har saa at sige haft sin Kamp. Fra 1895 til 1910, altsaa i næsten en halv Menneskealder, havde han været den mægtigste Politiker i Landet. Det skaber Fjender i Hobetal. Dertil kom, at det Parti, han havde, efterhaanden var blevet et gammelt Parti. Det var jo, trods alle Omdannelser, Stammen af „Det forenede Venstre“ fra 1870. Alderen havde slidt paa det trods megen Fornyelse. Overgangen fra Opposition til Regering havde, som det altid sker, svækket dets Energi noget og givet det en defensiv Holdning. Hullerne var ikke blevet udfyldt med en tilsvarende Tilgang af friske Kræfter og brugbare Personligheder. I. C. Christensen har ikke haft Bergs Blik for at opdage Spirer og heller ikke hans Redebonhed til at aabne Partiet for selvstændige Mænd. Han har mere lukket end aabnet.

Saaledes som han nu staar, vil det næppe være ham muligt, at føre det Parti, der følger ham, ud i store, aktive Bevægelser. Hans Stilling vil i Fremtiden sandsynligvis blive den, at *forsvare* sit Parti mod Tilbagegang og at forsvare Landet mod den yderliggaaende Politik, som nu under den almindelige Valgrets paa Vid og Gab aabnede Herredømme vil bryde paa med halsende Fart. I. C. Christensen ser godt, at den almindelige Valgret

er baade paa ondt og godt. Han er i den Sag hverken doktrinær eller dogmatisk. Selv er han baade steget og dalet paa denne Bølge, har prøvet dens Gunst og Ugunst, det giver Anledning til Prøvelse og en Betragtters rolige Dom. Det mærkes i adskillige af hans Udtalelser fra den sidste Tid, at han dømmes om politiske Ting ud fra Selvoplevelse, ud fra en Erfaring, som rækker videre end Stikordene.

Som *Forsvarer* vil han have ikke blot den Styrke, der ligger i hans Personligheds faste Egenskaber, men ogsaa den, at den Del af Landet, hvor hans Indflydelse er rodfæstet, byder den stærkeste Forhindring i det Kapløb om at komme længst ud og højest op, som den danske Politik i de senere Aar har drevet sig ud i. I. C. Christensen er blevet et Bolværk i vor Politik. Tænker man sig ham borte, har man en Fornemmelse af, at Syndfloden kommer.

Vilhelm Lauritzen

VILHELM LASSEN

1.

I den gamle Venstrepolitiks Dage, saa længe de Nationalliberale regerede og før Forfatningskampen, var Kampen for det mindre Landbrug eet med Kampen for Menigmands Ret. Bondevennernes Politik var først og fremmest rettet paa at skaffe Bonde og Husmand bedre økonomiske Kaar, og det var denne Landbrugspolitik, der efterhaanden trak de radikale Krav om almindelig Valgret, Skattebevillingsret og Folketingets Overmagt ind i det politiske Liv.

Men efterhaanden som den storpolitiske Strid voksede til, blev Landbrugspolitikken spændt fra og istedetfor alle de stærke Idealer, der rummes i Friheds- og Fremskridtskampen, spændt for. Da Landbrugspolitikken igen kom frem, var det paa Bagstrævets Plads. Nu skulde den bruges til at mane ned i Jorden alle de radikale Venstrekrav, hele den harmfulde og kampivrige Agitation. Den skulde gøre den danske Politik moderat. Og det lykkedes en Overgang. Ved Folketingsvalget i 1892 sejrede en moderat Landbrugspolitik, der skulde standse Kampen for Forfatningen.

Men netop paa det Tidspunkt var der en ung Politiker, der lagde ud paa ny med en Landbrugspolitik, der var

mere i den gamle bondevenlige Stil. Det var *Vilh. Lassen*. Han sad i Aalborg, men han stammede fra Aarhus. Thi han var en Arvtager af den østjydske Lokalpolitik, der med Aarhus som Sæde var grundlagt af Lars Bjørnbak, men netop ved Valget i 1892 lagt i Graven. Nu flyttede Lassen den Nord paa og grundlagde i Nørrejylland og med Aalborg som Sæde en ny jydsk Bondepolitik.

De ægte gamle Bjørnbakkere boede saa langt som Lars Bjørnbaks Røst havde kunnet naa. Det vil sige mod Nord omtrent til Houlbjerg og mod Syd omtrent til Horsens. Deres Udspring var Viby Højskole, deres Tro Jydsk Folkeforenings Program. De blandede ikke Blod med andre politiske Retninger, men bevarede deres Race ren og slægtede deres Ophav paa.

Lars Bjørnbak var et ualmindelig kraftigt Bondetemperament. Naturvokset, ubeskaaren, blodrig, stærkt sanselig og brutal af Ydre, svarede han af Krop og Aand til det Billede af en tungttrampende Almuefører, som allerede hans Navn manede frem.

Og som Manden var, saadan var hans Politik. Den var gjort alene over dette racestærke Bondeinstinkt. Den var i det Hele mere et Instinkt end en Lære, mindst af alt skabt efter et Ideal. Vinger var ikke Bjørnbakkernes Symbol, men deres Kendetegn var en skærpet Sans for de materielle Ting i Politik og en nøgtern Betragtningmaade. Skønt stammende fra en Højskole var de af Kød og ikke af Aand som Grundtvigianerne. Tre Ting var Genstand for deres særlige Had: Militæret, Embedsvæsenet, Kjøbenhavn.

Deres Organ var *Aarhus Amtstidende*, engang et stort og indflydelsesrigt Blad. Og til dette Blad, først som

Redaktionssekretær, et Aar efter som Redaktør, kom Vilh. Lassen som nybegt juridisk Kandidat, 23 Aar gammel. Han sejlede der over den Nat, da Kristiansborg brændte. Og sikkert har denne unge Mand uden Vemod sagt Farvel til den By, over hvilken den røde Hane galede med saa onde Varsler i den mørke Nat. Af de Forhaabninger, hans ærgerrige Sind husede, knyttede ingen sig til denne By, hverken til dens Kancellibygning eller til dens Universitet eller til dens Dagligstuer. Heller ikke de aandelige Nydelser i Hovedstaden faldt det ham tungt at vende Ryggen. Hvis de truede Kunstsamlinger i den Nat var faldne for Luerne, vilde det næppe for ham, som han dengang var, have været noget personligt Savn. Naar hans Tanker har kreset om Brandens Følger, har de formodentlig alene samlet sig om den Rigsdag, der ved Branden blev husvild. Af det daværende Kjøbenhavn var Rigsdagsterritoriet det eneste, der havde været denne politiserende Bondestudent hjemligt, lige saa hjemligt som det var fremmed for de ægte Kjøbenhavnere. Ellers gik hans Erfaringer næppe ud over, hvad der laa mellem Regensen og Ehlers Kollegium. Her havde han indsuget sin første politiske Visdom; i de „røde“ Klubber, der usynligt dannede et Bindeled mellem disse Gaarde og Gange, havde hans skarpe, iltre Tale første Gang skaaet gennem de akademiske Omsvøb, og herfra havde de Kandidater, der lavede *Studenterfesten* for Venstrepartiet, hentet ham som den *Student*, Arrangementet for-drede til Hovedtalens Rolle.

Netop i de samme Dage, Vilh. Lassen forlod Kjøbenhavn, for først 20 Aar efter at vende tilbage til den som Minister, beredte en anden Kres af Tidens unge Ærger-

righeder sig til at erobre den. Det var det Kuld af unge Venstremænd, der var med til „*Politikens*“ Start. Den udkom lige i de samme Dage og vandt sine Sporer som Blad i den ny Stil netop ved Slottets Brand. Og til det øvrige, Lassen uden Sorg gav Afkald paa, da han sejlede bort fra Hovedstaden, hørte ogsaa de Laurbær, der var at vinde ved det store af Sensation nærede Hovedstadsblad, skrevet for det lille Publikum af fine Stilkendere og lydhøre Beundrere af Journalistikens Kunst. Uden Sorg og uden Vaklen foretrak han *Provinsen*.

Han var selv kommen fra denne *Provins*, der 20 Aar efter med ham som en af de ledende Personligheder skulde sætte Aaget paa Nakken af den Hovedstad, af hvem den endnu den Gang var ganske forkuet. Han var en Møllersøn fra Omegnen af Roskilde, en fattig Provinsyngling, fremmed allerede for den By, i hvis Latinskole han havde gaaet, endnu mere *provinsiel* i Forhold til Kjøbenhavn. Derfor var han ikke blot i født Opposition til den nationalliberale Tradition, men ogsaa til den nye Hovedstadsaand, som under Anførsel af „Gennembruddets Mænd“ afløste den gamle Tid. Hvor Dannelsen vilde danne Aristokrati, var han ikke med, enten det var en forældet eller moderne Dannelse, enten den hed Ploug eller Brandes. Hvor Dannelsen vilde sætte Skel, satte han ikke sit. Naar man i Kjøbenhavn vilde drage Grænsen mellem Frisind og Reaktion efter litterære Hensyn, meldte han sig fra. Som den Gang da Edvard Brandes' Bog „Det unge Blod“ blev sat under Tiltale, og „Politiken“ i den Anledning skrev en Artikel om *Skel*: „Nu var der atter sat Skel, sat det rigtige Skel, og vi siger, det er kun godt.“ Da skrev Lassen i „Aalborg

Amtstidende“ : „Lad Kjøbenhavnerne dele sig efter dette Skel. Vi anser det ikke for usandsynligt, at de vil gøre det. Men naar man kommer længere end til Sundbyerne og Utterslev, vil det blive vanskeligt at faa det Skel i Jorden.“ Det var en Artikel skrevet ganske i samme Aand som Hørups første Artikler mod „Fædrelandet“.

Der er i Danmark kun een politisk Modsætning, men den gaar ogsaa saa dybt, at den har gentaget sig gennem to Slægtled. Det er Modsætningen mellem Kjøbenhavn og Provinsen. Vilh. Lassen var Provinsens Mand. Netop derfor var han ikke *Studentersamfundspolitikker*, om han nok saa meget har været en af dette Samfunds Stiftere. Da han gik til Provinsen, sagde han i Virkeligheden Studentersamfundet et politisk Farvel for alle Tider.

Hvorfor har saa faa unge Venstrepolitikere gjort den samme Rejse som Vilh. Lassen, med Hovedstaden bag sig og Provinsen udbredt for sig som den Erobring, der skulde gøres? Dengang drog den største journalistiske Evne og det stærkeste politiske Temperament blandt de Yngre resolut af Sted som Nybygger og Pioner. Nu er det nærmest en Landsforvisning, naar en af det radikale Venstres Mænd havner i Provinsen. Hvorfor? Fordi det grove Arbejde og det begrænsede Virkefelt ligger for langt fra Kulturens Strømme; man vil skumme Fløden, man vil være med i det Centrum, hvor den offentlige Mening skabes. Dette nye Kuld af Venstremænd ligner mere de nationalliberale Epigoner end Sønnerne af det gamle Venstre.

2.

Da Vilh. Lassen kom til Aarhus, var Lars Bjørnbak død. Men Bevægelsen levede. I hvert af de omliggende Sogne sad der en bjørnbaksk Vicekonge med Sønnerne i Spidsen. I selve Aarhus laa *Forsamlingsbygningen*, hvis Redaktionskontorer og Talerstol Lassen nu tog i Besiddelse.

I sig selv passede han godt til de Bjørnbakske Anskuelser. Han manglede den Gamles Statur og vældige Røst, men det runde Hoved, den voldsomme Mund, det spændte og sluttede over hele Holdningen, røbede Manden, der vilde Magt. Hans Begavelse laa helt i hans Personlighed med dens stærke Gemyt, dens koncentrerede Energi, og en Tanke, der rækker kort, men er enkelt, forløsende ved sit Snit gennem alt Omsvøb, og som gaar lige løs paa Virkningen. Han havde ikke det *for meget*, som efter Ordsproget fordærver alt ligesaavel som *for lidt*. Hvad han havde „studeret“, var saa godt som intet, den Smule Jura iberegnet. Videnskabelige *Betænklichkeiten* løb han ikke Fare for at blive hængende i. Videnskabelige Fortrin manglede han Ærefrygt for. Det forargede ham, at Historien stadig spenderede saa mange „sukkerstrøede Ord“ paa Hall, Krieger og Monrad, blot „fordi de var store Lys i Romerretten, Retshistorien og Teologien“. For ham var Sagen en ganske enkel: Var deres Politik klog eller var den det ikke? Om Bergs og Hørups Politik, der i „Klogskab“ næppe stod over Halls og Monrads, er der dog til Dato, ikke mindst af Lassen selv, ogsaa skrevet mange „sukkerstrøede Ord“, og de

var dog ikke „store Lys“ hverken i den ene eller den anden Videnskab.

Og som han var respektløs overfor den intellektuelle Kultur, var han det i ikke mindre Grad overfor Følelsesdannelsen. Det opdrevne, rigt blomstrende, vidt favnende Følelsesliv forekom ham en Luksus, der ikke er nødvendigt for et Demokrati, ja som det helst maa være foruden. Engang han talte om Begejstring, føjede han til: men Begejstring er en Luksusfølelse. Den Politik, der har sin Rod i Følelsesdannelsen, Nationalpolitikken, Ærens Politik, Modets Politik, de høje HorisonTERS Politik, har han stedse ligget paa Lur efter som en Sygdom, der kun kunde helbredes ved, hvad han kalder en *Bondekur*. I denne Modsætning mellem det stærke personlige Gemyt og den saglige Nøgternhedspolitik lignede han ganske Tscherning.

Da Vilh. Lassen kom til Aarhus, var Tiden imidlertid endnu ikke til Bondekure. Man var tværtimod inde i de store Følelsers Politik. Men i de fem Aar han var ved „Aarhus Amtstidende“, fra 1884 til 1889, begyndte Strømmen at vende. Han var med i *Smørpolitikken* fra dens allerførste Dage. Han skrev Smørpolitik i sit Blad og talte Smørpolitik paa Møderne. Han vidnede om denne Politik's saliggørende Magt langt uden for Grænserne af Aarhus og Skanderborg Amter. At det slet ikke var Smørret, det gjaldt, men Finansloven, blev han først klar over bag efter. Medens det stod paa, følte han sig som den vordende Landbrugspolitiker. Rimeligvis var han ved denne Lejlighed mere en Agent for andre end en Politiker for egen Regning. Noget af et Brushoved var han i de unge Dage, og for unge Hedsporere, der gerne

ofrede et Princip eller to, naar det gjaldt at komme med i Laget, var her en god Lejlighed.

For egen Regning eller sammen med nogle faa ligesindede, blandt hvilke en dengang og senere bekendt jydsk Politiker ved Navn Leth-Espensen, førte han derimod en Lokalpolitik af mere ægte Oprindelse. Han stiftede et Forbund, der kaldtes *Bondeorganisationen*. Her udklækkedes Agrarplaner: Skatteregulering, Tiendens Afløsning, Statsgaranti for Kreditforeninger. Her tumledes med Socialpolitik: Tanken om en Alderdomsforsørgelseslov var slaaet ned i Lassen akkurat som i Neergaard og Rubin. Og her fronderedes i Stilhed mod Førernes og Rigsdagspolitikens Tryk.

Men før disse famlende Forsøg havde naaet større Modenhed, var Lassen kaldet bort fra Aarhus. Det skulde ikke blive Kronjyderne, men Vendelboerne, hos hvem denne Førerbegavelse, der higede efter et Felt, hvor der kunde føres Politik til Bunds, ind i hver Mands Hus, og som attraaede en Befolkning, der kunde organiseres og gennemagiteres, skulde finde sit Kald og bruge sin Stav.

Thi han fandt, hvad han søgte. Et lykkeligt Tilfælde førte ham til Aalborg, hvor hans Blik uvilkaarligt maatte vende sig mod Nord. Her laa Landets fattigste Provins med de vidtstrakte *Kær og Moser*, der skulde blive et staaende Omkvæd i Lassens Agitation. Her boede talrigt de Husmænd, hvis Kaars Forbedring var en Politik for sig, i Slægt baade med den moderne Socialpolitik og med den gammeldags bondevenlige Landbrugspolitik. Og her boede en Befolkning, i hvis Natur det laa at væрге sig mod det fremmede og paatvungne, som holdt paa det lokale og vendsysselske, og som man derfor kun kunde

vinde og føre ved at paavirkes af den. Men netop denne Betingelse, denne Svaghed om man vil, besad Lassen. Hans Sind var let til at lade sig paavirke. Han blev Vendelbo, da han kom til Vendsyssel. Var han kommen til Grønland, var han bleven Grønlænder.

I Førstningen kneb det dog haardt for Vilh. Lassen at faa Fodfæste paa den nye Egn. Han agiterede snart for en, snart for en anden lokal Interesse, men i Virkeligheden var det Agitation for hans Blad. Han søgte at lære Befolkningen paa Landet at kende, men der var ingen, der indbød ham til politiske Møder. Saa indbød han selv til politiske Møder. I Bladets første Aargang støder Øjet hyppigt paa et Avertissement saalydende: „Redaktør Vilh. Lassen afholder politisk Møde i Aars Kro.“ Eller i Saltum Kro. Eller i Fjerritslev Kro. Og naar han saa paa sin Cykle havde kørt de 6—8 Mil til Stedet, var der maaske mødt 5 Deltagere eller 3. Man satte sig paa en Bænk, det var altsaa den ny Bladredaktør, kanske kunde han have Ret i et og andet, kanske skulde man prøve hans Blad et Kvartal. Paa den Maade maatte han samle sig Abonnenter een for een.

Det var for kjøbenhavnske Penge, at *Aalborg Amtstidende* blev startet. Det glemte man aldrig i Vendsyssel. Lige op til sit Valg i 1901 maatte Lassen høre Hentydninger til Ordsproget: Dens Brød man æder, dens Vise man kvæder. Det var dernæst Herman Bings Valg i Bælumkredsen, der var Bladets Udgangspunkt. Bing var en sangvinsk, varmhjærtet Natur med et eget Mod til at gaa paa, men hans Kandidatur havde Præg af det paatvungne, som Vendelboen al Tid protesterer imod. Og de stedlige Ledere, de saakaldte *Limfjordspolitikere*,

pustede til Mistroen for at væрге deres eget Blad, den moderate, privilegerede, lige fra Stænderforsamlingens Dage gammelkendte *Aalborg Stiftstidende*.

Aalborg Amtstidende gik ud i September 1889. Den var stort og flot anlagt. Dens Udstyr lignede „*Politikens*“. Især udmærkede den sig ved eet Fortrin, der er ukendt i Provinsen. Den var trykt med *latinske* Typer. Men dem vilde Bønderne ikke læse. Saa længe som muligt holdt Lassen sig stiv imod den provinsielle Typografi. Men en skøn Dag i Efteraaret 1894 kom ogsaa *Aalborg Amtstidende* ud med det samme gammeldags, kedelige og simple Udstyr som andre Provinsblade. Den var gaaet over til de danske Bogstaver. Redaktøren holdt en skøn Mindetale over de latinske Bogstaver. Men væk var de, „Bondekulturen“ havde besejret dem.

Bladets Stil var den nye, den som *Politiken* havde skabt, den, om hvilken Lassen engang skrev, at det om den gjaldt: *Følge den ny Stil eller dø*. Som Journalist har Lassen erklæret sig for en Elev af Hørup og „*Politiken*“. „Hidtil havde det al Tid været anset for nødvendigt for et Blad, der skulde vinde politisk Anseelse, at det skulde møde op med en Mine saa alvorlig og værdig som en Præst, der holder Ligtale.“ „Og som det var med Tonen, saaledes med Stilen. Den skulde helst vise, at man ikke var helt uværdig til at komme i Kancelliet.“ I saadanne Sætninger har Lassen hyldet sin Herre og Mester og hans Blad.

Men i Provinsen var *Berlingskes* Stil og Tone Idealet adskillig Tid efter at Københavnerne havde vænnet sig fra. Den første Opgave for Lassen blev derfor den, at vænne Provinsen fra. „Mod sløv Vane, mod gammel

Fordom, mod Søvnighed hvæsser vi vort Sværd, og naar Klingen synger i Luften, venter vi, at Aalborgegnen vil lytte til denne Musik.“

Saaledes skrev han i sin første Artikel. Men han fik snart noget andet at mærke. Han havde straks i den første Aargang en Artikelrække: *Kommunale Portrætter*, hvori Byens Spidser, Byraadets Provinsvigtigpetere, blev sat i Gabestok. Ideen var laant fra „Politikens“ „Kendte Ansigter“, og den Medarbejder, der havde skrevet dem, var ogsaa en fra „Politiken“ udlaant Journalist. Med udmærket Kendskab til den psykologiske Karakterkunsts Midler havde Manden siddet paa Tilhørerpladsen i Byraadssalen, tilsyneladende som den uskyldige Referent, men i Virkeligheden som den belurende Detektiv, og en for en var disse Tykhuder gaaet i Tøjet og havde afsløret sig for hans Øje.

Stor Skandale. Byens Købmænd holdt Møde. Man vedtog ikke at avertere i Bladet. Lassen svarede med at opfordre sine Læsere til ikke at handle hos dem, der ikke vilde avertere. Det var en Lørdag, da Landboerne kom til Byen, at Krigen brød ud. Lassen satte Plakater i Vinduerne: *Aalb. Amtstid.* tager Handsken op. Han bekendtgjorde i Bladet: Ærede Læsere og Holdere bedes nøje lægge Mærke til vore Annoncer. En anden Annonce forestiller en vældig Kanon, ladet med Navnene paa de 61 Forretningsmænd, der deltog i Krigen. Og nedenunder: Klip Kanonen ud og opbevar den, saa længe Krigen varer.

Det gjaldt om at gøre journalistiske Fund. Dette var et. Et andet hed: „Sigtet for Mordbrand. En Kriminalhistorie. Ved Vilh. Lassen.“ Det var en af de i Datiden be-

rygtede Sylowske Ildebrandssager, et lokalt Drama i mange Scener. Og saa var der Svineslagteriet i Nørre-Sundby, et lokalpolitisk Stof, der bød paa den rigtige Dobbeltagitation, for en lokal Interesse og for Bladet paa een Gang.

Men med alt dette vilde Bladet ikke gaa. Der maatte dannes et nyt Selskab i Kjøbenhavn og skydes ny Kapital til. Der kom meget trange Tider, hvor det flotte Apparat, hvormed Bladet var startet, maatte indskrænkes. Tilslidst skrev Lassen alene hele Bladet, lige fra Lederen til Ildebrandsreferaterne, og hans Kone var Korrekturlæser.

Det maa have været som at sove i Klæderne et Liv som dette, aldrig Tid til personlig Fordybelse, aldrig en Bog i Haanden, Trykkerdrengen i Hælene, vadende i Avispapir til op om Livet, — en menneskelig Sjæl, der skal virke som en Maskine, altid hurtigt, altid ufølsom, aldrig spændt af. Kun fordi han var saa ualmindelig seig og spændstig, holdt Lassen det ud med Sjæl og Legeme i Behold. Og han fik sin rigelige Løn derfor. I sine senere Aar naaede *Aalborg Amtstidende* Højden af, hvad der hidtil er naaet af et Provinsblad. Dets Læsere taltes over hele Landet, langt ud over Grænsen for Aalborg og Hjørring Amter. Dets Artikler blev Spalteføde for mangen hungrig Kollegas tomme Forside. Og da det først havde overstaaet de magre Aar, voksede det op til at blive Landets mest udbredte Provinsblad, og gjorde sin Ejermand til en velstillet Mand.

3.

Det varede kun kort, saa stilnede den høje Sø, hvori Bladet havde sejlet sin første Aargang. Der kom Samling over de ledende Artikler, et bevidst Program vikledede sig ud, en praktisk og organisatorisk Haand søgte efter et Tag. Og dette Tag gjaldt Jorden paa Landet.

I September 1892 stod der i *Aalborg Amtstidende* en Artikel om *Landbrugspolitik*. Den lyder mest som et Suk af Længsel efter de Tider, da Politiken var rettet paa det praktiske. Kort efter følger en Artikel om *Bjørnbakkere*: Bevægelsen burde genoprejses, han vilde ikke længer af Sky for at blande sig i sine gamle aarhusianske Venners Sager roligt se paa den sande Læres vrang Udlægning. Nogle Maaneder derefter følger en Artikelrække om *Flod og Ebbe i Bondens Kasse*. Kort efter en anden med Overskrift: *To Fænomener*, — Udvandringen og Tvangsauktionernes store Tal. Atter et Stykke, hvori skildres de mørke Tanker, en 18aarig Karl maa gøre sig i de lange Vinteraftener med Hensyn til sin Fremtid i Hjemmet. Saa standser det lidt, og først paa Aaret i 1894 udkommer Pjecen om *Jord til Landarbejdere*.

Det var Husmandssagen, der blev rejst og gjort til Politik.

I det Kor af Klager, der opsteg fra „det betrængte Landsbrugs“ Bryst, havde Lassen savnet et Raab fra den Klasse Folk, der lever i de lange, lerklinede Huse med 2 Køer og et Par Grise, selv udfører alt Arbejde ude og inde, ernærer sig af, hvad der gror paa Jorden, pas-

ser sig selv og følger Landevejen, det vil sige den almindelige Mening i Sognet. Det havde slaaet ham, hvor lidt Lyd der gik af disse Folk. Deres Økonomi var uafhængig af de vekslende Konjunkturer; medens alle andre Landejendomme var faldne i Værdi, havde dette lille Landbrug holdt sig oppe over Prisfaldets Storme. Og de havde ingen Spektakler hverken med Arbejdsgivere eller Tyende.

Altsaa burde Jorden stykkes ud. Det lille Husmandsbrug paa 3—8 Tdr. Land var Idealet baade økonomisk og socialt. Naar Karl og Pige i den Alder, hvor de vilde gifte sig, kunde opnaa en økonomisk selvstændig Eksistens, var Arbejderspørgsmaalet paa Landet løst. Stat og Kommune skulde købe Jord op, navnlig Præstegaardsjord, have den i Sameje, udstykke den efter en bestemt roterende Plan og give den i *offentligt Fæste*. At offentlig Fæste var bedre end Selvejendom, var en af dette Skrifts nye Tanker.

Det lille Skrift virker som et Løsen: Husmænd i alle Sogne, forener Eder! Der gaar en frejdig Klang og sikker Tro paa Sagen gennem dets korte, fyndige Sætninger, lutter Hovedsætninger, lutter Programsætninger, ingen Slingren af Betragtninger for og imod, Jordens Problem er løst, Universalmidlet er fundet, Husmanden er Frelsen, Fremtiden er hans. Det er som Forfatteren, medens han kaster sine Sætninger ned paa Papiret, i Tanken har set den danske Jord bedække sig med disse smaa Mønsterbrug, sande Idyller af økonomisk Fred, udnyttede til hver Tomme af Jorden, opdrevne under Kappelystens anspændende Tegn.

Og det var ikke helt Drøm alene. Der var virkelig

Grøde i det lille Husmandsbrug i disse Aar. Den ene Agitator stillede sig ved den andens Side. Der var en Bevægelse, og den var *lokal*, bunden til den Jord, der laa nord og syd for Limfjorden, ført af Ledere fra Egnen, — alt hvad et nørrejyllandsk Hjærte kunde begære.

En Mils Vej syd for Aalborg, i Sønder-Tranders, boede Lærer A. Christensen. Han var Bevægelsens praktiske Mand. Han lærte Husmændene at dyrke deres Lod saa rationelt, økonomisk og selvstændigt som muligt. Han formulerede sin Lære i disse Slagord: Trækraften, Rodfrugtdyrkning, Sommerstaldfodring. Hvor hjemme-gjorte, hvor fortrolige og haandgribelige Ord i Sammenligning med de store Verdensteoriens fjærntvirkende og oversvævende, som f. Eks. det til Husmændenes Interesser dog saa tæt grænsende Ord: Grundværdibeskatning. Det var Samfundslære for en Afkrog af Verden, reaktionær maaske som al stedlig Bevægelse, Maalstræv paa økonomisk Maner, men lyslevende og lige for Hvermands Næse. Paa Forsiden af Lærer Christensens Hovedskrift ser man et Billede, der maa forarge Automobilernes Tid: En Husmand, der pløjer med et Forspand af Køer. Men Halvdelen af Husmandslæren ligger i det Problem, om han ikke kan undvære Hesten.

I Koldmose, paa Grænsen mellem Vendsyssel og Thy, boede Lærer Skjoldborg. Han satte Bevægelsen paa Vers. Han kaldte sin første Fortælling „*En Stridsmand*“. Men paa Bogens Omslag møder man det samme idylliske Billede af en Husmand, der pløjer med Køer, og i hans Husmandssang om „min Hakke, min Skovl og min Spade“, er der heller ikke noget af Marseillaisens Toner. Den lyder mere som en af Ingemanns Morgen- og

Aftensange. Og for at ikke Bevægelsens lokalpatriotiske Følelser skulde lide det mindste Skaar, blev ogsaa Melodien komponeret af en lokal Størrelse, Læge Torrild i Aalborg .

Traadene samledes i *Aalborg Amtstidende*. Her stod Oversigter over hele Bevægelsen, Skildringer af dens ledende Personligheder, Korrespondancer fra Husmandsrejserne. Her offentliggjorde Skjoldborg sine Digte og her gav Lærer Christensen sine Raad og Vink for alle Aarstider. Og endelig, her skrev Lassen sin Husmandspolitik, kæmpede Sagen frem til en Plads i den bestaaende Politik, en Forgrundsplads.

For Vilh. Lassen personlig var denne Tid i det Hele en Gennembruds- og Modningstid. Af den Hørupske Agitator med det æggende Sprog og det stærke Spil paa Instrumenter voksede der en Realpolitiker ud med sagligt Kendskab til alle Politikens praktiske Ting. Han blev en Toldpolitiker, Skattepolitiker, Landbrugspolitiker af den „selfmade“ Type, støttet til et indtrængende Studium i Marken, med en sikker, konkret Viden om de mange Enkeltheder, og et skarpt og hurtigt Hoveds Evne til at bringe et systematisk Hele ud af de konkrete Erfaringer. Hans Samliv med Folk af den begrænsede, men paalidelige Fagkyndighed, som den førende Bondetype tæller mange af, gav aabenbart hans Anlæg en Retning bort fra det dilettantiske, bort fra det teoretiske og bort fra de personlige Forkærligheders Standpunkt.

Hans Forkærlighed blev ikke nogen bestemt Personlighed, men Bonden. Den moderne Bonde, Andelsbonden. I Andelsslagterierne og Andelsmejerierne saa han den sociale og økonomiske Organisation, der skulde dan-

ne Grundlaget for Fremtidens Politik. Og han blev denne Politik Herold. Den store Blikspand, der staar ved Vejens Kant og venter paa Andelsmejeriets Vogn, blev et politisk Symbol for ham. Symbolet paa den stærke Solidaritetsfølelse og demokratiske Følelse hos Bonden. Medens andre Forretningsmænd skinsygt bekrigede hverandres Varer, var Andelsbonden gaaet ind i en Bedrift, der slog hans Mælk i een Spand med alle andres i Sognet. Medens andre Aktionærer havde Stemmeret i Forhold til Tallet paa deres Aktier, fik i Andelsmejeriet den Husmand, der kun leverede Mælk af 1 Ko, lige Stemmeret med den Gaardmand, der leverede Mælk af 40 Køer. Og kun ved at være Andelshaver i Sognets Mejeri og Slakteri havde Husmanden faaet Mulighed for sin Lods Forbedring. Selv en Frugt af Sammenholdet fra den politiske Retskamps Tid skulde denne Bevægelse atter sætte Frugt i Fremtidens Sammenhold. Andelsbevægelsen skulde knytte Gaardmand og Husmand uløseligt til hinanden, mod den skulde alle Forsøg paa at føre Gaardmændene til Højre og Husmændene til Socialdemokratiet brydes. „Plantet som den blev i en Tid, da Raabet lød, at her var øde i Landet, har Andelsbevægelsen vokset sig op til at blive det fejreste Træ i vor økonomiske Skov. Vi har set, hvad den har suget sin Næring af i de 16 Aar, den har eksisteret. Det kommer mig for, at alle i Danmark burde interessere sig for, at den beholdt denne Næring. Ve over den Politik, der lægger Øksen ved Roden af dette Træ.“

4.

Dette er et Brudstykke af en Tale, Vilh. Lassen adskillige Aar senere holdt i Studenterforeningen, og som staar trykt i „Tilskueren“.

En svoren Agrartale. Kun Tonen er ikke agrarisk. Og Tonen gør som bekendt Musikken.

Tonen i denne Tale har tværtimod samme Klang som de stærke Toner fra Forfatningsstriden. Den, der taler saaledes, agter ikke at bede om Forladelse, det er snarere en, der pukker paa sin Ret og forlanger Respekt og Løn for sit Arbejde.

At Lassen stod Retskampen ud som en Helt og havde Ret til at haane andre som Skræddere, skal ikke dermed være sagt. Der var overhovedet hverken Helte eller Skræddere i dette Drama. Men der var et Rampelys, i hvilket Rollerne fordeltes paa denne Maade.

Vilh. Lassen var naturligvis paa Heltensiden, og den Alen, hvormed han „skrædrede“ de andre, var en af de længste og kraftigste. Snart smældte han af Vrede, snart hulkede han af Sorg. Den moralske Tone, hvori Angrebet førtes, tager sig ilde ud nu til Dags, men selve Angrebet var for Lassens Vedkommende begrundet nok. Han passede ikke ind i de „sammensmeltede“ Rækker.

Vilh. Lassen var et Temperament, og Sammensmelterne var netop Folk uden Temperament. Selv om han sagligt havde været enig med deres Politik, vilde han personlig i sin daværende Skikkelse ikke have passet blandt disse Mænd, der gik saa stille omkring og navnlig altid lagde en egen tonløs og harmløs Klang i Or-

dene. Hvor han skulde være med, maatte der være mere „Sind“.

Indtil Forliget var der over Lassens Holdning i den almindelige Politik og Polemik mellem Partierne kun ringe Selvstændighed. Han fulgte Hørup og gjorde alle Svingninger med, regulært fra den ene Side til den anden, hamrede løs paa de givne Stikord med Brag og Brask, altid forklarende det givne Standpunkt som netop saa ligefremt som man spiser et Stykke Smørrebrød.

Men med „Forliget“ satte han Foden under eget Bord. Den æstetiske og dilettantiske Stemning af Sentimentalitet og Fortvivlelse, hvori hans radikale Venner i Kjøbenhavn sank sammen under Forligets Tryk, sugede ikke en Draabe Blod af hans Hjærte. Han førte *Provinsen* frem og lod dens Virkelighedssans fylde ud i den Tomhed, den vigende Hovedstad efterlod sig. Han gav *Følelserne* en god Dag, Begejstringen, Æren og den blanke Klinge, og tog fat paa Bondekuren. Og denne Gang gjorde den Gavn.

Da Forliget forelaa, saa han det an i Dagens nøgterne Lys og sagde til sig selv: Dette her er en *Kendsgerning*. Og han gjorde sig resolut til, hvad en anden Jyde har kaldt: *Kendsgerningens Organ*. Hans første Tanke var den: De 44, der stemte imod, trænger til en Fører, et Navn. Og han halede løs i Skøderne paa Høgsbro, for at faa ham ned fra Formandsstolen som det samlende Enhedsmærke. Hans næste Tanke var den: Vi maa forlade den konstitutionelle Mark, denne Kirkegaard, hvor alle vore Krav ligger begravede. Vi maa tage vor Oprejsning paa den saglige Politik. Historien fra 1849 til 1894 viser een Linie tilbage, det er Forfatningens, og

een frem, det er Reformernes. Lad os følge den, der peger frem, den bondevenlige, den haandrette, ikke saa meget for Resultaternes Skyld, men for igen at blive de stærkeste, at genvinde Haandelaget, at komme ud af Nederlagets Vane.

Strømmen i hans eget Parti gik ham først imod. Derfor maatte han gaa læmpelig frem. Den Artikel, hvori han første Gang udkastede Tanken om en anden politisk Taktik, stod ikke i „Aalborg Amtstidende“, men i „Tilskueren“. En Tilskuerartikel var altid mindre politisk end en Redaktionsartikel i „Aalborg Amtstidende“. Sagen var altsaa kun sat under Diskussion. Men snart blev den flyttet over i Provinspressens Spalter. De moderate Blade stak en Arm ind under hver af Lassens Arme og trak af med ham som en Erobring. Det begyndte at knibe for ham, og han maatte gribe til et Par fuldttonende Sætninger af sit kraftige Sprog for at komme fri. Han brændte løs: „I tidligere Tid betød „Reformer“, oversat paa Dansk, Forandring. Nu betyder det, oversat paa det moderate Sprog, at smøre Haser. Men til almindelig Efterretning tjener, at Redaktør Lassen bruger den gamle Oversættelse.“ I de radikale Blade lød dog stadig fra Svarre og Zahle den kendte Tirade om, at Reformere ikke var andet end Humbug og Gøgl.

To Begivenheder kom imidlertid Lassen til Undsætning. Midt under Polemiken indtraf Brandes' Mandatnedlæggelse. Den virkede, som om Hørups Parti udslettedes for Bevidstheden, som om de gamle Politikere gav Plads for nye Tanker og yngre Kræfter. Samtidig sagde Socialdemokratiet sig løs fra Forfatningspolitikken og beredte sig til en større Mission for økonomiske Reformere

til Gunst for Underklassen, ikke blot i Byerne, men ogsaa paa Landet. Hvis Venstre ikke besatte Bondejorden, vilde Socialdemokratiet erobre den, — tage „Kær og Moser derude“ fra Venstre og med dem alle de produktive Reformtanker, der laa i Husmandssagen, Landkreditsagen, Skattespørgsmaalet, tage dem og formulere dem til Forslag paa Rigsdagen og føre dem frem det ene efter det andet for Befolkningens Øjne. Og imedens skulde Venstre sidde som en Stivnakke, stejl i sin Retsbevidsthed, ubøjelig i sit Krav paa Oprensning for Forfatningsbruddet. Og Tiden vilde gaa det forbi og lade det sidde som en gold og forglemt forhenværende Skønhed.

Op af denne gærende Forvirring steg saa Folketingsvalget 1895. Det opfyldte alle Lassens Spaadomme. Han havde spaaet, at Forligsmodstanderne vilde faa et lille Flertal, og de fik det. Han havde forudsagt, at dette Flertal dog ikke vilde sprænge Finansloven, og det var valgt netop paa dette Program. Han havde henvist til økonomiske Reformere som Politikens eneste Næring, og dette havde været ikke blot Valgets Løsen, men var efterhaanden blevet Tidens Løsen. Alle Partiers Diskussioner drejede sig alene herom, Agrarbevægelsen, Arbejderbevægelsen, Nationaløkonomiens moderne Tendens, alt trak i den Retning.

Da Reformpartiet faa Dage efter blev stiftet, kunde Lassen med Stolthed skrive i sit Blad: „For dette Parti stiller vi vore Kræfter til Raadighed, for dette Parti gør vi os til Organ.“ Blandt dette Venstres Førere fik han ogsaa hurtigt en fremskudt Plads. At han ikke kom ind paa Rigsdagen, havde alene sin Grund i, at han ikke

kunde forlade Bladets Redaktion. Men ogsaa uden for Rigsdagen udfyldte han en vigtig Plads. Han var i disse Aar Redaktørklubbens Formand, og naar Rigsdagsmænd og Redaktører mødtes til deres aarlige Sammenkomst om Efteraaret, var han Redaktørernes selvskevne Ordfører. Naar han skrev en Artikel i „Tilskueren“, var det en politisk Begivenhed. Hverken før eller siden har dette Tidsskrifts politiske Medarbejdere kunnet smigre sig med at faa deres Artikler udsendte i telegrafisk Uddrag af Ritzaus Bureau, saaledes som det skete med Lassens.

For Lassens Temperament og Forkærlighed for de klare Standpunkter kneb det dog af og til, at holde Trit med I. C. Christensen i disse Aar. Ved enkelte Lejligheder søgte han af Utaalmodighed at drive Partiet videre frem, men blev standset af Christensens seige Holdenigen. Og hver Gang gav Begivenhederne Christensen Ret. Det fæstnede naturligvis hans Respekt for denne Fører. Her var en Mand, af hvem han kunde lære ikke Talekunst og Skrivekunst, men hvad han satte højere: politisk Kunst.

5.

„Skarpsindig“ er et Ord, der ofte er blevet brugt om Vilh. Lassen. De, der har hørt ham ved en større Lejlighed tale i en enkelt Sag, med præcis Opstilling og skarpe Afgrænsninger, Konklusionen snorret trukket af Præmisserne, og Pointen stramt fastholdt, har faaet et Indtryk af en juridisk Begavelse og en Advokats Veltalighed.

Af Advokatens Kunst havde han Klarheden, Forde-lingen af Lys og Skygge til den mest skærende Kon-
trast og Tilspidsningen af Sagen til et enkelt Punkt, der
kan siges i to Sætninger. Men ellers laa hans agitatoriske
Kunst fjernt fra det juridiske Ræsonnement.

Hans Agitation har helt været beregnet paa Menig-
mand. Det har udgjort dens Styrke og Svaghed. Det er
et Publikum med meget enkle Fornemmelser, Lassen
har haft i sin Tanke, naar han skrev eller talte, ikke
følsomme Hjærter eller skarpe Hoveder. Derfor har
han rettet sin Appel paa Instinkt, er blevet en Instink-
ternes Agitator. Demagog har han været fuldt ud, og
ikke blot i Viljen, men ogsaa i Munden. Uden for den
socialdemokratiske Presse er han vistnok den politiske
Journalist, der har brugt den værste — *Mund*, kan man
gærne sige, men der er egentlig et andet Ord, der passer
bedre. Han anvendte med Flid ved særlige Lejligheder
rene Vulgærord som „hvad rager det“ eller „smide paa
Møddingen“. Bestandig ombyttede han i sine Artikler
Skriftsproget med Talesproget og spækkede dette rigt
med den folkelige Kraftlyriks Blomster og med den
daglige Tales Mundheld. Ikke sjælden er Stil og Sprog
stærkt i Slægt med de socialistiske Rabalderstykker,
selv om Talentet er mere originalt. Navnlig i sine yngre
Dage og naar det gjaldt en enkelt praktisk Sag havde
han en Mani for det skingrende, saa det formelig gjorde
ondt i Trommehinderne. „20,000 Svin inden 11. Januar,
lad det være Løsenet, der gaar fra Husmand til Hus-
mand, fra Gaardmand til Gaardmand, fra Herremand
til Herremand, fra By til By, fra Sogn til Sogn, fra
Mand til Mand“ — er det ikke som Stormklokken, der

klemter, naar Landet stander i Vaade, og saa var det et Andelssvineslagteri i Nørre-Sundby, det gjaldt at faa startet. Det var i samme Anledning, at han hidsede sig op til denne uforglemmelige, af en Svineslagters Fantasi inspirerede Vending: „Vi vil høre Grisene hvine lige til Aalborg, naar de stikkes paa Slagteriet i Nørre-Sundby.“ Hver Gang et Valg forestaar, er det det vigtigste i den sidste Menneskealder. „Vælgere! Det Valg, vi nu staar for, er det vigtigste, vi nogen Sinde har haft.“ I sin fuldeste Krashed er der i denne Agitation noget, der næsten drypper af Mundvigene, og noget andet, der kalder stærkt ikke alene paa det almueagtige, men ogsaa paa det ligefrem plebejiske, paa Pøbelhadet. Det er en Agitation, der blandt flere Motiver hos Modstanderne slaar ned paa det lavest liggende og mest egennyttige, det, der giver Pengefordel. Hverken til den historiske Ret eller til Illusionernes nedarvede Magt gives der Pardon. Naar der tales om Latinskolens Reform, gør Lassen ingen Indrømmelse til denne Skoles historiske Afstamning, dens kulturelle Begrundelse, men lægger den for Had som en af Overklassens Skatteindtægt og honnette Ambition opretholdt Institution. I den vestindiske Sag trak han i sin fnysende Harme Modstandernes Standpunkt ned i en saa lav Sfære, at han tillagde dem en Mening, saa længe den var gratis eller der kunde tjenes „en Fedtskilling“ derpaa, en anden, naar det var „som at skrive bag paa Veksler“.

Men til Gengæld kalder en Agitation som denne ogsaa paa en stor Sum af menneskelig Sympati, af naiv Glæde ved de stærke, retliniede, hele Standpunkter og den lige saa naive Ulyst ved den smaatskaarne, diploma-

tiske, høkeragtige Politik. Mange Ord har Lassen skrevet og talt, som er gaaet til Menigmands Hjærte, fordi de er komne fra Hjærtet, fra en frisk og aaben Sympati med dem, der har det fattigt, og fra en altid beredt Trang til at bringe Fest og frejdigt Mod til Huse hos dem. Derfor har han været Talsmand for en enkelt, letfattelig Venstrepolitik med klare Grænser. Han har spurgt Historien og set, at kun en saadan Politik har haft den store Magt over Sindene. Han har ransaget den almindelige Valgrets Væsen, og faaet det samme Svar. Han har tænkt sig ind i de smaa Hjem, hvor kun den Politik, der er Fart i, bringer Fest til Huse, giver Hjærtet Følelsen af at opleve noget stort, giver Lyst til Samtale, medens den, der er graa og stillestaaende, synker ned mellem de andre daglige Kvaler, hvorom man ikke taler.

Den almindelige Valgret vilde for Lassen sige det umiddelbare Demokrati som den eneste Magtgiver, den eneste Rethaver, den eneste moralske Vægtskaal i Samfundet. „Hr. Folk“ var hans Herre og han var dets Fuldmægtig og Skriver. For ham var Ordet „Repræsentant“ om en Rigsdagsmand ikke en Talevending, men en Bogstavelighed. Der sidder ikke i Folketinget 114 Rigsdagsmænd med fri Overbevisning, men 114 Befuld-mægtigede med genkaldelig Fuldmagt. For ham var Ordet „Organ“ om en Avis heller ikke et figurligt Udtryk. Hvad der staar i en Avis, staar der, fordi Publikum forlanger det. Hvad der forbrydes eller forsømmes af en Avis, har ikke Journalisterne, men Publikum Ansvar for. *Presse og Publikum* hedder en Tale af Vilh. Lassen, og i den har han bestemt Forholdet saaledes: „Pressen kan ikke staa højere end Publikum, skal hel-

ler ikke gøre det. De to, Presse og Publikum, skal staa paa samme Trin.“ Ogsaa *Moralen* bestemmer Flertallet eller Publikum. Da Regeringens Myndighed blev paa kaldt i den Køhlerske Aktiesvindel, var det ikke Regeringen, der skulde sætte Normen for, hvad der maatte kræves af en som „Gründer“ optrædende Statsadvokat, men „dansk Publikum“. Og da „dansk Publikum“ er temmelig slapt i den Henseende, kunde der heller ikke vises Strenghed af Regeringen.

Naar Lassen med saa megen Styrke hævdede Retten til de kongevalgte Landstingsmænds Opløsning, var det, fordi han ogsaa vilde have *Retten* afgjort af Demokratiet. Han kastede de juridiske Regnestykker til Side og gik lige løs paa det Spørgsmaal, om det nogen Sinde skulde være *Ret* i Landet, at Mænd, udnævnte af Regeringen, skulde kunne standse Udviklingen imod Regeringsmagtens eget Ønske. Han ræsonnerede som saa: Hvis den Situation skulde komme, at Regering og Folk stod enigt, men Udviklingen standsede paa disse 12 Kongevalgte, saa vilde der danne sig en *Retsbevidsthed* i Folket til Gunst for deres Fjernelse. Og saa er der ingen højere Jura i Landet end denne Retsbevidsthed. Ingen Magt eller Mand i Landet skal være uafsættelig, naar Regering og Folk er enig om Fjernelsen. At „Stabiliteten“ eller „Konservatismen“ skulde have 12 Tilhængere i Landstinget, var for ham Udtryk for den samme Fornægtelse af Demokratiet, som at „den fri Overbevisning“ har 114 Mand i Folketinget. Selv Dommerne, sagde han, som Grundloven dog har villet beskytte allerstærkest, „er der Ende paa“. Naar de er 65 Aar, kan de fjærnes.

Det er det umiddelbare Demokratis Lære, der her forkyndes uden Anstød. *Der er Ende paa selv Dommerne*, hedder det med en tydelig Fornærmethed over, at der blot paa eet eneste Sted i det enevældige Demokrati skulde rejse sig en Skranke. Skulde Lassen have givet Grundloven paa ny, vilde han ikke have gjort Dommerne uafsættelige. Man kan end ikke være helt sikker paa, at Retsstatens fundamentale Princip, Reglen om Domstolernes Suverænitet som den tredie selvstændige Statsmagt, i ham vilde have haft en klippefast Tilhænger.

Hvad der ikke kunde afgøres paa en Valgtribune, havde denne Demagog i det Hele ingen Sympati for. Ofte har han appelleret til Tribunerne: „Lad os saa faa Valg! Og lad os faa det straks! Et Valg er 1000 Møder over Landet.“ Det minder ganske om Cascas Udraab i Shakespeares „Julius Cæsar“ efter Drabet paa Cæsar: *Til Talerstolen! Til Talerstolen!* Hvad der ikke kan trives i et Parti, viser han ud af det politiske Liv. Ingen har hævdet Partistrengheden paa en saa haandfast Maade som han. Om man duer til Partimand, er i hans Øjne afgørende for, om man overhovedet har politisk Evne eller ikke. De, der gør Mudder i Geleddet, „skal blive hjemme og passe deres private Kram, hvor de maaske kan du, men i Politik hører de hjemme omtrent som en, der vil være Læge og ikke kan taale at se Sygdom.“ Det er ret en kærlig Behandling, han har givet denne „de Utrofastes Skare“. Han klassificerer dem i to Grupper. 1. Vigtigpraase, der ved enhver Lejlighed „skal stikke deres ganske private Næse højt i Sky“. 2. Teoretiserende Hjærner, der tror, at Politik er den samme „Skemad til at øse op som Suppe“, som „den endeløse Gudsjammerlighed, hvori

Nat og Dag Argumenternes uendelige Rækker vendes og drejes, og som er den rette Videnskabelighed i Juraen og Teologien.“

Der er Vilje i denne Agitation, en ensidig, voldsom Tanke, men en Tanke, der gaar til Bunds, en Tanke, der omvurderer de politiske Værdier, og som er sig sit Maal bevidst. Og der er *Natur* i den Personlighed, af hvem den er præget som et personligt Værk. Derfor har den sin egen Stil i Skrift og Tale.

Vilh. Lassen var en original sproglig Begavelse. Hver Sætning, han har skrevet, røber det. Han bruger Sproget med en Kunstners Kærlighed til sit Instrument og med en Arbejders Respekt for sit Arbejde. Han, der ellers aldrig har gjort Kunsten sin Opvartning, har med Glæde nævnt, hvilken sproglig Kultur der er i vort Folk, og hvilken Kunst der er udfoldet, for at holde Sproget friskt, hver Gang Støv vilde lægge sig paa det. Han hørte selv til de bedste i dette Arbejde. Saftige Ord, Ord med Kulør, Ord med Klang springer uden Søgen, uden Overlæsselse, uden litterær Udformning frem under hans Pen. Styrken i dette Sprog ligger deri, at det mere er talt end skrevet. Aldrig et bogligt Citat, ikke engang af Holberg eller Wessel, — eller dog maaske eet, et eneste i tusinde Artikler. Han havde naturligvis sin Maner. Den, der skal skrive hver Dag uden Forberedelse, maa indøve sig en. Han skrev i lutter Hovedsætninger, helst ganske korte, det gør en djærv, maaske lidt forsoren, men mandig og populær Virkning. Der behøves intet Kendskab til Grammatiken for at forstaa dette Sprog, ikke engang til Ordbogen, der skal kun Øre til for at sanse det. Det betegner den stærkeste Opposition til tid-

ligere Tidens grammatikalsk-akademiske Sprog, en fuldkommen Haan mod Madvig. Hvis nogen skulde kunne have reformeret Kancellistilen, maatte det have været Lassen. Af og til kunde han forstærke denne demokratiske Maner til en Slags sproglig Kannibalisme. I denne Stil er det ikke nok, at Modstanderne *steges* i deres eget Fedt, de *skoldes*; det akademiske Hovmod „slaas til Krøbling“; det suser over „Højres Rygstykker“. Det er En, der *vil* høres, om han saa skal skrive, saa det gør ondt. Hørup er uden Tvivl Lassens nærmeste Forbilleder som Bladskriver. Han har selv omtalt, hvorledes han i Hørups „Morgenblads“-Tid „nød hver Linie som en Lækkerbidsken“. Men det er en Hørup uden Ironi og uden Skælmeri. Lassens Vid havde ikke den saltkrydrede Blanding af Alvor og Skæmt; det smagte mere af Sennep. Ogsaa Drachmanns improvisatoriske Prosa føles som en tydelig Forudsætning, Herman Bangs Stil ligesaa. Selv skal Lassen have nævnet I. P. Jacobsen som den danske Forfatter, han havde læst med størst Beundring.

Fynd er det Ord, der kortest betegner denne Stil. Og denne Egenskab forstærkedes endnu en Grad, naar Lassen brugte Ordet mundtligt. Han var en meget fremragende Taler uden at være Spor af en „Veltaler“. Det er ikke ved Ordets Kunst, men ved dets Magt, at hans Tale virkede. Der gaar gennem denne Tale en Rytme, der ikke blot fængsler, men magtbinder Tilhørerne. Man skal søge længe efter en saa moduleret Tale, paa en Gang flydende og fast, behersket af en usynlig Taktstok, der vugger Tilhørerne i Takt, faar dem til at gaa og staa som de skal. Navnlig i den korte Rytme er

der en Magt, der ligesom tvinger Tilhørerne i Knæ. Stemmen var noget forskreget af Overanstrengelse, men ikke mere end at det klædte den, som det klæder en Fane at være hullet og sværtet af de mange Batailler, hvori den har været med. Efter Hørups Død og Hages Fald var Lassen vor første politiske Taler. Alt for mange af de andre nøjes med Konversations-sprogets Tone. Allermindst Socialdemokratiets Ordførere har dette Greb, denne fuldttonende Klang. Desværre er kun faa af Lassens Taler refererede med fuld Forstaaelse af deres Form. Man har derfor kun de faa forud opskrevne at holde sig til, f. Eks. den om *Presse og Publikum*. Den er ogsaa et smukt Eksempel paa Arten. Nydelig, indtagende er ikke mindst Slutningen: „Og hvis De saa spørger mig: bliver vi da lykkeligere af det? (nemlig af Pressens Udvikling) saa svarer jeg ikke.“ Og saa kommer Svaret alligevel med et Citat, det eneste i alle Lassens Artikler og Taler, hentet fra en Skildring hos Selma Lagerløf af, hvordan Svartsjø, den stille af-sides By uden Politik og Avis, er det eneste Sted i Verden, hvor de forstaar at begrave deres døde. Men naar Avisen kommer, saa er det forbi med den gode Begravelse. „Vi har een Gang for alle valgt vor Vej, den fører bort fra Svartsjø, fra den trygge Begravelse, hen imod andre Goder.“

6.

Paa Højden af denne Agitation befandt Vilh. Lassen sig i det Øjeblik, da Venstreministeriet blev dannet. Tre Maaneder efter var han Folketingsmand og en af Leder-

ne for et Regeringsparti, tre Aar efter Minister. Og lige saa konsekvent Regeringsmand som før Agitator, lige saa haandgangen en *Midlernes Mand* som før *Maalets*.

Hans Modstandere vil sige: Ligesaa haandgangen I. C. Christensens Mand som før Hørups. Men det er forkert. Lassen har anerkendt Hørup som Nr. 1 i Avisfaget og en Mester i Politiken „i det lange Træk“, som det hedder med en Lassensk Vending, men ikke i den Politik, der er „fra Tilfælde til Tilfælde“. Siden 1894 havde ikke Hørup, men I. C. Christensen været hans Fører. Alligevel tilgav Hørupperne ham ikke, at han under Valgkampen i Sæby paakaldte I. C. Christensens Autoritet. Og samtidig glemte Vendelboerne ham ikke hans Hørupske Fortid. Det avlede Muggenhed paa begge Sider.

Det blev i det hele et tornefuldt Valg, og Smærten blev ikke mindre derved, at Modstanderne kunde plukke deres Torne lige op af Lassens egen piggede Agitation. Naar han havde sagt: Frem med Bonden! tog Bonden ham nu paa Ordet og opstillede en Bonde under Raabet: Ned med Redaktøren! Naar han havde sagt til Vendelboen: Vær Dig selv nok!, saa ramte Mistanken til det fremmede nu Lassen selv og lagde ham for Had som en forfløjen Lykkeridder og hans Kandidatur som et Paafund af kjøbenhavnske Rænker. „Det er Familiepolitik.“ „Det er lavet inde paa Rigsdagen.“ „Telefonen mellem Lassen og Witzansky ringer hver Dag,“ — saadan susede det om Ørene paa ham paa Valgmøderne.

Navnlig dette sidste, at det var aftalt Spil og en paa tvungen Kandidatur, fik Vendelboernes Hjerter til at bluse af hellig lokalpatriotisk Vrede. Og kun ved Læsø-Fi-

skernes Stemmer gik Lassens Valg igennem. Blandt Bondebefolkningen fik han 200 Stemmer mindre end „Manden fra Kresen“.

Paa Rigsdagen blev det let for ham at vinde Lykken. Han behøvede ingen Læreaar og havde ingen Lampefeber at overvinde. Han var scenevant fra den første Dag. Derfor begik han aldrig nogen umoden eller taktløs Tale. Efter Anciennitetens Lov kom han kun sjældent til officielt at bestride Ordførerhverv, men ofte blev hans Tale dog en virkelig Ordførers Tale, bred i sit Spor, med levende Sans for, hvad der skulde siges og ikke siges, og med et historisk Overblik over Sagen, gjort med faste Streger, et kort, skarpt Rids. Saadanne Taler har han især holdt om Oprettelsen af en Statstidende, om Tiendens Afløsning, om den kommunale Valgret og som Minister om Toldloven. Ogsaa som Historiker hørte han til den „selfmade“ Type, der kun læste, hvad han havde Brug for, ledet af sit Instinkt, og med Overspringelse af alt, hvad der ligger før 1848. Han var naturligvis en af de bedste Ordfægttere i sit Parti, selv om han ikke gjorde mere end til Husbehov Brug af den polemiske Effekt. Det var mere Indledningstalens kraftige Anlæg, hvori han søgte sin Virkning, end i Replikernes mange smaa Triumfer.

Som Minister maatte han paa flere Maader komme under Forvandlingens Lov. Han maatte flytte sit Hjem fra Aalborg til Kjøbenhavn. Han maatte sætte sig i Forhold til et andet Publikum end det, for hvilket han som Redaktør havde skrevet og talt. Han maatte slibe adskilligt af Provinsen af sit Væsen og læmpe sig til den Hovedstad, hvor fremmede og fjendtlige Øjne mødte ham

fra næsten alle Sider, hvis Selskabsliv og Embedsverden var ham ukendt, hvis Presse gjorde ham til Skive for Vittigheder og Karikaturer, og hvis Finansverden korsede sig over, at „Finanserne“ skulde lægges i Hænderne paa denne Provinsredaktør. Det var intet Under, at han hver Sommer i 3 Maaneder drog hjem til sin kære Provins, og lod Porteføljen gøre en daglig Sejlads frem og tilbage mellem Aalborg og Kjøbenhavn, hvor han selv en Dag om Ugen mødte til Referat. Han, Ministeriets Taler, havde i Kjøbenhavn ikke en eneste Talerstol til sin Raadighed. Skulde han tale, maatte han op til *Dannerhøj*. Hans Taler har gjort dette Sted historisk i Danmark paa lignende Vis som Hørups Taler gjorde Havdrup.

Kampe kom han til at udstaa med Hovedstaden, en Fremmed blev han ved at være i dens Midte. Men ogsaa Forsoningsdage var der. For Bureaukratisme var hans Administration kemisk fri, over for Embedsmændene i den røde Bygning var han uden Smaalighed, selv en Arbejder agtede han andres Arbejde. At han ogsaa undte dem en ordentlig Løn, viste han ved at forelægge sine Lønningslove. Med Industriens Verden havde han næsten hele sin Ministertid en Toldkrig gaaende. Og da Byggespekulationen og Aktiesvindlen i Kjøbenhavn havde bragt Pengemarkedet i en Krise, vilde man gøre hans Finanspolitik til Syndebukken. *Det er Lassens Skyld*, hed det, naar Diskontoen voksede, eller Kurserne faldt, eller Bankerne knagede. Den store Bankdirektør og den usseligste Jobber, Kapitalist og Socialdemokrat, alle fandt de hinanden i dette Raab: Det er Lassen! Lassen har fornærmet Frankrig!

Men med eet forstummede Raabet. Lassen havde kvalt det ved sin resolute Optræden. Da de bevægede Dage kom i Februar 1908, viste han sig Situationen voksen. For denne Aandsnærværelse, parret med en rund Haand og Takt i Tale og Handling, faldt den op-hidsede Hovedstad til Føje. Stemningen slog om. Et kort Øjeblik kunde Lassen bade sig i Grosserer-Popularitet. Men det varede ogsaa kun kort. Bagefter, da Smærten af de mange Millioner, som dette Eksperiment kom til at koste Statskassen og Bankerne, begyndte at mærkes, sank Respekten for Lassen som Finansmand atter stærkt i den københavnske Finansverden. At fælde Dom i denne Sag vil altid blive meget vanskeligt.

Hans radikale Uvenner gjorde ved denne Lejlighed som ved mange andre deres bedste for at intrigere ham ud i Vanskeligheder. I deres Herskesyge havde de ondt ved at forsone sig med, at den gamle Hørupper var vokset langt ud over deres Indflydelse. Ove Rode og P. Munch følte det som en personlig Krænkelser, at Lassen ikke vilde følge deres Parole. Snart søgte de at tilintetgøre ham moralsk med Avisartikler af deres Giftblanderis stærkeste Blanding, snart satte de sig til Rette for at vente paa hans Gang til Canossa, som da Edv. Brandes sagde til ham, at de jo snart igen „skulde ligge i hin-andens Arme“.

De led ikke, at han ogsaa som Minister bevarede sit gamle usnerpede Sprog, at hans Væsen og Hjærte stadig holdt Demokraten i Hævd, og netop Demokraten af den Støbning, som Underklassen holder fast ved. Hans Tale var det Bindeled mellem Ministeriet og Underklassen, som de saa gerne saa klippet over. Hans usnobbende Sind

maatte de anerkende. Thi nogen forfængelig Mand var Vilh. Lassen ikke, og der var ikke hos ham, som hos saa mange Mænd af beskeden Herkomst, nogen Svagthed over for „den fine Verden“ eller nogen Glimrelyst.

Men havde han ikke været radikal og var han ikke blevet moderat? Jo. Han har været en politisk Skipper, der satte sine Sejl efter, hvordan Vinden var, store Sejl og mange Sejl, naar Havet var aabent og Maalet ubestemt, smaa Sejl i smaa Farvande og mod nære Maal. Ogsaa heri lignede han Tscherning, hvis Politik kunde føre baade de største og de mindste Klude. Han havde været radikal, men som den, der under andre Omstændigheder kunde blive moderat, og naar han var bleven moderat, var det med Forbehold af, i Morgen atter at blive radikal. Og han spigrede det moderate Standpunkt fast i Agitationen med samme vældige Hammerslag som det radikale. Han havde to Tekster, en om *Farten* og en anden om *Væksten*, den langsomme tommevise *Vækst*. Naar det var *Farten*, latterliggjordes *Væksten*, og naar det var *Væksten*, saa latterliggjordes *Farten*. Det er disse to Tekster, der ligger og anklager hinanden — for Tankens og Troens Domstol, men ikke for Politikens. Thi der kan de have lige Ret og navnlig være lige demokratiske.

Den almindelige Valgret kan ikke anklage Vilh. Lassen. Han har været dens Minister i lige saa høj Grad som dens Redaktør. Af denne danske almindelige Valgret har han selv i Folketinget givet følgende Definition: Den er ikke rig paa Initiativ til at omdanne Samfundet, ikke dybtgaaende, men maadeholden og sparsommelig.

Derfor kan man lægge det kommunale Styre i dens Haand uden at frygte nogen Omvæltning.

Akademikerne regnede han en Gang for alle ikke med i Demokratiet. De tjente ham kun som den Baggrund, mod hvilken „Folket“ tog sig endnu bedre ud og traadte endnu skarpere frem. Men naar han i Taler i Folketinget eller i Artikler har taget et af de Overblik over Politikens almindelige Kaar eller den almindelige Valgrets Væsen, som egentlig mere tilhører en politisk Tænker end en praktisk Politiker, synes ogsaa hele Bybefolkningen at have været uden for hans Tanke. Ude af Øje, ude af Sind — det passede paa Vilh. Lassens almindelige Politik. Saa længe havde han kun haft Bonden for Øje, at han syntes rent at have glemt Borgeren. *Det Heles Vel* laa ham vel nok paa Hjærte, men det bestemte ikke tilstrækkeligt hans Agitation.

For den Politik, Lassen i sine sidste Aar førte, havde det sin Fare, bestandig at berømme Bondens *Virkelighedssans* som den eneste Kilde til en sund og forstandig Politik. Hvis der ikke skulde tages andre Hensyn end til, *hvad der kan nytte*, maalt med Bondemaal, vilde det tilsidst ikke blive muligt at samle Folket om en stor *Idé*. Den Dag, Forsvarssagen kom paa Dagsordenen, maatte der rejses en Bevidsthed i Folket, der laa højere end den nøgterne og almueagtige Tankegang hos Folkene „fra Kær og Moser derude“. Og hvis Vilh. Lassen havde faaet Lov til at leve, vilde han selv være kommen til at rejse den. Det passede daarligt med det Enten—Eller, som udgjorde hans Væsen, at slaa ind paa Mellemsveje. Han maatte i denne Sag have stillet sig enten paa

det absolut negative eller paa det absolut positive Standpunkt.

Han kom ikke til at træffe dette Valg. Døden indhentedede ham forinden. De, der saa ham i hans sidste Levetid, havde længe faaet et Indtryk af, at hans Kræfter var udtømte. Han var træt. Naar et af hans sidste Ord var det, at han ikke „gad“ — indlade sig med et eller andet radikalt Stikord, udtrykte det ikke blot hans Haan overfor det, der blot var Rummel, men ogsaa hans Træthed og Resignation. Der var slidt haardt paa hans Kræfter. Naar man under en langvarig og udtrættende Debat i Folketinget saa ham vandre rastløs gennem Salen, fik man Indtryk af en Mand, der gik for en Kraft, spændt saa stærkt, at den maatte briste.

Dette Indtryk var rigtigt. I de sidste Dage af Marts 1908, netop i de Dage, da Albertis Skæbne blev beseglet i Landstinget, og medens Forhandlingen om den Toldlov, der havde været Lassens sidste Indsats, var paa sit højeste Punkt, sank han sammen. Han havde brugt sin Kraft til den sidste Rest. Der var intet tilbage. Døden tog sit Bytte.

Nogle vil sige, at han døde i et lykkeligt Øjeblik. Men det gjorde han ikke. Det sidste Lassen var af alt, var *fejg*. Han døde i et ulykkeligt Øjeblik, forsaavidt som Døden lod ham unddrage sig sin Part af den haarde Kamp for politisk Liv og Ære, som forestod. I den vilde netop han have sat sin Person ind med den yderste Hensynsløshed.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Hørup	3
Matzen	62
Edvard Brandes	102
Frijs	148
N. I. Larsen	174
C. Hage	197
Pingel	231
Trier	255
Neergaard	276
I. C. Christensen	311
Vilh. Lassen	361

Tidligere er udkommet:

ERIK HENRICHSEN

MÆNDENE FRA
FORFATNINGS
KAMPEN

I

Estrup, Sofus Høgsbro, Berg, Seavenius,
Frede Bojsen, Nellemann, Holstein Ledre-
borg, Klaus Berntsen.

Pris: 5 Kr. 50 Ore.

GYLDENDALSKE BOGHADEL.
NORDISK FORLAG